

Ombudsman Akademik

OMBUDSMAN ACADEMIC

Özcan HIDİR

İslamofobi-Irkçılık-“Kültürel Irkçılık” İlişkisi *The Relationship Between Islamophobia and Racism-Cultural Racism*

Enes BAYRAKLI - Turgay YERLİKAYA

Müslüman Toplumlarında İslamofobi: Türkiye Örneği *Islamophobia In Muslim Majority Societies: The Case Of Turkey*

Abdulkadir GÖLCÜ - Mustafa ÇUHADAR

Batı Toplumlarında İslamofobi'nin Üretilmesinde Medyanın Rolü *The Role Of The Media In The Production Of Islamophobia In Western Societies*

Oğuzhan YANARIŞIK

11 Eylül Sonrası Almanya, Fransa ve İsviçre'de İslamofobinin Yükselişi *Rise Of Islamophobia In Germany, France and Switzerland After 9/11*

Murat AKTAŞ

AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm *Islamophobia In EU Countries and Terorism*

Celal TÜRER

İnsan Hakları Nosyonu'nu Nasıl Anlamalıyız? *How Should We Understand The Notion Of Human Rights?*

Cem DERİN - Burak COŞKUN

Kamu Denetçiliği Kurumunun Tavsiye Kararı Üzerine Disiplin Cezasının Geri Alınması *Withdrawing Non-Judicial Punishments Due To The Recommendation Of Turkish Ombudsman Institution*

Ombudsman Akademik

OMBUDSMAN ACADEMIC

OMBUDSMAN AKADEMİK • YIL/YEAR: 4 • SAYI/ISSUE: 7 • TEMMUZ-ARALIK / JULY-DECEMBER 2017

KAMU DENETÇİLİĞİ
KURUMU

T.C.
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU
HAKEMLİ DERGİSİ

OMBUDSMAN AKADEMİK YAYIN İLKELERİ

1. Dil ve anlatım bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.
2. Dünyadaki örnekleri de dikkate alınarak, Kamu Denetçiliği Kurumunun faaliyet alanı ile ilgili bütün konularda makaleler kabul edilebilir.
3. Çalışma, iyi tanımlanmış bir problematiğe dayanmalı ve başlıklar bu problematikle uyumlu olmalıdır. Yararlanılan kaynaklar, çalışmanın kapsamını yansıtacak zenginlik ve yeterlikte olmalıdır.
4. Gönderilecek makaleler, daha önce başka bir yerde yayımlanmış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Bu konudaki sorumluluk yazara aittir.
5. Hakem değerlendirme süreci sonucunda dergide yayımlanması kabul edilen çalışmaların tüm yayın hakları Ombudsman Akademik Dergisine aittir. Dergide yayımlanan makalelerin her hakkı saklıdır. Derginin ismi olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.
6. Dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarına aittir.
7. Makalesi yayımlanan yazarlara, Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Ödenecek Telif ve İşlenme Ücretleri Hakkında Yönetmeliğe uygun olarak Yayın Kurulu tarafından onaylanan miktarda telif ücreti ödenir.
8. Derginin yayın dili Türkçedir. Yabancı dillerdeki çalışmaların yayımlanması Editörler Kurulu'nun kararına bağlıdır.
9. Makalenin girişinde 100 -150 kelime Türkçe ve İngilizce özet bulunmalı, özetin alt kısmında çalışmanın alanını tanımlayabilecek nitelikte Türkçe ve İngilizce anahtar kelimelere (en az 3 en fazla 5 kelime) yer verilmelidir.
10. Yayın ilkelerine uygun olmayan makaleler hakem değerlendirme sürecine alınmayacaktır.
11. Yayımlanmayan makaleler yazarına geri gönderilmeyecektir.
12. **Yazışma adresi:** Kavaklıdere Mah. Nevzat Tandoğan Caddesi No:4 Çankaya ANKARA

OMBUDSMAN AKADEMİK YAZIM KURALLARI

1. Makaleler, “Microsoft Office Word” programında A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
2. Dergimize yayımlanmak üzere gönderilen makalelerin, tablolar, şekiller ve kaynakça dâhil olmak üzere toplam 8.000 kelimeyi geçmesi gerekmektedir. Geçmesi halinde ise Editörler Kurulu tarafından değerlendirilecektir.
3. Sayfa düzeni; Sol: 3,5 cm, Sağ: 2,5 cm, Üst: 3 cm ve Alt: 3 cm olmalıdır.
4. Makaleler, 12 punto ve “Times New Roman” yazı tipi ile 1 satır arası kullanılarak yazılmalıdır. Paragraflar aralık öncesi ve sonrası “6 nk” olmalıdır. Yazımda, virgül ve noktalardan sonra bir karakter ara verilmelidir.
5. Yazının ilk sayfasında yazar isimlerinden sonra özetler başlık dahil 10 punto ile “Times New Roman” yazı tipi ile yazılmalıdır. Başlıklar kalın punto ile yazılmalıdır.
6. Paragraflarda başlangıç girintisi “ilk satır” ve 1,25 cm; paragraf girintisi sağ ve sol “0”cm olmalıdır. Paragraflar arasında ilave boş satır bırakılmayacaktır. Diğer düzenlemeler dergi editörleri tarafından yapılacaktır.
7. Yazarın unvanı ile ad ve soyadı, makale başlığının sağ altında belirtilmelidir. Aynı sayfanın dipnotlar için ayrılan kesim çizgisinin altında ise yazarın görev yeri gösterilmelidir.
8. Şekil ve tablolara metin içinde yer verilmelidir. Şekil adı, şeklin altında; tablo başlığı, tablonun üzerinde yer almalıdır. Şekil ve tablo numaraları 1, 2, 3, ... şeklinde olmalıdır.
9. Makalede ana konu ve alt konular 1., 1.1., 1.1.1., 1.1.2., 1.1.2.1. gibi ondalıklı şekilde numaralandırılmalıdır. Ana konuların adlarının bütün harfleri büyük ve kalın yazılmalı, alt konuların ise, sadece baş harfleri büyük ve kalın yazılmalıdır.
10. **Atıflar, metin içerisinde bağlaç yöntemi veya dipnot yöntemi kullanılarak yapılabilir.** Açıklama notları ise, sayfa altında dipnot şeklinde (8 punto ile) ifade edilmelidir.

Metin içerisindeki atıflar; yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı ve sayfa numarası şeklinde yapılmalıdır. Yazar adı yoksa kurum adı yazar yerine kullanılmalıdır. Örnek;

- Tek yazarlı yayınlarda atıf: (Öğüt, 2009: 68).
- İki yazarlı yayınlarda atıf: (Öğüt ve Zerenler, 2006: 28).
- Üç ve daha çok yazarlı yayınlarda atıf: (Şahin, vd., 2007:14).
- Birden fazla kaynağa atıf: (İsbir, 2008: 66; Eken, 2005: 36)
- Kaynağın tamamı için atıf: (Eryılmaz, 2005)
- Yazar adı olmayan kaynaklar için atıf: (TODAİE, 2003: 45).

Dipnot yöntemi kullanılarak yapılan atıflar; (10 punto ile) yazar(lar)ın adı-soyadı ve parantez içerisinde kaynağın yılı, kaynağın tam adı, yayın evi, baskı sayısı, basıldığı il, alıntı yapılan sayfa numara(ları)sı şeklinde olmalıdır.

- Tek yazarlı yayınlarda atıf: Adem Öğüt (2009), **Bilgi Çağında Yönetim**, Nobel Yayın Dağıtım, 4. Baskı, Ankara, s.25.
- İki yazarlı yayınlarda atıf: Durmuş Acar ve Nilüfer Tetik (2008), **Genel Muhasebe**, Detay Yayıncılık, Ankara, s.38-39.
- Üç yazarlı yayınlarda atıf: Ali, Şahin, Erdal Bayrakçı ve Erhan Örselli (2011), **Dünyada ve Türkiye’de E-Devlet**, Çizgi Kitabevi, 1. Baskı, Konya, s.115-119.
- Dört ve daha fazla yazarlı yayınlarda atıf: Ali, Şahin vd. (2011), **Dünyada ve Türkiye’de E-Devlet**, Çizgi Kitabevi, 1. Baskı, Konya, s.115-119.
- Yazar adı olmayan kaynaklar için atıf: TODAİE (1965), **İdari Reform Ve Reorganizasyon Hakkında Ön Rapor**, TODAİE Yayınları, Ankara, s. 224.
- Çeviri Kitaplar: Paul Imbert (1981), **Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri (Türkiye’nin Meseleleri)**, Çev. Adnan Cemgil, Ergin Yayıncılık, İstanbul, s.84.
- Dergiler: Ali Şahin (2005). “Kültürel Niteliklerimizin Türk Yönetiş Değerlerine Etkisi ve Japon Z Teorisiyle Karşılaştırılması”, **Gazi**

Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Baran Ofset, Cilt: 7, Sayı:1, s.28.

- Gazeteler: Türker Alkan (2002). “Seçilmişler ve Atanmışlar”, **Radikal Gazetesi**, 30 Mart, par.5.
  - Tezler: Ali Şahin (2003). **Türk Kamu ve Özel Kesim Yöneticilerinin Motivasyon Durumu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s.132.
11. Yapılacak atıf bir internet sitesinden alınmışsa ve atfın yazarı belirli ise süreli yayınlardakine benzer şekilde atıf yapılır. İnternette indirilen kaynak için tarih verilmemişse ilgili dosyaya erişim tarihi kaynağın yılı olarak kullanılır. Eğer atfın yazarı belli değilse parantez içerisinde internet sitesinin kurumu ve erişim yılı yazılmalıdır.

Örnek;

- İnternet sitesinde yer alan, yazar adı ve yayın yılı belli olan yazıdan atıf: (Ortaylı, 2002)
  - İnternet sitesinde yer alan, yazar adı ve yayın yılı belli olmayan yazıdan atıf: (Rekabet Kurumu, 2008).
  - Dipnot kullanımlarında ise;
  - İlber Ortaylı (2007), “İmparatorluğun En Uzun Yılı”, **<http://www.akintarih.com/turktarihi/osmanli/enuzunyuzuil.html>** (Erişim Tarihi: 04.02.2007), par.11.
  - UYAP (2007), “UYAP Projesi”, **<http://www.uyap.gov.tr/genelbilgi/genel.html>** (Erişim Tarihi: 04.04.2007), s.3.
12. Makalede kullanılan her türlü kaynak, (**KAYNAKÇA**) bölümünde yer almalıdır. Kullanılan kaynaklar nitelik (tez, kitap, makale, rapor vb.) ayrımı yapılmaksızın yazar soyadına göre alfabetik olarak sıraya konulmalıdır. Aynı yazarın eserleri “en yeni tarihli” olandan başlanarak kaynakçada yer almalıdır. Bir yazarın aynı yıl içinde yayımlanmış birden fazla eseri kullanılmışsa eserler yılın yanına “a”, “b”, “c”, şeklinde harf verilerek gösterilecektir.

Örnek;

- Ögüt (2008a), Ögüt (2008b).

13. Kaynakçada kullanılacak kitap veya dergi isimlerinin ilk harfleri büyük olarak yazılmalıdır. Ayrıca kitap, tez, rapor, dergi ve gazete isimleri kalın (bold) yazılmalıdır. Kaynakça yazımında girinti asılı olmalıdır. Kaynakça gösterme konusunda aşağıda belirtilmeyen durumlarda, bilimsel yazımlarda benimsenen hususlar dikkate alınmalıdır.

Kitaplar

ÖĞÜT, Adem (2009). **Bilgi Çağında Yönetim**, Nobel Yayın Dağıtım, 4. Baskı, Ankara.

ACAR, Durmuş ve Nilüfer Tetik (2008). **Genel Muhasebe**, Detay Yayıncılık, Ankara.

ŞAHİN, Ali, Erdal Bayrakçı ve Erhan Örselli (2011). **Dünyada ve Türkiye’de E-Devlet**, Çizgi Kitabevi, I. Baskı, Konya.

Çeviri Kitaplar

IMBERT, Paul (1981). **Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri (Türkiye’nin Meseleleri)**, Çev. Adnan Cemgil, Ergin Yayıncılık, İstanbul.

Editörlü Kitaplar

GÜLEŞ, Hasan Kürşat ve Musa Özata (2005). **Sağlık Bilişim Sistemleri**, Editör: Adem Öğüt, Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara.

Yazar Adı Olmayan Kitaplar

TODAİE (1965). **İdari Reform Ve Reorganizasyon Hakkında Ön Rapor**, TODAİE Yayınları, Ankara.

Dergiler

ŞAHİN, Ali (2005). “Kültürel Niteliklerimizin Türk Yönetmel Değerlerine Etkisi ve Japon Z Teorisiyle Karşılaştırılması”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Baran Ofset, Cilt: 7, Sayı:1, ss. 177-198.

Gazeteler

ALKAN, Türker (2002). “Seçilmişler ve Atanmışlar”, **Radikal Gazetesi**, 30 Mart.

Tezler

ŞAHİN, Ali (2003). **Türk Kamu ve Özel Kesim Yöneticilerinin Motivasyon Durumu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

İnternet Bazlı Kaynaklar

- Eğer kaynağın yazar(lar)ı belirli ise, süreli yayınlardakine benzer şekilde kaynakçada verilir. Ancak, kaynağın yer aldığı internet adresi de tüm uzantılarıyla verilir. Eğer internetten indirilen kaynaklar için tarih verilmemişse ilgili dosyaya erişim tarihi hem kaynakçada hem de metin içinde kullanılır. Örnek;

ORTAYLI, İlber (2007). “İmparatorluğun En Uzun Yılı”, **<http://www.akin-tarih.com/turktarihi/osmanli/enuzunyuzuil.html>** (Erişim Tarihi: 04.02.2007).

- Eğer kaynak bir yazara ait değil de bir kurum veya kuruluşa ait web sayfasından alınmış ise, kaynakçada kurumun adı, yazının başlığı (varsa) ve tüm uzantılarıyla internet adresi verilir. Örnek;

UYAP (2007). “UYAP Projesi”, <http://www.uyap.gov.tr/genelbilgi/genel.html> (Erişim Tarihi: 04.04.2007)

MAKALE GÖNDERME VE YAYIMLANMA SÜRECİ

1. Dergide yayımlanması istenen yazılar MS Word formatında, dergi@ombudsman.gov.tr adresine e-posta yoluyla ya da üç nüsha çıktısı ve CD ortamında (**Kavaklıdere Mah. Nevzat Tandoğan Cad. No:4 Çankaya/ANKARA**) adresine posta yoluyla gönderilir.
2. Gönderilecek nüshaya, makalenin adı, yazarın adı ve varsa akademik unvanı, görevi ve bağlı olduğu kuruluşu, adresi, telefonu, e-postası, ve <https://orcid.org/> adresinden alınacak olan ORCID ID numarasını

(eğer daha önce alınmış ise mevcut ID numarasını) içeren bir dış kapak sayfası eklenmelidir.

3. Editörler Kurulu tarafından ön değerlendirmesi yapılan makaleler uygun bulunması halinde dış kapak sayfası çıkarıldıktan sonra Hakem Kurulu'ndan konuyla ilgili iki hakeme gönderilecektir. Bu nedenle çalışmanın ilk sayfasında yazar adına yer verilmeden sadece makale adı yazılmalıdır. Ayrıca çalışma, ihtiyaç duyulması halinde üçüncü bir hakeme de gönderilebilir. Gönderilen yazıların kime ait olduğu konusunda hakemlere, hakemlerin kimlikleri konusunda da yazarlara bilgi verilmez.
4. Hakemlerden gelen değerlendirme raporları doğrultusunda makalenin yayımlanmasına, yazardan düzeltme istenmesine ya da makalenin geri çevrilmesine karar verilecektir. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltmenin en geç 1 ay içinde yapılarak dergimize ulaştırılması gerekmektedir.
5. Hakem süreçleri başarı ile sonuçlanan ve yayın portföyüne alınan yazılar Editörler Kurulu'nun belirlediği sıraya göre yayımlanır.

Ombudsman^{Akademik}

OMBUDSMAN ACADEMIC

Yıl/Year: 4 • Sayı/Issue: 7 • Temmuz-Aralık/ July-December 2017

T.C. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU HAKEMLİ DERGİSİ

Kamu Denetçiliği Kurumu Adına İmtiyaz Sahibi

Şeref MALKOÇ
Kamu Başdenetçisi

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Editör

Dr. Ümit ŞAHİN

Yayın Türü

Yerel süreli yayın

Ombudsman Akademik Dergisi altı (6) ayda bir yayımlanır.

ISSN

2148-256X

Tasarım

Yeter BAYSAL

Kapak Tasarım

B. Kenan COŞGUN

Yapım

Uluslararası Piri Reis Kültür Ajansı
Kazım Özalp Mah. Rabat Sok. No:27/2 GOP/ANKARA
Tel: 0 312 446 21 56

Baskı

İMAK ofset Basım Yayın
Merkez Mah. Atatürk Cad. Göl Sok. No:1 Bahçelievler/İSTANBUL
Tel: 444 62 18

Baskı Adedi

2000

Yönetim ve İletişim

Kavaklıdere Mah. Nevzat Tandoğan Cad. No:4 Çankaya/ANKARA
e-posta: dergi@ombudsman.gov.tr
Tel: 0312 465 22 00 Faks: 0312 465 22 65

Ombudsman Akademik Dergisinde yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.

© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere çoğaltılma hakları sadece Kamu Denetçiliği Kurumu'na aittir. Yazıların tamamının veya bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Yazılar ancak kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Ombudsman Akademik

OMBUDSMAN ACADEMIC

OMBUDSMAN AKADEMİK • YIL/YEAR: 4 • SAYI/ISSUE: 7 • TEMMUZ-ARALIK / JULY-DECEMBER 2017

YAYIN KURULU

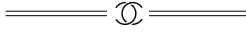
İbrahim KILINÇ
Mehmet SARI
Dr. Ümit ŞAHİN
Oğuzhan ERDOĞAN

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ali AKYILDIZ	Başkent Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Ahmet GÖKCEN	Marmara Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Hasan TUNÇ	Hasan Kalyoncu Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU	İstanbul Medeniyet Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Aydın GÜLAN	İstanbul Üniversitesi/ Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Birol AKGÜN	Maarif Vakfı Başkanı
Prof. Dr. Burhanettin DURAN	Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı
Prof. Dr. Cemal FEDAYİ	Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Cemil KAYA	İstanbul Üniversitesi/ Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Ekrem YILDIZ	Kırıkkale Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Ender Ethem ATAY	Gazi Üniversitesi/ Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Gülnur AYBET	Cumhurbaşkanı Başdanışmanı/Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Haluk ALKAN	İstanbul Üniversitesi/İktisat Fakültesi
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Hasan Nuri YAŞAR	Cumhurbaşkanı Başdanışmanı/YÖK Üyesi
Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU	Hacettepe Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Hatice Beril DEDEOĞLU	Galatasaray Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ	İstanbul Ticaret Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Kaşif Nevzat TARHAN	Üsküdar Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Kudret BÜLBÜL	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Metin GÜNDAY	Atılım Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Nevzat AYPEK	Gazi Üniversitesi/Ticaret Turizm Eğitim Fakültesi
Prof. Dr. Nihat BULUT	İstanbul Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Ramazan ŞENGÜL	Kocaeli Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Recep BOZLAĞAN	Marmara Üniversitesi/ Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI	Polis Akademisi Başkan Yardımcısı
Prof. Dr. Ulvi SARAN	Merkez Valisi
Prof. Dr. Yavuz ATAR	Cumhurbaşkanı Başkan Yardımcısı/YÖK Üyesi
Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. Yusuf Şevki HAKYEMEZ	Anayasa Mahkemesi Üyesi
Prof. Dr. Zakir AVŞAR	Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi
Doç. Dr. Cenker GÖKER	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Doç. Dr. Emine Sare AYDIN YILMAZ	İstanbul Ticaret Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Doç. Dr. Erbay ARIKBOĞA	Marmara Üniversitesi/ Siyasal Bilgiler Fakültesi
Doç. Dr. Esra ÇUHADAR	Bilkent Üniversitesi/ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Ergin ERGÜL	Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı
Doç. Dr. Oktay KOÇ	Kocaeli Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Abdullah KIRAN	Muş Alparslan Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Cemal FEDAYİ	Kırıkkale Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Fatih TOKTAŞ	Dokuz Eylül Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Kadir CANATAN	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Fakültesi
Prof. Dr. Kudret BÜLBÜL	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. Müfit Selim SARUHAN	Ankara Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Yusuf DEVRAN	Marmara Üniversitesi/İletişim Fakültesi
Doç. Dr. Burcu DÖNMEZ	Yaşar Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
Doç. Dr. Muharrem ÖNDER	Yalova Üniversitesi/İslami İlimler Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir GÖLCÜ	Selçuk Üniversitesi/İletişim Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Abdullah UZUN	Karadeniz Teknik Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Yrd. Doç. Dr. Ali ASLAN	İbn Haldun Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi

- Yrd. Doç. Dr. Aynur HASOĞLU Erciyes Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Emir KAYA Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Enes BAL Necmettin Erbakan Üniversitesi/Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Ezgi SEÇKİNER BİNGÖL Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. M. Emin AKGÜL Başkent Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sami MENCET Akdeniz Üniversitesi/İletişim Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Özlem DUĞAN Uşak Üniversitesi/İletişim Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Ümit SARI İstanbul Üniversitesi/İletişim Fakültesi
- Yrd. Doç. Dr. Veysel KURT İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Siyasal Bilgiler Fakültesi

ÖNSÖZ

Değerli okuyucularımız,

Kamu Denetçiliği Kurumu, faaliyetlerine başladığı 2013 yılı Mart ayından bu yana Anayasadan ve 6328 sayılı Yasadan aldığı yetki ile devletle vatandaş arasında bir köprü vazifesi görmektedir. 2017 yılı içerisinde başvuru sayımız 17.000'in üzerine çıktı. Bu başvuruların çok önemli bir kısmını dostane çözüm yolu sonlandırdık. Bu sayede hem idareler ve vatandaşlarımız memnun olmakta, hem de Devletle vatandaşın mahkemelik olmasını önleyerek mahkemelerin yükünün hafiflemesine katkı sağlamaktayız.

Kamu Denetçiliği Kurumu olarak, mağdur olan vatandaşlarımızdan gelen şikâyetleri incelemek temel görevimizdir. Ancak Ombudsmanlık müessesesinin tüm dünya uygulamalarında da görüleceği üzere, Kurumumuzun kamu yönetimine yol gösterme, toplumsal konularda özel rapor hazırlama ve bunlar ile ilgili çözüm önerileri sunma görevi ve sorumluluğu da vardır.

“Ombudsman Akademik” hakemli dergimizin bu sayısında bu sorumluluk bilinci ile hareket ederek, tüm dünyada yoğun biçimde tartışılan insan haklarında gerileme, ırkçılık ve İslam karşıtlığı olarak değerlendirilebilecek olan İslamofobi konusunu ve karşılaşılan sorunları ele almaya çalıştık.

Kurumumuz tarafından 25–26 Eylül 2017 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen Uluslararası Ombudsmanlık Konferansı'nda, İslam İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkelerin ombudsmanları ile Avrupa ve Akdeniz Ombudsmanlar Birliği üyesi ombudsmanlarını bir araya getirdik. Oturumlardan bir tanesinde “İrkçılık, Yabancı Düşmanlığı, Nefret Söylemi İle Mücadele” konusunu işledik. Dünyanın 50 farklı ülkelerinden gelen 80 Ombudsman ve insan hakları savunucusu nezdinde konunun uluslararası camiada ciddiye alınması ve çözüm bulunması gerektiği konularında mutabık kaldık.

Bu sorunu ele alırken bahsedilen kavramların sadece Batı'lı toplumlara özgü bir durum olmadığını belirtmek isteriz. 19 ve 20. Yüzyıllarda sömürü tecrübesi yaşamış ya da radikal bir modernleşmeye tabi

tutulmuş Müslüman ülkelerde de bu sorun yoğun biçimde gözlenmektedir. Özellikle 11 Eylül 2001’de Amerika’daki ikiz kulelere yapılan saldırı, dünya çapında İslam karşıtlığını tetiklediği ve bunun yanında medyada, toplantılarda ve yayınlarda öncelikli konularından birisi haline gelmesini hızlandırdığı bir gerçektir.

Dergimizin bu sayısında insan haklarında gerileme, ırkçılık ve İslam karşıtlığı olarak değerlendirilebilecek olan İslamofobi konularında yazılar olması, sorunun akademik camiada tartışılması ve Kamu Denetçiliği Kurumunun bu soruna ne gibi katkıları olacağı açısından çok önem arz etmektedir.

Böyle önemli bir konuda çok değerli akademisyenlerimiz, bilimsel kalitesi yüksek yazıları ile dergimize değer katmışlardır.

Bu makalelerden birincisinde İslamofobi-İslâm karşıtlığı, zenefobi ve antisemitizm gibi diğer ilgili bazı terimlerle ilişkisi, tarihi gelişimi, bazı sebepleri ve nihayet günümüzde geldiği nokta, benzer bir şekilde ırkçılık terimi, farklı kategorileri ve özellikle de İslamofobi ile bağlantısı ve hatta bir tezahürü olarak genelde etiketlemeler, ön yargılar ve grup içi-grup dışı sayma davranışlarıyla meydana gelen “kültürel ırkçılık” konuları detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

İkinci ve üçüncü makalelerde, küresel düzeyde ya da ülkemiz düzeyinde günlük yaşamdan ve medya içeriklerinden aktarılan örnekler ele alınmıştır. Bu örnekler üzerinden medyanın İslamofobi’ye zemin hazırlayan en etkin araç olduğu, bu aracın yapısında ve işleyiş mantalitesinde yapılacak pozitif ya da negatif yönlü değişimlerin doğru ya da ters orantılı olarak İslamofobi ve Müslümanlara karşı geliştirilen nefreti maksimize ya da minimize edeceği yönünde önemli tespitlerde bulunulmuştur.

İngilizce olarak sunulan dördüncü makalede ve daha sonra sunulan beşinci makalede, 11 Eylül saldırıları sonrasında, aşırı sağcı ve popülist partilerin ve siyasetçilerin terör saldırılarını bahane ederek AB ülkelerinde yaşayan Müslümanları suçlamaları onları hedef haline getirmesi ve Almanya, Fransa ve İsviçre’de gibi ülkeler özelinde İslam karşıtlığının yükselişi ele alınmıştır.

Altıncı makalede ise, ilk beş makalede detaylı şekilde anlatılan ırkçılık, İslam karşıtlığı-İslamofobi gibi olumsuzluklar, insan haklarının

felsefesi temelinde değerlendirilmiştir. “İnsan Hakları Nosyonu’nu Nasıl Anlamalıyız?” sorusu üzerinden Doğu Türkistan, Filistin, Somali ve Myanmar’da yaşanan trajediler, gittikçe büyüyen Mltesi sorunu, Ayrımcılık, Nefret ve İşlamofobi ile Küre’de yaygınlık kazanan terör şeklinde bazı ülkelerde yaşanan olayların pratik sonuçlarının meseleyi yeniden düşünmeyi gerekli kıldığını ortaya koymuştur.

Son makale ise Kurumumuz için emek harcayan personelimizin yapılan incelemelere ilişkin akademik kalitesini göstermesi açısından güzel bir örnek olmuştur. Bu anlamda kesinleşmiş disiplin cezalarının idari tasarrufla geri alınmasına ilişkin doktrindeki tartışmalar; Danıştay içtihatları ve KDK kararları ile birlikte incelenmiş, KDK’nın vereceği tavsiye kararları üzerine hukuka aykırı olarak tesis edilmiş disiplin cezalarının idareler tarafından her zaman geri alınabileceği ve KDK tavsiye kararlarının disiplin cezalarının ortadan kalkma sebepleri arasında sayılması gerektiği tezi savunulmuştur.

Avrupa Birliği genelinde, Almanya, Fransa, İşvire, Avusturya zeline seçimler sebebiyle yükselen ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve İşlam karşıtlığının yükseldiği görülmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu olarak; Avrupa lkelerinde bulunan insanımıza hak arama yollarını anlatmak ve Avrupa’daki Ombudsmanlara nasıl başvuracakları konusunu anlatmak üzere çalışmaları başlattık. Bu doğrultuda, 17-18-19 Aralık 2017 tarihinde Avusturya’da başlattığımız bu programı, 2018 yılı içinde 8 ülkede devam ettirmeyi planlıyoruz.

Dergimize ciddi zaman ve emek harcayarak katkı veren hocalarımıza ve idarecilerimize teşekkür eder, dergimizin ırkçılık ve İşlam karşıtlığı-İşlamofobi gibi insan haklarında farkındalık oluşmasına vesile olmasını temenni ederim. Saygılarımla. 26.01.2018

şeref MALKOÇ
Kamu Başdenetçisi

İÇİNDEKİLER

DERLEME

İslamofobi-Irkçılık-“Kültürel Irkçılık” İlişkisi
The Relationship Between Islamophobia and Racism-Cultural Racism.....23
Özcan HIDİR

Müslüman Toplumlarda İslamofobi: Türkiye Örneği
Islamophobia In Muslim Majority Societies: The Case Of Turkey.....51
Enes BAYRAKLI - Turgay YERLİKAYA

Batı Toplumlarında İslamofobi'nin Üretilmesinde Medyanın Rolü
The Role Of The Media In The Production Of Islamophobia In Western Societies.....71
Abdulkadir GÖLCÜ - Mustafa ÇUHADAR

Rise Of Islamophobia In Germany, France and Switzerland After 9/11
11 Eylül Sonrası Almanya, Fransa ve İsviçre'de İslamofobinin Yükselişi.....101
Oğuzhan YANARIŞIK

AB Ülkelerinde İslamofobi ve Terörizm
Islamophobia In EU Countries and Terorism.....127
Murat AKTAŞ

İnsan Hakları Nosyonu'nu Nasıl Anlamalıyız?
How Should We Understand The Notion Of Human Rights?.....157
Celal TÜNER

Kamu Denetçiliği Kurumunun Tavsiye Kararı Üzerine Disiplin Cezasının
Geri Alınması
Withdrawing Non-Judicial Punishments Due To The Recommendation Of Turkish
Ombudsman Institution.....173
Cem DERİN - Burak COŞKUN

KARAR ÖRNEKLERİ

2017-3285 Şikâyet Numaralı, Deprem Bölgesine Gönderilen Konteynerler ile
Buradaki Çalışmalarda Kullanılan Vincin Kirası İçin Talep Edilen Bedelin
Ödenmesi Talepli Başvuru Hakkında Verilen 03.10.2017 Tarihli
Kısmen Tavsiye Kısmen Ret Kararı.....197

2017-5565 Şikâyet Numaralı, Hakkında Düzenlenen Ecrimisil İhbarnamesindeki Tutarın İptal Edilmesi Talepli Başvuru Hakkında Verilen 03.11.2017 Tarihli Tavsiye Kararı.....	207
2017-8842 Şikâyet Numaralı, Emekli Maaşı Üzerindeki Haczin Kaldırılması Yönünde Verilen Mahkeme Kararının Uygulanması Talepli Başvuru Hakkında Verilen 08.01.2018 Tarihli Dostane Çözüm Kararı.....	223
2017-11004 Şikâyet Numaralı, Aracında Meydana Gelen ve Tutanakla Tespit Edilmiş Hasar İle Birlikte, Aracında Meydana Gelen Değer Kaybının da Tespit Edilerek Uygun Görülecek Miktarın Tarafına Ödenmesi Talepli Başvuru Hakkında Verilen 19.01.2018 Tarihli Dostane Çözüm Kararı.....	227
2017-3066 Şikâyet Numaralı, Mahkeme Kararının Yerine Getirilmesi Talepli Başvuru Hakkında Verilen 02.10.2017 Tarihli Dostane Çözüm Kararı.....	231
2017-3501 Şikâyet Numaralı, ÖSYM tarafından, Alerjik Astım İlacı İle Sınava Girdiği Gereğiyle Yükseköğretime Geçiş Sınavının (YGS) Geçersiz Sayılması Sebebiyle, Sınavın Geçerli Sayılması Talepli Başvuru Hakkında Verilen 26.04.2017 Tarihli Dostane Çözüm Kararı.....	235
2017-950 Şikâyet Numaralı, Öğretmenlik Mesleğine Geçiş Talepli Başvuru Hakkında Verilen 01.06.2017 Tarihli Dostane Çözüm Kararı.....	239

DERLEME

İSLAMOFOBİ-IRKÇILIK-"KÜLTÜREL İRKÇILIK" İLİŞKİSİ

The Relationship Between Islamophobia and Racism-Cultural Racism

Prof. Dr. Özcan HIDİR*

Geliş Tarihi: 21.11.2017 Yayına Kabul Tarihi: 26.12.2017

Öz

"İslamofobi" ile "ırkçılık (rasizm)-ayırıcılık" arasındaki ilk bakışta pek var olduğu düşünülmemeyen, kapalı ilişki, bugüne kadar yeterince irdelenmiş bir konu değildir. Bu kapalılık, daha ziyade ırkçılığın klasik anlamda genetik-ırksal bir temelde düşünülmesinden kaynaklanır. Ancak son dönemlerdeki bazı literatürde ırkçılığın farklı kategorilerinden söz edilmesiyle nispeten açıklığa kavuşmaya başlamış; bu meyanda İslamofobi "kültürel ırkçılık" olarak nitelenmiştir. Buna göre Müslümanlar "etnik-din" bir grup gibi düşünülmemekte ve onlara yönelik genellemeci bir tutumla korku, nefret ve ayırıcılık ortaya konmaktadır. Bununla birlikte İslamofobinin "kültürel ırkçılık" olarak tanınması, henüz yeterince kabul görmüş bir husus değildir. Zira insan haklarına dair bağlayıcı metinlerde ırkçılık-ayırıcılık bir insan hakkı ihlali olarak algılanmakta; buna karşılık İslamofobik-İslâm karşıtı söylem ve eylemler, genelde ifade-fikir hürriyeti kapsamında değerlendirilmektedir. Bu çalışmamızda biz, önce birer terim olarak İslamofobi-İslâm karşıtlığını, zenefobi ve antisemitizm gibi diğer ilgili bazı terimlerle ilişkisini, tarihi gelişimi, bazı sebeplerini ve nihayet günümüz post-modern dönemde geldiği noktayı ele alacağız. Daha sonra benzer bir şekilde ırkçılık terimi, farklı kategorileri ve özellikle de İslamofobi ile bağlantısı ve hatta bir tezahürü olarak genelde etiketlemeler,

Abstract

The "unclear" relationship between islamophobia and racism is not studied sufficiently until this time, especially in the Turkish language. This unclear relationship is mostly because of the understanding of racism with its first and clear meaning related to race-ethnicity. But it became relatively clear in the latest studies about different categories of racism including "cultural racism", which has very close links with islamophobia. According to this category, Muslims have been generally perceived as an "ethnic-religious group" and as a result fear-phobia, hatred and discrimination against them have been demonstrated. Nevertheless, it must also be stressed that the acceptance of islamophobia as a cultural racism is not a common usage in the literature relevant to racism and in the texts about human rights. It is because of this that, islamophobic words, actions and tendencies were mostly perceived in the limitations of freedom of speech in the West.

In this article we will first of all analyse the close relationship between islamophobia, anti-islamism, and other such terms like, xenophobia and antisemitism and than the perception of islamophobia in the West, in the history and in our modern-post-modern time. At the end, different forms of islamophobia as a "racism-cultural racism" and its appearances in stereotypes, prejudices, verbal abuses, physical assaults, vandalizm, violences, out-

* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Öğretim Üyesi, ozcan.hidir@izu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-4842-3219

ön yargılar ve grup içi-grup dışı sayma davranışlarını meydana gelen "kültürel ırkçılık" ele alınacaktır.

group in-group phenomenons and discriminations in the job markets and public sphere will be evaluated.

Anahtar Kelimeler: "İslamofobi/Müslüman-fobi-İslâm karşıtlığı", "Türkfobi", "zenefobi", "ırkçılık (rasizm)-kültürel ırkçılık", "ayırıcılık (diskriminasyon)", "kültürel indirgemecilik", "insan hakları", "11 Eylül 2001".

Keywords: "Islamophobia-Muslimphobia-anti-islamism", "Turkophobia", "zenophobia", "racism-cultural racism", "discrimination", "cultural reductionism", "human rights", 11 september 2001".

GİRİŞ

Tarihi kökenleri olmakla beraber Soğuk Savaş'ın ve özellikle de 11 Eylül sonrasında sıklıkla gündeme ge(tiri)len İslamofobi ile "ırkçılık (rasizm)" -ve nihayet "ayırıcılık"- arasındaki ilişki, bugüne kadar yeterince üzerinde durulmuş bir konu değildir. Esasen ilk bakışta bu yönde bir ilişki belli oranda bir kapalılık içermekte olup belirgin de değildir. Bu kapalılığın esasen ırkçılığın klasik tanımıyla daha ziyade genetik-ırksal bir temelde düşünülmesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Hâlbuki son dönemlerde ilgili bazı literatürde ırkçılığın farklı kategorilerinden söz edilmektedir. Bu meyanda, aşağıda ayrıca ele alınacağı üzere, "kültürel ırkçılık" olarak nitelenen İslamofobi de, ırkçılık ve ayırıcılığın yeni bir şekli olarak görülmektedir. Buna göre Müslümanlar "etnik-dini" bir grup gibi düşünülme¹ ve onlara yönelik genellemeci bir tutumla korku, nefret ve ayırıcılık ortaya konmaktadır. Bu ise daha ziyade hemen tüm Müslümanların dinî fanatizme sahip kimseler oldukları, gayr-i Müslimlere yönelik şiddet kullanmaya her an eğilimli ve hazır oldukları ve modern toplumun benimsediği eşitlik ve özgürlükler gibi bazı değerleri peşin olarak reddettikleri ön yargı-kabulleri üzerine bina edilmektedir.²

Bununla birlikte İslamofobinin "kültürel ırkçılık" olarak tanınması, aşağıda bir kısmına atıf yapacağımız bazı araştırmalarda ele alınmasına rağmen, henüz yeterince kabul görmüş bir husus değildir. Bunun bazı sebepleri olsa gerektir. Zira insan haklarına dair bağlayıcı

¹ Sajid, A. (2005), "Islamophobia: A New Word for an Old Fear", **Islamophobia and Anti-Semitism** adlı edisyon içinde, ed. Schenker, Hillel-Zayyad, Ziad Abu, Princeton, s. 1-12.

² Sajid, a.g.m., 1, 2.

metinlerde ırkçılık-ayırıcılık bir insan hakkı ihlali olarak algılanmaktadır.³ Ayrıca bir gruba, ırka yönelik nefret suçlarını düzenleyen maddeler pek çok devletin ana yasasında mevcuttur. Hal böyle olunca da bu hakkın ihlali cezaî müeyyideye tabi olduğu ifade edilmektedir. Buna karşılık islamofobi ve onun bir ileri aşaması olan İslâm karşıtlığı için, buna yönelik çaba-talep, çağrı ve çalışmalar var olmakla⁴ beraber, bu tür maddeler işletil(e)meyip bu tür islamofobik söylemler genelde ifade-fikir hürriyeti kapsamında –bu anlamda fikir hürriyeti sınırsız kabul edilir- değerlendirilmekte ve neticede bu minvalde bir cezaî müeyyide de söz konusu olmamaktadır.⁵ Halbuki bilhassa kin ve düşmanlığı tahrik ve nefret söyleminin toplumsal barışı zedelediğinden yola çıkan dünyanın önde gelen hukukçuları, fikir-ifade özgürlüğünü sınırlamanın meşru olduğunu söylemişlerdir.⁶

Bu çalışmamızda biz, önce birer terim olarak İslamofobi-İslâm karşıtlığını, zenefobi ve antisemitizm gibi diğer ilgili bazı terimlerle ilişkisini,⁷ ana hatlarıyla tarihi gelişimi, bazı sebeplerini ve nihayet günümüz post-modern dönemde geldiği noktayı ele alacağız. Daha sonra benzer bir şekilde ırkçılık terimini, farklı kategorilerini ve özellikle de İslamofobi ile bağlantısı ve hatta bir tezahürü olarak genelde etiketlemeler, ön yargılar ve grup içi-grup dışı sayma davranışları, iş piyasasında ve kamusal alanda ayırıcılık, hatta camiler başta olmak üzere,

³ Mesela bu meyanda “İnsan Hakları Evrensel Beyanname”nin 2. maddesine bakılabilir.

⁴ Son yıllardaki bazı insan hakları ve İslamofobi ile alakalı AB raporlarında ırkçı, antisemitik, zenefobik ve islamofobik söylemler karşısında devletler uyarılmakta ve bunlara karşı açık-net tutum takınmaya çağrılmaktadır. Mesela 2013 yılı ECRI raporunda Hollanda başta olmak üzere bazı devletlere yönelik bu uyarı yapılmış; zenefobik-islamofobik tutumların toplumdaki zayıf, korumasız azınlık gruplara yönelik etiketlemeyi ve ön yargıyı beslediği ve özellikle Müslümanların potansiyel tehlike gibi algılanmasına yol açtığı vurgulanmıştır (bk. ECRI, 2013, s. 37). Yine bu meyanda İslâm İşbirliği Teşkilatı'nın (Organization of Islamic Cooperation/OIC) tarafından 2008 yılından itibaren hazırlanan “İslamofobi” raporlarında bu yönde çağrılar olduğunu söylemek gerekir (bk. https://www.oic-oci.org/page/?p_id=182&p_ref=61&lan=en, son erişim: 19.11.17).

⁵ Bu minvalde Hollanda Özgürlükler Partisi lideri Geert Wilders'in Kur'an'a, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara ırkçı-ayırıcı bakan ve hakaretler içeren 16 dakikalık “Fitna” filmine yönelik açılan davayı Amsterdam Mahkemesi'nce “fikir özgürlüğü” gerekçe gösterilerek “beraat” kararı verilmesini zikredebiliriz. Bu olaya dair bir analiz için bk. Hıdır, Özcan, **Avrupa'da Müslüman Olmak**, (İstanbul 2012), s. 123-127.

⁶ Bu konuda Jeremy Waldron'a ait **The Harm in Hate Speech** (Cambridge 2014), söylediğimize vurgu yapması bakımından önemli bir çalışmadır.

⁷ İslamofobi ile Anti-Semitizm arasındaki ilişkiye dair bazı perspektifler için *Islamophobia and Anti-Semitism* adlı yukarıda atf yapılan edisyona bakılabilir. Ayrıca tarafımıza ait “Anti-Semitizm ve Anti-İslamizm: Benzerlikler ve Farklılıklar”, **Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm** içinde (Ankara 2007) çalışma da bu anlamda zikredilebilir.

İslami kurum ve kuruluşlara yönelik sözlü-fizikî hakaret ve şiddet içerikli söz-tutumlarla meydana gelen⁸ "kültürel ırkçılığı (islamofobi)" ele alacağız. Ayrıca bu meydana günümüzde "kültürel ırkçılık" olarak İslamofobinin nasıl tezahür ettiğini ve bunun "insan hakları bakımından durumunu inceleyeceğiz.

AVRUPA - BATI'DA İSLAMOFOBİ - MÜSLÜMANFOBİNİN TARİHİ KÖKENLERİ

Esas itibariyle islamofobinin-İslâm karşıtlığının tarihini, "Batı aslında İslâm'dan mı yoksa Müslümanlardan mı korktuğu" yönünde bir tartışma da yaparak, son ilahî vahye dayanan din olarak İslâm'ın zuhûruna kadar götürülebilir.⁹ İslâm'ın "son din", Kur'an'ın "son ilahî mesaj" Hz. Peygamber'in de "son peygamber" olarak gönderilmesi, dönemin pek çok Yahudi-Hıristiyan din adamlarınca İslâm'ın bu iddialarını kendilerince boşa çıkartmak amacıyla polemiklerin yazılmasına ve bu meydana birçok İslâm karşıtı-İslamofobik iddianın ileri sürülmesine yol açmıştır. Bu meydana Kilise Babalarının sonuncularından olan Yahya ed-Dimeşki-John Demescen'nin 15-20 sayfalık *İsmailî Sapıklık* kitabı-risalesi daha sonraki Ortaçağ boyunca Avrupa-Batı'daki İslâm, Hz. Peygamber ve Müslümanlara yönelik İslamofobik imajı alabildiğine etkilemiştir ki, bu konu başlı başına bir çalışmanın hakkedecek genişliktedir.¹⁰

Tarih içerisinde Endülüs İslâm Devleti, Haçlı seferleri gibi sebeplerle özellikle İstanbul'un fethinden sonra pekişmeye başlayan İslâm-Müslümanlara yönelik korku, dönemin Batılı önde gelen din

⁸ İslamofobinin bazı tezahürlerine dair bk. Mustafa Abu Sway, (2005), "**Islamophobia: Meaning, Manifestations, Causes**", Islamophobia and Anti-Islamism adlı Schenker-Zayyad tarafından yapılan edisyon içinde, s. 13.

⁹ Bu yönde tarafımıza ait "Anti-Semitizm ve Anti-İslamizm: Benzerlikler ve Farklılıklar" adlı yukarıda atıf yapılan makaleye bakılmalıdır. Bu anlamda ayrıca Batı'nın aslında İslâm'dan mı yoksa Müslümanlardan mı korktuğu sorusu anlamlıdır. Bu konuda "Batı İslâm'dan mı Korkuyor Müslümanlardan mı?" başlıklı bir analiz için bk. Hıdır, Ö. (2012), **Avrupa'da Müslüman Olmak**, İstanbul, s. 29-33. Bu konuda ayrıca bk. Green, Todd H. (2015), **The Fear of Islam: An Introduction to Islamophobia in the West**, Minneapolis, s. 36 vd.

¹⁰ Yahya ed-Dimeşki-John Demescen'in işaret ettiğimiz bu eseri başta olmak üzere ilgili diğer polemik çalışmalarındaki bilhassa Hz. Peygamber'e yönelik iddiaları biz, yakın zamanda yayımlanacak olan *Batı'da Hz. Peygamber İmajı* adlı eserimizde tek tek ele aldık. İslâm'ın son din, Kur'an'ın son ilahî mesaj, Hz. Peygamber'in de son peygamber olmasının İslamofobi ve İslâm karşıtlığı ile ilgisi konusunda ise bk. Hıdır, Özcan, **Yahudi Kültürü ve Hadisler**, İstanbul 2010, s. 174. Ayrıca bk. 413 vd.

adamı ve yazarlarınca, Yahya ed-Dimeşki ve ilk polemikçilerin yukarıda işaret ettiğimiz iddialarını da öne çıkararak, sürekli canlı tutulmuş, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda yerleşik hale gelen ve bütün Avrupa'yı saran bir korku özellikle Kanuni döneminde Osmanlı'nın Avrupa içlerine ve Viyana'ya kadar ilerleyişi ile birlikte Müslümanlar kastedildiği "Türk korkusu-Türkfobi" şeklinde, doğrudan etnisiteye vurgu yapmayan, siyasî-dinî (teo-politik) bir mahiyet arz etmiştir.¹¹ Dolayısıyla bu iki padişah (Fatih ve Kanuni), Avrupalı zihinlerde etkisi bugüne kadar devam eden travmalara sebep olmuş padişahlardır. Batıda günümüzde biraz da diktatörlüğü ima edere tarzda kullanılan "sultan" ifadesi genelde bu iki padişaha atıf yapar. İtalyanların korkunç bir şeyi ifade etmek ya da çocuklarını korkutmak için kullandığı "Mamma li Turchi!" (Anneciğim! Türkler –geliyor-) ifadesi de bu korku ve travmanın çarpıcı bir dışavurumu olsa gerektir.¹²

Öte yandan dönemin belli başlı filozof, din adamı ve yazarlarında Türk korkusu işlenmiş ve Türklere karşı savaştan ve topyekûn mücadeleden söz edilmiş. Bu meyanda Voltaire, D. Erasmus, John Calvin, Martin Luther gibi yazar, din adamı ve filozofların İslâm-Müslüman ve Türk karşıtı söylemlerine işaret edilebilir. Mesela, Protestanlığın kurucusu Martin Luther'in "Türklerle Savaş Hakkında" ve "Türklere Karşı Ordu Vaazı" isimli iki kitabı vardır. Bu anlamda şunu ifade edelim ki, dönemin din adamı ve düşünürleri –dönemin konjonktürünün de etkisiyle-, teolojik olarak, "Müslümanların-Türklerin Tanrı'nın kendilerine yönelik bir cezası" olduğu anlayışını Avrupalı zihinlere kazımaya çalışmıştır.¹³

¹¹ Green, *a.g.e.*, s. 55-56. Bu meyanda Desiderius Erasmus (Rotterdam'lı hümanist-filozof-teolog), John Calvin (kalvinizmin kurucusu) ve Protestanlığın kurucusu Martin Luther özellikle zikredilmelidir. Mesela Martin Luther'in *Türklerle Savaş Hakkında* ve *Türklere Karşı Ordu Vaazı* adlı eserlerinde Türklerle savaşın meşru gerekçeleri için İslam değerlendirmesi yapmaktadır. İslamofobinin tarihteki bir tezahürü olarak "Türkfobi" ile Martin Luther'in İslâm ve Türklere bakışına dair bk Hıdır, Ö., "**Luterici Protestanlığın Tarihi Arka Planı ve Martin Luther'in İslam, Kur'an, Hz. Peygamber ve Türklere Bakışı**", Türk-İslâm Medeniyeti ve Avrupa" adıyla Marmara Üniversitesi, Diyanet İşleri Başkanlığı ve İSAM tarafından düzenlenen sempozyuma sunulmuş tebliğ, İstanbul 24-26.11. 2006 –Sempozyum kitabında yayımlandı-. Ayrıca bk. a.mlf., **Avrupa'da Müslüman Olmak**, s. 41-45; a.mlf., "**Batıda Türkofobinin yükselişi**", *AA Analiz Haber*, 03.10.2016.

¹² Hıdır, Ö., "**Batıda Türkofobinin yükselişi**", *AA Analiz Haber*, 03.10.2016.

¹³ Genelde tarihte İslamofobi-İslam karşıtlığı özelde de Martin Luther'in bu anlamdaki rolü için bk. Hıdır, Özcan, "**Tarihte Bir Anti-İslamist Olarak Martin Luther**", *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm* içinde (Ankara 2007). Ayrıca bk. a.mlf., "**Batıda Türkofobinin yükselişi**", *AA Analiz Haber*, 03.10.2016.

İslâm korkusu aydınlanma ve oryantalistik dönemde de nüanslarla devam etmiş; ne var ki bu dönemde Haçlı savaşlarını meşrulaştırmada kullanılan İslâm korku ve nefreti, oryantalistik dönemde sömürgeyi meşrulaştırmada kullanılmıştır.¹⁴ Bu yapılırken de İslâm, Kur'an ve Hz. Peygamber'e yönelik olarak özellikle revizyonist oryantalistlerce "İslâm'ın Yahudi-Hristiyan kökeni teorisi"¹⁵ gibi teoriler üretilip bu korku-karşıtlık sürdürülmüştür.

Bu itibarla Avrupa-Batının dinî ve fikrî zihin kodlarının oluşumunda etkili olmuş şahsiyetlerin pek çoğunun İslamofobik-Türkofobik olmalarının, bu fikirleri işleyen kitaplar kaleme almalarının, günümüzdeki İslamofobi-Türkofobinin yükselişinde önemli bir arka plan etkisine sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İnsan topluluklarının olgular karşısındaki tavırlarını inceleyen Walker Connor'un "İnsanların davranışlarını gerçeğin ne olduğu değil, insanların olgular hakkındaki inançları ve algıları tayin eder" sözüne¹⁶ bu meyanda atıf yapmak meseleyi izah sadedinde önemlidir. Zira İslâm ve Müslümanlarla ilgili tarihteki imaj ve imgelerin günümüz üzerinde alabildiğine etkisi vardır. Zira üretilen bu imajlar, gerçekleri örtüp onun önüne geçebiliyor. Bu durumda imajlar zihinleri adeta işgal ediyor ve o imajın gerisindeki gerçekler alabildiğine sahipsiz kalabiliyor. Geçmişte öncelikle askerî, sonra da dinî sebeplerle oluşturulan, Türklere yönelik korku temelli bu imaj, Batılı zihinlerin arka planında hâlâ duruyor ve Türkiye ve Erdoğan söz konusu olduğunda refleksif olarak canlanıp dışa vuruyor. Bu açıdan, tarihin tekerrür ettiğinde kuşku yok: Farklı olan ise yalnızca şahıslar, dekor ve yöntemlerdeki değişiklikler.

MODERN DÖNEMDE İSLAMOFOBİ-MÜSLÜMANFOBİ

Modern dönemde İslamofobi kelimesinin ilk kez kullanımı bu yüzyılın başlarına kadar gider. Bu meyanda 1918 yılında Etienne Dinet'in Fransızca kaleme aldığı bir kitapta zikredilmiş olsa da, bildiğimiz anlamda kullanımı Soğuk Savaş'ın bitiminden 90'lı yıllardan sonra ortaya çıkmıştır diye biliriz. Şöyle ki, ırkçılığın mahiyetinin "etnik-ırksal

¹⁴ Green, *a.g.e.*, s. 61, 65.

¹⁵ Bu teorinin mahiyeti, arka planı, amacı ile Kur'an, Hz. Peygamber ve diğer İslâm kaynaklarına yönelik tezahürlerine dair geniş bilgi için Özcan Hıdır'a ait *Yahudi Kültürü ve Hadisler* (İstanbul 2010) ile *Hristiyan Kültürü ve Hadisler* (İstanbul 2017) adlı eserlere bakılabilir.

¹⁶ Connor, Walker, (1993), **Ethnonationalism: The Quest for Understanding**, Princeton, s. 24.

üstünlük” anlayışından “kültürel üstünlük” anlayışına kaymaya başlamasının¹⁷ bir yansıması olarak “İslâm-Müslümanlar Batı’nın düşmanıdır” diye ifade edilebilecek algı ve söylemler paralelinde dolaşıma girmiştir. Bu anlamda 1991 yılında ilk kez kullanılmakla¹⁸ beraber, ilk olarak 1997 yılında, eksik de olsa, İngiliz düşünce kuruluşu Runnymede Trust’ın yayımladığı rapor-kitapta tanımlanmıştır.¹⁹ Buna göre “İslamofobi, İslâm’a yönelik kurumsal olmayan düşmanlık ve dolayısıyla müslümanların tümünden veya pek çoğundan hoşlanmama-korkma ve nefret etme hali”ni tanımlar.²⁰ Bu rapor-tanımla İslamofobi, siyasi ve kamusal tartışmalarda nispeten yerleşik bir kavram haline gelmiştir. İslamofobinin paradigmatic bir değişim gösterdiği, İslâm karşıtlığına evirilerek İslâm ve Müslümanlara yönelik dinlerinden dolayı ayırıcı-ayrıştırıcılığın belirgin olarak öne çıktığı olay-tarih, 11 Eylül 2011’de New York’ta meydana gelen hadisedir. Bu olay, kavramda yer alan “korku”nun, günümüzde de olduğu gibi, İslâm-Müslüman karşıtlık ve düşmanlığına, aşağıda da ayrıca ele alınacağı üzere, Müslümanlara yönelik ırkçılığa varan ayırıcılığa evirildiği aşamadır.²¹ Nitekim bu tarihten sonra İslâm ve Müslümanlar, öncesine göre şiddet ve terör ile daha ziyade anılır olmuştur.²² Bu tarihlerden itibaren İslamofobi konusunda, terim, tarihî gelişim, sebep-sonuç ve günümüzde ayırıcılık ve hatta bazı araştırmalarda “kültürel ırkçılık” diye nitelenen ve aşağıda bu açıdan ayrıca ele alacağımız yönleriyle irdeleyen ve önemli bir kısmına çalışmamızın farklı bölümlerinde atıf yapacağımız pek çok kitap, rapor ve makale kaleme alınmıştır. Tabiatıyla bu araştırmalarda muhtelif arka plan, bakış açıları ve hedeflerin de bir yansıması olarak İslamofobinin rölatif olarak farklı tanımları ortaya çıkmıştır. En yalın haliyle İslâm ve Müslümanlardan korku, nefret ve negatif tutumları ifade eden İslamofobi ilgili çalışmalarda “Müslümanlara olumsuz ve aşağılayıcı şekilde kalıplaşmış yargılar ve inançlar atfedilen bir dizi

¹⁷ Sajid, a.g.m., s. 2.

¹⁸ Sajid, a.g.m., s. 1.

¹⁹ Allen, C. (2010), **Islamophobia**, Ashgate Publishing, s. 15.

²⁰ The Runnymede Trust Raporu (1997), **Islamophobia: A Challenge for Us All**, Londra Runnymede Trust, s. 1, 4. Ayrıca bk. Esposito, John L.-Kalın, İ. (2015), J., **İslamofobi. 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu**, çev. İsmail Eriş, İstanbul, s. 19; Van der Valk, Ineke. (2015), **Dutch Islamophobia**, Viyana 2015, s. 15 vd.

²¹ Green, a.g.e., s. 9-10.

²² Bu yönde bk. Van der Valk, Ineke, **Islamofobie en Discriminatie**, 2012, s. 19. Ayrıca bk. Sajid, a.g.m., s. 2, 3.

kapalı görüşün İslâm ve Müslümanlara karşı korku ve nefreti daha da kötüleştirilmesi” olarak tanımlanır.²³ İslamofobi araştırmaları ile öne çıkan Hollanda’lı araştırmacı Ineke van der Valk ise İslamofobiyi şöyle tanımlamıştır:

“İslâm ve Müslümanlar hakkında tarihi-sosyal şartlarda oluşan ve birtakım olgular, etiketlemeler, imajlar, semboller ve metinler sayesinde negatif anlam kazanan bir ideolojidir.”²⁴

Bu açıdan bakılırsa İslamofobi, İslâm’ın Batı ile ortak bir değerinin olmadığı, yahudi-hıristiyan, greko-romen ve humanist bir medeniyet zeminine dayanan Batı’dan daha aşağı olduğu, Yahudilik ve Hıristiyanlık’tan farklı olarak bir inanç ve maneviyat olmaktan ziyade, bir siyasi ideoloji olduğu, Müslümanların gayr-i Müslimlere yönelik şiddet eğilimine sahip dini fanatikler olduğu, demokrasi, eşitlik ve hoşgöründen yoksun oldukları²⁵ yönündeki bazı kalıp yargıların kabulü anlamına gelmektedir. Bu yönüyle İslamofobide “indirgemeci-redüksiyonist” bir tutum da söz konusudur.

Buradan hareketle İslamofobi İslâm ve Müslümanlara yönelik olarak ırkçılık –ki bunu aşağıda kültürel ırkçılık olarak ele alacağız-, ayırimcılık, dışlama, ön yargı, nefret, aşağılama, kalıp yargılar ve hatta şiddet gibi bir dizi olumsuz duygu, söylem ve eylem biçimine yol açma potansiyeli taşır. Aşağıda da farklı bağlamlarda vurgulanacağı üzere, İslamofobinin ilk-yalın anlamı göz önüne alındığında İslâm’dan veya Müslümanlardan korkma-çekinme halinin (fobi) ırkçılık olarak görülmemesi gerektiği söylenebilir. Ne var ki, özellikle kültürel ırkçılık olarak söz ettiğimiz kategori ve buna dair karakteristik tutumlar göz önüne alındığında, yer yer muhtelif anlamlara yorumlanabilecek birden fazla olguyu bünyesinde barındıran ve bu yönüyle “polisemik” bir kavram olan İslamofobinin Müslümanlara yönelik ırkçılığa götüren-yol açan ön yargıları, imajları ve etiketlemeleri beslediği²⁶ ve bütün bunların da neticede, nispeten modern bir fenomen olan kültür-din temelli ırkçı-ayırımçı bakışı ortaya çıkardığı aşikardır.

²³ The Runnymede Trust Raporu (1997), **Islamophobia: A Challenge for Us All**, Londra Runnymede Trust,, s. 19.

²⁴ Van der Valk (2012), *a.g.e.*, s. 33.

²⁵ Bu yönde bazı değerlendirmeler için bk. Sajid, a.g.m., s. 1.

²⁶ Bu doğrultuda bazı değerlendirmeler için bk. Alietti, Alfredo-Padovan, Dario (2013), “Religious Racism. Islamophobia and Antisemitism in Italian Society”, **Religions**, 4, 584-602.

Esasen İslamofobi “yabancı korkusu-karşıtlığı” anlamındaki “zenefobi”nin bir alt kolu olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre her yabancı karşıtlığı aynı zamanda bir İslâm karşıtlığı olmaktadır. Ancak her İslâm karşıtı kesinkes-mutlak olarak bir yabancı karşıtı olduğu söylene-
mez. Nitekim İslâm ve Müslüman karşıtı olduğu halde Müslümanların dışındaki yabancılara karşı olmayanlar bulunmaktadır. İslamofobi ile bağlantılı olarak ayrıca nüanslarla “anti-islamizm ifadesi de kullanılır. Yahudi karşıtlığı anlamına gelen “antisemitizm” kavramı da bu meyanda gündeme gelen kavramlardandır. Ancak İslamofobi ve anti-islamizmi antisemitizmden ayıran yön, antisemitizmin belli bir ırka (yahudi-semitik ırka) karşıtlığı da içermesidir. İslamofobi-anti islamizmde ise bu karşıtlık, ırka değil, dine (İslâm) olmaktadır. Öte yandan “İslamofobi” ile “anti-islamizm” arasında da özelde bir ayırım söz konusu olup İslamofobi İslâm’dan-Müslümanlardan korkma halini, anti-islamizm ise bu korkunun karşıtlığa dönüşmüş durumunu ifade eder.²⁷

Antisemitizm ve zenefobi-yabancı düşmanlığı gibi, yukarıda da işaret edildiği üzere, İslamofobi de aslında uzun-derin bir tarihi geçmişe sahiptir. Kavramın tarihî arka planını, ilgili araştırmalarda pek vurgulanmasa da, aslında İslâm’ın zuhûruna-tarih sahnesine çıkışına kadar indiğini söyleyebiliriz. Bu anlamda İslamofobi aslında “eski bir korkunun yeni bir ifadesi-terimi”²⁸ olarak görülebilir. İslâm korkusunun XX. Yüzyıl sonlarında yeniden gündeme ge(tiril)mesinin sebeplerinden birisi Batılı zihinlerde hep var olagelen temel tarihî-teolojik sebebin varlığıdır.²⁹ Yani İslâm’ın, benzer iddialara sahip Yahudilik

²⁷ Bir kavram olarak “islamofobi” ile “anti-İslamizm”, “anti-semitizm” ve “zenefobi” arasındaki benzerlikler ve farklılıklara dair bk. Hıdır, Özcan (2007), “Anti-Semitizm ve Anti-İslamizm: Benzerlikler ve Farklılıklar”, **Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm**, Ankara, s. 70, 83; Canatan, Kadir (2010), “İslamofobi ve Anti-İslamizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım”, Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm adlı edisyon içinde, Ankara, s. 42. Ayrıca Hillel Schenker ve Ziad Abu Zayyad tarafından yapılan **Islamophobia and Anti-Semitism** adlı edisyon (Princeton 2005) da bu anlamda zikredilmelidir. Yine İslamofobi ve anti-semitizm arasındaki ilişkiyi nefret bağlamında tarihte ve günümüzde Avrupa ölçeğinde ele alan Matti Brunzl’a ait **Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds Old and New in Europe** (Prickly Paradigm Press 2007) adlı küçük hacimli eser de önemlidir.

²⁸ Sajid, A., “Islamophobia: A New Word for an Old Fear”, s. 1.

²⁹ Bu olgu aslında Batı’da Yahudi ve Hıristiyanların “İslâm’ın Yahudi-Hıristiyan kökeni teorisi”ni ortaya atmalarına yol açmıştır. Bununla İslâm’ın ilahî vahye dayanan bir din olmadığını, Kur’an’ın İslâm öncesinden başlayan bir süreç içinde Yahudi-Hıristiyan bir ortamda oluşturulduğunu ve Hz. Peygamber’in de buna öncülük ettiğini ileri süren iddialarla yakından alakalıdır. Bu iddialar, İslâm’ın ilk yıllarında Kilise babalarının sonuncularından John Demescen’in “İsmailî Sapıklık” kitabı ile başlamış ve oryantalistik dönemde ise özellikle revizyonist-indirgemeci oryantalistlerce

ve Hıristiyanlık'tan sonra, "son din", Kur'an'ın "son ilahî mesaj" ve Hz. Peygamber'in de "son peygamber" olarak tarih sahnesine çıkmasıdır. Bunun yanında, modern dönemde Müslümanların Batı'ya olan göçleri, İran devrimi ve Selman Rüşdi hakkında Humeyni tarafından verilen ölüm fetvası, uçak kaçırmalar, rehin almalar ve 1980'ler ve 1990'lardaki terörist eylemler, Müslüman göçmenlerin sayısındaki artış, radikal-entegrist selefler ile 11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi' ve Pentagon'a yapılan saldırılar ve ardından gelen Avrupa'daki terör saldırıları vb. sebepler de tetiklemiştir.³⁰ Bütün bunları ve bunlara ilave edilecek her bir ülkedeki lokal olayları,³¹ Batı'da İslamofobinin oluşması, gelişmesi ve günümüzde yerleşik hal almasının bazı önemli sebepleri olarak sayabiliriz. Ancak bunlar İslamofobinin, Müslümanlarla ilgili veya onlara atfedilen görünürdeki sebepleri olup esasen daha derinlerde doğrudan Batı'nın kendisiyle ve Batı'daki bazı gelişmelerle alakalı sebepleri vardır. Bu sebepleri şu şekilde örneklendirmek mümkündür. Çoğunlukla Protestanlığı benimsemiş özellikle Batı Avrupa ülkelerinde bazılarında %70'lere ulaşan dinden-kiliseden uzaklaşma ve sekülerleşme, sömürge politikaları, 11 Eylül sonrasında oryantlizmin daha sofistike yöntemlerle evrilip siyasetle iç içe hale gelmesi, Batı-Avrupa'da radikal-entegrist Müslüman gruplara verilen lojistik destekler,³² Batı'da Müslüman olanların oranındaki artış ve belki de hepsinden önemlisi -ki bizim de aşağıda ele alacağımız- asimilasyon ve ayrımcı söylem ve eylemleri de tabiatıyla içeren ırkçı/kültürel ırkçı tutumların artması gibi, her biri ayrıca irdelenmeyi gerektiren sebepleri sayabiliriz.

---

yeni teorilerle detaylandırılarak sürdürülmüştür. İslamofobi-İslâm karşıtlığı ile de yakın alakalı bu tür iddialar, bugün de canlılığından bir şey kaybetmemiş ve modern-post-modern versiyonlarıyla sürdürülmektedir. Bu tür iddiaları ele alan çalışmalar olarak tarafımızca yapılmış **Yahudi Kültürü ve Hadisler** (İstanbul 2010), **Hıristiyan Kültürü ve Hadisler** (İstanbul 2017) adlı kitaplara bakılabilir.

³⁰ Bu yöndeki bazı sebeplere dair bk. Sajid, a.g.m., s. 2-3. Ayrıca bu sebeplere dair bk. Mustafa Abu Sway, (2005), **"Islamophobia: Meaning, Manifestations, Causes"**, Islamophobia and Anti-Islamism adlı Schenker-Zayyad tarafından yapılan edisyon içinde, s. 16-21.

³¹ İslamofobi ve anti-islamizmin artış göstermesinde her ülkeyi mahalli-lokal anlamda ilgilendiren Müslümanlarca işlenen bazı olayların da etkisi büyüktür. Bu meyanda Hollanda ölçeğinde sinemafilm yönetmeni Theo van Gogh'un 2004 yılında Faslı Muhammed B. tarafından öldürülmesinin "Hollanda'nın 11 Eylül'ü" olarak nitelendiğini zikretmek açıklayıcı olacaktır. Bu konuda bir analiz için bk. Hıdır, Özcan, "Theo van Gogh'un Öldürülmesi Sonrasında Hollanda'da Müslümanlar", *Islam Verwoord in Nederland* içinde, **-yayım aşamasında-** IUR Press 2018.

³² Bu konuda bir analiz için bk. Hıdır, Özcan, "Radikal-entegrist' selefilik neden Batı'da yükseliyor?", *AA Analiz Haber*, 03.02.2017.

İlgili rapor ve araştırmalarda görüldüğü üzere, bu süreçte bir yandan Batı'da İslamofobi alabildiğine tırmanıp tehlikeli boyutlara-çıktan düşmanlık ve saldırı boyutuna gelirken diğer yandan da İslâm dünyasında Amerikan ve Batı karşıtlığında yükselme gözlenmiştir. Dolayısıyla İslamofobi artık Müslümanlara yönelik bir hoşgörüsüzlük, temelsiz korku, ayrımcılık, nefret söylemi olma eşiğini aşarak yer yer eylem düzeyine geçmiş okul, iş yeri, cami, toplu taşıma araçları ve sokakta Müslümanlara yönelik fizikî saldırılarda kendini gösteren somut bir düşmanlık halini almış ve Müslümanlar “kabul edilmeyen öteki” konumuna ge(tiri)lmıştır.³³ Bu durum İslamofobinin, düşünce-kabul, söylem düzeyinden eylem ve fizikî saldırı aşamasına ulaşmış olduğunu gösterir. Bu itibarla İslamofobi ile alakalı son raporlara göre eğitim, istihdam, medya, siyaset, yargı ve internet gibi farklı alanlarda Batı'da İslamofobi bir önceki yıla göre ciddi artış göstermiştir.³⁴ Üstelik bu artış sadece İslâm ve Müslümanlar hakkında yanlış bilgilendirilen ve ekonomik durumu kötüye giden işçi sınıfı veya orta sınıf ile sınırlı kalmayıp, özellikle eğitimli ve seçkinler arasında da yükselmektedir. Buna göre Müslümanlar hem içeride hem de dışarıda düşman olarak görülmemekte, ötekileştirilmekte ve Müslümanların kendileri ile eşit haklara sahip vatandaşlar olmadıkları kabulü yaygınlaşmaktadır. Bu ise Batı'da İslamofobinin olağanlaştığı-normalleştiği, “Müslümanların Hitler dönemi Yahudileri konumuna itilmeye çalışıldığı”³⁵ bir döneme girildiğinin göstergesidir. Bu ortamda derin bir güvensizlik ve düşmanlık ortamı Müslümanlara yönelik fiziksel saldırılar ve siyasî kısıtlamalara olanak sağlamakla kalmamakta, ayrıca bu yapılanlar normalleştirilerek savunulmaktadır. Tabiatıyla bu bir yandan Batı'da-Avrupa'da yabancı, göçmen ve İslâm-Müslüman karşıtı “aşırı sağ”ın güçlenmesine yol açarken diğer yandan da kendilerini dışlanmış-ötekileştirilmiş-izole edilmiş hisseden bir kısım Müslümanlar –özellikle de gençler- arasında radikal-entegrist eğilimlerin artmasına ve neticede DAEŞ türü

³³ Müslümanların Hollanda özelinde “kabul edilmeyen öteki” konumuna getirilişine dair bk. Martijn de Koning (2016), “You Need to Present a Counter-Message. The Radicalisation of Dutch Muslims and Anti-Islamophobia Initiatives”, *Journal of Muslim in Europe*, 5, 170-189. Bu anlamda ayrıca bk. Mustafa Abu Sway, “**Islamophobia: Meaning, Manifestations, Causes**” s. 13.

³⁴ Bu anlamda son senelerde yıllık olarak SETA tarafından yayımlanan “Avrupa İslamofobi” raporlarına bakılabilir.

³⁵ Avrupa başta olmak üzere Batı'da Müslümanların Hitler dönemi konumuna itilmeye çalışıldığına dair açıklamalar bizzat Yahudiler ve bazı Avrupalı araştırmacılarca da yapılmaktadır. Bu konuda bir analiz için bk. Hidir, Özcan (2012), **Avrupa'da Müslüman Olmak**, İstanbul, s. 35-40.

örgütlere destek verilmesine yol açabilmektedir.³⁶ Bazı meslekler için tesettürün, kamuda nikabın ve bazı Avrupa şehirlerinde minarelerin yasaklanması ya da Müslümanların ifade özgürlüğünü kısıtlayan diğer tüm düzenlemeler bu tespiti doğruluyor. Charles Taylor'un ifade ettiği üzere,³⁷ Batı ülkelerindeki çoğulculuk-çok kültürlülük tartışmaları İslâm ve Müslümanlar hakkında yapılan bir tartışma haline gelmiş ve "çok kültürlülüğün bittiği" tezleri dillendirilmiştir. Neticede ise keskin, genellemeci-monolitik-homojen bir tutumla Doğu-Batı dikotomisi gerek Müslüman gerekse Batılı zihinlerde alabildiğine oluş(turul)muştur.³⁸

Öte yandan İslamofobi üzerine yapılan çalışmalarda kavrama yönelik farklı itirazlar da dillendirilmiştir. Buna göre "İslamofobi" etiketlenmesi ile Müslümanların, bir anlamda "kurban psikolojisi" ile İslâm'a ve Müslümanlara yönelik eleştirileri perdelemeye çalıştıkları şeklinde eleştiriler vardır. Son yıllardaki aşırı sağ-ırkçı partilerin Avrupa'da bu tür argümanları sıkça dillendirdikleri belirtilmelidir ki, meselenin bu yönü ayrı çalışmaların konusu olsa gerektir. Dolayısıyla biz aşağıda İslamofobinin özellikle son dönem bazı çalışmalarda "kültürel ırkçılık" olarak ifade edilen -ve ayırıcılığı da tabiatıyla barındıran- ırkçılık ile alakasını ortaya koymaya çalışacağız.

İRKÇILIK: "KÜLTÜREL İRKÇILIK"

Muhtelif dillerdeki anlamları³⁹ ve "etnisite" ile "ırk" arasındaki benzerlik-farklılıklar bir yana, farklı açılardan tanımları yapılan ırkçılık, genel olarak, sosyal grupların kalıtımla geçen bedenî özellikler sebebiyle farklılaştığını ve bu farklılıkların onlar arasındaki statü ve ilişkinin

³⁶ İslamofobinin Batı'da özellikle gençler olmak üzere bazı Müslümanların radikalleşmesine ve neticede DAESH türü terör örgütlerine destek vermelerinin sebep ve sonuçlarına yönelik, spekülatif yönler de barındıran, henüz yayımlanmamış bir doktora çalışması için bk. Mitts, Tamar (2017), **Terorism, Islamophobia, and Radicalisation, Columbia University** –özellikle s. 10-20 arası-.

³⁷ Taylor, Charles, "The Collapse of Tolerance", **The Guardian**, 17 Eylül 2007. Ayrıca bk. Esposito, J.-Kalin, İ. (2015), **İslamofobi, 21. Yüzyulda Çoğulculuk Sorunu**, çev. İsmail Eriş, İstanbul,, s. 40.

³⁸ Bu anlamda Doğu-Batı dikotomisi ve bunun islamofobi ile alakasına dair bk. Chauán, Eugenio, **"An East-West Dichotomy Islamophobia"**, *Islamophobia and Anti-Islamism* adlı Schenker-Zayyad tarafından yapılan edisyon içinde, s. 25-31.

³⁹ İrkçılığın Türkçe, Arapça ve Bastı dillerindeki kökeni ile alakalı bilgi için bk. Şentürk, R.-Canatan, K. (1999), "İrkçılık", **DİA**, XIX, 124.

belirleyicisi olması gerektiğine inanan akıma verilen isimdir.⁴⁰ Bu tanıma göre “genetiksel-biyolojik özellikler” belirgin olarak öne çıkmakta, bazı etnik gruplarla diğerleri arasında kesin sınırlar çizilerek onların genetik olarak diğerlerine üstün olduğu kabul edilmektedir.⁴¹

Buna karşılık modern dönemde gelenek, kültürel pratikler ve dinin öne çıktığı nispeten yeni bir fenomen olan bir ırkçılık anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu ırkçılık anlayışında genetiksel-biyolojik özelliklerden ziyade “kültürel ve etnik-dini” özellikler temel belirleyici olmaktadır. Bu meyanda kişinin veya grubun genetik-etnik özellikleri değil, kültürel-dini aidiyeti ve buna bağlı olarak benimsediği norm-değerleri, dinî pratikleri temel belirleyici alınmakta ve bu minvalde söz konusu etnik-dini-kültürel azınlık-marjinal gruplara yönelik ayrımcı tutumlar ortaya konabilmektedir.⁴² “Kültürel ırkçılık” veya “modern ırkçılık” olarak nitelenen bu yeni ırkçılık, daha ziyade göçmen gruplara yönelik⁴³ ve hâkim toplumlar arasında azınlık halinde yaşayan yabancılara ve özellikle de Müslümanlara yönelik korku-nefret, zenefobik-islamofobik tutumlar olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak her bir ırkçılık türünde de ortak yön, şu veya bu şekilde farklı temellere dayanan önyargı, etiketleme-sterotip, grup temelli insan düşmanlığı, nefret söylemi ve ayrımcılığın mevcut olmasıdır.⁴⁴ Bu açıdan bakıldığında ırkçılık, “bir özelliği sebebiyle öteki olarak görülen bir grubun üye veya üyelerine yönelik ayrımcı saiklerle ortaya konan tutumlar” olarak tanımlanan⁴⁵ ayrımcılığın bir alt kategorisi; ancak en ileri boyutu olarak tezahür eder.

⁴⁰ Şentürk-Canatan (1999)., “**İrkçılık**”, DİA, XIX, 124.

⁴¹ Bu yönde değerlendirmeler için bk. Barker M. (1981), **The New Racism: Conservatives and the Ideology of the Tribe**, Maryland, s. 15 vd.; Seidal, G. (1986), **Culture, nation and race in the British and French New Right in R. Levitas. The Ideology of the New Right**, Oxford, s. 21-25; Reeves, F. (1983), **British Racial Discourse: A Study of British Political Discourse About Race and Race-related Matters**, Cambridge, s. 14.

⁴² Pettigrew Thomas F. & Roel W. Meertens (1995), “Subtle and Blatant Prejudice in Western Europe”, **European Journal of Social Psychology** 25, 57-75.

⁴³ Bu yönde bk. Dovidio, J.E.-Gaertner, S. (1986), “Reducing prejudice: Combating intergroup biases”, **Current Directions in Psychological Science**, 8, 101-105.1996.

⁴⁴ Bu anlamda özellikle Müslümanlar bağlamındaki önyargı ve 30 Avrupa ülkesinde Müslümanlara karşı ön yargıyı farklı yönlerden ele alan bir saha araştırmasına dair bk. Strabac, Zan-Listhaug, Ola (2008), “Anti-Muslim Prejudice in Europe: A Multilevel Analysis of survey data from 30 countries”, **Social Science Research**, 37, 268-86.

⁴⁵ Van der Valk, Ineke (2012), **Islamophobia in the Netherlands**, Amsterdam, s. 74-75.

Bir örnek olarak Batı ülkelerinde azınlık halinde yaşayan Müslümanların, uzun yıllardır o ülkelerde yaşıyor olmalarına, toplumun bir parçası olarak önemli katkılar sunmalarına rağmen sürekli "göçmen", "yabancı-öteki" olarak nitelenip tartışma konusu yapılmasını bu meydana zikredebiliriz. Hatta o ülkelerde doğup büyümüş Müslümanlar için bile bu nitelermelerin kullanılmasını modern kültürel ırkçılığın bir tezahürü olarak gören araştırmalar mevcuttur.⁴⁶ Bu kültürel ırkçılıkta açıktan-doğrudan bir dışlama ve ayrımcılık olmamakla beraber, azınlık halinde yaşamının da getirdiği bazı dezavantajlarla, göçmenler ve Müslümanlarla ilgili tartışmaların dili-üslubu, onlarla alakalı sosyal bazı problemlerin kültürel-dini boyuta indirgenerek ele alınmaya çalışılması, genellemeler, etiketlemeler ile dolaylı ayrımcılık-ırkçılık meydana gelmektedir.⁴⁷

Modern ırkçılık ve kültürel ırkçılık diye nitelenen bu ırkçılık türü, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkmış ve ancak İslamofobinin de belirginleşmeye başladığı Soğuk Savaş'ın bitişi sonrası dönemde hız kazanmıştır. Ne var ki ilgili araştırmaların da ifade ettiği üzere⁴⁸ bu kültürel ırkçılık, daha ziyade Müslümanlara yönelik negatif tutumların paradigma değişimine uğrayıp yepyeni bir döneme girdiği, İslamofobi olarak tanımlanan artık İslâm ve Müslüman karşıtlığına dönüşmeye başladığı 11 Eylül 2011 hadisesi sonrasında zenefobi ve bilhassa İslamofobi ile doğrudan bağlantılı hale gelmiş; hatta tamamen onunla anılır olmuştur. Nitekim ilgili bazı araştırmaların da gösterdiği üzere, 11 Eylül bu anlamda paradigmatik bir değişim ve kırılma olmuş, genelde Batı'da özelden Amerika'daki Müslümanlara –bilhassa da Arap asıllı Müslümanlara- yönelik negatif ve düşmanlığa varan tutumlar şiddet

⁴⁶ Bu yönde bazı görüşler için bk. Bobocel, D. R., Hing, L. S., Davey, L. M., Stanley, D. J., & Zanna, M. P. (1998), "Justice-based opposition to social policies: Is it genuine?", **Journal of Personality and Social Psychology**, 75/3, 653-669.

⁴⁷ Bu yönde değerlendirilebilecek bazı değerlendirmeler için bk. Seidel, G. (1986), **Culture, nation and race in the British and French New Right in R. Levitas. The Ideology of the New Right**, Oxford; Wittenbrink, B.,-Judd, C. M., -Park, B (1997), "Evidence for racial prejudice at the implicit level and its relationship with questionnaire measures", **Journal of Personality & Social Psychology** 72, 262-274.

⁴⁸ Stone, R. (2004), **Islamophobia: Issues, Challenges and Action. Stoke-on-Trent, UK**; Poynting, S., "Living with racism: The experience and reporting by Arab and Muslim Australians of discrimination, abuse, and violence since 11 September 2001. A report to the Human Rights and Equal Opportunity Commission", **Center for Cultural Research, University of Western Sydney** - www.uws.edu.au/ccr-.

içerikli söylem ve eylemler alabildiğine artmıştır.⁴⁹ Bu tarih sonrasında ABD başta olmak üzere Batı’da pek çok ülkede Müslümanlara bakış daha da negatifleşmiş; polis ve istihbarat kurumlarınca, ırkçı-kültürel ırkçı tutumla, etnik ve dini-kültürel temelli dosya/profil oluşturulması da yaygınlaşmıştır ki, insan haklarına dair pek çok araştırma-raporda buna dair bulgular yer almıştır.⁵⁰ Bütün bunlar aynı zamanda Batı’da yaşayan bazı Müslümanların –özellikle de mühtedilerin- oluşturduğu “İslamofobiye karşı inisiyatiflerin” oluşmasına yol açmıştır.⁵¹ Bunun yanında kamusal alanda Müslümanların kimliklerini ortaya koyma tutumlarında paradoks gibi dursa da bir yandan bazı Müslümanların daha da radikalleşmesine ve radikal örgütlere katılmasına.⁵² diğer bazıların ise kimliklerini gizleyip seküler tutumlar ortaya koymasına yol açabilmektedir.⁵³

Bu ırkçılık türü bazı tutum ve davranışlarla ortaya çıkar. Bunlardan biri, genetik özellikler değil azınlık halinde yaşamının da getirdiği dezavantajlarla kültürel yönler belirgin-dominanttır. İkinci önemli karakteri, hâkim toplumun norm ve değerlerinin temel alınarak o toplumda yaşayan dini-kültürel azınlıkların bu hâkim norm ve değerlere birebir uymasının beklenmesi ve ona göre değerlendirilmesidir. Bu itibarla bu ırkçılık türünde kültür, norm-değerler belirgin-vurgulu olarak öne çık(arıl)makta, bu norm ve değerlerin topluma kabulde temel ölçü olduğu, hâkim kültür, norm ve değerlerin taşıyıcılarının üstün olduğu

⁴⁹ Bu yönde yapılmış bir araştırmadaki sonuçlar için bk. DeAngelis T. (2001), “Understanding and preventing hate crimes”, **APA Monitor on Psychology**, 32/10, s. 60. Ayrıca bk. Davidi, D. (2004), **Factors that Predict Attitudes Toward Muslims Post September 11th**, -doktora tezi-, California School of Professional Psychology, Los Angeles, s.8,20-21. Yine 11 Eylül’ün özellikle Amerika’da ırkçı-ayırımıcı temayüllerin artmasına sebep olmasına dair de bk. Davidi, D. (2004), **Factors that predict attitudes toward Muslims post September 11th**, California –doktora tezi-, s. 8-11.

⁵⁰ Mesela Amerika’da bu yöndeki bazı örnekler için bk. Davidi, *a.g.e.*, s. 8 vd. Yine Hollanda ölçeğinde polisin yabancılara ve özellikle de Müslümanlara yönelik etnik-dini profil/dosya oluşturmasına dair bk. **2016 Yılı Hollanda İnsan Hakları Raporu** (2017), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul, s. 18.

⁵¹ Bu konuda bk. Martijn de Koning (2016), “You Need to Present a Counter-Message. The Radicalisation of Dutch Muslims and Anti-Islamophobia Initiatives”, **Journal of Muslim in Europe**, 5, 170-189.

⁵² Yukarıda da zikrettiğimiz üzere, İslamofobi ile Müslümanların radikalleşmesi arasındaki sebep sonuç ilişkisine dair bir araştırma için bk. Mitts, Tamar (2017), **Terrorism, Islamophobia, and Radicalisation**, Columbia University, –özellikle s. 10-20 arası-.

⁵³ Müslümanların tutumlarındaki bu yönde bazı psikolojik değişimlere dair değerlendirmeler için bk. Noha Sadek (2017), “Islamophobia, Shame, and the Collapse of Muslim Identities”, **International Journal of Applied Psychoanal Studies**, 14, 200-217.

ima edilmektedir. Genel ırkçılık eğilimini özünde taşımakla beraber, daha ziyade kültürel hiyerarşi oluşturularak hakim kültürün ayırıcı vasıflara sahip olarak üstün olduğu ve bu yönüyle kültürel asimilasyoncu tutum⁵⁴ olarak karşımıza çıkan olgunun, Avrupa-Batı ülkelerinde son dönemlerde sürekli gündeme getirilen "asimilasyona eğilimli entegrasyon" politikalarının zeminini teşkil ettiği ve bunlarla örtüşen yön- lere sahip olduğu izahıtan varestedir. Üçüncü bir özellik olarak azınlık halindeki grupların içerisinde yaşadıkları ülke-toplumun imkân ve kaynaklarını adil olmayan şekilde kullandıkları ve kaynaklarını tüket- tikleri inancıdır ki, esasen bu olgu Avrupa ve ABD'deki genelde göç- menlerle özelde de Müslümanlarla ilgili tartışmalarda belirgin olarak öne çıkmaktadır.

Öte yandan modern ırkçılık olarak da isimlendirilen kültürel ırkçı- lığın başka bazı karakteristik özellikleri de bulunmaktadır. İlgili bazı çalışmalarda bunlar, "ön yargı", "etiketlemeler" ve "grup içi-grup dışı" sayma davranışları olarak tezahür eder. Buna göre, kalıp ön yargı ve etiketlemeler sebebiyle, aynı etnik, dini-kültürel gruba mensup kimse- ler (grup içi), kendileri dışındaki kimselere (grup dışı) göre kendilerini üstün görme eğilimi göstermektedir.⁵⁵ Şu halde burada aşağıdaki temel soru anlamlı hale gelmektedir: "İnsanların farklı ırklara veya ken- dini ait hissettiği değerler sistemine mensup olmayan insanlara yöne- lik negatif tutumları, onlara karşı ırkçı, ayırıcı ve şiddete götürücü söylem ve eylemleri beraberinde getirmekte midir?"

İlgili bazı araştırmalar, -genellemeden kaçınmak icap etse de- böy- le bir sebep-sonuç ilişkisinin varlığını doğrulamaktadır. İrkçılık ve ırkçı tutumların en belirgin göstergelerinden olan, ırkçılığın ortaya çıkmasında önemli fonksiyona sahip olduğu belirtilen⁵⁶ ön yargı ve

⁵⁴ Bu yönde değerlendirilebilecek görüşler için bk. Modood, T. (1994), "Political Blackness and British Asians", **Sociology**, 28/3, 117-124. Ayrıca aynı yazara ait 2005 yılında yayımlanan *Multicultural Politics Racism, Ethnicity, and Muslims in Britain* adlı çalışmada da bu yönde değerlendirmeler mevcuttur.

⁵⁵ Bu yönde bazı değerlendirmeler için bk. Davis, K., "Ethnic minorities: Now and in the future", Amerikan Psikoloji Derneği'nin 100. yılı toplantısında sunulan tebliğ, Washington D.C., s. 7. Ayrıca bk. Dovidio, J. F., Gaertner, S. (1996), "Reducing prejudice: Combating intergroup biases", **Current Directions in Psychological Science**, 8, 101-105; Davidi, a.g.e., s. 22-24.

⁵⁶ Hewstone, M., Judd, C. M. (1993), "Models of crossed categorization and intergroup relations", **Journal of Personality and Social Psychology**, 64/5, 779- 93. Bu meydana ayrıca M. Hewstone ve R. Brown'un editörü oldukları **Contact and conflict in intergroup encounters** adlı esere (Oxford: Basil Blackwell) de bakılabilir.

etiketlemeler çoğunlukla, ön yargının ve etiketlemenin muhatabı olan gruplara yönelik olarak zihinlerde ve kolektif şuurda oluşan dışlayıcı, kategorik ayırıcı, indirgemeci, homojen, genellemeci imaj ve tutumlarla birlikte oluşur ve bu olgu belli olaylarla birlikte otomatik şekilde aktif hale gelerek kültürel ırkçı tutum ve davranışları alabildiğine etkileyip tetikler.⁵⁷ Zira ön yargı ve etiketlemelerde çoğunlukla belli gruplara yönelik olarak irrasyonellik, uygun olmayan genellemeler, “biz ve onlar”, veya “ya bizdensin ya da bize karşı” türü kategorik ayırıcılar,⁵⁸ homojen tutumlar, ötekileştirmeler (istenmeyen öteki), izole edip yabancılaştırmalar ve aksi argümanları peşin reddetme tavırları gözlemlenir.⁵⁹ Hatta bu tür tutumların yöneltildiği grupları etnik-dini-kültürel veya sosyal kategorizasyona tabi tutularak sürekli ve kategorik olarak şiddet yanlısı gösterme, şiddetle birlikte anma tutumları da görülmür.

Nitekim Amerika’da siyahlardan ve beyazlardan oluşan belli denekler üzerinde yapılan bazı araştırmalarda siyahların şiddet yanlısı olduğuna dair ortaya çıkan otomatik refleks ve ön yargının ortaya çıkmış olması⁶⁰ ile özellikle 11 Eylül 2001 saldırısı sonrasında ABD başta olmak üzere Batı’da Müslümanlardan söz edilince genelde doğrudan tehlike, şiddet-terörün akla gelmesine dair tutumlar,⁶¹ “her Müslüman terörist değildir ama her terörist Müslümandır” türü kalıp yargı ve ön kabuller, bu etiketlenmiş-ön yargılı imaja örnek verilebilir. İslamofobi konusu anlatılırken de ifade edildiği üzere, 1997 yılında İslamofobiye

⁵⁷ Bu yönde değerlendirmeler için bk. Hewstone, M.,-Brown, R., **Contact and conflict in intergroup encounters**, s. 25. Hollanda ölçeğinde bu yönde değerlendirmelerin yer aldığı bir çalışma için de bk. Weiner, Melissa F. (2014), “The Ideologically Colonized Metropole: Dutch Racism and Racist Denial”, **Sociology Compass** 8, 731-44.

⁵⁸ Bu söylem biçiminin en önemli örneğini 11 Eylül sonrasında Amerikan Başkanı J.W.Bush’un Müslümanları kastederek “ya bizdensin ya da bize karşı” söylemi oluşturur (bk. Davidi, *a.g.e.*, s. 23).

⁵⁹ Allport, G. (1954), **The Nature of Prejudice**. Reading, MA: Addison- Wesley, s. 34. Ayrıca bk. Davidi, *a.g.e.*, s. 21, 22.

⁶⁰ Eberhardt, J. L., Golf, P. A., Purdie, V. J., Davies, P. G. (2004), “Seeing Black race, crime, and visual processing”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 87/6, 876-893.

⁶¹ Strabac, Zan-Listhaug, Ola (2008), “Anti-Muslim prejudice in Europe: A multilevel analysis of survey data from 30 countries”, **Social Science Research**, 37, 268-286. Bu çalışma genel anlamda ön yargı, ön yargıya dair bazı çalışmaları ve Avrupa’da özellikle 11 Eylül hadisesi sonrasında Müslümanlara yönelik oluşan ön yargıyı ele alması bakımından önem arzeder. Bilhassa Müslümanları hedef alan ırkçı önyargıların son yıllarda artış gösterdiğini ifade eden İngiltere ölçeğinde araştırmaya dair bir haber için de ayrıca bk. <https://www.theguardian.com/uk-news/2014/may/27/-sp-racism-on-rise-in-britain>, erişim tarihi: 23.10.2017.

dair ilk sistemli araştırma-raporda da vurgulandığı⁶² gibi, Müslümanlara yönelik kültürel ırkçı bakışı da besleyen bu ön yargılı bakış, İslamofobinin en önemli bileşenini oluşturmaktadır. Buradan hareketle aşağıda ırkçılık-kültürel ırkçılık ve ırkçı bakış ile İslamofobi-İslâm karşıtlığının ilişkisi irdelenmeye çalışılacaktır ki, bu yönde ilgi kuran çalışmalar mevcuttur.

IRKÇILIK-KÜLTÜREL İRKÇILIK VE İSLAMOFOBİ İLİŞKİSİ

Esasen yukarıda her iki kavramı açıklarken de yer yer değindiğimiz üzere, ırkçılık ile İslamofobi ve onunla bağlantılı kavramlar-tanımlar arasında sanıldığından ötesinde yakın bir ilişki vardır. Ancak bu ilişkinin ilk bakışta fark edildiği pek söylenemez. Zira İslamofobinin ilk-yalın anlamı göz önüne alındığında İslâm'dan veya Müslümanlardan korkma-çekinme halinin (fobi) ırkçılık olarak görülmemesi gerektiği söylenebilir ki, son dönemlerde bu yöne dikkat çeken bazı çalışmalar bir yana, Batı'daki genel kabul de bu yöndedir. Batı Hıristiyan dünyasında İslâm ve Müslümanlara yönelik İslâm'ın zuhûrundan itibaren var olan ancak özellikle Haçlı seferleri, Endülüs'ün Müslümanlarca fethedilmesi ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın Viyana seferi ile ivme kazanan tarihî olaylarla doğrudan bağlantılı olarak ele alınması göz önüne alındığında, bir açıdan doğruyu da yansıtmaktadır.

Ne var ki, modern dönemde ortaya çıkan kategori ve buna dair karakteristik tutumlar göz önüne alındığında, yer yer muhtelif anlamlara yorumlanabilecek birden fazla olguyu bünyesinde barındıran ve bu yönüyle "polisemik (çok boyutlu)" bir kavram olan İslamofobinin Müslümanlara yönelik ırkçılığa götüren-yol açan ön yargıları, imajları ve etiketlemeleri beslediği⁶³ ve bütün bunların da neticede, Müslümanlara yönelik nispeten modern bir fenomen olan "kültür-din temelli ırkçı bakışı" ortaya çıkardığı aşikardır. Müslümanlara yönelik bu bakış ve tutumda genel ırkçı bakıştaki deri rengi ve genetik-kalıtsal özellikler değil, norm-değerler, giyim-kuşam tarzı, kamusal alanda İslâmî kimlikle görünürlükler, camilere-minarelere yönelik tutumlar, hayata bakış ve olaylara yönelik kategorik tutum ve reaksiyonlar devreye girer.

⁶² The Runnymede Trust (1997), **Islamophobia: A Challenge for Us All**, London: Runnymede Trust.

⁶³ Bu doğrultuda bazı değerlendirmeler için bk. Alietti, Alfredo-Padovan, Dario (2013), "Religious Racism. Islamophobia and Antisemitism in Italian Society", **Religions**, 4, 584-602.

Esasen bu tutumlar, İslamofobi temelli-görünümlü birer kültürel ırkçılık olarak yorumlanabilir ki, bu yönde görüş ve değerlendirmeler de yapılmaktadır. Aslında son yıllarda özelde Batı ülkelerinde genel- de de Avrupa'nın hemen her ülkesinde islamofobik-anti islamist ve ırkçı partilerin yükselişe geçmiş olması, potansiyel olarak Avrupa'da zaten belli oranda var olan ırkçı bakışın yeni bir şekle büründüğünü, bir anlamda "Avrupa'nın yeni normal" haline geldiğini⁶⁴ ve bunun da çoğunlukla "İslamofobi-İslâm karşıtlığı" olarak tezahür ettiğini gösterse gerektir. Bu ise yukarıda "grup içi" diye tanımladığımız insanlar arasında Müslümanlara yönelik refleksif-tabii bir refleks olarak da gelişebilmektedir ki, bazı araştırmalarda bu "otomatik olarak aktive olan tutum", "bilinçsiz negatif tutum" veya "bilinçsiz ırkçılık" olarak nitelenir.⁶⁵ Bu durumda dışsal olmasa da içsel anlamda bir negatif-ırkçı tutumun var olduğu sonucuna varılır.⁶⁶

11 Eylül sonrasında ABD ve Avrupa'da Müslümanların –özellikle de Arap asıllı olanlar- bulunduğu ortamlardan refleksif olarak genelde uzak durma eğilimi göstermeleri, Müslümanların bulunduğu ortamlarda onlara bakışlarında ve tavırlarında meydana gelen tabii olmayan değişiklikler, Müslüman komşu ve doktor istememeleri buna dairdir. Hâlbuki bu tutumu sergileyen kimselere "Müslümanlara karşı ön yargılı mısın" diye sorulursa, muhtemelen –en azından bir kısmı- "hayır cevabını vereceklerdir.⁶⁷ Medya dilinin ve medyadaki negatif Müslüman imge ve imajlarının burada önemli rol oynadığını özellikle belirtmek gerekir.⁶⁸ Burada rol oynayan bir diğer etken de Müslümanların Batı ülkelerinde özellikle kamusal alanda dinlerini yaşama biçimi, dini metinleri bağlam-konteksi dikkate almaksızın lafzî-literal anlamda yorumlamaları ve Batı'ya karşı homojen-monolitik, katılımcı olmayan, ön yargılı, reaksiyoner ve kurban psikolojisi ile hareket eden

⁶⁴ Bu yönde bir analiz için bk. Hıdır, Özcan, "Aşırılık Avrupa'nın Yeni Normali", **AA Analiz Haber**, 16.12.2016, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/asirilik-avrupa-nin-yeni-normali-/707657>, erişim tarihi: 05.11.17.

⁶⁵ Fazio, R., Jackson, J.R., Dunton, B., Williams, C.J., "Variability in automatic activation as unobtrusive measure of racial attitudes: A bona fide pipeline?", **Journal of Personality and Social Psychology**, 69, 1013-1027. Ayrıca bk. Davidi, *a.g.e.*, s. 21, 22.

⁶⁶ Westen, D. (1998), "The scientific legacy of Sigmund Freud: Toward a psychodynamically informed psychological science", **Psychological Bulletin**, 124/3, s. 333-34.

⁶⁷ Davidi, *a.g.e.*, s. 19-20.

⁶⁸ Davidi, *a.g.e.*, s. 20, 21.

tutumlarıdır ki, bu olgu ayrı çalışmalarla üzerinde durulmayı gerektirmektedir.⁶⁹

Bu meyanda "ırkçılık-kültürel ırkçılık" ile yakın bağlantılı olan ve belki bu ırkçılığın Müslümanlara yönelik en temel yansıması olan "ayırımcılık-diskriminasyon" ile islamofobinin ilişkisi öne çıkmakta olup bu yönüyle kısaca da olsa irdelenmelidir. Burada öncelikle, İslamofobi ile iç içe olmakla beraber nüanslarla ayrılan yönlere de sahip "Müslümanfobi" tabirinin öne çıkmakta olduğunu vurgulamak gerekir. Zira ayırımcılığın somut planda yöneldiği adres, Müslümanlardır. Zira son yıllardaki EUMC raporlarında da görüldüğü üzere, Müslümanlara yönelik korkunun (İslamofobi-müslümanfobi) ayırımcı tutumlara yol açtığı veya en azından bu korku ile ayırımcı tutumlar arasında bağlantı-işkinin varlığı ifade edilmektedir. Bu açıdan bakılırsa Müslümanlara yönelik ayırımcılık, İslamofobinin bir parçası olarak düşünülmekte⁷⁰ ve Ineke van der Valk'ın *Islamofobie en Discriminatie* adlı çalışmasında görüldüğü gibi, bu ilişkiyi doğrudan ele alan çalışmalar yapılmaktadır. Ancak Müslümanlara yönelik ayırımcılığın İslamofobi kadar tarihi olmadığı, daha ziyade sömürge sonrası ve özellikle de Müslümanların iç göçü ile Batı ülkelerine gidişinden sonra belirgin olarak tezahür ettiği vurgulanmaktadır.⁷¹

Bu ayırımcılıkta etnisite-ırk da rol oynamakla beraber, özellikle Avrupa-Batı ülkelerindeki Arap (daha ziyade Fransa-İspanya-Belçika-İtalya-Hollanda), Türk (daha ziyade Almanya-Avusturya-Hollanda-Belçika-İsviçre), Hind-Pakistan-Bangladeş (daha ziyade İngiltere) ve Afrika kökenli Müslümanlar⁷² söz konusu olduğunda esasen, grup kimliği olarak din-kültür bilhassa öne çıkar(ılar)ak başat rol oynamaktadır. Bu açıdan bakılırsa İslamofobi, Müslümanların etnik-dini bir grup-kategori olarak etiketlendiği yeni bir ırkçılık türü olarak ortaya çıkar.⁷³ Buna göre Müslümanlar söz konusu olduğunda ırkçılık-ayırımcılık

⁶⁹ Özellikle Batı'da yaşayan Müslümanların İslamofobi-anti islamizm ve Müslümanlara yönelik ayırımcı ve kültürel ırkçı bakıştaki etkisi meselesi, ele aldığımız konunun bir diğer yönü olup ayrıca üzerinde durulmayı gerektirir.

⁷⁰ Van Berkel, Fenne (2016), **Islamofobie en Antisemitisme in Nederlan. Een onderzoek naar de definitievorming van islamofobie en antisemitism in Nederland**, -yayımlanmamış master tezi-, Utrecht Üniversitesi, s. 8.

⁷¹ Bu yönde görüşler için bk. Van der Valk, **Islamofobie en Discriminatie**, s. 20-21.

⁷² Avrupa'daki bu tür Müslüman gruplar, dini telakkileri ve radikalleşmelerine dair bk. Hıdır, Özcan, *Star Gazetesi Açık Görüş*, "Avrupa'da Müslümanlar ve radikalleşme", 09.04.2016.

⁷³ Sajid, a.g.m., s. 1-2.

“etnisiteden dine-inanca” doğru yönelen, bir seyir izlemektedir.⁷⁴ Bu itibarla da Türk, Arap, Pakistanlı vurgusundan ziyade “Müslümanlar” vurgusu öne çıkarılarak “fobi-müslümanfobi” oluşturulmaktadır. İrkçılık-ayırıcılık ile İslamofobinin ve daha ileri boyutta yukarıda “kültürel ırkçılık” olarak ifade ettiğimiz ve daha ziyade ötekine-Müslümanlara karşı önyargılarla, etiketlemelerle tezahür eden tutumun ilişkisi de bu şekilde ortaya çıkmaktadır.⁷⁵ Buna göre özellikle 11 Eylül 2001 sonrasındaki süreçte –bilhassa da günümüzde- Batılı bir kimsede ırkçı tutum ve eğilimlerin artış göstermesi ile bu kimsedeki İslâm’a ve Müslümanlara yönelik negatif ve islamofobik tutumun artışı arasında –neredeyse birebir- ilişki söz konusudur. Bu durumda Müslümanların aslında bir “ırk” ve hatta Batı’ya göre geri-ikinci sınıf bir ırkın temsilcileri gibi görülmesi durumu söz konusudur.

Bunun tabii sonucu da bu şekilde görülen grup veya kimselerin marjinalize-izole edilmesi, kültürel asimlasyona tabii tutulması durumlarıdır⁷⁶ ki, günümüzde Batı’da iş piyasası ve okullar başta olmak üzere kamusal alanda Müslümanlara yönelik olarak bu tür tutumlar alabildiğine görülmektedir. Bütün bunlar aslında, İslamofobi ve daha somut anlamda da Müslümanfobinin ırkçılık-ayırıcılık ile tezahür ettiği durumlardır. Mesela bugün Batı’daki bazı ülkelerde belirgin olarak öne çıkan Müslüman bir isimle iş başvurusu yapan birinin başvurusu otomatik olarak reddedildiği durumlar olabilmektedir. Aynı kişi aynı vasıflarla sadece ismini değiştirip Batı’lı bir isimle bu başvuruyu yaptığında ise görüşmeye çağrılabilir.

SONUÇ

“İslamofobi-İslâm karşıtlığı”nın, özellikle 11 Eylül 2001 hadisesi sonrasındaki dönemde Avrupa-Batı’da “ırkçılık-ayırıcılık” ile ilişkisini ele aldığımız bu çalışmada netice olarak şu hususları belirtmek gerekir.

⁷⁴ Bu yönde bazı değerlendirmeler için bk. Van der Valk, *a.g.e.*, s. 33-34. Ayrıca bk. van Berkel, *a.g.e.*, s. 9.

⁷⁵ Bu yönde görüş ve değerlendirmeler için bk. Amin, S.(2002), “Understanding Islamic Politics and Culture”, *ASEM Watch* 77, 118-123.; Sajid, A (2005), “Islamophobia: A New Word for an Old Fear”, **Palestine-Israeli Journal**, 12, <http://www.pij.org/details.php?id=344>, son erişim: 10.11.17; Stone, R. (2004), **Islamophobia: Issues, Challenges and Action**, UK: Trentham Books, s. 25.

⁷⁶ Kültürel ırkçılığın bu tür tutumlara yol açmasına dair bk. Modood, T., “Political Blackness and British Asians”, **Sociology**, 28/3, 117-124.

Genel anlamda tarihî kökenlerini İslâm’ın zuhûru yıllarına götürebileceğimiz İslamofobi, bugünkü bilinen anlamıyla daha ziyade Soğuk Savaş’ın bittiği yıllardan itibaren kullanılmış ve ilk kez, 1997’de İngiliz Runneymede Trust adlı kurumun raporunda tanımlanmıştır. Bu tarihten sonra İslamofobi ile alakalı kitap, makale ve raporlardan anlaşıldığı üzere çok ciddi bir artış göstermiş olan İslamofobinin farklı yönleri bu çalışmalarda ele alınmıştır.

Özellikle 11 Eylül 2011 terör hadisesi sonrasında genelde Batı’da özelde ise Amerika’da paradigmal anlamda değişim gösteren İslamofobi, ayrımcılığın ileri bir boyutu olarak ifade edebileceğimiz “ırkçılık-kültürel ırkçılık” tutumu şeklinde bir mahiyet de arzemiştir. Bu ise başlıca üç aşamada tezâhür eder: Birinci aşamada Müslümanları “öteki” ve “grup dışı” sayma, ikinci aşamada grup dışı sayılanın (öteki-Müslümanlar) dışlanması buna karşılık grup içi kabul edilenin üstün görülmesi, üçüncü aşamada ise öte olarak görülenin imajının bozulmasına, stigmatize edilmesine yönelik çalışmalar yapılmasıdır.

“İrkçılık-kültürel ırkçılık” olarak anılmaya başlanan İslamofobinin, bu yönde gayret ve çağrılara rağmen, “anti-semitizm”de olduğu gibi, hukuki-kanuni bir statüye kavuşmamış olması, Batı’daki Müslümanların en önemli problemleri arasında olduğunu söyleyebiliriz. Bu problemin çözümü için başta İslâm İşbirliği Teşkilatı (İİT-OIC) olmak üzere, Müslüman ülke ve kurumların, İslamofobi ile ırkçılık-kültürel ırkçılık arasındaki, son yıllarda bazı çalışmalarda belirgin olarak öne çıkmaya başlayan, ilişkiiyi bilhassa vurgulamaları elzemdir.

KAYNAKÇA

- ALIETTI, A. & Dario.P (2013). “Religious Racism. Islamophobia and Antisemitism in Italian Society”, **Religions** 4.
- ALLEN, C. (2010). **Islamophobia**, Ashgate Publishing.
- ALLPORT, G. (1954). **The Nature of Prejudice**. Reading, MA: Addison- Wesley.
- AMIN, S. (2002). “Understanding Islamic Politics and Culture”, **ASEM Watch**, 77.
- BARKER. M. (1981). **The New Racism: Conservatives and the Ideology of the Tribe**, Maryland.
- BOBOCEL, D. R., Hing, L. S., Davey, L. M., Stanley, D. J., & Zanna, M. P. (1998). “Justice-based opposition to social policies: Is it genuine?”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 75/3.
- BRUNZL, M. (2007). **Anti-Semitism and Islamophobia: Hatreds Old and New in Europe**, (Prickly Paradigm Press).
- CANATAN, K. (2010). “**İslamofobi ve Anti-İslamizm: Kavramsal ve Tarihsel Yaklaşım**”, Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm adlı edisyon içinde, Ankara.
- CANATAN, K.,-ŞENTÜRK, R., (1999), “İrkçılık”, DİA, XIX. İstanbul TDV Yayınları.
- CHAUÁN, EUGENIO, (2005), “**An East-West Dichotomy Islamophobia**”, Islamophobia and Anti-Islamism adlı Schenker-Zayyad tarafından yapılan edisyon içinde.
- CONNOR, WALKER, (1993), **Ethnonationalism: The Quest for Understanding**, Princeton.
- DAVIDI, D. (2004). **Factors that Predict Attitudes Toward Muslims Post September 11th**, -doktora tezi-, California School of Professional Psychology, Los Angeles.
- DAVIS, K. “**Ethnic minorities: Now and in the future**”, Amerikan Psikoloji Derneği'nin 100. yılı toplantısında sunulan tebliğ, Washington D.C.

- DEANGELIS, T. (2001). "Understanding and preventing hate crimes", **APA Monitor on Psychology**, 32/10.
- DOVIDIO, J. F. & S. Gaertner (1996). "Reducing prejudice: Combating intergroup biases", **Current Directions in Psychological Science**, 8.
- EBERHARDT, J. L., Golf, P. A., Purdie, V. J., Davies, P. G. (2004). "Seeing Black race, crime, and visual processing", **Journal of Personality and Social Psychology**, 87/6.
- ESPOSITO, John L. & İ. Kalın. (2015). **İslamofobi. 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu**, çev. İsmail Eriş, İstanbul.
- FAZIO, R., Jackson, J.R., Dunton, B., Williams, C.J. (1995). "Variability in automatic activation as unobtrusive measure of racial attitudes: A bona fide pipeline?", **Journal of Personality and Social Psychology**, 69/6.
- GREEN, Todd H. (2015). **The Fear of Islam: An Introduction to Islamophobia in the West**, Minneapolis.
- HEWSTONE, M & R. Brown (ed.) (1986). **Contact and conflict in intergroup encounters (Social Psychology and Society)**, Oxford: Basil Blackwell.
- HEWSTONE, M. & C. M. Judd, (1993), "Models of crossed categorization and intergroup relations", **Journal of Personality and Social Psychology**, 64/5.
- HIDIR, Ö. "Avrupa'da Müslümanlar ve radikalleşme", Star Gazetesi Açık Görüş, 09.04.2016.
- HIDIR, Ö., "Aşırılık Avrupa'nın Yeni Normali", *AA Analiz Haber*, 16.12.2016, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/asirilik-avrupa-nin-yeni-normali-/707657>, erişim tarihi: 05.11.17.
- HIDIR, Ö. (2007). "Anti-Semitizm ve Anti-İslamizm: Benzerlikler ve Farklılıklar", *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Ankara.
- HIDIR, Ö. (2006). "Luterci Protestanlığın Tarihi Arka Planı ve Martin Luther'in İslam, Kur'an, Hz. Peygamber ve Türklere Bakışı", *Türk-İslâm Medeniyeti ve Avrupa* adıyla Marmara Üniversitesi, Diyanet İşleri Başkanlığı ve İSAM tarafından düzenlenen sempozyuma sunulmuş tebliğ, İstanbul 24-26.11. 2006

- HİDİR, Ö. “**Radikal-entegrist’ selefilik neden Batı’da yükseliyor?**”, *AA Analiz Haber*, 03.02.2017.
- HİDİR, Ö. “**Theo van Gogh’un Öldürülmesi Sonrasında Hollanda’da Müslümanlar**”, *Islam Verwoord in Nederland* içinde, -yayım aşamasında-, IUR Press 2018.
- HİDİR, Ö. (2012). **Avrupa’da Müslüman Olmak**, İstanbul.
- HİDİR, Ö. (2017). **Hıristiyan Kültürü ve Hadisler**, İstanbul.
- HİDİR, Ö. (2010). **Yahudi Kültürü ve Hadisler**, İstanbul.
- HİDİR, Ö. (2007). “**Tarihte Bir Anti-İslamist Olarak Martin Luther**”, Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm içinde (Ankara 2007).
- HILLEL S. & Z. Abu Zayyad. (2005). **Islamophobia and Anti-Semitism**, Princeton.
- İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (2017). **2016 Yılı Hollanda İnsan Hakları Raporu**, İstanbul.
- MARTIJN de K. (2016). “You Need to Present a Counter-Message. The Radicalisation of Dutch Muslims and Anti-Islamophobia Initiatives”, **Journal of Muslim in Europe**, 5.
- MITTS, T. (2017). **Terrorism, Islamophobia, and Radicalisation**, Columbia University yayımlanmamış bir doktora çalışması.
- MODOOD, T. (1994). “Political Blackness and British Asians”, **Sociology**, 28/3.
- MUSTAFA ABU SWAY, (2005), “Islamophobia: Meaning, Manifestations, Causes”, *Islamophobia and Anti-Islamism* adlı Schenker-Zayyad tarafından yapılan edisyon içinde.
- PETTIGREW Thomas F. & Roel W. Meertens (1995). “Subtle and Blatant Prejudice in Western Europe”, **European Journal of Social Psychology**, 25.
- POYNTING, S. “Living with racism: The experience and reporting by Arab and Muslim Australians of discrimination, abuse, and violence since 11 September 2001”, **A report to the Human Rights and Equal Opportunity Commission, Center for Cultural Research, University of Western Sydney - www.uws.edu.au/ccr-**.

- REEVES, F. (1983). **British Racial Discourse: A Study of British Political Discourse About Race and Race-related Matters**, Cambridge.
- SADEK, N. (2017). "Islamophobia, Shame, and the Collapse of Muslim Identities", **International Journal of Applied Psychoanal Studies**, 14.
- SAJID, A. (2005). "Islamophobia: A New Word for an Old Fear", **Palestine-Israeli Journal**, 12, <http://www.pij.org/details.php?id=344>, (Son erişim: 10.11.2017)
- SAJID, A. (2005). "**Islamophobia: A New Word for an Old Fear**", Islamophobia and Anti-Semitism adlı edisyon içinde, ed. Schenker, Hillel and, Z. Abu Zayyad, Princeton.
- SEIDAL, G. (1986). **Culture, nation and race in the British and French New Right in R. Levitas. The Ideology of the New Right**, Oxford.
- STONE, R. (2004). **Islamophobia: Issues, Challenges and Action**, UK: Trentham Books.
- STRABAC, Zan & O. Listhaug (2008). "Anti-Muslim Prejudice in Europe: A Multilevel Analysis of survey data from 30 countries", **Social Science Research**, 37.
- ŞENTÜRK, R.-Canatan, K. (1999), "**İrkçılık**", DİA, XIX. İstanbul TDV Yayınları.
- TAYLOR, C., "**The Collapse of Tolerance**", *The Guardian*, 17 Eylül 2007.
- THE RUNNYMEDE TRUST RAPORU (1997). **Islamophobia: A Challenge for Us All**, London: Runnymede Trust.
- VAN BERKEL, F. (2016). **Islamofobie en Antisemitisme in Nederlan. Een onderzoek naar de definitievorming van islamofobie en antisemitism in Nederland**, -yayımlanmamış master tezi-, Utrecht Üniversitesi.
- VAN DER VALK, I. (2015). **Dutch Islamophobia**, Viyana.
- VAN DER VALK, I. (2012). **Islamofobie en Discriminatie**, Netherlands.
- VAN DER VALK, I. (2012). **Islamophobia in the Netherlands**, Amsterdam.
- WEINER, Melissa F. (2014). "The Ideologically Colonized Metropole: Dutch Racism and Racist Denial", **Sociology Compass**, 8.

WESTEN, D. (1998). "The scientific legacy of Sigmund Freud: Toward a psychodynamically informed psychological science", **Psychological Bulletin**, 124/3.

WITTENBRINK, B.,-Judd, C. M., -Park, B. (1997). "Evidence for racial prejudice at the implicit level and its relationship with questionnaire measures", **Journal of Personality & Social Psychology**, 72.

MÜSLÜMAN TOPLUMLARDA İSLAMOFOBİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ*

Islamophobia In Muslim Majority Societies: The Case Of Turkey

Yrd. Doç. Dr. Enes BAYRAKLI** - Turgay YERLİKAYA***

Geliş Tarihi: 31.10.2017 Yayına Kabul Tarihi: 20.12.2017

Öz

Batı'da yoğun biçimde tartışılan İslamofobi sorunu sadece Batılı toplumlara özgü bir durum değildir. Kolonyal tecrübe yaşamış ya da radikal bir modernizasyona tabi tutulmuş Müslüman ülkelerde de bu sorun yoğun biçimde gözlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında Müslüman ve Batılı toplumlarda İslamofobi probleminin bazı benzerlik ve farklılıklar taşıdığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı İslamofobi'nin sadece Batılı toplumlara özgü bir durum olmadığını Türkiye örneği üzerinden göstermektir. Çalışmada Türkiye'deki İslamofobik eğilimlerin tarihsel kökenlerine ilişkin bir çerçeve çizilecek ve bu sorunun genelde medya özelde de mizah üzerinden nasıl yeniden üretildiği sorunsallaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, Müslüman toplumlarda İslamofobi, Batılılaşma, Modernleşme, Sekülerizm.

Abstract

Islamophobia is a term which is widely discussed and analysed in Western context. Yet one may claim that Islamophobic attitudes and policies are not specific to Western countries or non-Muslim majority countries. In this regard Turkey and its troubled relation with Islam and Muslims offer a valuable case study to analyse Islamophobia in Muslim majority societies. There are similarities and divergences when analysing Islamophobia in Muslim majority and non-Muslim majority societies. There are also different factors at play when we look at the Islamophobia in different Muslim majority countries such as Turkey or Egypt. In this regard historical factors such as colonial experience or self-imposed radical modernization-westernization processes play a significant role. The aim of this study is to analyse the phenomenon of Islamophobia in Turkey, its historical background and how it is constantly constructed and reproduced by Turkish satirical magazines.

Keywords: Islamophobia, Islamophobia in Muslim Societies, Westernisation, Modernization, Secularism.

* Bu çalışma Turgay Yerlikaya'nın Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Anabilim Dalında savunduğu "Oryantalizm: Türk Medyasında Self Oryantalizm" başlıklı Yüksek Lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Türk Alman Üniversitesi, Siyaset Bilimi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, orcid.org/0000-0002-5039-3493

*** İstanbul Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü Araştırma Görevlisi, orcid.org/0000-0002-6134-5788

GİRİŞ

İslam karşıtlığının modern bir yorumu olarak değerlendirilebilecek olan İslamofobi kavramı, İslam ve Müslümanlara yönelik yersiz bir kaygı olarak tanımlanmıştır. 90'lı yıllarda literatüre kazandırılan bu kavram, zamanla İslam'a yönelik tutum ve davranışları açıklamakta yetersiz kalmış ve bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. İslamofobi modernleşme süreci ile farklı boyutlar kazanmış ve bu olgu Batı dışındaki Müslüman toplumlarda da gözlemlenmiştir. Batı dünyası dışında kalan Müslüman toplumların modernleşme projelerinde katı laik bir çizgiyi benimsemeleri, kendi toplumları içerisinde de bir öteki grubu oluşturmalarına neden olmuştur. Tepeden inmeci laik modernleşme siyasetinin, dini toplumsal hayatın dışına çıkarma girişimleri dine ait sembol ve simgelerin ötekileştirilmesini durumunu ortaya çıkartmıştır. Mısır, Tunus ve Türkiye örneklerinde görülen söz konusu modernleştirme projeleri İslamofobik eğilimlerin sadece Batı'ya özgü bir sosyo-politik sorun olmadığını da gösterir niteliktedir. Bahse konu ülkelerin tarihsel süreçleri incelendiğinde İslam'ın bastırılan bir olgu olduğu ve bu ülkelerin yerli İslamofobi konusunda önemli birer örnek teşkil ettikleri tespit edilebilir. Bu çalışma İslam karşıtlığının sadece Batı'ya özgü bir durum olmadığını Türkiye modernleşmesi örneği üzerinden ele almakta ve yerli İslamofobik eğilimlerin özellikle medya ve karikatür çalışmalarında görülen yansımalarını konu edinmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: İSLAM KARŞITLIĞININ MODERN YORUMU OLARAK İSLAMOFOBİ

İslam karşıtlığının modern dönemdeki yüzü olarak okunabilecek İslamofobi özellikle soğuk savaş sonrası dönemde İslam ve Müslümanlarla ilgili yapılan tartışmaların odak noktasını teşkil etmektedir. Bu bağlamda İslamofobi kavramı her ne kadar güncel bir terminolojik üretim olsa da kavramın gönderme yaptığı tarihsel süreklilik vurgusu merkeze alınarak açıklanması konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Nitekim İslamofobi kavramı 11 Eylül sonrasında Müslüman göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı kamusal alanlarda görülen modern ve seküler bir söylem olarak kabul edilse de kökenleri Avrupa tarihinde yüzyıllar öncesine dayanan bir olgudur.¹

¹ Bülent Şenay (2010), **Europe's Identity Crisis: Roots Behind Routes Ahead**, New Europe: In Search of a True Inclusive and Pluralistic Europe, Islamophobia: Construction-Deconstruction içinde, Published, Office of the Prime Minister, Directorate General of Press and Information, s.127.

İslamofobi teriminin bugünkü anlamda kullanılması da ilk defa ele alındığı çalışma, 1925 yılında Etienne Dinet ve Slimen Ben İbrahim'in kaleme aldıkları “*acces de delire islamophobe*” adlı eserdir.² Kavramın bugünkü anlamda kullanılması ise Runnymede Trust tarafından yapılan, *Islamophobia: A Challenge for Us All* (1997), adlı çalışma neticesinde gerçekleşmiştir. Runnymede Trust'ın yaptığı çalışmada İslam'a yönelik “temelsiz bir düşmanlık” olarak tarif edilen İslamofobi kavramının, Müslümanları ana akım politik ve sosyal hayattan dışlayacak adaletsiz bir ayrımcılığa da karşılık geldiği vurgulanmıştır.³ İngiltere'deki İslamofobik eğilimlerin hangi neden ve tutumlardan kaynaklandığını araştıran bu çalışma çok tartışılmış ve eleştirilmiş olsa da günümüzdeki İslamofobi çalışmalarının başlatması açısından temel referans noktasını teşkil etmektedir.

Islamic Human Rights Commission'un (IHRC) İslamofobi terimini “İslam korkusu” olarak tanımlaması ise konunun sadece psikolojik boyutunu ele alması nedeniyle kapsayıcı bir tanımlama olmaktan uzaktır. İslamofobi üzerine yapılmış en bilindik çalışma olan Runnymede Trust raporu İslamofobiyi, sadece Müslümanlara duyulan bir kin ve korku olarak tanımlamakla yetinmeyerek Müslümanlara karşı ayrımcı ve dışlayıcı pratikler ile birlikte değerlendirmiş, bu pratiklerin de onları sosyal, siyasi ve ekonomik hayattan dışlayacak bir ayrımcılığa neden olduğunu ortaya koymuştur.⁴ 2015 Yılından itibaren her yıl yayınlanan Avrupa İslamofobi raporunun Editörleri Enes Bayraklı ve Fared Hafez ise İslamofobiyi Müslümanlar üzerinde hegomonya kurmak isteyen kesimler tarafından kullanılan bir ırkçılık türü olarak tanımlamaktadırlar. Yazarlara göre:

“İslamofobi, (gerçek ya da uydurulmuş) bir günah keçisi ilan ederek bir iktidar alanı inşa etmek, genişletmek ve bu durumu

² Chris Allen (2010), **Islamophobia**, Ashgate Publishing Company, England, s.6.

³ Report Of The Runnymede Trust Commission On British Muslims and Islamophobia (1997), **Islamophobia A Challenge For Us All**, s.4. İslamofobyaya çalışmalarının başvuru niteliğindeki bu kaynak, Müslümanların İngiltere özelinde maruz kaldıkları ayrımcılık ve şiddet olaylarını ele almaktadır. Müslüman karşıtı önyargı ve suçların arttığı bir dönemde İslamofobyaya kavramının yeni bir konu olarak gündeme geldiğini ifade eden rapor, İslamofobyaya alanındaki çalışmaların da niceliğinde hızlı bir büyüme olduğunu dile getirmektedir. İslamofobyaya kelimesi şu şekilde tanımlanmıştır. “The term Islamophobia refers to unfounded hostility towards islam”.

⁴ Ömür Orhun (2010), **Islamophobia: The Last Hate Phenomenon**, New Europe: In Search of a True Inclusive and Pluralistic Europe, Islamophobia: Construction-Deconstruction içinde, Published, Office of the Prime Minister, Directorate General of Press and Information, s.161.

istikrarlı hale getirmek isteyen dominant gruplar tarafından kullanılmaktadır. Bu dominant gruplar ilan ettikleri bu günah keçisini yine kendilerinin inşa ettiği “biz” tanımının dışında bırakmakta ve kendilerinin yararlandığı kaynaklardan ve haklardan mahrum bırakmaktadır. İslamofobi sabit ve negatif değerler atfedilmiş ve tüm Müslümanlar için genellenmiş bir “Müslüman” kimliği inşa ederek Müslümanları ötekileştirmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus İslamofobinin bize Müslümanlar ve İslam’dan daha çok İslamofobik şahıslar hakkında bilgi verdiği gerçeğidir.”⁵

Klinik bir belirti olan fobinin İslam’la yan yana gelerek bir korku ve karşıtlık oluşturmasının sosyal, kültürel, dini ve politik bir takım sebepleri bulunmaktadır.⁶ *Runnymede* raporunda yer verilen İslam karşıtlığının sürekliliği konusu, İslamofobik çevrelerin zihinlerini beslemesi açısından oldukça önemlidir. Tarihsel anlatıların kolektif bilinçte yarattığı tesirler göz önünde bulundurulduğunda, Batı’daki İslamofobiklerin zihin ve eylemlerini zinde tutmalarına imkân tanıyan etmenler açığa çıkartılmış olacaktır. Raporda yüzyıllar süren İslam karşıtlığının tarihsel izleği açık bir biçimde ortaya koyulmuştur. Tarihsel izleğin modern dönemden örnekler verilerek anlatılması, söz konusu sürekliliği tescil etmesi açısından oldukça önemlidir. Rapora göre bu izlek şu şekilde ele alınabilir:

“1920 yılında Fransız ordusu Şam’a girdiğinde Ordu komutanı doğrudan Selahattin’in mezarına yürüdü ve şu ünlü sözleri söyledi: “Nous revoila, Selahattin” (tekrar geri geldik). 1095 yılında Papa 2. Urban’ın Müslümanlara karşı “haklı bir savaş” çağrısıyla başlayan haçlı seferlerinin bitmediğine inanıyordu komutan. Bu olay Haçlıların yanı sıra Osmanlıları da içerecek şekilde yayıldı. İstanbul 1453 yılında Osmanlı Türkleri tarafından düşürüldüğünde Kardinal Bessarion Venedik düşesine şunları yazmıştır: “Bu şehir bir zamanlar oldukça çeşitliydi, fakat insan olmayan barbarlar tarafından yıkıldı ve harap edildi.”

⁵ Enes Bayraklı ve Fared Hafez (2016), **European Islamophobia Report 2015**, SETA Publications, İstanbul, s.6-7.

⁶ Özcan Hıdır (2007), **Anti Semitizm ve Anti İslamizm: Benzerlikler ve Farklılıklar**, Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti Semitizm içinde, Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed.), Nobel Kitap, Ankara, s.82-83.

19. yüzyılda Ernest Renan Müslümanlar yeni bir şey öğrenmeye açık değildir dedi. Bu düşünceler Avrupa kolonyalizmini meşrulaştırma adına kullanıldı.”⁷

Günümüzdeki İslamofobik düşünce ve eylemlerin tarihsel köklerini ortaya çıkartma adına sunulan bu izlek, modern bir kavrama karşılık gelen eylemlerin sürekliliğini ortaya koymaktadır. Haçlılardan ortaçağa, Osmanlı imparatorluğundan Avrupa kolonyalizmine ve oradan da 1990’ların İslamofobik eylemlerine uzanan bir hatta yaşanan her olay “biz geri geldik” in tarihsel husumetini yansıtmaktadır.⁸ Bu husumetin modern bir epistemolojiye dönüşmesi ve İslamofobinin farklı toplumsal kesimlerce desteklenmesi, söz konusu karşıtlığın pekiştirilmesine neden olmaktadır. Nitekim İslam’ın sekülerizme, demokrasiye ve dolayısıyla Batı medeniyetine karşı bir tehdit olarak algılanması⁹, İslam ve Müslümanların birçok etkenden ötürü ortaçağa ait bir fenomen olarak görülmesi¹⁰, İslam korkusu ve düşmanlığının yaygınlaştırılmasında doğrudan rol oynamış, sözünü ettiğimiz korku ve karşıtlıkların da teorik zeminini teşkil etmiştir. İngiltere özelinde İslam ve Batı karşıtlığının nasıl ortaya çıkartıldığını anlatan Chris Allen, “bizim kültürümüz, bizim değerlerimiz, bizim kurumlarımız, bizim yaşamımız gibi söylemler aracılığıyla Batı- İslam gibi bir dikotominin İngiliz toplumunda üretildiğini” ifade etmiştir.¹¹ Bu tarihsel izlek, yukarıda ifade edildiği üzere Batı’nın kolektif bilincini oluşturmakta ve bu bilinci pekiştiren bir işlev görmektedir.

YERLİ İSLAMOFOBİ

İslam karşıtlığı olarak değerlendirilmesi gereken İslamofobi sadece Batı’ya özgü bir olgu değildir. Seküler elitlerin Müslüman dünyada kolonizasyon sonrası süreçte uyguladıkları geleneksizleştirme ve İslamsızlaştırma politikaları, bu toplumlarda yerli bir ötekinin

⁷ Islamophobia A Challenge For Us All, Report Of The Runnymede Trust Commission On British Muslims and Islamophobia.

⁸ Age. s.5.

⁹ Ali Murat Yel ve Alparslan Nas (2014). “Insight Islamophobia: Governing the Public Visibility Of Islamic lifestyle in Turkey”, **European Journal of Cultural Studies**, Ocak, s.2.

¹⁰ John L. Esposito (2002), **What Everyone Needs To Know About Islam**, Oxford University Press, s.61.

¹¹ Chris Allen (2010), **Reflections On The Crisis Of Europe’s Multiculturalism**, New Europe: In Search of a True Inclusive and Pluralistic Europe, Islamophobia: Construction-Deconstruction içinde, Published, Office of the Prime Minister, Directorate General of Press and Information, s.33.

yaratılmasında doğrudan etkili olduğu gibi yerli-İslamofobiyi de doğurmuştur. Tarihsel süreç içerisinde şekillenen laiklik vurgusuyla beraber tepeden inmece radikal modernleştirme projelerinin Müslüman toplumlarda yarattığı travmatik sonuçlar uzun süre etkisini sürdürdü. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı-Türk modernleşmesi de özellikle radikal modernizasyon süreci ile birlikte kendi toplumlarında öteki kategorisinin oluşturulduğu önemli bir örnek olmuştur. Frantz Fanon'un Cezayir örneğinde gösterdiği gibi, "kırık habituslar" içerisinde yaşanan modernleşme çabalarının, kendi dünyalarında yarattığı travma sadece beyaz adamla ilgili bir durum değildi. Beyaz adamın yerli destekçileri, modern olma adına kendi toplumsal dinamiklerini de bu modernliğe aykırı görmüş ve kendilerini var kılma adına yaşadıkları topraklarda modernleştirici siyaset tarzları ile ötekiler inşa etmişlerdir.

Söz konusu modernleştirici yaklaşımların başında gelen Batıcılık, Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayıp Cumhuriyet Türkiye'sinde yeni boyutlar kazanan, Batı Avrupa'nın toplumsal ve fıkirsal seviyesini erişilmesi gereken nihai hedef olarak gösteren bir yaklaşımdır. Kökten bir değişimi savunan Batıcılık anlayışı, geleneksel değerlerin ilerleme yolunda engel oluşturacağı düşüncesine sahiptir. Söz konusu düşüncenin en önemli temsilcisi kabul edilen Abdullah Cevdet, Le Bon'dan mülhem tezleri ile Osmanlı unsurlarının Batı ile eklemlenmesi görüşünü savunmaktadır. Batı medeniyetinin bütün kurum ve düşünceleri ile ithal edilmesi gerektiğine inanan Cevdet; ancak böyle bir yönelimin Osmanlı'yı kurtaracağı düşüncesindedir. Batıcılık akımının erken Cumhuriyet döneminin yönetim kadrosunda bıraktığı etki, Türk modernleşmesindeki kırılma ve kopuşların (süreklilik içerisinde bir kopuş) motivasyon kaynağı olarak değerlendirilebilir. Cevdet'in "Bir ikinci medeniyet yoktur. Medeniyet, Avrupa medeniyetidir"¹² düşüncesinin çoklu-modernlikler anlayışlarını da mahkûm ederek oluşturduğu 'sistem dünyası', farklı 'yaşam dünyaları' için önemli bir tehdit olagelmıştır.

Osmanlı-Türk modernleşmesinin özellikle Cumhuriyet sonrası yaşanan dönüşümünde, din/gelenek, en problemleri alanı oluşturmuştur. Din bir yandan modernliğe uygun olmayan arkaik bir olgu olarak

¹² Şükrü Hanioglu (1981), **Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi**, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1981, s.359

kabul edilmiş diğer yandan da çeşitli gerekçelerle tanımlanma nesnesi olmuştur. Materyalist ve pozitivist fikirlerin etkisinde yetişen tarihsel blok içerisindeki seçkin kadronun sevk ve idare ettiği radikal modernlik projesiyle, gelenek/din “kurucu-dışarı” olarak kabul edilmiş ve geleneğe ait olan unsurların modernliğin önünde bir engel teşkil ettiği savunulmuştur. Mithat Cemal Kuntay’ın Üç İstanbul romanındaki Doktor Haldun adlı karakterin bir sohbet esnasında uyuyan Tevfik hocaya söylediği “Molla! 14 asır uyudun, artık yeter; uyan”¹³ cümlesi Ernest Renan’dan tevarüs edilen “din terakkiye manidir” anlayışının dönemin münevverlerindeki yansımalarını göstermesi açısından önemlidir. Abdullah Cevdet ve Gustave Le Bon’un düşüncelerinden kaynaklanan söz konusu etki, ideolojik bir nitelik arz ederek günümüze kadar süregelmiştir. Kemalist milliyetçilerin ve aydınlanmacı vizyonu benimseyen toplum kesimlerinin, İslam ve geleneğe yaklaşımı bugün bile bu izleğin bir devamı niteliğindedir.

İSLAM’IN MEDYATİK TEMSİLİ

Medya, Türk modernleşmesi ve batılılaşması sürecinde aktif bir rol oynamıştır. Seçkin bir yaklaşımı benimseyen medya ve elitler, toplumun ancak sınırlı bir zümrenin yönetiminde kurtuluşa ereceği düşüncesine sahiptirler. Kitlelerin bilinçsiz oldukları gerekçesiyle yönetilmeye mecbur oldukları anlayışı, modernist Türk elitlerinin baskın bir özelliği olmuştur. Münevvere göre halkın cahil, hurafeci, kıt ve dar görüşlü bir kitle olması onların yönetilmeye muhtaç olduklarını da gerekçelendiren bir zemini mümkün kılmıştır. Pozitivist bir laiklik anlayışından hareketle toplumsal mühendislik faaliyetlerini sürdüren kadro ve laisist seçkinler, dinin sosyal hayattaki tezahürlerini sınırlandırmak istemişlerdir. Türkiye’nin son yıllarında din-devlet işlerinin rehabilitasyonu kapsamında birçok yasağın kalkmasına aracı olan bir siyasi ortam bile İslam’a yönelik tutum ve karşıtıkları ortadan kaldıramamıştır.

İslam’ın özellikle medyatik temsili meselesi ele alındığında, oryantlizmin içselleştirilmesi olarak adlandırılabilir bir yönelimin varlığı kendisini açık biçimde hissettirmektedir. İslami yaşam stillerinin kamusal görünümünün medyatik algılanışına dair amprik veriler,

¹³ Mithat Cemal Kuntay (2010), **Üç İstanbul**, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 11. basım, s. 102

Türkiye gibi bir ülkede İslamofobinin varlığına işaret eder niteliktedir. Nitekim Türkiye’de özellikle dış habercilik ve karikatür gazeteciliği göz önünde bulundurulduğunda, “yerli İslamofobi” olarak adlandırılacak bir yönelim kendisini açık bir biçimde göstermektedir. Aşağıda örnekleri incelenecek olan Yeşilçam sinemasının hurafe ile eşitlediği din anlayışı, Turhan Selçuk’un *Cumhuriyet* gazetesinde uzun yıllar sergilediği İslam karşıtı performans, *Gırgır* ve *Penguen* türü mizah dergilerinin arkaik bir unsur olarak gördükleri İslam dinini görselleştirme pratikleri, ana akım basının Türkiye’nin DEAŞ ile mücadelesinde Batı basınında ortaya çıkan manipülatif söylemleri kullanması ve Ortadoğu’ya ilişkin haberlerin şiddet ve egzotizmle iç içe sunulması, içselleştirilmiş bir oryantalizmin yanı sıra yoğun bir İslamofobik tutumu da ortaya koymaktadır.

Buradaki temel problem Türkiye gibi nüfusunun önemli bir kısmının Müslüman olduğu bir toplumda bu tür karikatür ve pratiklerin nasıl ve ne gerekçelerle üretildiğidir? Avrupa’da var olan gerekçelerin bu topraklardaki pratikleri açıklaması pek de mümkün görünmemekle birlikte var olan bu tutumun Türkiye’de daha çok “kültür savaşları” şeklinde cereyan ettiği anlaşılmaktadır.

Bahse konu bu sürecin İran, Mısır, Tunus ve Türkiye gibi Müslüman kimliğiyle ön plana çıkan ülkelerde süreç içerisinde görülmüş olması ortak bir siyasal zihniyetin de varlığını göstermektedir. Nitekim Bobby Sayyid’in, Kemalizm’i salt Türkiye’ye özgü siyasal bir rejimin ismi olmaktan ziyade, Müslüman ülkelerin kolonizasyon sonrası/modernleşme dönemlerini ifade eden ortak bir eylem pratiği olarak tanımlaması, bu topraklardaki ötekilerin nasıl üretildiğine dair geniş ve açıklayıcı bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.¹⁴ Söz konusu topraklarda var olan bu sorunlu politik inşa süreci, Batı-dışı toplumların da kendi içlerinde öteki olarak kategorize ettikleri bir topluluğu ortaya çıkartmıştır. En nihayetinde bu durum, yerli bir İslamofobi ve self-oryantalizm sorununu gündeme getirmiştir.

Batı-dışı ülkelerin tarihinin Batı modernitesinden bağımsız ele alınamayacağını ifade eden Nilüfer Göle’ye göre, “Batılı olmayan toplumların tarihsel ve entelektüel güzergâhında, Batı’ya göre geri kalmışlık

¹⁴ Bobby Sayyid (1997), **A Fundamental Fear: Eurocentrism and the Emergence of Islamism**, Zed Books, London.

bilinci ve modernite arzusu derin izler bırakmıştır.”¹⁵ Gönüllü otoriter modernizasyon projelerinin (Türkiye, Çin) etkili olduğu durumlarda geçmişten ve gelenekten kopuş, sömürgeci modernizasyondan (Hindistan) daha radikal olmaktadır diyerek, Türk seçkinlerinin gelenekle kurduğu ilişkiye de ışık tutmaktadır.¹⁶ Osmanlı'nın sorunlu ve reddedilmesi gereken bir geçmiş olarak kabul edilmesi, bu birikimin yok sayılmasına neden olmuş, modernize etme çabaları da gelenekten kopuşla mümkün olmuştur. Türk seçkinleri ve devlet yöneticileri, Osmanlı bakiyesini sadece politik yapısı nedeniyle reddetmemiş, aynı zamanda ürettiği toplumsal modele de itibar etmeyerek onu her yönüyle yok saymıştır. Bu nedenle, Cumhuriyet devrinin bürokrat kadrosu, İslam kültüründen doğan geleneği yok etmek ve Batılılaşmayı bütün kurumlarıyla yerleştirmek taraftarıydı.¹⁷ “Tarık Bin Zeyyad’ın İberyaya çıkarken gemileri yaktırmasına benzer biçimde, geçmişle bağların kopartılması”¹⁸ imgelemi, geçmişin ne kadar sorunlu algılandığını gösteren etkili bir örnektir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, Doğu'nun doğululaştırılması meselesi Türk modernleşmesinin sorunlu bir alanına karşılık gelmektedir. De-İslamization (İslam'ın görünür-lüğünün ve etkisinin azaltılması) olarak adlandırılan bu modernleşme girişimi, Batılılaşma adına kendi geçmişini yok sayma politikasını ortaya çıkartmıştır. Bobby Sayyid'in *A Fundamental Fear* çalışmasındaki ifadeleri ile:

“İslam Doğulu kimliğin önemi bir işareti sayılmıştır. Kemalizm bu nedenle Batılılaşmak için İslam'ın etkisini azaltmayı (de-İslamize) gerekli görmüştür. Yani İslam'ın sosyal görünümünü ortadan kaldırmıştır. Bu sadece İslam'ı ortadan kaldırarak Türkiye'yi Doğulu olmaktan koparmıyor aynı zamanda bütünüyle Batılı yapıyordu.”¹⁹

¹⁵ Nilüfer Göle (2010), **İç İç Geçişler: İslam ve Avrupa**, Metis Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, s.94.

¹⁶ Nilüfer Göle (2007), **Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine**, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık içinde, Tanıl Bora ve Murat Gültekin (Ed.), İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, s.65.

¹⁷ Naci Bostancı (2008), **Cumhuriyet'i Anlamak**, Timaş Yayınları, İstanbul, s.86.

¹⁸ Mete Tunçay (2009), **İkna (İnandırma) Yerine Tecebbür (Zorlama)**, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm içinde, Ahmet İnel (Ed.), İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, s.92.

¹⁹ Bobby Sayyid (1997), **A Fundamental Fear: Eurocentrism and the Emergence of Islamism**, Zed Books, London, s.69.

Edward Said'in "Doğu'nun Doğululaştırılması" dediği durum, Türk modernleşmesinin yapısal bir izahını sunmaktadır. Türk seçkinlerinin pozitivistlikten aldıkları ilhamla toplumu dönüştürme misyonu, sözü edildiği üzere oryantalist bir tarzda gerçekleştirilmiştir. Arif Dirlik'in "self oryantalizasyon"²⁰ olarak kavramsallaştırdığı bu yönelim, Batı'dışı toplumların modernleşme sürecindeki politikalarına da eleştirel ve özgün bir bakış açısı sunmaktadır. "Yerli halkın kendini yönetemeyeceği ve yönetilmesi gerektiği tezi ve bunun popülist bir içerikle "halk için halka rağmen"²¹ şeklinde sloganize edilmesi "yerli oryantalizm" politikasının uzantıları olarak kabul edilebilir.

Türkiye'de özellikle karikatür gazeteciliği göz önünde bulundurulduğunda, yerli İslamofobi olarak adlandırılabilir bir yönelimden söz etmek mümkündür. Özetle hiciv üzerinden eleştirel bir içerik taşıması gerektiği düşünülen karikatürler, Türkiye'de hâkim düzenin yanında yer almış ve vesayetçi mekanizmanın devamından yana bir yayın politikası izlemiştir. Öteden bu yana Türkiye'de karikatüristlerin üretimleri öteki olarak kabul edilen muhafazakâr ve İslami kesimin dini hassasiyetlerini ilkesiz biçimde eleştirmiş ve modernliğin karşıtı olarak kabul edilen dini görünümüne aşağılanmıştır.

²⁰ Arif Dirlik (1996). "Chinese History and the Question of Orientalism", **History and Theory**, Vol. 35, No. 4, s.96.

²¹ Welat Zeydanlıoğlu (2008), **The White Turkish Man's Burden: Orientalism, Kemalism and the Kurds in Turkey**, Neo-colonial Mentalities in Contemporary Europe? Language and Discourse in the Construction of Identities içinde, Guido Rings and Anne (Ed.), Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, s.5. Zeydanlıoğlu bu çalışmasında modern Türkiye'nin siyasi felsefesine karşılık gelen Kemalizm'in yeni bir ulus yaratma sürecinde, taşıyıcı ve geleneksel değerleri yok sayarak yeniden tanzim etme girişiminde bulunduğu görüşündedir. Etnik temelde Kürt toplumunun bu süreçte yeniden tanzim edildiğini ve oryantalist bir mantıkla medenileştirilmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Fakat yazarın burada dikkatten kaçırıldığı nokta her milletin ulus-devlet olma sürecinin benzer yönelimler içerdiği gerçeğidir. Kürt toplumunun ulus-devlet olma sürecinde dindar Kürtlerin makbul olmayan Kürt statüsünde olması bu duruma bir örnektir.

Resim 1. (Milliyet Gazetesi, 2013) Ercan Akyol'un 2013 Yılında Avukatların Başörtüsüyle Duruşmalara Girmesinin Önünü Açan Yargı Kararına Göndermede Bulunduğu Karikatür

Ercan Akyol'un yukarıdaki karikatüründe de ortaya çıkan bu aşağılama söylemi, karikatür- islamofobi ilişkisine de ışık tutmaktadır.

“Benim gibi olmak için senelerce okuyup avukat olmaya ne gerek vardı” cümlesi belirli bir modernlik algısına karşılık gelmesi anlamında oldukça belirleyici bir yere sahiptir. Bu karikatürde cisimleşen modern ve eğitilmiş olma algısı, dolaylı bir yolla başı açık olmaya indirgenmiştir. Yani öğrenim düzeyi belirli bir seviyenin üstünde olan bir bayan, doğrudan başı açık olmak zorundadır. Alt metinde vurgulanan ve verilmek istenen mesaj, bir kadının okudukça ve öğrenim düzeyi yükseldikçe kendinden başını açacağıdır. Şekli modernleşme anlayışının sistematik bir biçimde yürütüldüğü bu coğrafyada, bu tür sorunlu algıların varlığı kaçınılmaz olmaktadır. Pozitivist metodolojinin hâkim yönetim felsefesi olması, söz konusu sorunlu algıların medyada da temsil edilmesine neden olmaktadır. Avrupa’da teolojik ve politik gerekçelerle ortaya çıkan İslamofobi ve en temelde İslam karşıtlığı, Türkiye gibi bir ülkede de kendisine söylem alanı bulabilmektedir. İslami bir simgenin, değer yüklü ve oldukça normatif bir kavram olan çağdaşlığa aykırı görülmesi, modern Türkiye’nin din ve dinin görünümüne yönelik katı ve biçimsel tepkileri olarak görülmelidir. Pozitivizmin gelişimine paralel olarak din ve gelenekle ilgili simge ve değerlerin

ortadan kalkacağına dair öngörünün gerçekte bir karşılık üretmemesi, görsel karşılık anlamında hakaret içerikli karikatürlerin ortaya konulmasına neden olmuştur. Sorun Türkiye gibi nüfusunun önemli bir kısmının Müslüman olduğu bir toplumda bu tür karikatürlerin nasıl ve ne gerekçelerle üretildiğidir? Avrupa’da var olan gerekçelerin bu toplarlardaki pratikleri açıklaması pek de mümkün görünmemektedir. Çünkü Türkiye’de bu durum daha çok “kültür savaşları” şeklinde cereyan etmektedir.²² Yönetim erkini uzun müddet kendi elinde tutmuş ve halkının değerlerine yabancılaşmış bir yönetici topluluğunun sosyal anlamda azımsanamayacak ölçüde bir destek bulması, sözü edilen kültürelliğin yansımalarıdır. Yani hâkim bir azınlığın uzun süre devletin bütün alanlarında yönetme gücüne sahip olmasıdır. Bir diğer husus da statü konusudur. Nilüfer Göle’nin de ifade ettiği üzere Türkiye’de statü gruplarının kendi iktidarlarını tehlikede görmelerine neden olan başörtüsü ve dinin kamusal görünümüleri, bir iktidarın paylaşılmama isteğidir aslında. Yani başörtülü bir insanın evinde oturması ve düşük profilli kabul edilen mesleklerde yer alması, egemen güçlerin kendileri için bir tehdit olarak algılanmamaktadır. Ta ki onlar hâkim, savcı, doktor olmak isteyene kadar. Ercan Akyol’un karikatüründe somutlaşan bir düşüncenin Türkiye’de uzun bir müddet egemen paradigma olması, yıllarca çözülemeyecek sıkıntıların başlıca nedeni olarak görülmelidir. Bu nedenle söz konusu karikatür “Kemalist modernleşme projesinin bir alegorisidir.”²³

Dinin kamusal görünümüne yönelik kısıtlayıcı tavrın görece esnetildiği bir dönem olan Adalet ve Kalkınma Partisi yılları uygulamaları, uzun bir süre “şariat gelecek” kaygısıyla eleştirilmiştir. Başörtüsüne yönelik hukuki engellerin kısmen kaldırılması, iktidar partisinin “gizli bir gündem”i olduğuna dair eleştirilere de kapı aralamıştır. Batı’da Türkiye’ye ilişkin haberlerde rastlanılan sunum biçimleri de ulusal medyamızda kendisine yer bulmaktadır. Acaba şariat mi gelecek, Türkiye İran mı olacak, bu isimlerin ve yöneticilerin gizli bir gündemi²⁴ mi (secret agenda) var soru ve sorgulamaları, Türkiye medyasında yoğun

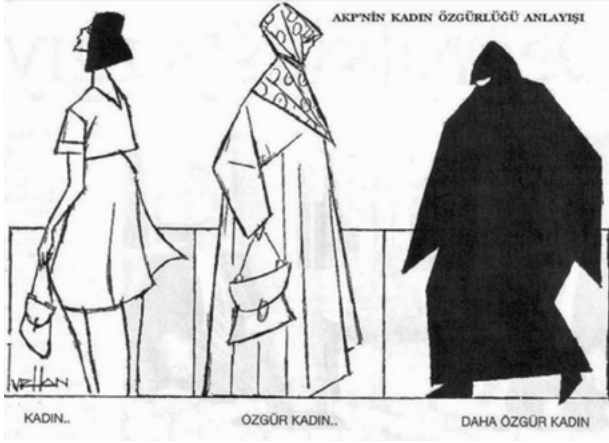
²² Şükrü Hanioglu (2013). “Siyaset ve Kültürel Çatışma”, Sabah Gazetesi, 7 Temmuz.

²³ Ali Murat Yel ve Alparslan Nas (2014). “Insight Islamophobia: Governing the Public Visibility Of Islamic lifestyle in Turkey”, **European Journal of Cultural Studies**, Ocak.

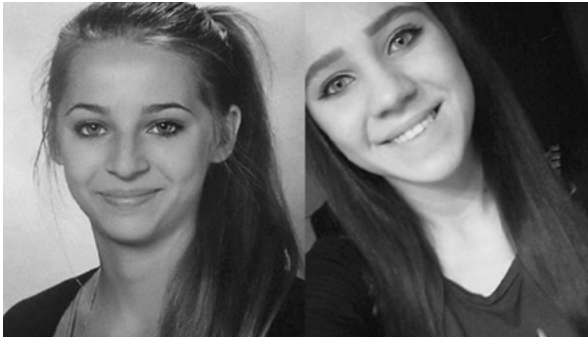
²⁴ Ertan Aydın (2013), “Talking Turkey: Orientalism strikes back”, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/12/talking-turkey-orientalism-strikes-back-2013128105529522711.html>, (Erişim Tarihi: 29.10.2017).

biçimde tartışılmıştır. Özgürlüğün şekli bir düzenlemeye indirgenmesi ve özgür kadının başı açık kadın olarak yorumlanması, bu sorunlu algıların yüzeydeki işaretleri okunmalıdır. Modernleşmeye yönelik şekli birtakım düzenlemelerin halk nezdinde önemli bir karşılık bulmaması, bu tür değerlerin eğitim ve öğrenimle ortadan kaldırılabilecek ilkel birer alışkanlıklar olarak görülmesinde yatmaktadır. Bu sorunlu algı yüz elli yıllık bir birikimi olan modernleşme pratiğinin, görsel bilince aktarılması anlamında da önemli verilere sahiptir.

Resim 2. (Cumhuriyet Gazetesi, 2010) Turhan Selçuk İmzası ile Cumhuriyet Gazetesi'nde Yayımlanan "AKP'nin Kadın Özgürlüğü Anlayışı" İsimli Karikatür

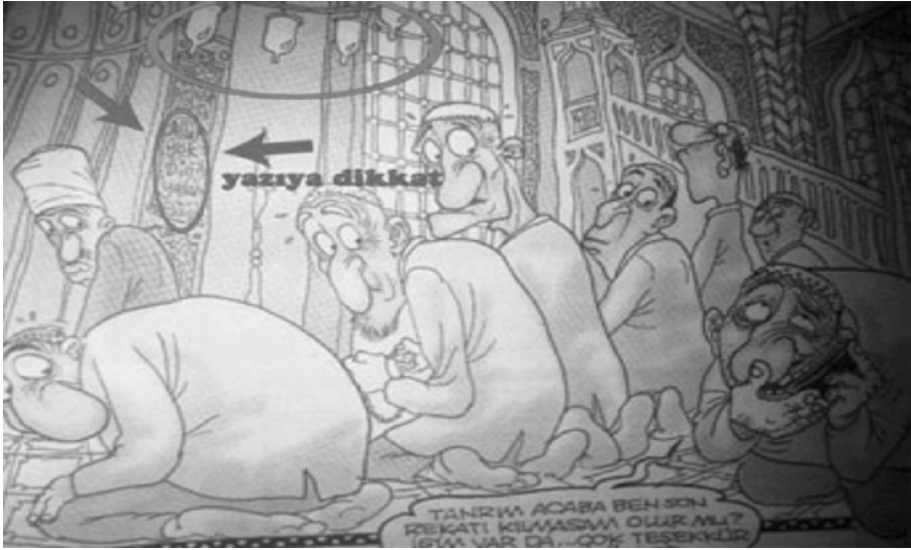
Resim 3. (Hürriyet Gazetesi, 19 Nisan 2014 2014) "İşte O Cihatçı Kızlar"

Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal hareketlerin, Türkiye mediasında yansıtılma biçimleri de oldukça sorunlu olmaktadır. Bölgeye ilişkin haberlerin sunum biçimleri ve üslupları oryantalist bir bakışla yansıtılmaktadır. “Ortadoğu bataklığı”, “kan gölü” gibi tasvir ve sıfatlar, haber sunumlarına yansıyan sorunlu ve eksik betimlemeler olarak karşımızda durmaktadır. Yukarıdaki haberde evlerinden kaçan iki Bosnalı kızın bölgeye gidişleri Türkiye mediasında “cihatçı kızlar” haberiyle işlenmiştir. İslami terminolojide “cihat kelimesinin ne anlama geldiğini göz ardı eden bu sunum biçimi, cihat kelimesine batı’da kullanıldığı şekliyle savaş gibi olumsuz bir anlam yüklemektedir. Örnekte yer verdiğimiz haber, belirli bir algının kendisini dışa vuruş biçimi olarak okunmalıdır. Söz konusu örnekte görülen oryantalist algı ve o algının sunum şekli medyada sıkça karşılaşılan bir durumdur.

Resim 4. Penguen Dergisi, 14 Şubat 2011

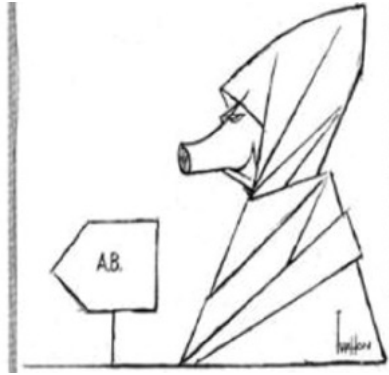

Yukarıda yer alan ve uzunca bir süre tartışılan Penguen dergisinin bu karikatürü, İslami değerlere açıkça bir saldırı niteliği taşımaktadır. Sütunun içerisinde yer alan ve dikkatlice bakıldığında görülebilecek “Allah yok din yalan” sözleri pozitivist ve materyalist düşüncenin görsel bilince yansımaları olarak değerlendirilebilir. İnanan insanların değerlerine yönelik bir aşağılama eylemi olarak kabul edilen söz konusu

karikatür, eleştirilerin artmasına paralel olarak bir özrü de beraberinde getirmiştir. Penguen dergisi yukarıda yer alan karikatürden ötürü bir açıklama yapmış ve özür dilemiştir.

Turhan Selçuk'un Cumhuriyet gazetesinde yer alan başörtülü domuz karikatüründe, politik eleştirinin sınırlarını ihlal edilerek İslami bir simgeye doğrudan hakaret edilmiştir. Başörtüsünün yoğun biçimde tartışıldığı bir dönem olan 2006 yılında, bu tür hakaret ve karikatürlerin sıkça yapıldığı bilinmektedir. Müslüman bir ülkede, söz konusu yıllarda başörtüsü ve İslami değerlere bu derece yoğun bir nefret söyleminin varlığı, kamusal alanda yaşanan iktidar krizlerinin doğrudan yansımalarıdır. Türkiye'nin tek parti basını incelendiğinde de benzer bir yönelimin varlığı görülmektedir. Özellikle dine yönelik hakaret içerikli haber ve karikatürler o dönemde de oldukça fazla basında yer almıştır. Türkiye'deki modernleşme algısının sürekliliği meselesi bu alanda da kendisini göstermektedir. Bu yönelimin sürekliliği sadece karikatür gazeteciliği incelenirse bile ortaya çıkartılabilecek bir gerçekliktir.

Resim 5. Turhan Selçuk: Cumhuriyet Gazetesi, 16 Nisan 2006

Herhangi bir yorum yapmaksızın aşağıda yer vereceğimiz karikatür, 1875 senesinde yayınlanan bir süreli yayına aittir. Bu karikatür, modernleşme algımızın görsellik üzerinden nasıl tahkim edildiği ve nasıl algılandığına dair önemli bir veridir. Tezimizin hipotezini oluşturan ve modernleşme serüvenimiz boyunca algısal anlamda sürekliliğini

muhafaza eden bu bilinç, uzun bir süre daha etkisini hissettirecek gibi görünmektedir. Bu bilincin açık ve karşılaştırmalı bir analizini yapma adına Ercan Akyol'un yukarıda yer verilen karikatürü ile *Hayat* dergisinde yayınlanan bu karikatür oldukça verimli bir tartışma alanı açmaktadır.

Resim 6. Hayat Dergisi, Yıl: 1875

1875 yılında Osmanlı topraklarında çağdaşlığın algılanışına dair bir karikatür.

Diyalog:

- 1: Kız bu nasıl kıyafet? Utanmız mısın?
- 2: Bu asrı terakkide sen utan kıyafetinden

SONUÇ

Batı'nın Doğu'ya ilişkin söylemleriyle oluşan oryantalist birikimin temel çelişkisi, olgusal bir gerçeklikten ziyade algısal bir zemine dayanmasıdır. Doğu ve İslam'a dair sunulan Batı'lı tasvirler, bu algısal zeminden hareketle içerik kazanmaktadır. Batı'nın çeşitli formlar aracılığıyla ürettiği Doğu'lu temsil, çoğunlukla muhayyel birikimden üretilen/

türetilen imgelerdir. Tarihsel bir sürekliliğe sahip olan Batı zihnindeki imgesel yanılğı, politikadan medyaya, azınlık siyasetinden insan hak ve özgürlüklerinin de içinde yer aldığı oldukça geniş bir alanda etkisini hissettirmektedir. Son dönemde Batı sosyo-politik yaşamının önemli bir meselesi olarak görülen İslamofobi, benzer bir imgesel yanılğının modern bir formunu oluşturmaktadır.

İslam karşıtlığının modern bir kavramsallaştırması olarak okunabilecek İslamofobi kavramı, 11 Eylül sonrasında Müslüman göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde görülen modern ve seküler bir söylem olarak kabul edilse de kökü Avrupa tarihinde yüzyıllar öncesine dayanan bir olgudur. Haçlılardan ortaçağa, Osmanlı imparatorluğundan Avrupa kolonyalizmine ve oradan da 1990'ların İslamofobik eylemlerine uzanan bir hatta yaşanan her olay söz konusu tarihsel imgelerin pratikteki yansımalarıdır. Bu yansımaların modern bir epistemolojiye dönüşmesi ve İslamofobinin akademisyenler ve politikacılar tarafından destek görmesi, Batı/Doğu- İslam dikotomisinin pekiştirilmesine neden olmaktadır. Nitekim İslam'ın sekularizme, demokrasiye ve dolayısıyla Batı medeniyetine karşı bir tehdit olarak algılanması, İslam ve Müslümanların birçok etkenden ötürü ortaçağa ait bir fenomen olarak görülmesi İslam korkusu ve düşmanlığının yaygınlaştırılmasında doğrudan rol oynamış, sözünü ettiğimiz karşıtlıkların da teorik zeminini teşkil etmiştir.

Günümüz dünyasında söylemin, etkin bir mecra olarak kendini konumlandığı medya organları, bu yanlış bilincin kamusallaşmasına aracılık etmektedir. Politik/kültürel kurguların söylemsel düzeyde etkisini arttırma adına sistematik bir sürdürülebilirliği temin eden kitle iletişim araçları, modern dönemde demosu ikna etme adına önemli bir işlev üstlenmektedir. Adorno ve Horkheimer'dan iktibasla söylersek, kitle iletişim araçları manipülatif teknik araçlar olma durumunu gün geçtikçe tahkim etmekte var olan bu söylemin gerçek olarak algılanmasına katkı sağlamaktadır. Son zamanlarda ciddi bir literatür oluşturan İslam ve Müslümanların medyatik temsili konusu, Batı ana akım medyasının Müslümanlara ilişkin söylem ve imajların olumsuz olduğu yönündedir. 11 Eylül öncesi ve sonrasında gazete dilini karşılaştıran bir çalışma, Müslümanların suçluluğu iddiasını vurgulayan İslami fanatizm, İslami köktencilik İslami aşırıcılık gibi kelimelerin 11 Eylül'den sonra sıklıkla kullanıldığını gözlemlemiştir. Benzer bir

ayrımcılığa Postmodernism and Islam adlı çalışmasında değinen Akbar Ahmed, sıradan bir Müslüman'ın kendi fikirleriyle medyada yer almasının mümkün olmadığını, Müslümanların ancak düşmanca sözcük ve imajlarla haberlere konu edildiğini söylemiştir. Hans Koechler'in "çok kültürlülük ikilemi" olarak adlandırdığı bu durum, ideal ve pratik arasındaki çatışmayı da gözler önüne sermektedir. Batı bir yandan çok kültürcülük politikaları ihdas etmekte bir yandan da Müslümanları Avrupa'dan uzaklaştıracak politikalar üretmektedir.

İslam karşıtlığı olarak tanımlanması gereken İslamofobik eğilimler sadece Batı dünyası ile sınırlı kalmamıştır. Self oryantalizasyon olarak kavramsallaştırılan Müslüman toplumlardaki katı laisist modernleşme projeleri de İslamofobiya verilecek yerli örnekler olarak karşımızda durmaktadır. Türkiye, Mısır ve Tunus gibi ülkelerin uzun modernleşme serüvenlerinde karşılaştıkları güçlükler, söz konusu yerliliğin önemli bir örneğini sunmaktadır. Self-oryantalizasyon pratikleri ile ortaya çıkan bu soyolojik gerçeklik, Türkiye medyasında da önemli bir soruna işaret etmektedir. Türk medyasında yerli islamofobi meselesi, haber ve karikatür örnekleri göz alındığında ciddi bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Çalışmada İslamofobi olgusunun sadece Batı dünyasına has bir olgu olmadığı işlenmiş ve Türkiye'deki modernleşme serüvenin yol açtığı problemlerin medya ve karikatür gazeteciliği özelinde nasıl bir nitelik taşıdığı çarpıcı örneklerle ortaya koyulmuştur. Osmanlı-Türk modernleşmesi kapsamında yerli islamofobi konusu, farklı yönleriyle ele alınmış, söz konusu olguyu ortaya çıkartan tarihsel ve sosyolojik sebepler göz önünde bulundurularak analiz edilmeye çalışılmıştır. Yerli İslamofobi meselesi, sosyo-politik perspektiften irdelenmeye çalışılmıştır. Fransız Jakobenliğinden ilhamla modernleşmeye çalışan Müslüman ülkeler genelinde Türkiye'de var olan cari İslamofobik eğilimler çalışmanın temel sorunsalını teşkil etmiştir.

KAYNAKÇA

- ALLEN, Chris (2010), **Islamophobia**, Ashgate Publishing Company, England.
- ALLEN, Chris (2010), **Reflections On The Crisis Of Europe's Multiculturalism**, New Europe: In Search of a True Inclusive and Pluralistic Europe, Islamophobia: Construction-Deconstruction içinde, Published, Office of the Prime Minister, Directorate General of Press and Information.
- AYDIN, Ertan (2013), **Talking Turkey: Orientalism strikes back**, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/12/talking-turkey-orientalism-strikes-back-2013128105529522711.html>.
- BAYRAKLI, Enes Bayraklı ve Fared Hafez (2016), **European Islamophobia Report 2015**, SETA Publications, İstanbul.
- BOSTANCI, Naci (2008), **Cumhuriyet'i Anlamak**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- DİRLİK, Arif (1996). "Chinese History and the Question of Orientalism", **History and Theory**, Vol. 35, No. 4.
- ESPOSITO, John L. (2002), **What Everyone Needs To Know About Islam**, Oxford University Press.
- GÖLE, Nilüfer (2007), **Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine**, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık içinde, Tanıl Bora ve Murat Gültekinil (Ed.), İletişim Yayınları, 4. baskı, İstanbul.
- GÖLE, Nilüfer (2010), **İç İç Geçişler: İslam ve Avrupa**, Metis Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- HANİOĞLU Şükrü (1981), **Bir Siyasal Düşünür Olarak Abdullah Cevdet ve Dönemi**, Üçdal Neşriyat, İstanbul
- HANİOĞLU, Şükrü (2013). **Siyaset ve Kültürel Çatışma**, Sabah Gazetesi, 7 Temmuz.
- HIDIR, Özcan (2007), **Anti Semitizm ve Anti İslamizm: Benzerlikler ve Farklılıklar**, Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti Semitizm içinde, Kadir Canatan ve Özcan Hıdır (Ed.), Nobel Kitap, Ankara.
- KUNTAY, Mithat Cemal, (2010) **Üç İstanbul**, Oğlak Yayıncılık, 11. Baskı, İstanbul

- ORHUN, Ömür (2010), **Islamophobia: The Last Hate Phenomenon**, New Europe: In Search of a True Inclusive and Pluralistic Europe, Islamophobia: Construction-Deconstruction içinde, Published, Office of the Prime Minister, Directorate General of Press and Information.
- Runnymede Trust Commission On British Muslims and Islamophobia (1997), **Islamophobia A Challenge For Us All**.
- SAYYİD, Bobby (1997), **A Fundamental Fear: Eurocentrism and the Emergence of Islamism**, Zed Books, London.
- ŞENAY, Bülent (2010), **Europe's Identity Crisis: Roots Behind Routes Ahead**, New Europe: In Search of a True Inclusive and Pluralistic Europe, Islamophobia: Construction-Deconstruction içinde, Published, Office of the Prime Minister, Directorate General of Press and Information.
- TUNÇAY, Mete (2009), **İkna (İnandırma) Yerine Tecebbür (Zorlama)**, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm içinde, Ahmet İnel (Ed.), İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- YEL, Ali Murat ve Alparslan Nas (2014). "Insight Islamophobia: Governing the Public Visibility Of Islamic lifestyle in Turkey", **European Journal of Cultural Studies**, Ocak.
- ZEYDANLIOĞLU, Welat (2008), **The White Turkish Man's Burden: Orientalism, Kemalism and the Kurds in Turkey**, Neo-colonial Mentalities in Contemporary Europe? Language and Discourse in the Construction of Identities içinde, Guido Rings and Anne (Ed.), Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.

BATI TOPLUMLARINDA İSLAMOFOBİ'NİN ÜRETİLMESİNDE MEDYANIN ROLÜ

The Role Of The Media In The Production Of Islamophobia In Western Societies

Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir GÖLCÜ* - Mustafa ÇUHADAR**

Geliş Tarihi: 08.01.2018 Yayına Kabul Tarihi: 20.01.2018

Öz

İslam, 11 Eylül 2001'de Amerika'daki ikiz kulelere yapılan saldırı sonucu, dünya çapında gerek medyanın, gerekse toplantılar ve yayınların öncelikli konularından birisi haline gelmiştir. Basit bir ifadeyle, "İslam dinine ve Müslümanlara karşı duyulan güvensizlik, korku ve dışlama"yı ifade etmek için kullanılan İslamofobi kavramı, bu süreçten sonra küresel çapta hızlı bir dolaşıma girmiştir. Bu süreçle birlikte yeni medya teknolojilerinin gelişmesi, daha geniş kitlelere ulaşmayı beraberinde getirmiş, özellikle 2000'li yıllardan sonra İslamofobinin yükselmesinde, medya önemli bir rol oynamıştır. Batı'nın, İslam ve Müslümanlara yönelik yayınlarında, 11 Eylül'ün bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde İslam ve Müslümanlara dair haberler artmış ve bu haberlerde İslam ve Müslümanlar olumsuzlanarak verilmiştir. Bu bağlamda medyada, İslam'ın şiddet içerikli bir din olduğu yönünde yayınlar yapılması sonucu, İslam ve Müslümanlar hakkında gerçek ve yeterli bilgiye sahip olmayan Batı toplumları bu yayınlardan etkilenmiştir. Bu etkilenme İslamofobiye yol açmakta ve günlük hayatta Müslümanlara karşı İslamofobik saldırıların ve davranışların gelişmesine neden olmaktadır. Bu çalışmada batı mediasında Müslümanların ve İslam'ın temsili ve bu temsil sonucu üretilen İslamofobi sorunsalı ele alınmıştır. Çalışma bilimsel gözlemi esas alan temel literatür taraması yöntemine dayanılarak inşa edilmiştir. Çalışma genelinde günlük yaşamdan ve küresel ya da lokal

Abstract

Islam has become one of the leading issues of the media, and of the meetings and publications worldwide, as the result of the attack on the twin towers of America on September 11, 2001. In simple terms, the notion of Islamophobia, which is used to express "insecurity, fear and exclusion against Islamic religion and Muslims", has entered the global circulation rapidly after this process. Along with this process, the development of new media technologies has resulted in reaching wider masses, especially in the rise of Islamophobia after 2000 years, the media has played an important role. It can be said that September 11 is a milestone in the Western publications for Islam and Muslims. Almost all European countries have increased news about Islam and Muslims, and Islam and Muslims have been given negative in these news reports. In this context, in the media, it is the result of publications that Islam is a violent religion, influenced by Western societies which have no real and sufficient knowledge of Islam and Muslims. This affects Islamophobia and causes the development of Islamophobia attacks and behaviours against Muslims in daily life. Within the context of this study, Muslims in the western media and representatives of Islam and Islamophobia produced as a result of this representation have been dealt with. The study was built on the basis of a basic literature review method based on scientific observation. Generally, the study has focused on examples from daily life and global or local media content. Through these examples it has

* Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi, kadirgolcu@yahoo.com, orcid.org/0000-0001-7320-6745

** Kredi Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, mstfchdr@gmail.com, orcid.org/0000-0003-2957-1176

düzeydeki medya içeriklerinden aktarılan örnekler ele alınmıştır. Bu örnekler üzerinden medyanın İslamofobi'ye zemin hazırlayan en etkin araç olduğu, bu aracın yapısında ve işleyiş mantalitesinde yapılacak pozitif ya da negatif yönlü değişimlerin doğru ya da ters orantılı olarak İslamofobi ve Müslümanlara karşı geliştirilen nefreti maksimize ya da minimize edeceği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Medya, İslam, İslamofobi, Batı Topluları

been seen that the media is the most effective tool to prepare Islamophobia and that positive or negative changes in structure and functioning of this tool will maximize or minimize hatred against Islamophobia and Muslims in the correct or inverse proportion.

Keywords: Media, Islam, Islamophobia, Western Societies.

GİRİŞ

Batı toplumlarındaki İslam karşıtlığı ve İslam hakkında üretilen düşmanlık, korku ve nefret gibi olumsuz his ve düşünceler, 18. ve 19. yüzyıl Avrupa tiyatrosunda kullanılmış olan Fantazmagorya tekniğine çok benzemektedir. Anadolu topraklarının yabancı olmadığı Fantazmagorya esasında; bir ışık kaynağı kullanılarak kurukafa, hayalet ya da korkutucu simgelerin perdeye ya da duvara yansıtılmasına dayanan bir tekniktir. Bu teknik kullanılarak kişilerin bilincinde gerçek dışı unsurlar canlandırılıp, izleyicilerin bu fantastik ya da korkutucu yansımaları gerçek olarak kabul etmesi sağlanır. Yani gerçekliği olmayan simge ve sembollerin toplumsal hafızada gerçeğe dönüştürülmesi işidir Fantazmagorya (Kalın, 2012). Her ne kadar geçerliliğini ve işlevselliğini yitirmiş gibi görünse de Fantazmagorya, toplumsal bilinçte gerçekçi olmayan korkuların meşrulaştırmasında günümüzde bile yoğun olarak kullanılmaktadır. Bugün bir ışık kaynağının önüne bazı simgeler ve semboller yerleştirmek yerine, Fantazmagorya iletişim teknolojilerinin medyaya sağlamış olduğu yeni imkânlardan faydalanarak gerçeklik algısını daha kolay üretebilmektedir. Işık kaynağı yerini kamera ve yüksek çözünürlükteki ekranlara bırakırken, seyirci ekranın büyümesine kapılarak her an ve neredeyse her ortamda yapay korkulara maruz kalabilmektedir.

İletişim teknolojilerinin medyaya sunmuş olduğu bu teknik imkânların kullanımı sonrasında 11 Eylül saldırıları, batı toplumlarının zihinsel haritasında Fantazmagorya'nın yeniden canlanmasına neden olmuş ve bu toplumlarda İslamofobi yeniden tartışılmaya başlanan bir olgu olarak toplumsal gündemde yerini almıştır. Esasında Avrupa'nın

düşünsel mirasındaki yerini ortaçağdan beri koruyan İslam düşmanlığı, medyanın sağlamış olduğu yeni imkân ve mecralarda daha da güçlenerek varlığını pekiştirmiştir. Bu gelişmeleri mümkün kılan durum ise; Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan 11 Eylül saldırılarının “Müslüman teröristler” tarafından yapıldığı bilgisinin kısa bir zaman içerisinde çok farklı kaynaklar vasıtasıyla dünya haber medyasında yaygınlaştırılmış olmasıdır. Bu olay toplumların sosyal hafızasında var olan yabancı düşmanlığı ve İslam karşıtlığını körüklemiş ve sosyal hayatta Müslümanlara karşı yoğun bir öfke görünür kılınmıştır. Özellikle batı toplumlarında bireyler, yabancılar ve Müslümanlarla olan insani ilişkilerini gözden geçirme gereksinimi hissederken; İslam'a ve Müslümanlara karşı problemleri bir algının benimsenmesi engellenememiş ve bu algının sosyal ve fiziksel şiddete dönüşmesi kaçınılmaz olmuştur. Şüphesiz bu durumun oluşmasında medyanın üretmiş olduğu suni korku ve ötekileştirerek terörizmle özdeşleştirdiği Müslüman imajı oldukça etkili olmuştur. Bu bağlamda batı toplumlarının gündelik hayatında medya üzerinden üretilen İslam ve Müslümanlar hakkında oluşan imaj, İslam'ın “şiddete dayalı, kılıç yoluyla yayılmış, irrasyonel, takipçilerinin dünyevi ve şehvi arzularını kamçılayan, ötekini asimile ve son tahlilde yok etmeyi hedefleyen bir din” olduğudur (Hıdır, 2007:85). Dolayısıyla artık bu toplumlar için İslam dini ve Müslümanlık şiddeti ve terörizmi üreten ve batı medeniyetinin temel değerlerini yok etmeyi amaçlayan bir süreç olarak kabul edilmiştir.

Bugün dünyada kabul görmüş çok yaygın bir düşünceye göre İslamofobi, 11 Eylül 2001 sonrasında ortaya çıkmış yeni bir fenomendir. Bu kabul ediş, anti-İslamizmin Batı tarihinde geçmişe giden derin köklerini inkâr etmekle kalmıyor, aynı zamanda 11 Eylül'den bağımsız olarak var olan ırkçı ve İslamofobik eğilimlerin varlığını da görmezlikten gelmektedir (Canatan, 2007: 19). Brown da (2000:7) her ne kadar 11 Eylül saldırılarının bu süreçte hızlandırıcı bir etkiye sahip olduğunu kabul etse de; Amerika'da ve özellikle Avrupa'da Müslümanlara yöneltilmiş olan ön yargı ve düşmanlığın görünür kılındığı tarihin 1980'lerin sonu olduğu konusunda ısrarcıdır. Çünkü bu tarihler Avrupa düşünsel atmosferinde “İslamofobi” kavramının ilk kez dillendirildiği tarih olarak not edilmiştir. Bu tarihten sonra ise I. Körfez Savaşı gibi yaşanan bazı uluslararası gelişmeler Avrupa'daki İslam ve Müslüman gerçekliği üzerine ileride yapılacak olan daha yoğun tartışmaların hem

fitilini ateşlemiş hem de materyal sağlamıştır. Bu süreçte her ne kadar bazı istisnai durumlar varlığını korumuş olsa da; batı toplumlarının kamuoylarında Müslümanlar ve İslam hakkındaki genel eğilim en iyi şekilde panik ve düşmanlık olarak tanımlanmıştır (Halliday, 1999). Konu tarihselci bir bakış açısıyla ele alındığında ise İslam ve Müslüman karşıtlığının batı düşünsel mirasının kökenlerinde var olduğu daha açık bir şekilde görülecektir. Özellikle İslam'ın orta çağa damga vuran yükselişi ve batı toplumlarına güçlü bir şekilde etki etme durumu; Hristiyan din adamlarının Müslümanlara yönelik kaleme almış oldukları reddiyelerde kendisini İslam ve Müslüman karşıtlığı olarak göstermiştir. Bu dönemde, Doğu'da Yuhanna ed- Dimeşki ve Abdulmesih el-Kindi örnekleri kendini gösterirken, Batı'da ise öncü isim, Thomas Aquinas olmuştur (Çetinkaya, 2010:46).

Bu bağlamda batı düşünsel mirasında varlığını hep koruyan İslam ve Müslüman karşıtlığı, bugünün batı dünyasında sosyal hayatta daha da belirginleşerek İslam düşmanlığını temel alan bir ırkçılığa evrilmiştir. Geisser (2003: 6-7) de bu dönemde 11 Eylül saldırıları sonrasında sosyal ve düşünsel hayatta daha fazla görünür olan İslam karşıtlığı ve İslamofobik tutumların daha önceden var olduğunu dile getirmiş; 11 Eylül saldırılarının bu varolan tutumları sosyal ve siyasal hayatta İslam düşmanlığı davranışına dönüştürerek görünür kıldığını aktarmıştır. Bu görüşü destekleyen Akif Emre (2013) ise; 11 Eylül saldırıları sonrasında medyanın kullanımıyla oluşturulan psikolojik ortamın İslamofobi'yi teşvik ettiğini ve yaygınlaştırdığını dile getirirken, bu ortamın aynı zamanda uluslararası güçlerin yağmacı ve işgalci politikalarını meşrulaştırmak için bir araç olarak kullanıldığını da aktarmıştır. Bu anlatıyı daha da geniş bir bağlama oturtan Pakistanlı antropolog Akbar Ahmed (1994: 14) "tarihte hiçbir şey Müslümanları Batı medyası kadar tehdit etmemiştir" diyerek, İslamofobi'nin yeni yüzyılda artarak devam edeceğinin ilk işaretini veren bilim insanlarından birisi olmuştur.

İSLAMOFOBİ NEDİR?

İslamofobi son dönemlerde İslam ve Müslümanlar hakkında olumsuz değer yargıları taşıyan ya da bu tip yargıları ima eden terimler arasında en çok bilinen ve en çok kullanılan terim olarak dikkat çekmektedir. Fakat temel prensipler ekseninde uluslararası literatürde

ve akademik tartışmalarda “Müslüman Karşıtı İrkçılık”, “Müslüman Karşıtılığı”, “Müslümanlara Nefret”, “Anti-İslamcılık”, “Müslümanfobi” ve “Müslümanların Şeytanlaştırılması” gibi terimler de kullanılmaktadır. Her ne kadar dünya genelinde İslam’a ve Müslümanlara yönelik olumsuzluk ve düşmanlığı tanımlamak için birçok farklı terim kullanılıyor olsa da; bu terimlerin ortak kullanım amacı genellikle Müslümanlara ve İslam’a karşı aktarılmak istenen düşmanlık, nefret, kin, ayrımcılık ve ırkçılık gibi duyguları tanımlamaktır. Bu bağlamda basit bir tanımlama yapmak gerekirse İslamofobi; İslam ve Müslümanlara yöneltilmiş nefret, kin, düşmanlık ve korku gibi olumsuz değer yargılarının genel adı olarak ele alınmalıdır. Hanioglu (2012) İslamofobi’nin yabancı düşmanlığı ve antisemitizm gibi kavramsallaştırılması gerektiğini dile getirmektedir. Kavram daha geniş bir bakış açısıyla ele alındığında ise Müslümanlara ve onların yaşam tarzlarına karşı geliştirilmiş olan bireysel ve sosyal ilişkileri de kapsayan ırkçı bir tutumu sembolize etmektedir. Özellikle Müslümanların bakış açısından konuya yaklaşmak gerektiğinde ise; İslamofobi batı toplumları tarafından içselleştirilmiş bir önyargının gündelik yaşamda sıradanlaşmış olduğudur (Gottschalk ve Greenberg 2008: 11). Kentel’e (2012: 133) göre ise “batıda üretilmiş bir korku” olan İslamofobi yeni zamanların ürünü olarak gözükse de, batıdaki İslam korkusunun yeni ve özel bir durum olmadığını hatırlamak gerekir.

Bu sorunlu İslam algısı ve Müslümanlara karşı önyargılı yaklaşımlar İslamofobi’nin Müslümanların sosyal hayatlarındaki birçok boyutu etkilediğini ve bu etkinin şu sıralanan şekillerde ortaya çıktığını göstermektedir.

- Müslümanlara karşı saldırılar, tacizler ve şiddet.
- Camiler, İslam merkezleri ve Müslümanların sivil oluşumlarına saldırılar.
- Eğitimde, iş hayatında, yaşam alanlarında ve alınan hizmetlerde ayrımcılık.
- Kamusal kurum ve kuruluşlarda saygısızlık ve zorluk çıkartma.

Bu durumu açıklamak gerekirse; sosyal, kamusal ve sivil yaşamda Müslümanlara yönelik bu tip ayrımcı tepki, davranış ve tutumların bir kısmı 1970’lerde İslam ülkelerinden batıya yaşanan göçler sonucunda

ortaya çıkan birlikte yaşama deneyimi ile ortaya çıktığı varsayılmaktadır. Fakat tarihsel bir perspektifle durum değerlendirmesi yapıldığında; bu olumsuz durumun büyük bir kısmının batı toplumlarının düşünsel sermayesinde zaten varlığını korumakta olduğudur. Bu gelişmeler ekseninde İslamofobi'nin çok farklı boyutlarda gerçekleştiği görülmüş ve bu durumun temel sebebinin İslam'ın doğasından kaynaklanmadığı aksine batı toplumlarının yabancı ve farklı olana karşı hoşgörüsüz bir eğilime sahip olması nedeniyle tecrübe edildiği ortaya çıkmıştır (Richardson, 2012: 7).

İslamofobi teriminin yazılı kaynaklarda ilk kez kullanımı 1985 yılında Edward Said tarafından gerçekleştirilmiştir. Said bu kullanımda İslamofobi'nin de Anti-Semitizm gibi batı toplumlarında yaygın olduğunu dile getirirken; İslamofobi'nin Anti-Semitizm kadar batılı yazarlar ve düşünürler tarafından önemsenmediğini, modern Hristiyan batı toplumunun İslam ve Müslümanlara olan düşmanlığının Anti-Semitizm'le el ele gittiğini aktarmıştır (Said, 1985: 8-9). Terimin ikinci kez kullanımı ise 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin Müslümanlara karşı bazı bölgelerde sergilemiş olduğu düşmanca tavırlar ve yok sayıcı politikaları tanımlamak için Amerikan Journal Insight dergisinde yer almıştır. Özellikle Afganistan işgali sonrasındaki geri çekilme ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında, İslamofobi kavramı dünya literatüründe daha da önemli bir konuma yükselmiştir (Runnymede Trust, 1997). Fakat bu sıralanan gerekçelerin temelde beslendiği ana kaynak; soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte batı toplumlarının “ideoloji arenasında” bulamadıkları düşmanı medeniyet yelpazesinden seçme girişimi olmuştur. İşte tam da bu noktada tarih sahnesindeki rolü elinden alınan komünizmin yerine yeni ve daha kapsamlı bir düşmana gerek duyulmuş, Amerikan düşünce kuruluşları ve medya organları bu yeni düşmanı bulma ya da üretme arayışına girişmiştir.

Yıkılan komünist bloktan daha da geniş bir etki alanı ve tarihsel bir bağa sahip olan İslam medeniyeti ve onun nerdeyse sınırsız coğrafyası, Amerikalı siyaset bilimci ve aynı zamanda Beyaz Saray'ın Ulusal Güvenlik Konseyi Üyesi Samuel Huntington'ın (2006) Medeniyetler Çatışması tezi ile hedef tahtasına konmuştur. Bu hedef gösterme durumu toplumsal yaşamda kısa süre içinde karşılığını bulmuş olsa da kitlesel bir öfkeye dönüşmesi için bazı farklı etkenlerin de devreye sokulması gerekli olmuştur. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra medyanın da

büyük desteğiyle ABD'de artmaya başlayan Müslüman karşıtlığı, kıta Avrupası'ndaki Almanya, Avusturya, İngiltere, Hollanda, İspanya ve Fransa gibi ülkelerde giderek artmaya başlamıştır. Dahası bu durumun toplumsal tabanda ne düzeyde olduğunu ortaya çıkarma adına Avrupa ülkelerinde European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) gibi araştırma merkezleri tarafından yapılan anketler İslamofobi olarak adlandırılan bu kaygı verici gelişmelerin son yıllarda daha da arttığını göstermektedir. Bu durum batı medeniyeti için açıkça tanımlanmış ve yüksek karakterli bir düşman tanımlamasıyla kendi birlikliğinin meşruiyetini sağlama girişimi olarak görülmüştür. Beyaz Saray destekli Samuel Huntington ve Francis Fukuyama gibi güvenlik teorisyenlerinin de katkılarıyla tek kutuplu dünya için yeni hedef İslam medeniyeti olarak belirlenmiş ve bu düşmanlığın üretilebilmesi için medya ve onun bütün imkânları seferber edilmiştir. Fukuyama'nın (2011) İslam'ı ve Müslümanları demokratik sistemlerin yayılmasını engelleyen güçler olarak tanımlaması ve yine İslam'ı ve Müslümanları batı kökenli 'evrensel' değerlerin önündeki engel olarak 'öteki' ve 'barbar' pozisyonuna yerleştirmesi de İslamofobi'nin akademik bir düzlemde meşrulaştırılması çabaları olarak değerlendirilmiştir.

GÜNDELİK HAYATTA İSLAMOFOBİ

2001 yılında Amerika'daki ikiz kulelerin yıkılışından sadece iki ay sonra PEW (2001) Araştırma Merkezi'nin yaptığı araştırma, Amerikalıların %59'unun Müslümanlar hakkındaki görüşlerinin olumsuz olduğunu göstermektedir. Bu durum kısa zamanda yaşanan fiziki saldırılara dönüşmüş ve 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerika genelinde 3 ay içinde 93 İslamofobik saldırı gerçekleştirilmiştir. 2011 yılına dek batı toplumlarında yaşayan Müslümanlar tarafından işlenen suç ve şiddet eylemlerinin sayısal oranları düşük düzeyde olmasına rağmen, bu olayların medyatik mecralarda daha fazla yer bulmaya başlaması başlangıçta fark edilmemiştir. Özellikle toplumsal hafızada herhangi bir konunun daha fazla kalıcı olabilmesi için medyanın bu konuyu daha yoğun olarak işlemesi gerçeği, İslamofobi ve onu tamamlayan nefret söyleminin kolaylıkla benimsenmesini daha da kolaylaştırmıştır. 2002 yılında Federal Soruşturma Bürosu (FBI) tarafından yayınlanan bir raporda Müslümanlara karşı işlenen nefret suçlarının – insanı hayrete düşürecek biçimde –%1600 oranında arttığı ortaya çıkmıştır.

2000 yılında Amerika genelinde 28 olay rapor edilmişken 2002'de bu rakam 481'e çıkmıştır. 2004 yılına gelindiğinde ise Amerikalıların sadece dörtte biri (%25) İslam hakkında olumlu görüş bildirmiştir (Lean, 2015: 30-31). 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında yapılan bir araştırmada Müslümanlara karşı olumlu görüş bildirenlerin oranı 2 yıl içinde %25'e düşmüştür. Üstelik 2001 yılında Afganistan ve 2003 yılında Irak işgallerine karşı ülkedeki yoğun muhalefet varlığını korurken; Amerika topraklarında da herhangi bir terör saldırısı meydana gelmemiş olması, bu sonucun rasyonel gerekçeler üzerinden açıklanmasını zorlaştırmaktadır.

İşte tam da bu noktada Michigan Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Juan Cole'un dedikleri sürecin kapsamlıca anlaşılması için önem taşımaktadır. Cole'ye (2012) göre Amerika'da sağcı gruplar ve muhafazakâr gruplar İslamofobi'yi yaymak için ciddi çaba sarf etmiştir. Cole, özellikle Amerika'nın orta-batı eyaletlerindeki küçük kasabalarda tüm Müslümanların potansiyel katiller olduğu yalanına inanıldığını ve İslam karşıtı söylemlerin yayılmasına çaba gösteren topluluklara yılda 40 milyon dolar aktarıldığını ifade etmiştir. 11 Eylül saldırılarının Amerikalılar üzerinde büyük travma etkisi yaptığını vurgulayan Cole, İslam'ın gerçekten ne olduğu hakkında bilgi sahibi olmak yerine oluşturulan 'İslamcı terörist' algısıyla yetinildiğini dile getirmiştir. Cole, "Ama bunlardan daha önemlisi önce Amerikalıları İslam'la korkutan daha sonra da onları İslam'dan korumayı vaat eden siyasi çıkar elde eden sınıfın etkisidir" ifadesiyle Cumhuriyetçi Parti içindeki bazı kesimlerin bu süreci koordine ettiğini iddia etmiştir. Bu durum bazı bilimsel raporlamalar vasıtasıyla siyasal aktörlere ve siyaset mekanizmasına aktarıldığı halde, Amerikan kamuoyunda medyanın estirmeye başladığı İslam karşıtlığı ve Müslümanlara yönelik toplumsal öfkenin bir türlü engellen(e)memesi; İslamofobi sarmalının nedenli büyük ve uluslararası bir tasarım olduğunu ispat etmektedir. Bu bağlamda PEW Araştırma Merkezi (2016), ABD'de 11 Eylül saldırılarından 2011 yılına kadar 11 Müslümanın karıştığı çeşitli saldırıların gerçekleştirdiğini ve saldırılar sonucunda 33 kişinin hayatını kaybettiğini bulgulamıştır. Buna karşılık ülke genelinde aynı zaman zarfında yaklaşık olarak 150 bin cinayet işlenmiştir. Yaklaşık olarak 3 milyon Müslümanın yaşadığı ve nüfusun %1'i etmeyen 11 kişilik bu kitle bir anda kendisini medyatik ve sosyal cadı avının hedef tahtasında bulmuştur.

Kurzman bu konuyu daha kapsmalı bir kıyaslama ile farklı bir boyuta taşımıştır. O dünya genelinde düşünüldüğünde bir milyardan fazla Müslümanın yaşadığı ve küresel Amerikan medyasının Müslümanlar hakkında üretmiş olduğu negatif düşünceler ve olumsuz algıya rağmen, batı toplumlarında ve dünyada fiili olarak gerçekleştirilen suçların sayısal değerlerinin dikkat çekici bir şekilde düşük olduğunu vurgulamıştır. Dahası “küresel İslamcı teröristler” geçen çeyrek yüzyılda 15 bin Müslümanda birden azını; 11 Eylül’den bu yana ise 100 bin Müslümanda birden azını kendi saflarına çekmeyi başaramışlardı (Akt., Lean, 2015: 39-40). Bu sayısal veriler ışığında düşünüldüğünde, batı toplumlarında ve özellikle Amerika’da insanlar şehirlerinde ve sosyal çevrelerinde yaşayan Müslüman nüfusa rağmen; yakınlarına cami yapılmasından, havaalanında ibadet eden bir Müslümandan, ilkokulda bir öğretmenin Müslüman olmasından neden büyük oranda rahatsızlık duyduklarını rasyonel bir şekilde açıklayamamaktadır. ABD’nin Teksas eyaletinde evde yaptığı saati öğretmenlerine göstermek için okula götürülen 14 yaşındaki Ahmet Muhammed’in ‘bomba taşıdığı’ şüphesiyle gözaltına alınmasında, kendisinin Müslüman olmasının ne kadar etkili olduğu belirgin bir şekilde görülmektedir (CNN, 2015).

11 Eylül terör saldırıları ekseninde düşünüldüğünde Amerikan kamuoyunda medyatik bir hamle ile İslam dini ve Müslümanlara karşı geliştirilen düşmanlık; Avrupa medeniyetinde ise İslam ve Müslüman düşmanlığının tarihsel kökenlerini hala sıcak tuttuğu, batı medyasının algı yönetiminden çok öncesinde kendini göstermiştir. Amerika’ya kıyasla daha yoğun bir Müslüman nüfusa sahip Avrupa toprakları 425 milyonluk genel nüfusa oranla yaklaşık %5’lik Müslüman nüfusu barındırmaktadır. Bu oranlama sayısal olarak dağıtıldığında; Fransa’da 4,5 milyon, Almanya’da 3 milyon, İngiltere’de 1,6 milyon, İtalya ve Hollanda’da yarım milyondan fazla, Avusturya, İsveç, Belçika gibi küçük ülkelerde ise beş yüz binin altında Müslüman nüfus bulunmaktadır (Cesari, 2015: 68). Bu bilgiler ışığında, Avrupa’da yaşayan Müslümanlar kıtanın genel nüfusuna oranlandığında sayısal bir üstünlüğe ya da toplumsal ve siyasal yapı üzerinde baskı kurma gücüne sahip değilken, yani hem sosyal yaşamda hem de siyasal arenada zorlu bir tehdit unsuru olabilecek etkiye sahip değilken, Müslüman nüfusun yaşam alanlarına ve sosyal hayattaki aktivitelerine karşı yaşanan

saldırıları açıklamak mümkün değildir. Bu bağlamda özellikle sosyal hayatta Müslümanları ve İslam'ı görünür kılan cami ve mescit gibi buluşma ve ibadet etme yerlerine saldırılar düzenlenmektedir (Bayraklı ve Hafez, 2015: 6-8). Avrupa değerleri arasında yer alan inanç özgürlüğünün ve ibadet özgürlüğünün sembolü olan bu mekânlar birer tehdit unsuru olarak lanse edilmekte ya da nefretin üretilmesinde bir sembol olarak kullanılacak unsur haline getirilmektedir. Kuşkusuz bu sorunun kökeninde tarihsel, sosyolojik, kültürel, bireysel, ekonomik ve dinin algılanış biçimlerine etki eden birçok değişik etken yatmaktadır. Bütün bunların nihai sonucu olarak Batı toplumlarında yükselerek ana akım görüşlerden biri olmaya başlayan İslamofobik düşüncelerin oluşmasında medyanın etkisini göstermeyi, medyanın İslamofobik söylemin üretilmesinde ve yayılmasında nasıl etkin olduğunu düşünmek mecburi bir duruma dönüşmüştür.

MEDYA ENDÜSTRİSİ: İSLAMOFOBİ

Dünyanın iki kutuplu sistemden tek kutuplu sisteme geçişiyle birlikte ortaya çıkan düşman-öteki arayışı, karşılığını düşünsel boyutta İslam ile bulmuş gibi gözükmektedir. Çünkü 1945'lerden sonra ideolojik boyuta transfer edilerek düşman-öteki olarak tanımlanan komünizmin ortadan kalkması, dünyayı yeni bir düşman-öteki arayışına itmiş ve bu arayış çok geçmeden komünizmin yerine İslam'ın ikame edilmesiyle son bulmuştur (Gökçe, 2010: 95). Huntington'un (2006) Medeniyetler Çatışması tezinin de hedef tahtasında İslam ve Müslümanlar yer almaktadır. Bu teorik dizayn dünya siyasetinde gerçekleş(-tiril)en bazı müdahaleler sayesinde pratikte anlam kazanmış ve ilk karşılığını da İslam'a karşı kitlesel bir öfkenin üretilmesiyle göstermiştir. Bilindiği gibi İslamofobi kavramı bugünkü anlamıyla, 1990'larda kullanılmaya başlanan ve belirli bir çerçevede ele alınan bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Runnymede Trust tarafından 1997 yılında hazırlanan *İslamophobia: A Challenge For Us All* başlıklı raporda, İslamofobi "İslam'a ve Müslümanlara karşı, Müslümanlara olumsuz ve aşağılayıcı kalıplaşmış düşünce ve inançlar ima atfeden bir dizi kapalı görüşler tarafından işlenmiş, iğrenme, nefret ve düşmanlık olarak" tanımlanmıştır. Raporda ayrıca, İslamofobi'nin "Müslümanlara karşı dışlama ve ayrımcılıkla sonuçlanan temelsiz bir iğrenme ve hoşlanmama içeren bir dünya görüşüne" dayanmakta olduğu da belirtilmiştir (Kalin,

2015: 47). Bu rapor İslamofobi'nin çokça tekrarlandığı gibi 11 Eylül'ün ürünü olmadığını, daha da önce var olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır. Raporda, İslamofobi'nin Batı ülkelerinde yüzyıllardır bulunduğunun ancak son yirmi yılda daha da belirginleştiğini, daha uç ve tehlikeli boyutlara ulaştığını vurgulamaktadır (Uzun, 2012: 16). Bu bağlamda konu ele alındığında, küresel düzeyde İslam'a karşı uluslararası medya tarafından oluşturulan korku ve öfkenin; 18. ve 19. yüzyıl Avrupası'nda üretilen ve Fantazmagorya tekniği kullanılarak topluma benimsettirilen korku hikâyelerine çok benzediği anlaşılmaktadır.

Günümüzde Amerika ve Avrupa'da belirgin bir hastalık haline dönüşen İslamofobi'nin kültürel temellerine bakıldığında, karşımıza ilk olarak oryantalist düşünürlerin İslam algısı çıkmaktadır. Batı medeniyetinin tarihinde, oryantalist düşünürlerin çizdiği profile uygun bir Müslüman algısı doğmuş ve bu algı bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. Oryantalistlerin önyargılı bakışları, Müslüman toplumların ikinci sınıf insanlar konumunda rapor edilmeleri, ataerkil, kaba, yobaz, savaşı, cahil gibi olumsuz çağrışımlar barındıran kelimelerle anlatılması, Batılıların olumsuz Müslüman algısını pekiştiren önemli parametrelerdir. Mesic'in (2011:2) de belirttiği gibi, günümüzde İslam'a ve Müslümanlara karşı medyada çeşitli kampanyalar sürmekte, önemli finansal kaynaklara ve çoklu kanallara sahip çoğu Batılı medya, halka İslam'ın kaba bir resmini göstermeye çalışmaktadır. Oryantalistlerin oluşturduğu bu olumsuz Müslüman imajının toplumsal bilinçte meşrulaşması ve daha da korkunç bir duruma dönüşmesi için en faydalı mekanizma küresel medya örgütlenmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum kısa zaman içerisinde devasa iletişim aygıtları, medya tekelleri ve Müslüman toplum içerisinde devşirilen yapay zekalı yerel aktörler ve kimi devlet adamları, ticaret erbabı ve medya mensupları marifetiyle çok olumsuz bir Müslüman imajının tedavüle sokulmasını sağlamış ve sağlamaya da devam etmektedir (Genel, 2014). Çünkü İslam düşmanlığının güncel boyutları olduğu kadar, tarihi ve kültürel boyutları da vardır. Aslında önemli olan da, bu düşmanlığın tarihi ve kültürel kökenleridir. Çünkü bu sayede algı ve imaj, zihinlerde yerleşik bir hal alırlar ve yalnızca güncelleştirilmeyi beklerler. Toplumun kolektif bilincinde yerleşmiş olan imajlar, en küçük olaylarda bile refleksif olarak ortaya çıkarlar. Bunların ortaya çıkmasında da medya önemli bir etkidir. Bir toplumun tarihi ve kültürel mirasları ve buna bağlı

olarak imajlar, klişeler, ön yargılar, başta medya olmak üzere, toplumun diğer kurumları ve aktörleri tarafından yeniden üretilmektedir. Bu açıdan İslamofobi'nin yaygınlaşmasında medyanın önemli bir işlev gördüğü ve katkı sağladığı hususunda yaygın bir görüş birliği mevcuttur (Gökçe, 2010: 96).

Tarihsellik bir kenara bırakıldığında; bugün toplumsal hayatta görülen en önemli değişim, İslam ve Müslüman karşıtlığının üretilmesi için bir üst söylemin belirlenmesi ve yaygınlaştırılması olmuştur. İşte tam da bu noktada İslam karşıtlığının sistematik bir biçimde sürdürülmesi ve azınlık bir grubun elinden çıkararak bir devlet politikası haline dönüştürülmesi sağlanmıştır. Bu durumun gerekli kıldığı siyasal meşruiyetin sağlanması ve politikaların halka indirgenmesi görevi de küresel medya örgütlenmelerine verilmiştir. Nathan Lean, 11 Eylül'den sonra Amerika'da çok büyük olumsuz hadiseler yaşanmamasına rağmen İslam karşıtı duyguların sürekli ve inatçı bir şekilde artmasını "İslamofobi endüstrisi"ne bağlamaktadır. Aynı isimli kitabında Lean (2015: 40-41) İslam karşıtı duyguların sürekli artmasında sağ kanat korku tacirlerinin sıkı dokunmuş ve iç bağlantılı ittifaklarının etkisi olduğunu ifade ederek şunları söylemektedir:

"Uçaklar kulelere çarptığı günden itibaren onlar vatandaşlarını, Müslümanların etkilerinin Batı'da tehlikeli bir şekilde arttığına ikna etmeye çalıştılar. Bağnaz blog yazarları, ırkçı politikacılar, köktendinci dinî liderler, Fox Haber uzmanları ve dindar Siyonistlerinki bir nefret endüstrisidir; kısacası İslamofobi endüstrisi..."

Bir toplumun tarihi ve kültürel mirasları ve buna bağlı olarak imajlar, klişeler, ön yargılar, başta medya olmak üzere, toplumun diğer kurumları ve aktörleri tarafından yeniden üretilmektedir. Bu açıdan İslamofobi'nin yaygınlaşmasında medyanın önemli bir işlev gördüğü ve katkı sağladığı hususunda yaygın bir görüş birliği mevcuttur (Gökçe, 2010: 96). Çünkü, Amerika ve Avrupa toplumlarına İslam'ı tanıtan kültürel araçlar; televizyon ve radyo istasyonları, günlük gazeteler, geniş kitlelere hitap eden haber dergileri ve sinema filmleri olmuştur. Kitle iletişim araçlarının İslam karşıtlığını böylesine kapsamlı şekilde ele alması ve yaygınlaştırma çabası içerisinde olması sonucu, İslam'a dair belirli bir tablo çizen ve bazı stereotiplerin normalleşmesine ve

sıradanlaşmasına neden olan ortak bir söylemin oluştuğu söylenebilir. Buna, İran krizinin Kur'an okuyan Müslüman kalabalıklar şeklinde televizyon ekranlarına getirilmesi gibi İslam'ın görsel olarak bu özelliklerle sınırlanmasının yarattığı tehlikeler de göz önüne alındığında temelde itici ve olumsuz bir şeyle karşı karşıya olduğu hissi güçlenmeye başlamıştır (Said, 2008: 121). Bu kapsamda özellikle İslam'ı konu edinen medya içerikleri, bu içeriklerin sunulması ve üretilmesi gibi farklı medyatik süreçlerin İslamofobi bağlamında ele alındığı çok yönlü araştırmaların sonuçlarına bakılarak konunun daha net anlaşılması mümkündür.

Muslim News dergisinin editörü Ahmed Versi, 11 Eylül saldırılarından sonra batı medyasının terörizmle ilişkili olan Müslüman imajlı kişilere neredeyse sınırsızca yer ayırdığını ve bunun kasten yapıldığını dile getirmektedir. Onun için bu medya örgütlerinin Müslüman topluluklardan yükselen ılımlı ve makul seslere ise hiç yer ayırmaması ya da körleşmesi bir rastlantı olamaz. İşte İslamofobi budur (Richardson, 2004: 67). Sözelimi, Göksu ve Saygılı (2010: 275) tarafından yapılan araştırmada, 10 Ağustos-10 Kasım 2011 tarihleri arasında, Amerikan medyasını genel olarak temsil eden *Washington Post* ve *New York Times* gazeteleri incelenmiş ve Amerikan medyasının İslam'ı hangi perspektiften, hangi anlam ve boyutlarıyla (simge ve söylemlerle) kurgulayıp sunduğu araştırılmıştır. Araştırmada "İslam" hakkında 247 yayın yapıldığı tespit edilmiş ve "11 Eylül", "Terörizm/İslami Terörizm", "hoşgörüsüz", "Radikal İslam", "despot/baskıcı/sapkın/gayri medeni", "El-Kaide/Taliban/Terörist" gibi söylemler ve simgelerin gazetelerde sıklıkla kullanıldığı görülmüştür.

Yine, WUIS adlı kuruluş tarafından İllinois Üniversitesi'nden Prof. Travis Dixon'a yaptırılan ve 2008-2012 yılları arasındaki ABD haber medyası arşivi üzerinden gerçekleştirilen bir araştırma, ABD ulusal haber medyasını İslamofobik söylem bakımından yerin dibine batırmıştır. Araştırma sonucu ABD televizyon haberlerinde Müslümanların terörist imajıyla ya da bu imajı besleyecek şekilde yansıtıldığını göstermiştir. Haberlerde dünyanın gerçek halinin yansıtılmadığını söyleyen Dixon'un arşiv taraması görüntülü medyada yer verilen tüm terörist portrelerinin %81'inin Müslümanlara ait olduğunu göstermiştir. FBI terörist dosyalarının ancak %6'sını Müslüman kimlikli teröristler oluştururken, medyada orantısız şekilde en geniş yeri işgal

edenin Müslümanlar olması, Müslümanların terörist olarak algılanmasına yol açmaktadır (Biçer, 2015: 86).

Medya kuruluşları, zaman zaman doğrudan İslam'ı ve Müslümanları şiddetle özdeşleştirmeye gayret gösterirken, zaman zaman da bunu manipüle ederek sunmayı tercih etmektedirler. Think Progress internet sitesi Amerika'daki Fox News kanalının İslam ve Müslümanlardan korkulması gerektiğini üstü kapalı veya açık ifade etmek üzere dili nasıl manipüle ettiğini ve manipüle etme metotlarını detaylı bir incelemesini yayınlamıştır. Site, Kasım 2010 ve Ocak 2011 tarihleri arasında değişik televizyon programlarından derlediği malzemeleri kullanarak FoxNews'in Müslümanlarla ilgili olumsuz görüş yansıtan terimleri rakiplerinden daha fazla ve orantısız bir şekilde aktardığını grafiklerle göstermiştir. Buna göre 3 aylık periyotta Fox Haber "şeriat" kelimesini 58 kere; "radikal İslam" veya "aşırılıkçı İslam" tabirlerini 107 kere; "cihad" kelimesini 65 kere haberlerinde kullanmıştır (Lean, 2015: 127). Medyanın tanımlayıcı olma ya da bir durumu-olayı tanımlayarak kamunun düşünsel coğrafyasını şekillendirebilme kabiliyeti, algıların üretimi için haberlerde seçilen ve kullanılan kelimelerin, sıfatların ya da söz öbeklerinin etkili olduğunu göstermektedir. Çünkü haberde kullanılan dil, oluşturulan söylemsel çerçeve ve tekrarlanan imgeler; toplumsal bilinçte varolan egemenlik ilişkilerini yalnızca yansıtmakla kalmaz, bu ilişkilerin var olan toplumsal yapı ve egemen kültürün ilkeleri doğrultusunda yeniden üretilmesini de sağlar. Özellikle haberlerdeki sözcük seçimleri, toplumdaki iktidar ilişkilerinin yeniden üretilmesinde önem taşımaktadır (Şanlıer, 2008: 37). Esasında, FoxNews'in bu terimleri kullanan haber kanallarının zirvesinde olması temel problem değildir. Esas problem, bu terimlerin kullanılış tarzıdır. Onlar, sıklıkla ya bir şiddet olayına karışmış veya Amerikan politik dokusuna nüfuz etmeye çalıştığı düşünülen ve şerir oldukları iddia edilen Müslümanlarla ilgili daha kapsamlı hikâyelerin bir parçası halini almıştır (Lean, 2015: 127-128).

Amerikan medyasındaki durumu, Avrupa medyasında da görmek pekala mümkündür. Örneğin İngiltere'de çıkan *The Telegraph*, *The Guardian* ve *The Independent* gazetelerindeki haberlerin %58'inin İslam'a karşı olduğu görülmektedir. Bu gazetelerin 7 milyon satış miktarına ulaştığı düşünüldüğünde, toplumsal yapıdaki oranın da oldukça yüksek olduğu anlaşılacaktır (Paçacı, 2013: 458). İslamofobik söylemin

toplumsal gündemi nasıl etkilediğini ve birçok sosyal grup üzerinde etkili olduğunu anlamak zor olmayacaktır. Özellikle 11 Eylül saldırılarından hemen sonra Mısırlı bir Vaiz olan Abu Hamza'nın İngiliz medyasında haberleştirilmesi ve medya içeriğinde kendisine sık sık yer bulmuş olması rastlantı ile açıklanabilecek bir durum değildir. Ebu Hamza'nın 11 Eylül saldırılarıyla herhangi bir ilişkisi olmamasına rağmen Hamza'nın fotoğrafı Daily Mail gazetesi tarafından bir haftada tam beş kez kapağa taşınırken, Ebu Hamza ile yapılan röportaj da üç kez yayınlanmıştır (Richardson, 2004: 65). İngiltere medyasında haber konusu olabilmesi bile imkânsız bir kişinin, 11 Eylül'den sonraki on gün içinde bu kadar çok ele alınması ve kamuoyuna aktarılması hiçbir zaman sorgulanmamıştır. Pool'un (2000: 162) İngiliz medyası üzerine yapmış olduğu kapsamlı bir araştırmanın sonucuna göre medya sürekli olarak İslam ve Müslümanlar hakkında negatif imajların yayılmasını sağlarken, bu grupların aşırı şekilde teşhir edilmesine neden olmaktadır. Bunun yanında İngiliz medyasında bu süreç içerisinde Müslümanlar "aykırı", "irrasyonel", "sosyal açıdan uyumsuz" kişiler olarak tanımlanmaktadır.

İslamofobik söylemin kalıcı hale gelmesi noktasında, medya kuruluşlarının doğrudan veya dolaylı olarak işbirliği yaptığı da görülmektedir. Örneğin "Radikal İslam'ın Batı'ya Karşı Savaşı" isimli 77 dakikalık sarsıcı bir film, *The News and Observer* gazetesi (200.000 kadar dağıtılıyor) tarafından 2008 Eylül ayında Kuzey Carolina eyaletinde gazeteyle birlikte dağıtılmıştır. *Saplantı* filmi ülke çapında 70'ten fazla gazetesinin resimli mizah dergilerinin ve el ilanlarının arasına yerleştirilerek her şeyden habersiz 28 milyon müşterinin salonlarına ulaştırılmıştır. Amerikan bayrağı yakan çılgın gibi kalabalıkların, çölde patlatılan tankların ve Nazi Almanyası'ndan sonu gelmez sahneler "uzmanlar" tarafından program akışına yerleştirilmiştir. Bu uzmanlar bilinen İslam karşıtı ve ideologlar olarak kabul görmüş kişiler arasından seçilmiştir (Lean, 2015: 213).

Medyanın İslam karşıtı tutumu, sadece içerik hazırlanmasında değil, konuk seçiminde de etkilidir. Media Matters For America isimli araştırma şirketi, 13 Mayıs 2010'dan 12 Ağustos 2010'a kadar olan 91 günlük sürede Fox Haber'in programlarının Amerika'ya cami yapımı projesini tartışmak için en az 47 katılımcıyı ağırladığını ve bunların %75'inin projeye karşı olduğunu bildirmiştir. Fox'un haber

yayınlarının incelenmesi bu zaman zarfındaki 47 konuktan sadece dokuzunun projeyi desteklediğini göstermektedir (Media Matters, 2012).

Medyanın İslamofobi üretim ve yayılmasındaki rolü sadece Müslümanlar ve İslam hakkında olumsuz ve klişe imajları istikrarlı bir şekilde sürdürmekten ibaret değildir. Bununla birlikte medyanın, Müslümanlarla ilgili olumlu imajları yok etme metotlarını da dikkate almak gerekmektedir. Amerika'nın sosyal ve politik manzarasına düzgün, güzel bir şekilde harmanlanmış, sağlam kişilikli, normal Müslüman aileler anlatısı sağ görüşlülerin öne çıkarmaya çalıştığı karanlık ve ürkütücü imajla büyük bir zıtlık arz etmiştir. TLC kanalında yayınlanan *All-American Muslim* Kasım 2001'de 1.7 milyon seyirci rekoruyla en çok izlenen program olmuştur. Program, Deereborn, Michigan'da yaşayan beş Müslüman aileyi, gündelik hayatlarını nasıl yaşadıklarını ve yaptıkları seçimlerde inançlarının oynadığı rolü ele alan bir kapsama sahiptir. Yayınlandığı ilk dönemde *New York Times*, *Usa Today*, *Washington Post* gazeteleri ve *Time* dergisi programı övgüyle karşılamışlardır. Programın başlamasından kısa bir süre sonra İslamofobi endüstrisindeki küçük ama etkili bir aktör olan David Caton, programın Müslümanları olumlu göstererek gerçek Müslümanları – “yani kötü olanları” – akıldığını iddia ederek “*All-American Muslim* açık bir şekilde şeriatı kanunun ve köktendinciliği öne çıkaran çok sayıdaki Müslümana meşruiyet kazandırmak için tasarlanmış bir programdır” açıklamasını yapmıştır. Caton, okuyucularına kanala reklam veren şirketlere yazarak desteklerini geri almalarını talep etmeleri için ısrar etmiştir. Ardından Pamela Geller ve Robert Spencer da reklam veren şirketlerin desteklerini geri çekmelerini talep eden ve büyüyen koroya katılarak tepkileri arttırma yoluna gitmiştir. Sonuçta 65 şirket programdan desteğini geri çekmiştir. Bu, programın yayına devam etmesine engel olmamıştır. Yine de bu örnek olay Amerika'da İslamofobi endüstrisinin gücünü göstermiştir (Lean, 2015: 136-138).

PEW Araştırma Merkezi'nin (2017) yapmış olduğu bir kamuoyu yoklamasında medya üzerinden üretilen İslamofobi'nin sosyal hayatta belirgin bir şekilde ayrımcılığa dönüştüğü görülmektedir. Araştırma Amerika'da yaşayan Müslümanların %75'inin Amerikan sosyal hayatında Müslümanlara yönelik birden fazla ayrımcı davranışın olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Yine araştırma kapsamında Amerika'da yaşayan

Müslümanların %62'sine göre, İslam ve Müslümanlar Amerikan toplum yapısının temel bir unsuru olarak kabul edilmemektedir. Yine aynı araştırmanın ortaya koyduğu bir başka sonuca göre, Amerika'da yaşayan Müslümanların %40'ı; Donald Trump'ın başkan olmasından sonra hem medyada hem de günlük hayatta kendilerine yönelik ayrımcı tavır ve davranışların bir önceki yıla göre arttığını dile getirmektedir. Twente Üniversitesi'nden Elke T. Schneider (2011: 72-74) tarafından yapılan "Alman ve Hollanda Gazetelerinin Makalelerinin Söylemlerinde İslamofobi'nin Yeniden Üretilmesi" isimli çalışmanın bulguları, medyanın İslamofobi'nin toplumsal bilinçte yeniden üretilmesine ve meşrulaşmasına ne tür bir katkı yaptığını göstermektedir. Çalışmanın bulgularına göre özellikle Alman gazetelerindeki makalelerin İslamofobi'yi meşrulaştırırken, İslam'ı da moral-panik bir söylemsel çerçevede aktardığı ortaya çıkmıştır.

Bütün bunları aktarırken, Batı toplumlarının sosyal ve siyasal yaşamlarında İslamofobi'nin yükselişinde sadece Batı medyasını aktör olarak görmek, süreci dar sınırlar içerisinde ele almaya neden olacaktır. Zira, İslam dünyasında ortaya çıkan ve masum insanları katletmeyi cihat olarak gören DAESH gibi terör örgütlerinin sosyal ağlar marifetiyle yaydığı vahşet ve şiddet görüntüleri de en az uluslararası medyanın üretmiş olduğu İslam karşıtlığı kadar, İslamofobik söylemlerin ve algıların güçlenmesine ve pekişmesine hizmet etmektedir. Bu durum İslam'ı insani boyutunu yok eden bir anaforu daha da büyütürken; batı toplumlarının hafızasında İslam'a ve Müslümanlara karşı üretilen medyatik nefretin meşrulaşmasına ve İslam'ın bu tür örgütlerin katliamlarıyla özdeşleştirilen bir din olarak algılanmasına neden olmaktadır. Böylelikle üretilen bu söylemler aracılığıyla küresel bağlamda İslam'ı terörle özdeşleştirme kolaylaşmakta, küresel güçlerin Orta Doğu ve İslam coğrafyalarına dönük politikalarının toplumsal destek bulması da hızlanmaktadır.

BİR ŞİDDET SARMALI OLARAK İSLAMOFOBİ

İslamofobi'nin korku olmaktan çıkıp bir politikaya dönüşmesi, insanların İslam'a ve Müslümanlara karşı bir tehdit olarak bakmaya başlamasının da sonuçları olmuştur. Batıda cami kundaklamaları, İslam merkezlerine saldırılar, kişisel saldırı ve tacizlerin artış göstermesi, Müslümanların can güvenliğinin tehlike altında olduğunu açık

bir şekilde göstermektedir. Müslümanlar bu kadar olumsuz, negatif ve düşman olarak temsil edildikten sonra; temelsiz korkular, Müslümanlara karşı yapılan siyasi, iktisadi veya bireysel baskıya zemin hazırlamıştır. Çünkü Aktay'ın (2011: 10) da belirttiği gibi “*Bilgiyi üreten, nesneyi tanımlayan iktidarı da kurar*”. Durum böyle olduğunda, İslam ve Müslümanlar sürekli ve sistemli bir şekilde olumsuz yargılara ilişkin birer parça olduklarında algılar, gerçekleri önceler ve İslamofobi yaygınlaşmaya, kalıcı hale gelmeye, egemen görüş olmaya ve bir şiddet aracı olarak toplumsal gerçekliği kuşatmaya başlar.

Bu şiddet sarmalında üretilen algıların gerçekleri nasıl şekillendirdiğinin güzel bir örneği, Müslüman ülkelerdeki çatışma haberleridir. Dünyanın her tarafında birçok şiddetli çatışma vuku bulmasına rağmen, medyanın en çok dikkatini çekenler İslam dünyasında meydana gelenlerdir. Afrika’da, Latin Amerika’da ve Asya’da milyonlarca insan, elim ve kesin bir şekilde reddedilmesi gereken çatışmalarda vahşice ve trajik bir şekilde öldürülürken, genel izlenim en kanlı çatışmaların Müslümanların topraklarında olduğudur. 2007 yılında 24 ülkede yapılan önde gelen bir medya anketi, Müslümanların çoğunlukta olduğu yerlerdeki siyasi çatışma ve toplumsal şiddet haberlerinin Batı medyasında eğitim, kültür, ekonomik gelişme, vatandaşlık, din ve etik gibi konulardan on kat daha fazla yer aldığını göstermektedir (Kalın, 2015: 58). Bu durum sadece haber medyasında değil, bütün medya içeriklerinde Müslümanların ya da İslam’ın olumsuzluklar, şiddet ya da negatif değer yargıları söz konusu olunca temsil edildiği ya da söz konusu durum negatifik barındırıyor ise kamuoyuyla paylaşılabilirliğini ispat etmektedir.

Birilerini korkunç planların aktörleri olarak hedef haline getirmenin, komplo teorileri kurarak bu komplolarda kişi ya da gruplara merkezi roller atfetmenin, belli bir gruba karşı nefret duygularını beslemenin toplumdaki karşılığı hiç kuşkusuz şiddet sarmalının daha da güçlenmesine neden olacaktır. Böylece kendilerinden korkulan kişiler ilginç bir biçimde aslında dışlanan ve üzerlerinde bir iktidarın en dışlayıcı, bastırıcı ve inkar edici biçimlerinin uygulandığı insanlar haline gelmektedirler. Korkan kişi güçlü olunca korkulanın başına gelecekleri tahmin bile etmek mümkün değildir. Bu süreçte hiç de adil olmayan bir ilişki gelişir ve korkan, bir dizi dışlayıcı, bastırıcı hatta imha edici mekanizmayı elinde bulunduran taraf için ise, artık bir insanlık

trajedisini daha izleyebilmek mümkün gözükmektedir (Aktay, 2011: 12).

İslamofobi kaynaklı şiddet eylemleri, kendilerini çeşitli şekillerde ortaya koyarlar. Bazıları açık uçlu ve net iken, bazıları gizli ve üstü örtüktür. Bu eylemler, günlük hayatta değişik şekiller alır ve farklı derecelerde saldırganlık barındırırlar. Bazen eylemlerdeki şiddetin düzeyi Müslümanlara sözlü ve fiziksel saldırı şeklinde gerçekleşirken, bazı örneklerde ise camiler, İslam merkezleri ve Müslümanların malları saldırıya uğrayıp tahrip edilebilir. İş yerlerinde, sağlık kurumlarında, okullarda ve konutlarda İslamofobi şüphe, dik dik bakma, taciz, dalga geçme, reddetme, damgalama ve açık ayrımcılık gibi sosyal şiddet şeklini almıştır. Diğer kamusal alanlarda ise dolaylı ayrımcılık, nefret konuşmaları veya mal ve hizmetlere erişimin engellenmesi şekline dönüşmüştür (Kalın, 2015: 49). Bu tanımlamaya uygun bir şekilde zamanla Müslümanlara ve İslam'a karşı beslenen şiddetin dozu ve kapsamı da giderek artış göstermektedir. Michael Mc Clintock ve Paul Le Gendre'nin (2007: 4-7) yapmış oldukları "Islamophobia: 2007 Hate Crime Survey" isimli çalışmanın bulguları da Avrupa'nın birçok ülkesinde sosyal hayattaki şiddetin kapsamının ve dozajının giderek arttığını ve Avrupa toplumlarında İslam ve Müslümanlara karşı yoğun bir nefretin oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu konuyu çok geniş bir bağlamda bütün Avrupa kıtasında araştıran Bayraklı ve Hafez (2015) de, Müslümanlara ve İslam merkezlerine yönelik sosyal hayattaki görünür şiddetin gittikçe artmakta olduğunu bulgulamışlardır.

İslam ve Müslümanlara yönelik bu şiddet sarmalının giderek büyümesi ve güçlenmesinin temel sorumlusu ise nefret duygusunu körükleyen içerikleri kitlesel düzeyde yaygınlaştırma becerisine sahip medya organları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda medyanın, doğrudan insanların algılarına seslenen bir araç olduğu için bireylerin gündelik yaşamdaki tutum ve davranışlarını değiştirme ve dönüştürme etkisine sahip olduğu hatırlanmalıdır. Dolayısıyla içeriğe bağlı olarak medya bireyler üzerinde manipülatif etkiler oluşturacak içeriklerin üretilmesinde önemli bir görevi yerine getirmektedir (Şanlier, 2008: 38). Özellikle şiddetin toplumsal yaşamda görünür kılınmasını hızlandıran bir etkiye sahip olan medya, şiddet eylemlerinin meşrulaşması için de temelsiz gerekçeler üretmekten geri kalmamaktadır. Buna ilişkin çarpıcı bir örnek ABD'nin Indiana eyaletinin Toledo şehrinde 2012

yılında yaşanmıştır. Radolph Linn adlı Amerikalı, 30 Eylül tarihinde bir taraftan alkol tüketirken bir taraftan da FOX News'taki haberleri izlemiş, Müslümanları terörist olarak gösteren haberleri izledikten sonra çok sinirlendiğini ve bunun ardından da Ohio Camii'ne giderek orayı ateşe verdiğini açıklamıştır. Linn'in mahkemede ki şu ifadesi medyanın gündelik yaşamda İslamofobi kaynaklı şiddet içeren davranışların gerçekleşmesindeki etkisini kanıtlamaktadır: *“Ne zaman haberleri izlesem Müslümanların Amerikalıları öldürmeye çalıştığını görüyorum. Haberlerde sürekli Müslümanların terörist olduğu anlatılıyordu. Bana kalırsa hepsi terörist”*. Bu olayla ilgili daha da ilginç olan şey ise, Linn'in hayatında hiçbir zaman bir Müslümanla tanışmamış olmasıdır. Mahkemeye çıkan Linn'e davaya bakan hakim Jack Zourhary, *“Herhangi bir Müslüman tanıyor musun ya da İslam dini hakkındaki bilgin nedir?”* diye sorduğunda Linn, Müslüman tanıdığı olmadığını ve İslam ile ilgili bütün bildiklerini Fox News ile bir radyo programından öğrendiği cevabını vermiştir (Wilkins, 2012). Bu durum İslam ve Müslümanlar hakkında medya mecrasında üretilen “gerçekliklerin” toplumsal bilinçte kabul gördüğü ve hatta bu kabulün İslamofobi kaynaklı şiddet eylemlerine dönüşecek kadar güçlü olduğunu ispat etmektedir. Ayrıca bu durum İslam veya Müslümanlar hakkında medyanın sunduğu bilgi dışında hiçbir bilgisi olmayan bir insanın, medyayı temel bilgi kaynağı olarak görüp cami kundaklayacak kadar etkilendiğini kanıtlamaktadır.

Fransa'da İslamofobi ile Mücadele Derneği'nin 1 Ocak – 18 Haziran 2015 tarihleri arasında kapsayan raporuna göre, Müslümanları hedef alan fiziksel saldırıların bir önceki yılın aynı dönemine göre %500 artış gösterdiği ortaya çıkmıştır. Rapora göre, özellikle Charlie Hebdo dergisine yapılan saldırı sonrasında sosyal hayatta Müslüman kadınlara, kamu kurumlarında çalışan Müslümanlara, okullarda Müslüman öğrencilere, Müslüman görünümlü kişilere ve hatta uzun etek giyen kadınlara kadar günlük hayatta her alanda fiziksel ve psikolojik saldırıların yoğun olarak gerçekleştiği gözlemlenmiştir (www.islamophobia.net). Andreas Zick, Beate Küpper ve Andreas Hövermann (2011: 61-62) tarafından Avrupa'nın 8 büyük ülkesinde yapılan “Hoşgörüsüzlük, Önyargı ve Ayrımcılık” isimli Almanya, İngiltere, Fransa, Hollanda, İtalya, Portekiz, Polonya ve Macaristan'ı kapsayan geniş katılımlı bir saha çalışmasında elde edilen veriler Avrupa toplumlarında yükselen İslam ve Müslüman karşıtlığını ve bu karşıtlığın şiddete

dönüşebileceğini ispat etmektedir. Araştırma bulguları; bu devletlerin vatandaşlarının %50'den fazlasının, Müslümanların Avrupa kültürüne uyum sağlayamadıklarını, İslam'ın hoşgörüsüz bir din olduğunu, terör eylemleri gerçekleştiren kişilerin Avrupa'da yaşayan Müslümanlar tarafından kahraman olarak kabul edildiğini ve terörizmin Avrupa'daki Müslüman topluluklardan moral destek bulduğunu düşündüklerini ortaya çıkarmıştır. Genel olarak bakıldığında ise bu ülkelerde –Portekiz hariç- yükselen bir İslam ve Müslüman karşıtlığının olduğu bulunmuştur. Benzer bir veri de Avrupa'da Irkçılık Araştırması anketinin sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Bu araştırmaya göre Avusturya'da son bir yılda günlük hayatta sözlü ve fiziksel saldırıya maruz kalan Müslümanların oranı %72,3'tür. Bu sayısının %8,9'unu fiziksel, %63,4'ünü sözlü saldırılar oluşturmuştur. Almanya'da ise sözlü ve fiziksel ırkçılığa maruz kalan Müslümanların oranı %63,8'dir. "Irkçılığın son 1 yılda arttığını düşünüyor musunuz?" sorusuna Avusturya'da %89,8; Almanya'da %87,1 "evet" cevabı çıkmıştır. Irkçılığın Müslümanlara yönelik yapıldığını düşünenlerin oranı ise Avusturya'da %88,6; Almanya'da ise %81,8'dir (Akşam, 2015: 15).

İngiltere İçişleri Bakanlığı verilerine göre, Nisan 2013-Mart 2014 arasında inançları hedef alan nefret suçlarında yaklaşık %45 artış olmuştur. 43 polis merkezinden alınan verilere göre, toplam 2 bin 723 inanç temelli nefret suçunun 425'i Müslümanlara karşı işlenmiştir (Kurtaran, 2015). Hollanda'nın en çok satan gazetesi Telegraaf'a göre ülkedeki Müslümanlar, giderek daha fazla İslamofobi'nin hedefi olmaya başlamıştır (Özkan, 2015). İslamofobi ve Ayrımcılık Bildirim Merkezi'ne (MID) yapılan başvurularda önemli bir artış yaşanmıştır. Bu merkezin verilerine göre, geçen yıl Müslümanlara yönelik ayrımcılık, şiddet ve saldırı, 2013 yılına oranla 3 kat daha fazla gerçekleşmiştir. Camilere yönelik saldırılar da iki katına ulaşmıştır. Örneğin, Ijmuiden kentindeki Kuba Camii'ne geçen yıl 4 kez saldırıda bulunulmuştur. 1993 yılında açılan cami bugüne kadar 40 kez saldırıya uğramıştır (Kurtaran, 2015).

Avrupa toplumlarında İslam karşıtlığının zirve yaptığı dönem ise 13 Kasım 2015 tarihinde Fransa'da yaşanan bir dizi saldırısı ve sonrasında yaşanan gelişmelerdir. Bu konuda çeşitli araştırmalar yayınlayan Fransa İslamofobi Raporu yazarı Lille Üniversitesi'nden Olivier Esteves Fransa'daki terörist saldırıların ardından ülke çapında bir İslam

düşmanlığının gelişmeye başladığının ve İslamofobik yayınların çok satanlar listelerine girdiğinin altını çizmiştir. 2015 yılının ilk altı ayında yapılan İslamofobik yayınların %50 oranında arttığı istatistiğini paylaşan Esteves, İslamofobik saldırıların üçte birinin kadınlara karşı uygulandığını dile getirmiştir. Esteves İslamofobi'nin sosyal hayatı nasıl kuşatma altına aldığını ilginç bir örnek üzerinden anlatmaktadır. İş başvurularında yaşanan İslamofobi kaynaklı ayrımcılığa dikkat çeken Esteves, bu saldırılar sonrasında Fransa'da yapılan iş başvurularında Müslümanların 20, Yahudilerin 7, Hristiyanların ise 2 referans mektubu göndermesi gerektiğini aktarmaktadır (Esteves, 2016: 160-163). Fransa'da yaşanan bu gelişmeler kısa sürede bütün Avrupa'da etkisini gösterirken, bu süreçte İslamofobik mesajların üretilmesinde medya metinleri de yoğun olarak kullanılmıştır. Özellikle Avrupa'da yükselen milliyetçilik düşüncesini hedef kitlesi olarak gören muhafazakar ve milliyetçi medya yapılanmaları bu süreci bir fırsata dönüştürmenin çabası içine girmişlerdir. Bu medya yapılanmaları ilk kez 2014 yılında Almanya merkezli olarak ortaya çıkan ve kısa adı Pegida olan "Batının İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar" hareketinin siyasal ve düşünsel platformlarda meşrulaşmasına zemin hazırlayan mesajları kısa sürede geniş kitlelere ulaştırmakta bir sorun görmemiştir. Dolayısıyla bu süreçte Avrupa medyasında önemli bir kitle İslamofobi'nin kitlesel bazda desteklenmesini ve benimsenmesini sağlayan önemli aktörlerden birisi olarak görev yapmıştır. Bu gelişmeler paralel olarak Almanya genelinde boy göstermeye başlayan Pegida hareketi, kısa sürede bütün Avrupa'ya yayılmasını sağlayan düşünsel bir platformda hareket etme imkânına kavuşmuştur. Bu hareketlenmeleri daha da genişletmeye çalışan Avrupa basını Suriye ve Irak'ta yaşanan gelişmeler ve DEAŞ gibi örgütlenmelerin kendilerine sağlamış oldukları materyaller sayesinde Avrupa düşünsel birikimi içerisinde İslam karşıtlığı gibi ırkçı bir söylemin sorunsallaştırmasını yapmaktan da ısrarla kaçınmıştır. Bu süreç 22 Mart 2016 tarihinde Belçika'da yaşanan terör saldırıları sonrasında, İslamofobi'nin daha da meşru görülen bir zeminde ele alınmaya başlanmasına neden olmuştur. Zaten Paris saldırıları sonrasında Belçika ve Avrupa genelinde Müslümanlara, Müslüman derneklerine ve Müslümanlara ait ibadethanelere yapılan saldırılarda ciddi düzeyde bir artışın yaşandığı bilinmektedir. Bu süreçte Müslümanların kurmuş oldukları sivil toplum örgütleri yoğun bir baskı altında tutulurken, birçok dini lider ve dernek başkanı da gözaltına

alınmıştır (Easat-Daas, 2016: 55-57). Medyanın bu gelişmelere karşı sessiz kalmasının yanı sıra, bu tür kişileri terörizmle ilişkilendirerek sunması, İslamofobi düşüncesinin toplumsal bilinçte meşrulaşmasını hızlandırmıştır. Belçika saldırıları sonrasında Avrupa medyasının önderlik ettiği bir süre avı başlatılmış ve Müslümanlar bu avda hedef pozisyonuna yerleştirilmiştir. Elbette bütün bu olumsuz örneklerde tamamen medyanın etkisinin olduğunu söylemek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Ancak, medyanın üretmiş olduğu sorunlu “Müslüman-Terörist” ve “İslam-Terör” özdeşleştirmeleri insanların zihinlerinde olumsuz anlamların oluşmasına neden olmakta ve dolaylı olarak bu tür saldırıların zihinsel temellerinin oluşmasına ve toplumsal bilinçte bu saldırıların meşrulaşmasına büyük katkı sağlamaktadır.

SONUÇ

Bugün dünyada gazeteler, haberler, fikirler, algılar ve görüşler doğal olarak oluşmuyor; bunlar insanlarca “yapılıyor”; insan iradesinin, tarihin, toplumsal durumların, kurumların ve meslekî adetlerin sonucu olarak ortaya çıkıyor. Bu noktada medyanın tarafsızlık, olgusallık, gerçekçi haber, nesnellik ve hatasızlık gibi modern toplumun ciğerlerine pompalamakta olduğu iddialar büyük ölçüde geçerliliğini yitirerek kamuoyuna sunuluyor. Dolayısıyla Herbert Gans’ın “*Deciding What’s News*” adlı çalışmasında gösterdiği gibi; gerçekte olan, muhabirlerin, haber ajansları ve istasyonlarının neyin nasıl yansıtılacağını belirleme işini bilinçli bir şekilde yaptıklarıdır (Said, 2008, s. 123). Edward Said (2000) tarafından Batı’da, özellikle ABD’deki yazılı ve görsel medyanın İslâm ve Müslümanlar konusunda manipülasyona ne kadar açık ve yatkın olduğunu ve bu kişi ve değerlerle ilgili haberlerin kimler tarafından nasıl şekillendirildiğini ortaya koyan *Haberlerin Ağında İslâm* isimli çalışma var olan durumu tüm çıplaklığıyla göstermiştir. Bu bağlamda Batı medeniyeti kendisine özgü şekillendirmiş olduğu seküler ulus-devlet yapılanmasının ve bu yapılanmanın üretmiş olduğu düşünsel sistemin evrensel olarak geçerli olduğu savından hareketle İslam ve onun sosyal yaşamdaki farklılıklarına saldırmaya devam etmek yerine, farklı siyasal ve sosyal oluşumların geçerliliğini de kabul etmeyi tercih etmelidir.

Özellikle kitle iletişim araçları ve negatif medya stereotipleri üzerinden İslam’a ve Müslümanlara yapılan saldırılar, Batı medeniyetinin

İslam medeniyetini ve onun bünyesinde barındırmakta olduğu büyük potansiyeli tarih sahnesinden silmek için kurguladığı “İslam Paranoyası”nın ispatı olarak kabul edilmelidir (Shadid ve van Koningsveld, 2002: 187). Bu süreçte üzerinde durulması gereken bir başka konu ise sosyal ve siyasal hayatın işleyişi ve şekillenmesinde önemli bir etken olan düşünsel dünyayı etkileyen ve şekillendiren kitle iletişim araçlarının İslam ve Müslümanları ele alırken ya da aktarırken kullanacağı dil yapıları ve aktarım şekilleridir. Dil yapıları, tanımlamalar, metinlerde üretilen söylem ve kullanılan aktarım şekilleri *İslamofobi'nin* ve Müslümanlara karşı toplumsal hayatta üretilen nefretin meşrulaşmasında, normalleşmesinde ve gündelik bir rutine dönüşmesinde oldukça etkili olmaktadır. Bu nedenle başta İslam olmak üzere birçok konuyu gündeme getirmesi gayet doğal olan medya örgütlenmelerinin, konuyu hangi bağlamda ve ne tür bir algıyla sunmaya çalıştıkları hayati bir öneme kavuşmaktadır. Yani medyanın bu işlevi yerine getirirken nasıl bir strateji izlediği ve hangi düşünsel kaynaktan beslendiği önemlidir. Çünkü medyanın konuyu ele alış biçimi, konunun nasıl algılanması gerektiği ya da medyanın nasıl algılanmasını istediği yönünde önemli ip uçları vermektedir (Gökçe vd., 2004:186).

Çalışmanın büyük bir kısmında günlük yaşamdan ve küresel ya da lokal düzeydeki medya içeriklerinden aktarılan örnekler de dikkate alınacak olursa, medyanın İslamofobi'ye zemin hazırlayan en etkin araç olduğu, bu aracın yapısında ve işleyiş mantalitesinde yapılacak pozitif ya da negatif yönlü değişimlerin doğru ya da ters orantılı olarak İslamofobi ve Müslümanlara karşı geliştirilen nefreti maksimize ya da minimize edeceği kabul edilmelidir. Her ne kadar İslam karşıtlığı bir hastalığa dönüşmüş olsa da, medya mecralarında ve metinlerinde azınlıkların, farklılıkların ve farklı inançların doğru şekilde temsil edilmesi; bugün batı toplumlarının İslam ve Müslümanlara karşı tecrübe etmekte olduğu bu toplumsal travma ve türevlerinin uzun vadede çözüme kavuşturulacağını göstermektedir. Bunun yanı sıra kısa vadede ise siyasal ve sosyal aktörlerin İslamofobi konusundaki tutumlarında ortaya çıkan çelişkili durumlar ya da günlük siyasal çıkarlar ekseninde İslamofobi konusunu ele alan yaklaşımlar sergilemeleri bu sorununun toplumsal olarak çözüme kavuşturulmasında yeterli olmamaktadır. Bu bağlamda batı toplumlarının düşünsel mirasında tarihsel koşullar ekseninde yapılmış olan İslam ve Müslüman tanımlamalarının gözden

geçirilip daha gerçekçi ve çok boyutlu bir bakış açısının etkisinde yeni bir İslam ve Müslüman tanımlamasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tanımlamaların da medya mecraları aracılığıyla toplumsal hayatta yaygınlaştırılması, bugün Batı toplumlarının düşünsel atmosferini kara bir bulut gibi kuşatan İslamofobik şiddet sarmalının dağılmasını ve çözülmesini kolaylaştıracaktır.

KAYNAKÇA

- AKBAR, A. (1994). “Medya Moğolları Bağdat Kapısında”, **Umran Dergisi**, Mart-Nisan, 13-16.
- AKŞAM. (2015, Mart 11). “Utañ Haritası”, **Akşam Gazetesi** , s. 15.
- AKTAY, Y. (2011). **Korku ve İktidar**, Pınar Yayınları, İstanbul.
- BAYRAKLI, E. & Hafez, F. (2015). **EUROPEAN ISLAMOPHOBIA REPORT**, SETA Vakfı Yayınları, Ankara.
- BİÇER, B. (2015). ABD Haberlerinde Müslüman İmajı: Terörist, **Lacivert Dergi**, Sayı: 13, s. 84-88.
- BROWN, M.D. (2000). “**Conceptualizing Racism and Islamophobia**”, (Eds: Ter Wal, J., Verkuyten, M.), *Comparative Perspectives on Racism*. pp. 63-75, Ashgate Publishing, Aldershot.
- CANATAN, K. (2007). “**İslamofobi ve Anti-İslamizm - Kavramsal ve Tarih-sel Yaklaşım**”, (Edt: CANATAN, K.& Hıdır, Ö.) *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm* (s. 19-62) , Eskiyeñi Yayınları, Ankara.
- CESARI, J. (2015). “**Batı’da İslamofobi: Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri Arasında Bir Mukayese**”, (Edt: Esposito, J. L. & Kalın, İ.) *İslamofobi 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu* (s. 63-87). İnsan Yayınları, İstanbul.
- CNN, (2015). <http://edition.cnn.com/2015/09/16/us/texas-student-ahmed-muslim-clock-bomb/index.html>, (Erişim Tarihi: 15.12.2017).
- COLE, J. (2003) “**İslamofobi**”, <http://www.risaleajans.com/islam/islamofobi-i-cin-yillik--milyon-dolar-harcaniyor> (Erişim Tarihi: 10.11.2017).
- ÇETİNKAYA, B. A. (2010). “**Batı’da Hz. Muhammed (S) Üzerinden İslamofobinin Yansımaları-İslamofobinin Felsefi Kökenleri**”, *İslamofobi: Kolektif Bir Korkunun Anatomisi Sempozyumu*, 30 Nisan- 1 Mayıs 2010 Sivas (s. 39-74), Ankara, Ankamat Matbaacılık.
- EASAT-DAAS, A. (2016). **Islamophobia in Belgium National Report 2015**, (Edt: Bayraklı, E. & Hafez, F.) *European Islamophobia Report 2015* (pp. 49-70), Pelin Ofset, Ankara.
- EMRE, A. (2013). “İslam Korkusu mu, Nefreti mi?”, <http://yenisafak.com.tr/yazarlar/AkifEmre/islam-korkusu-mu-nefreti-mi-/36394>, (Erişim Tarihi: 10.09.2017).

- ESTEVEES, O. (2016). **Islamophobia in France National Report 2015**, (Edt: Bayraklı, E. & Hafez, F.) European İslamophobia Report 2015 (pp. 155-178), Pelin Ofset, Ankara.
- FUKUYAMA, F. (2011). **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, çev. Zülfü Dicleli, Profil Yayınları, 2.Baskı İstanbul.
- GEISSER, V. (2003). **Intellectual and Ideological Debates on Islamophobia**, La Découverte, Paris.
- GENEL, M. G. (2014). "Oryantalistlerin Yerini Medya Aldı", **www.islamvemedya.com**, (Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2017).
- GOTTSCHALK, P. & GABRIEL, G. (2006). **Islamophobia: Making Muslims the Enemy**, Rowman and Littlefield, Maryland.
- GÖKÇE, O. (2010). "**Avrupa Medyasının ve Kamouyonun İslam Algısı**", İslamofobi Kolektif Bir Korkunun Anatomisi Sempozyum Tebliğleri, s. 77-95, Ankamat Matbaacılık, Ankara.
- GÖKSU, V. & SAYGILI, R. (2010). "**Amerikan Medyasının İslam Algısı**", İslamofobi Kolektif Bir Korkunun Anatomisi Sempozyum Tebliğleri, s. 267-278, Ankamat Matbaacılık, Ankara.
- HALLIDAY, F. (1999). "**'Islamophobia' reconsidered**", Ethnic and Racial Studies, 22, 892-902.
- HANİOĞLU, Ş. (2012). "Nefret Suçları, Din ve İfade Özgürlüğü", **http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/hanioglu/2012/10/14/nefret-suclari-din-islamofobi-ve-ifade-ozgurlugu**, (Erişim Tarihi: 10.09.2017).
- HIDIR, Ö. (2007). "**Anti-Semitizm ve Anti-İslamizm: Benzerlikler ve Farklılıklar**", Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm, içinde, (Eds) K. Canatan ve Ö. Hıdır (s. 63-100), Eskiyei Yayınları, Ankara.
- HUNTINGTON, S. (2006). **Medeniyetler Çatışması ve Yeni Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, çev. Mehmet Turhan, Cem Soydemir, Okyanus Yayınları, İstanbul.
- KALIN, İ. (2012). "İslamofobinin Anatomisi: Fantazma, Korku, Nefret", **http://haber.stargazete.com/acikgorus/islamofobinin-anatomisi-fantazma-korku-nefret/haber-714153**, (Erişim Tarihi: 24.08.2017).

- KALIN, İ. (2015). **“İslamofobi ve Çok Kültürlülüğün Sınırları”**, (Edt: Esposito, J. L. & Kalın, İ.), İslamofobi 21 Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu, (s. 39-57). İnsan Yayınları, İstanbul.
- KENTEL, F. (2012). **“İslamofobi” Vesilesiyle Türkiye'nin Fobilerine Bakmak**, İslamofobi Kolektif Bir Korkunun Anatomisi Sempozyum Tebliğleri, s- 115-130, Ankamat Matbaacılık, Ankara.
- KURTARAN, G. (2015). “İslamofobik saldırıların hedefi kadınlar”, <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/446225--ingilterede-islamofobik-saldirilarin-hedefi-musulman-kadinlar>, (Erişim Tarihi: 7.07.2017).
- LEAN, N. (2015). **İslamofobi Endüstrisi**, (H. Gümüşsoy, Çev.) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- MEDIA MaATTERS, (2012). <https://www.mediamatters.org/research/2012/10/28/fox-shows-why-other-media-outlets-arent-folowi/190980>, (Erişim Tarihi: 14.11.2017).
- MESIC, M. (2011). “The Perception of Islam and Muslims in the Media and the Responsibility of European Muslims Towards the Media”, <http://www.culturelink.org/conf/dialogue/mesic.pdf>, (Erişim, 27.11.2017).
- MCCLINTOCK, M. & Le GENDRE, P. (2007). **Islamophobia: 2007 Hate Crime Survey**, Human Rights First, New York.
- ÖZKAN, Y. (2015). “Hollanda’da İslamofobi artıyor”, BBC Türkçe: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150612_hollanda_islamofobi, (Erişim Tarihi: 12.10. 2017).
- PAÇACI, M. (2013). **“İslamofobi”**, Kutlu Doğum Haftası Hz. Peygamber ve İnsan Onuru Sempozyumu Bildirileri, (s. 456-459), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- PEW, (2001). <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/11/21/anti-muslim-assaults-reach-911-era-levels-fbi-data-show/>, (Erişim Tarihi: 21.12.2017).
- PEW, (2016). <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/11/21/anti-muslim-assaults-reach-911-era-levels-fbi-data-show/> (Erişim Tarihi: 21.12.2017).

- PEW, (2017). <http://www.pewforum.org/2017/07/26/findings-from-pew-research-centers-2017-survey-of-us-muslims/> (Erişim Tarihi: 16.12.2017).
- POOL, E. (2000). **“Framing Islam: An analysis of newspaper coverage of Islam in the British press”**, In: (Ed: Hafez, K.) Islam and the West in the Mass Media. Fragmented Images in a Globalizing World, pp. 157-179, Hampton Press, New Jersey.
- RICHARDSON, R. (2004). **Islamophobia: Issues, Challenges and Action**, Trentham Books Limited, London.
- RICHARDSON, R. (2012). “Islamophobia or anti-Muslim racism?”, <http://www.insted.co.uk/anti-muslim-racism.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.10.2017).
- SAİD, E. (2000). **Haberlerin Ağında İslam**, (Çev: Alev Alatlı), Babil Yayınları, İstanbul.
- SAİD, E. W. (2008). **Medyada İslam**. Metis Yayıncılık, İstanbul.
- SHADID, W. & van KONINGSVELD, P. S. (2002). **“The Negative Image of Islam and Muslims in the West: Causes and Solutions”**, (Eds: Shadid, W. & P.S.van Koningsveld), Religious Freedom and the Neutrality of the State: The Position of Islam in the European Union, pp.174-196, Peeters, Leuven.
- SCHNEIDER, E. T. (2011). The Reproduction of Islamophobia in German and Dutch Newspaper Article Discourse, http://essay.utwente.nl/61108/1/BSc_E_Schneider.pdf, (Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2017).
- ŞANLIER, Ö. İ. (2008). **“11 Eylül’ün Ardından Amerika Birleşik Devletleri Medyası”**, (Edt: Cangöz, İ.), Uygun Adım Medya Bir Bilinç Körleşmesi (s. 31-46). Ayraç Yayınları, Ankara.
- UZUN, N. (2012). **Avrupa’da İslamofobi**, Pınar Yayınları, İstanbul.
- ZIKC, A. & Küpper, B. & Hövermann, A. (2011). **Intolerance, Prejudice and Discrimination: A European Report**, Friedrich-Ebert-Stiftung, Berlin.
- WILKINS, B. (2012). <http://www.digitaljournal.com/article/339499>, (Erişim Tarihi: 10.11.2017).
- www.islamophobie.net/sites/default/files/CCIF%20Report%20On%20Islamophobia%20in%20France%20Six%20Months%20After%20The%20January%202015%20Terrorist%20Attacks.pdf. (Erişim Tarihi: 12.10.2017).

RISE OF ISLAMOPHOBIA IN GERMANY, FRANCE AND SWITZERLAND AFTER 9/11

11 Eylül Sonrası Almanya, Fransa ve İsviçre'de İslamofobinin Yükselişi

Asst. Prof. Dr. Oğuzhan YANARIŞIK*

Geliş Tarihi: 28.12.2017 Yayına Kabul Tarihi: 25.01.2018

Öz

11 Eylül 2001 terör saldırıları, batı dünyasında ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobi gibi köklü sorunların yükselişini hızlandıran çarpıcı bir dönüm noktası olmuştur. 11 Eylül sonrası dönemde yaygınlaşan düşmanca söylem ve tutumlar, Avrupa toplumlarında nefret tohumlarının filizlenmesi için uygun bir ortam meydana getirmiştir. Bu süreç, sadece Avrupa'da İslam karşıtı duyguları besleyen önemli bir faktör değil, aynı zamanda Avrupa'nın iç barış ve geleceği için bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Bu makale, üç farklı Avrupa ülkesinde bu sürecin örneklerini analiz etmektedir. Bu çalışmada Almanya ve Fransa Avrupa Birliği'nin en büyük ve en önemli üyeleri olarak seçilmiştir. İsviçre ise Orta Avrupa'da dünyanın en gelişmiş ülkelerinden biri olduğu için özel bir örnek olarak seçilmiştir. Bu trendin kıtanın her köşesindeki, hatta parlayan örnekler olması gereken yerlerinde bile görülen, geniş kapsamlı etkilerini vurgulamak için bir örnek olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, Avrupa, 11 Eylül Sonrası, Almanya, Fransa, İsviçre

Abstract

11 September 2001 terror attacks have been a dramatic turning point in the western world, which escalated the rise of deep rooted problems such as racism, xenophobia and Islamophobia. Hostile rhetoric and attitudes in post-9/11 era provided a suitable environment for the sprouting seeds of hatred in European societies. This process is not only an important factor in feeding anti-Islam sentiments in Europe, but also a threat for the inner peace and future of Europe. This article analyses the examples of this process in three different European countries. Germany and France are chosen in this article as the biggest and most important members of the European Union. Switzerland was picked as a special case in central Europe as one of the most developed countries in the world. It is used as an example to show the far-reaching influences of this trend in every corner of the continent, even in those places that are supposed to be the shining examples.

Keywords: Islamophobia, Europe, Post-9/11 Era, Germany, France, Switzerland

* Erzincan University, Department of International Relations, yanarisik@gmail.com, Orcid.org/0000-0003-3442-4779

INTRODUCTION

The European Union project opened the way for an unprecedented era of peace and prosperity among European countries for over five decades. In spite of this achievement, the roots of concepts such as racism, xenophobia and Islamophobia reach deep into the history of Europe. Indeed, these dangerous ideologies gave some of its bloodiest fruits on the European territory, with cases like colonialism, religion wars and the slaughter perpetrated by the German Nazis based on the belief about supremacy of Aryan race. The seeds of these ideational bases that prepare the ground for such cruel practices have fallen asleep in the cultural memories of some marginal segments of European societies. When they have found a fertile social and political environment in recent years, especially after 9/11 terror attacks, these seeds have re-sprouted alongside the rise of far-right political parties all around Europe.

This trend gained speed with rhetoric that associated terrorism with Islam in general. All types of hostility, including physical attacks, against Muslims living in Europe has increased. For example, more than 300 attacks against Muslims took place in UK alone, in the immediate aftermath of September 11. According to a poll held during this period, 26 percent of Britons thought that Islam is a threat to Western values (Travis, 2001). In some other European countries, the situation was even worse.

The first large-scale social explosion of this attitude that had been rising beneath the surface happened because of a short film titled *Submission* by Dutch producer and director Theo van Gogh in 2004. The film consisted of stories told by a woman, who prayed naked with the *Qur'an al-karim* verses written on her body. Ayaan Hirsi Ali, the film's script writer, was a female Dutch politician who claimed to have abandoned Islam after 9/11 terrorist attacks. This has increased the provocative tone of the film's message.

While depicting Islam as a bad religion, the film was attributing the actions of terrorists to all Muslims. Thus the film caused outrage in Muslim countries, with protests on the streets. Film's director Gogh was killed by a terrorist, who was a Dutch citizen of Moroccan descent. Thereupon, 47 mosques were set on fire and 106 other buildings

owned by Muslims were attacked in the same month, according to the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia. Besides, it has become commonplace to insult Muslims on the streets, in public transport vehicles and even during sport events. Anti-Islam leaflets were distributed in various parts of Netherlands. As a result, the film played into the hands of radical groups on both sides and led to the outbreak of intense violence. *The Washington Times* labelled these incidents as “mini-clash of civilizations” (Borchgrave, 2004).

Another incident happened when Danish newspaper *Jyllands-Posten* published insulting cartoons depicting Prophet Muhammad as a terrorist on 30 September 2005. As has been pointed out by BBC Arab Affairs analyst Magdi Abdelhadi, “the association of the Prophet with terrorism [has been very] offensive to the vast majority of Muslims.” The newspaper claimed that it was doing this in order to criticise Islam. Despite reactions from different parts of Muslim world, cartoons were re-released in various European countries in an inflammatory manner. This further aggravated anger in countries with Muslim populations. Various buildings owned by Western institutions were attacked in these countries. Danish embassies were set on fire in Syria, Lebanon and Iran. In Abdelhadi’s words, these reactions were linked to “America’s war on terror,” since it “is still largely perceived in the Arab world as a war on Islam” (Abdelhadi, 2006).

Prime Minister Anders Fogh Rasmussen described the situation as the biggest international crisis for Denmark since the Second World War. But he refused to apologise as had been asked by Muslim societies, claiming cartoons were within the boundaries of press freedom. However leaders like French President Jacques Chirac stated that the cartoons were clear sources of provocation and opposed their publication. Yet some other politicians were keen to add fuel to fire. For example, Italian Minister Roberto Calderoli was wearing t-shirts with these cartoons printed on.

Controversial Regensburg lecture of Pope Benedict XVI became another source of tension between Muslim and Christian worlds. During his speech delivered at the University of Regensburg in Germany on 12 September 2006, the Pope quoted an unfavourable remark about Islam, which was made at the end of the 14th century

by the Byzantine emperor Manuel II Palaiologos: “Show me just what Muhammad brought that was new and there you will find things only evil and inhuman, such as his command to spread by the sword the faith he preached.” Muslim politicians and religious leaders immediately protested against what they perceived as an insulting mischaracterization of Islam.

The Organization of the Islamic Conference declared it “regrets the quotations cited by the pope on the Life of the Honorable Prophet Muhammad,” and continued: “The attribution of the spread of Islam around the world to the shedding of blood and violence, which is ‘incompatible with the nature of God’ is a complete distortion of the facts, which shows deep ignorance of Islam and Islamic history” (CNN, 2006-a). Thousands of Muslims rallied in protest at the comments in various countries.

Leaders from Muslim countries have called on the Pope to apologize for his remarks. For instance, Malaysian Prime Minister Abdullah Ahmad Badawi said “The Pope must not take lightly the spread of outrage that has been created,” and urged the Pope to apologize and withdraw his controversial comments (CNN, 2006-b). Pakistan’s parliament issued a statement saying “The derogatory remarks of the Pope about the philosophy of jihad and Prophet Muhammad have injured sentiments across the Muslim world and pose the danger of spreading acrimony among the religions” (BBC, 2006-a). Muhammad Hamid Ansari, Vice-President of India, said: “The language used by the Pope sounds like that of his 12th-Century counterpart who ordered the crusades” (CNN, 2006-b).

As a reaction to what Michael Hirst from *The Telegraph* describes as “apparently disparaging remarks about Islam,” then-Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan also said “I believe it is a must for (the Pope) to retract his erroneous, ugly and unfortunate remarks and apologise both to the Islamic world and Muslims. ...I hope he rapidly amends the mistake he has made so as not to overshadow the dialogue between civilizations and religions.” In Hirst’s words, Erdoğan’s “comments were a milder version of the angry outpourings from Muslim leaders around the world” (Hirst, 2006).

After angry reactions from throughout the Muslim world, the Pope apologised and said the medieval text which he quoted did not express his personal opinion. He also added a footnote to his controversial quotation: “In the Muslim world, this quotation has unfortunately been taken as an expression of my personal position, thus arousing understandable indignation. I hope that the reader of my text can see immediately that this sentence does not express my personal view of the Quran, for which I have the respect due to the holy book of a great religion” (The Pope Benedict XVI, 2006). However, the damage of the controversy over the relations between Muslim and Christian societies has been considerably high at the end of the day.

Another Islamophobic provocation came with a short film titled *Fitna*, by Dutch politician Geert Wilders released in 2008. The film presented the *Qur’an* verses alongside images of terrorist attacks and suggested tearing apart some pages of the holy book. The film ended with the following call to all Europeans: “In 1945, Nazism was beaten in Europe. In 1989, Communism was defeated in Europe. Now the Islamic ideology has to be defeated. Stop Islamisation” (Amarasingam, 2009). Wilders should have been satisfied with the fame he earned with this film, since he announced that he would produce a sequel, which was prone to include further heavy insults to Prophet Muhammad. He blatantly went so far as to say that *Fitna II* would be about “the barbaric life and the sick mind of Muhammad” (Radio Netherlands Worldwide, 2011).

Another agitation in coming years took place in the United States. Terry Jones, a pastor in Florida, became the focus of global attention when he threatened to burn a copy of the *Qur’an* on the ninth anniversary of the September 11 attacks. This unknown pastor of a small church, who is also the author of a book titled *Islam is of the Devil*, became famous throughout the world after this provocative proposal. He was directly addressed by the most senior officials, including U.S. President Barack Obama, Secretary of State Hillary Clinton and Defense Secretary Robert Gates. He appeared in major media channels. General David Petraeus, commander of coalition forces in Afghanistan, warned that such a provocative action could jeopardize the lives of American soldiers working in foreign offices. In response to threat, protests were organised in various countries like Afghanistan and

Indonesia. Finally, under pressure from the American administration, priests and his small community abandoned this plan.

But a few months later, in March 2011, the same priest burned a copy of the *Qur'an* after a symbolic self-organized court hearing. This ignited demonstrations in Afghanistan, which lasted many days, causing more than twenty-five casualties. American officials claimed that the priest's action is not contrary to the law and within the scope of freedom of expression. Thus, they rejected taking any legal action against him. However, this has been perceived as a provocative act by Muslims all around the world, which clearly reflects hatred against Islam. South African journalist Tony Karon was drawing attention to similarities between media strategies used by *al-Qaeda* and this priest. In his words, Terry Jones managed to become famous by this “well-timed provocation, [which was] designed to stoke the fires of Muslim-Christian enmity like Osama bin Laden tried to do” (Karon, 2010).

Since there has not been any legal sanction against such insults, similar examples have repeated in several other places. In France, a blogger named Ernesto Rojas Abbate filmed himself burning a copy of the *Qur'an* and urinating on it to put out the flames. In the video he was using pages of the *Qur'an* “as a prop in a simulation of the September 11, 2001 terrorist attacks.” He published these images on his website in order to strengthen his action's impact. Islamic Council of France filed a criminal complaint about this person for “insulting the religious feelings” of Muslims. However, the court did not find the defendant guilty on the grounds that his action was within the boundaries of freedom of expression, although it confirmed that the video was “wilfully outrageous and deliberately provocative” (Agence France-Presse, 2011).

Western media broadly questioned such acts only when U.S. Ambassador to Libya Chris Stevens and three other Americans in the Libyan city of Benghazi were killed after publication of another provocative film named “Innocence of Muslims.” In CNN's words, the film was portraying Prophet Muhammad as “thug, womaniser, child molester, homosexual and ruthless killer” while depicting Islam “as a fraudulent religion” (CNN, 2012).

In its 14 minute trailer, the last words of a Jew, who was supposedly killed by Prophet Muhammad, was asked. He turned to his wife and said: “Sofia, this is my will: God remembers the Jews and brings them together in the Holy Land. I hope the He won’t forget our bones. And I wish Muhammad’s sons are given a restitution for their grandfather’s blood for the rape of our women for our children and our riches.” As has been put by Professor John Esposito from Georgetown University, the film played “right into the hands of extremists in the region who are using anti-American sentiment to advance their own goals” (Huus, 2012). And extremists did not miss the chance to exploit such provocations to advance their own goals through violence.

UN Secretary General Ba Ki Moon described the film as “hateful and disgusting” and added: “It is shameful to exploit the fundamental right to free expression by deliberately provoking bigotry and bloodshed. It is also wrong to exploit the anger; this only feeds the cycle of recrimination and senseless violence” (Moon, 2012).

“Such a demonization in a post-9/11 world” also resonated in comments of people like Brigitte Gabriel, “a potent public speaker” (Welch, 2012: xi) who was addressing a cheerful crowd in the Tea Party convention in fall of 2010 and warning them by saying: “America has been infiltrated on all levels by radicals who wish to harm America. They have infiltrated us at the C.I.A., at the F.B.I., at the Pentagon, at the State Department. They are being radicalized in radical mosques in our cities and communities within the United States” (Goodstein, 2011).

As the founder of *ACT! for America*, an organisation with 150.000 members who claim to be “self-appointed terrorism detectors,” Gabriel was describing their motivation by claiming that there is a “cancer” infecting the world. In her words, “This cancer is called Islamofacism. This ideology is coming out of one source: The Koran” (Gabriel, 2006: xxv).

As a result, such hostile rhetoric and attitudes created a suitable environment for the sprouting seeds of hatred in European societies. This process is not only an important factor in feeding anti-Islam sentiments in Europe, but also a threat for the inner peace and future of Europe. At this point, some examples may help in explaining this

troublesome trend in some European countries. Germany and France are chosen in this article as the biggest and most important members of the European Union. Switzerland was picked as a special country in central Europe as one of the most developed countries in the world, while ranking “at or near the top globally in several metrics of national performance, including government transparency, civil liberties, quality of life, economic competitiveness, and human development” (Abbott, 2017). It is used as an example to show the far-reaching influences of this trend in every corner of the continent, even in those places that are supposed to be the shining examples.

1. GERMANY: “WE FAILED MULTICULTURALISM”

In the post-9/11 era, it has become an increasingly prevalent attitude in Germany, like many other European countries, to speak and write against immigrants, especially Turks (Yanarışık, 2013). For example, politicians like Horst Seehofer argued that immigrants from Turkey and Arab countries have difficulties in integrating Germany. Top-level figures like Volker Kauder, chairman of the parliamentary group of the ruling Christian Democratic Party, claimed that “Islam is not part of [German] tradition and identity... and so does not belong to Germany.” According to Interior Minister Hans-Peter Friedrich, who believes that Germany’s identity has been “shaped by Christianity and the Enlightenment,” said “that Islam is part of Germany is a fact that cannot be proven by history” (Zand, 2012).

Similar views have been expressed in a much more severe tone by Thilo Sarrazin, a Social Democratic Party (SPD) member and former board member of the Bundesbank. With over 1.5 million copies sold, his controversial book titled “Germany Abolishes Itself” (*Deutschland schafft sich ab*), which attacked post-war immigration policy and multiculturalism efforts of Germany, became the best-selling non-fiction book of a German policy-author of the decade (Der Spiegel, 2010). According to Sarrazin, Muslims have more problems assimilating in Europe than other immigrants. He also thinks that Turkish and Arab immigrants are overly dependent on the state and are making Germany “dumber” (Randow and Vits, 2010). These sentences summarise his attitude towards immigrants:

“Integration requires effort from those that are to be integrated. I will not show respect for anyone that is not making that effort. I do not have to acknowledge anyone who lives by welfare, denies the legitimacy of the very state that provides that welfare, refuses to care for the education of his children and constantly produces new little headscarf-girls. This holds true for 70 percent of the Turkish and 90 percent of the Arab population in Berlin” (Maiello, 2011).

In return for such views, the neo-Nazi party NPD offered him presidency of the Party in Berlin.

His book’s sale success showed that his ideas are far from being forgotten in German society. In fact, a public survey conducted by the Emnid polling institute on behalf of the *Bild am Sonntag* newspaper found that almost every fifth German would (18 percent) vote for a new party under Sarrazin’s leadership. The survey also showed that 51 percent of Germans supported Sarrazin’s views (Berliner Morgenpost, 2010). Klaus-Peter Schöppner Emnid CEO said, for these respondents Sarrazin was someone “who finally speaks what many think” (Die Welt, 2010).

Mainstream politicians, who are influenced by the growing public support for such ideas, started using a similar dangerous rhetoric, instead of opposing them. German Chancellor Angela Merkel was amongst them. In a gathering of younger members of her conservative Christian Democratic Union (CDU) party on 16th October 2010, Merkel told that “the approach [to build] a multicultural [society in Germany] and to live side-by-side and to enjoy each other... has utterly failed.” Merkel’s this comment was one of the many contributions from mainstream politician to inflame the rising anti-immigration feeling in Germany. As a matter of fact, a recent survey was suggesting more than 30% of Germans believed the country was “overrun by foreigners”. Another public opinion poll by the Friedrich Ebert Foundation was showing that 30 percent of the population believed that “immigrants came to Germany in order to abuse the possibilities of the welfare state” (BBC, 2010-c).

Hatred against the Turks in Germany did not remain only rhetorical, but also turned into action many times. In fact, there are many

horrific attacks of neo-Nazi terrorist groups on Turks living in Germany. Many Turks, including women and children, were killed brutally in 1992 Mölln, 1993 Solingen and 2008 Ludwigshafen arson murders, 2004 Cologne Turkish street bombing, and a variety of unsolved murders, just to name a few.

One of the recent examples was revealed by chance in November 2011, after discovery of a neo-Nazi cell whose members were responsible for a crime wave reaching back more than a decade that includes the murders of nine immigrants, eight of whom were of Turkish origin. The killings, in the words of German Interior Minister Hans-Peter Friedrich, were signs of “a new form of right-wing-extremist terrorism.” Allegations surfaced in German newspapers that cell members “may have worked as confidential informants for Germany’s domestic intelligence service.” Chancellor Angela Merkel said the crimes revealed “structures that we never imagined” (Kulish, 2011).

Investigators found a hit list of 88 political targets, most of whom were from Germany’s Turkish and Islamic communities. Vice-President of Turkish-Islamic Union in Europe (*Avrupa Türk İslam Birliği*) Mahmut Aşkar, who was also amongst the 68 Turkish names in the list, expresses his frustration as follows:

“What concern me most are not these murders. As long as the hatred in the minds against Muslims and Turks continues, other versions of these events will happen. Blaming the neo-Nazi political party (National Democratic Party of Germany, NPD) for everything that has been happening in this country is wrong. All public opinion surveys show that there is prejudice against the Turks from up to 80 percent of the society. Neo-Nazi cells are known addresses. What scare me most are the unknown sources of this hatred” (Focus Haber, 2012).

Fully aware of the damage caused by its bad reputation about Hitler’s racist massacres, German authorities entered a race to make statements expressing their grief after the outbreak of the scandal. Angela Merkel acknowledged that German police made many mistakes about preventing these murders and arresting the neo-Nazi killers. During her speech at Bundestag, she confessed that they were “horrified by the extent of this hatred and racism,” while acknowledging that it was

“a shock” for Germany and “a danger to [its] standing in the world” (Kirschbaum, 2011).

Federal Interior Minister Hans-Peter Friedrich and Justice Minister Sabine Leutheusser-Schnarrenberger also apologized for their failure in preventing neo-Nazi terror and promised to investigate the events thoroughly. All political parties in German parliament issued a joint declaration, which stated “We are deeply ashamed that, following the monstrous crimes of the Nazi regime, right-wing extremist ideology has spawned a bloody trail of unimaginable acts of murder in our country.”

Bundestag President Norbert Lammert underlined the parliament’s grief, shock and dismay at the murders, and said “We are ashamed that the federal and state law enforcement authorities were unable to uncover or prevent the crimes that were committed over a period of years” (Der Spiegel Online, 2011). Alongside many others, Sigmar Gabriel, chairman of the Social Democratic Party of Germany (SPD), was criticising the double standards against Turkish and Muslim immigrants by saying, “All the streets would be closed down; all the top officials would take action immediately [if Islamists had attacked Germans]. But none of this was done [in the present case]” (Hürriyet Daily News, 2011).

Hajo Funke, a German political scientist from the Free University of Berlin, support this claim by saying that the German authorities “trivialise” right-wing violence. He claims that the authorities worry more about so-called ‘Islamist terrorists’ than far-right groups that have done much more damage to German society with their crimes (The Economist, 2011). Public figures also show the imminence increasing threat from these groups. For instance, figures from Berlin based Amadeu Antonio Foundation show that more than 1400 people in East Germany were subjected to racist violence in a single year in 2010. According to The Federal Office for the Protection of the Constitution, the domestic intelligence service, there are around 25,000 people within far-right groups, of whom 9,500 could be violent (Canşen, 2011).

As a result of these attacks, debates arose in the media and German society about closing neo-Nazi party, NPD, which is actively operating

in some regional councils. In fact, there was an application to German Federal Constitutional Court for NPD's closure in 2001. However, the court had rejected the application on the grounds that there are large numbers of German secret service agents among party leadership, and thus it cannot be determined which policy of NPD is shaped by them.

After a Workforce Acquisition Agreement, which was signed among Turkey and Germany in 1961, hundreds of thousands of Turkish workers were welcomed by German authorities with flowers. But a considerable portion of Turkish migrants feel as unwanted foreigners now. Some of them think that they have not faced the current social pressure ever in the past. Gravity of the threat has been accepted by Chancellor Angela Merkel herself, when she confessed that multiculturalism efforts have utterly failed in Germany. This increased the pace of negative developments in terms of legal difficulties and social pressure faced by immigrants. European leaders who claimed to achieve EU's main motto (i.e. United in Diversity) on European continent, seemed to have hardships in applying this principle even within their countries. Admitting this failure at such levels did nothing but damage the hopes about Europe's future.

Rising concerns of immigrants reflect this pessimism. Tayfun Kelttek, founder and chairman of the democratically elected umbrella organisation for migrants in North Rhine-Westphalia (LAGA NRW) and board member in Cologne Branch of Social Democratic Party of Germany SPD, is only one of the examples. Kelttek is a leading figure among German citizens with Turkish descent, who actively promoted the integration of immigrants to German society. Yet, his name was on the hit list of the Neo-Nazi terrorist cell that was revealed in 2011. He expresses his disappointment about the German official response to these extremist groups by saying "I had full trust on German state until now. But this trust has been damaged by the latest incidents and recent developments. We observe racist tendencies among all segments of German society, including but not limited to teachers, police officers, doctors and politicians. The West has been looking for an enemy since the collapse of Soviet Union and it has discovered Islam as a potential candidate. Perceptions about Muslims have changed after September 11 attacks. The approach of politicians and media provoke this enmity" (Haber7, 2011).

Concrete results of this disappointment among immigrants have been observed in terms of labour mobility. Considerable amount of highly skilled Turkish migrants have left Germany in this framework. There are around 3 million people of Turkish origin in Germany and 700.000 of them carry a German passport. The number of Turks with German passport dropped for the first time in 2008, after steady growth for decades. This trend continued in the consecutive years. This alerted German authorities, who are aware of the possible dangers of this situation. For instance, German State Minister for Integration Maria Böhmer warned that “given the shortage of skilled labour, [Germany] cannot afford to lose the knowledge and qualifications of skilled immigrants.” Hans Heinrich Driftman, President of The Association of German Chambers of Commerce and Industry, said that Germany will end up with a labour shortage of five million within the next 15 years, if it does not change the way it integrates its immigrants (Grieshaber, 2011).

2. FRANCE: UNDERMINING BASIC VALUES OF EU

“My country, France, my homeland, my land is again invaded by an overpopulation of foreigners, especially Muslims... I am fed up with being under the thumb of this [Muslim] population which is destroying us, destroying our country and imposing its acts”¹ French Actress Brigitte Bardot

France has been another EU country that suffered from increasing xenophobia. It has been quite famous for its traditional opposition against Turkey’s EU accession. Yet its discriminatory policies against other minority groups in recent years extended the fronts in its fight against *others*. The infamous French Roma repatriation programme was one of the recent examples, which was called by the EU Justice Commissioner Viviane Reding as “disgrace” (BBC, 2010-b). The deportation programme came after the riots that arose in retaliation for the killing of a 22-year-old French Romani man by French police in July 2010.

¹ Brigitte Bardot was convicted in 1997, 1998, 2000, 2003 and 2008 for inciting racial hatred in various written articles and comments. Statements above are cited in *Daily Mail*, “Brigitte Bardot fined £12,000 for racial hatred after claiming Muslims are destroying France,” 3 June 2008; and *Reuters*, “Brigitte Bardot on trial for Muslim slur,” 15 April 2008.

French government's answer was gradually hardening its stance by demolishing illegal Roma camps and sending thousands of Roma residing without authorization back to their countries. In his Grenoble speech, Former President Nicholas Sarkozy said that he had asked the interior minister to "put an end to the wild squatting and camping of the Roma." As president, he promised that half of 539 illegal Roma camps in his country would be gone within three months.

Paris had the legal right to require Romanian and Bulgarian citizens to obtain resident permits for stays of more than three months until 2014, under the transition conditions set when both countries joined the EU. Applying systematic deportation policy against a specific ethnic group raised an international outcry. Some pundits like German journalist Ullrich Fichtner thought that what was happening in France "would most likely be referred to as 'ethnic cleansing' in less prestigious countries" (Fichtner, 2010).

One French MP even said, "the dismantling of camps and deportations were reminiscent of Nazi round-ups in France in the Second World War" (Samuel, 2010). United Nations Human Rights Council expressed its concern about "political speeches of a discriminatory nature in France," and urged French authorities to "avoid" such grouped deportations and "strive for lasting solutions" (BBC, 2010-a). Pope Benedict XVI criticized deportation of Roma migrants and called upon acceptance of people of all origins and nationalities.

Viviane Reding, Vice-President of the European Commission responsible for Justice, Fundamental Rights and Citizenship, said that she was "appalled" by French deportation policy and warned the French government about its legal consequences:

"This is a situation I had thought Europe would not have to witness again after the Second World War... Discrimination on the basis of ethnic origin or race has no place in Europe. It is incompatible with the values on which the European Union is founded. National authorities who discriminate ethnic groups in the application of EU law are also violating the EU Charter of Fundamental Rights, which all Member States, including France, have signed up to. I therefore find it deeply disturbing that a Member State calls so gravely into question, by the

actions of its administration, the common values and the law of our European Union” (Reding, 2010).

José Manuel Barroso, President of the European Commission, told the European parliament that the rights of the 12 million-strong Roma community had to be protected and warned European leaders to steer clear of the racism and discrimination of the past (Traynor, 2010). Romanian Foreign Minister Teodor Baconschi asked French politicians not to use Roma as scapegoats for political advantage, and expressed his concern “about the risks of populism and xenophobic reactions” (Crumley, 2010).

These criticisms were not enough to convince French authorities to stand back. On the contrary, during presidential election campaign, politicians raced for having the most anti-immigration stance. Nicolas Sarkozy targeted freedom of movement, a basic EU value, and claimed that France would exit Schengen visa area, if the EU fails to clamp down on illegal immigration. Increase in the pace of immigrant influx as a result of social disruptions caused by the Arab Spring, worsened the situation. This augmented the Islamophobic tone in anti-immigration rhetoric. The French Interior Minister Claude Gueant, who was responsible for immigration, claimed that “all civilisations are not of equal value,” while stressing the need to “protect [French] civilisation” from foreign intruders (Al Jazeera English, 2012).

Political debates during the presidential election campaign, showed how deep the impact of post-9/11 security discourses on shaping western public opinion is. When Muhammad Merah, a 23-year-old French-Algerian, killed seven people, a few months before the elections, political arguments immediately focused on ‘Islamist’ threat. Sarkozy likened Toulouse shootings to 9/11 by saying, “trauma caused by the killing in Toulouse are somewhat comparable to the (trauma) caused by the September 11 attacks in the United States” (Agence France Presse, 2012). This opened the way for several police raids at different locations, more social pressure on Muslims. Some Muslim leaders were banned from entering France for a conference, on the basis that they do “not share the country’s values” (CNN Wire Staff, 2012). However, opposition parties described these moves as “a public relations stunt... and an electoral manoeuvre” by Sarkozy (Agence France Presse, 2012).

In its editorial titled ‘Mr. Sarkozy on the Low Road’, *The New York Times* criticised Nicholas Sarkozy for “pander[ing] to racism and xenophobia” by “assailing foreign immigrants, foreign imports and even the dietary laws of French Muslims” in order to earn far-right votes (The New York Times, 2012). Other presidential candidates also used similar anti-Muslim discourses in their campaigns. For instance, Marine Le Pen, the presidential candidate of “the unabashedly xenophobic” National Front, complained that non-Muslims in Paris were unwittingly eating halal meat. And suddenly “halal meat” became one of dominating issues during the French presidential campaign. Not to be overshadowed by Le Pen, Sarkozy called for stricter meat labeling and linked the issue to civilisational concerns: “We have to consider our holidays, the church and cathedral towers in our villages and towns, our eating habits, our morality, as aspects of our civilisation not just our religion: the civilisation of the French Republic” (Flynn, 2012). Based on findings of a poll, he even claimed that halal meat was “the No. 1 worry of the French people” (Cody, 2012). Prime Minister Francois Fillon intensified the debate by suggesting that Muslims and Jews alike should abandon their slaughtering traditions, which he claimed did not “have much in common with today’s state of science or hygiene” (Beardsley, 2012).

Sarkozy intensified his anti-immigration rhetoric, by promising to cut immigration by half during in five years. He openly said that there are “too many foreigners” in France (Borrud, 2012). Marine Le Pen, immediately replied by promising to cut legal immigration by 95 percent. This xenophobic and Islamophobic approach soon turned into anti-EU rhetoric in political campaigns.

At a giant rally, Sarkozy threatened to pull the country out of the Schengen passport-free zone, unless other EU members did more to control immigration from outside the area (The Economist, 2012). He also attacked EU trade rules, which he said had unleashed “savage” competition and he also threatened to act unilaterally, if the EU does not take necessary steps to protect European economies from the negative influences of foreign competitors. As has been put by political analyst Roland Cayrol, this kind of ultimatum pose a serious threat to the future of the European Union. Because, “rather than saying that France can only work in Europe, it’s almost saying the contrary, that

Europe must do what France tells it to, otherwise France will do so anyway” (Jarry and Guernigou, 2012).

Far-right leaders like Marine Le Pen, who got nearly one fifth of French votes in that presidential election and also the highest French vote in the last EP elections in 2014, are against EU membership from the very beginning. Le Pen describes the European Union as “a totalitarian structure and a rootless ... impotent empire.” She names it as “the European Soviet Union” and promises to fight it with all her strength (Euronews, 2011). The popular support for such views in various European societies, keep sending worrying signals about the future of the EU. The defeat of Sarkozy because of the lack of support from Le Pen in the second round of presidential elections, reminded that its supporters could be the first victims of this rising xenophobic politics.

3. SWITZERLAND: RESTRAINING RELIGIOUS RIGHTS

Problematic situation in Europe about tolerance for religious rights of Muslims have become more prominent in the post-9/11 world. Several popular examples showed the magnitude of the decline in sympathy towards Muslims residing in European countries. One of the prominent incidents was the *minaret referendum* in Switzerland in 2009. A Turkish cultural association applied for permission to construct a minaret on the roof of its Islamic community centre in 2005. The first step towards controversy was taken by right-wing politicians mainly from the Swiss People’s Party and the Federal Democratic Union on 1 May 2007 by the launch of a popular initiative that sought a constitutional ban on minarets.

The Federal Council opposed the initiative and recommended that initiative “against the construction of minarets” be rejected as inconsistent with fundamental principles and rights in the Federal Constitution. Justice Minister Widmer-Schlumpf declared that the minaret initiative was contrary to core human rights and was endangering the religious peace. Federal Councillor Eveline Widmer-Schlumpf said that a ban on minaret would be clearly contrary to the core values of Switzerland, while reminding that all other religious communities could build their buildings as they wish (Schweizer Radio DRS, 2009).

Article 18 of *The Universal Declaration of Human Rights* says “Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom... to manifest his religion or belief in teaching, practice, worship and observance.” It was problematic in itself to go to referendum about a human rights issue, since normally these are rights are not subject to public vote in democratic countries. Their boundaries cannot be constricted with any excuse including public vote. Human rights are commonly understood as “inalienable fundamental rights to which a person is inherently entitled simply because she or he is a human being” (Sepúlveda, et al: 3).

Although it was controversial enough to go to referendum on this subject; the issue became more complicated with attacks by far right groups on some mosques during the propaganda process. Some anti-minaret groups published online *minaret attack games* on the websites. The main target of the players was to shoot minarets in the game, in order to prevent the muezzin’s call to prayer. Anti-minaret groups also distributed fliers that “feature a veiled woman against a background of a Swiss flag pierced by several minarets resembling missiles.” These posters were denounced by The Federal Commission against Racism on the grounds that they “defame Switzerland’s peaceful Muslim population, feed prejudice and portray the Muslim community as wanting to dominate Switzerland, oppress women and trample on fundamental rights” (CNN, 2009).

Figures like Ayaan Hirsi Ali, author of the screenplay for Theo van Gogh’s movie *Submission* and a former member of the Dutch House of Representatives, interestingly claimed that “Swiss ban on minarets was a vote for tolerance and inclusion.” While equating minarets with “political symbols used by Communists and Nazis” and mentioning “a wider international confrontation between Islam and the West” Ayaan Hirsi Ali showed that at least a group within the minaret ban supporters were seeing this issue as some sort of a battle and said, “In the battle of ideas, symbols are important” (Ali, 2009).

In spite of all warnings from the Swiss government, parliament and NGOs about the possible negative ramifications of a ban, the constitutional amendment banning the construction of new minarets was approved by 57.5% of the participating voters. Only four of the 26

Swiss cantons opposed the initiative. Article 72 of the Swiss Federal Constitution now says: “The building of minarets is prohibited.” In Ian Traynor’s words, “banning minarets in a country [with a population of around 400,000 Muslims] that has only four mosques with minarets and no major problems with Islamist militancy, stunned the Swiss establishment,” (Traynor, 2009) alongside Muslims all around the world.

Traynor, Europe editor of *The Guardian*, was not alone in having difficulty in understanding this ban. As expressed by Amila Buturovic, associate professor of religious studies at York University in Toronto, the minaret ban has been perceived by Muslims as “an unfortunate exhibition of Islamophobia.” It was a serious warning about the xenophobic and Islamophobic tendencies among European nations. And the result of the referendum was a crushing defeat for the supporters of religious freedoms, since “the government, mainstream political parties, the churches, the main newspapers, the national president, the powerful business lobby, and the Vatican all opposed the ban.” (Lewis, 2009).

Professor John Bowen from Washington University in St. Louis, Mo., said “The Swiss campaign played on people’s fears,” and added: “Just look at the posters that were used, with images of minarets, burkas and missiles. It was a phony association. The minarets have nothing to do with terrorism or political Islam or the maltreatment of women.”

CONCLUSION

Apart from the examples mentioned above, far-right and far-left parties have continued to gain strong ground all across the European Union. Mainly as a result of such incidents in the post-9/11 world, hostile and xenophobic opinions on Islam were normalized in the eyes of the public by assessing them within the scope of freedom of expression. It has become more common to hold immigrants responsible for problems within the society. This opened the way to insult them, while degrading Islam and Muslims in public. First, some marginal parties have sought to exploit this inclination for the sake of short-term political interests. And then, broad-based political parties that are afraid of losing the votes of masses participated in this trend. By this way,

mainstream political parties enabled these ideas to reach wider audiences. Rising economic problems in European countries exacerbated this process by strengthening xenophobic attitudes (Gabriel, 2006: xxv). Calamities like Charlie Hebdo attacks only worsened the situation. The disgraceful performance of European countries about Syrian refugee crisis has shown the severe damage of Islamophobic attitudes in European societies.

As a result, such hostile rhetoric and attitudes created a suitable environment for the sprouting seeds of hatred in European societies. This process is not only an important factor in feeding anti-Islam sentiments in Europe, but also a threat for the inner peace and future of Europe. As a sociologist, Welch uses “moral panic theory” in order to explain this trend: “moral panic over Muslims is understood as a popular demonology that produces folk devils at the local and national as well as international levels” (Welch, 2012: xi). From a similar perspective, George Morgan and Scott Poynting were observing that “in the global ‘West’, the radicalized ‘Muslim Other’ has become the pre-eminent ‘folk devil’ of our time.” Although they accept that this process did not begin with 9/11, Morgan and Poynting argue that this process has “expanded rapidly to reshape the politics of multiculturalism” in Western societies since then (Morgan and Poynting, 2012: 1).

REFERENCES

- ABDELHADI, Magdi (2006). "Cartoon Row Highlights Deep Divisions," **BBC News**, 4 February.
- Agence France-Presse** (2011). "Court confirms acquittal of Frenchman who burned, urinated on Quran," 25 October.
- _____, (2012). "Sarkozy likens Toulouse shootings to 9/11 as crackdown on Islamist militants nets 19 arrests," 30 March.
- Al-Jazeera English** (2012). "Sarkozy ally says all civilisations not equal," 5 February.
- ALI, Ayaan Hirsi (2009). "Swiss ban on minarets was a vote for tolerance and inclusion," **The Christian Science Monitor**, 5 December.
- AMARASINGAM, Amarnath (2009). "Film Review: Fitna," *Journal of Religion & Film* 13, no.1 (April), <http://www.unomaha.edu/jrf/vol13.no1/reviews/Fitna.htm> (Accessed 27/10/2013).
- BENEDICT XVI, The Pope (2006). "Lecture of the Holy Father - Faith, Reason and the University Memories and Reflections," *Libreria Editrice Vaticana*, 12 September.
- BBC** (2006-a). "Muslim anger grows at Pope speech," 15 September.
- _____, (2006-b) "In quotes: Muslim reaction to Pope," 16 September.
- _____, (2010-a). "UN urges France to avoid Roma deportations," 27 August.
- _____, (2010-b). "EU may take legal action against France over Roma," 14 September.
- _____, (2010-c). "Merkel says German multicultural society has failed," 17 October.
- BEARDSLEY, Eleanor (2012). "In France, Politicians Make Halal Meat A Campaign Issue," **NPR**, 15 March.
- Berliner Morgenpost** (2010). "18 Prozent der Deutschen würden Sarrazin wählen," [18 percent of Germans would vote for Sarrazin], 6 September.
- BORCHGRAVE, Arnaud de (2004). "Mini Clash of Civilizations," **The Washington Times**, 14 November.

- BORRUD, Gabriel (2012). "Sarkozy intensifies anti-immigration rhetoric," *Deutsche Welle*, 12 March.
- CANŞEN, Fulya (2011). "Aşırı Sağ Nasıl Hortladı: Görmedim, Duymadım, Bilmiyorum," [How did extreme right arise: I have not seen or heard and I do not know], **Ntvmsnbc**, 18 November.
- CNN** (2006-a). "Pope's Islam comments condemned," 15 September.
- _____, (2006-b). "Muslim fury grows at pope remarks," 16 September.
- _____, (2009). "Swiss vote to ban minaret construction," 29 November.
- _____, (2012). "Actress from anti-Islamic film: 'This makes me sick to my stomach,'" 12 September.
- CNN Wire Staff (2012). "19 arrested in French police raids, Sarkozy says," **CNN**, 30 March.
- CODY, Edward (2012). "In France, halal meat drama enters election campaign," **The Washington Post**, 6 March.
- CRUMLEY, Bruce (2010). "France Deports Gypsies: Courting the Xenophobes?" **Time**, 19 August.
- Daily Mail** (2008). "Brigitte Bardot fined £12,000 for racial hatred after claiming Muslims are destroying France," 3 June.
- Der Spiegel** (2010). "Sarrazin bricht Verkaufsrekord," [Sarrazin breaks sales record], 29 October.
- _____, (2011). "German Parliament Condemns Neo-Nazi Terror," 22 November.
- Die Welt** (2010). "Jeder fünfte Deutsche würde Sarrazin-Partei wählen," [Every fifth German would choose Sarrazin party], 5 September.
- Euronews (2011). "Interview: Marine Le Pen next French President?" 18 February.
- FICHTNER, Ullrich (2010). "Driving out the Unwanted: Sarkozy's War Against the Roma," **Spiegel Online International**, 25 September.
- FLYNN, Daniel (2012). "Sarkozy Courts French Far-Right Talking About Immigration, Halal Meat, Christian Roots," **Reuters Blogs**, 4 March.
- Focus Haber** (2012). "Hükümet ırkçı teröre en iyi cevabı, göçmenlere eşit haklarla verebilir," [The best answer of the government against racist terror is to give equal rights to immigrants], 4 November.

- GABRIEL, Brigitte (2006). **Because They Hate: A Survivor of Islamic Terror Warns America**, St. Martin's Press, New York.
- GOODSTEIN, Laurie (2011). "Drawing U.S. Crowds With Anti-Islam Message," **The New York Times**, 7 March.
- GRIESHABER, Kirsten (2011). "Skilled Turkish immigrants leaving Germany," **The Associated Press**, 13 April.
- Haber7** (2011). "Neonazilerin cinayet listesindeki 88 ismin 68'i Türk," [68 out of 88 Names in Neo-nazi hit list are Turks], 27 November.
- HIRST, Michael (2006). "Pope must withdraw his ugly remarks," **The Telegraph**, 17 September.
- HUUS, Kari (2012). "Why films and cartoons of Muhammad spark violence," **NBC News**, 13 September. KARON, Tony (2010). "Koran Burning: Taking a Cue from Osama bin Laden?" **Time Magazine**, 8 September.
- Hürriyet Daily News** (2011). "Turkish killings draw wider neo-Nazi probe," 17 November.
- JARRY, Emmanuel and Yann Le Guernigou (2012). "France's Sarkozy defies Europe with protectionist push," **Reuters**, 11 March.
- KIRSCHBAUM, Erik (2011). "Merkel says neo-Nazi killings damage Germany's image," **Reuters**, 23 November.
- KULISH, Nicholas (2011). "Neo-Nazis Suspected in Long Wave of Crimes, Including Murders, in Germany," **The New York Times**, 13 November.
- LEWIS, Charles (2009). "Swiss vote to ban minarets a warning to Europe's Muslims," **National Post**, 30 November.
- MAIELLO, Lia Petridis (2011). "Astonished by German Astonishment Over Nazi Attacks," **Huffington Post**, 22 November.
- MOON, Ban Ki (2012). "**Secretary-General's remarks to Opening Session of the General Assembly High-Level Forum on the Culture of Peace**," New York, 14 September.
- MORGAN, George and Scott Poynting (2012) **Global Islamophobia: Muslims and Moral Panic in the West**, Ashgate, Surrey.

- PHIPPS, Claire, Andrew Sparrow and Ben Quinn (2014). "European election results 2014: Ukip sweeps to victory in the UK," **The Guardian**, 26 May.
- Radio Netherlands Worldwide** (2011). "Wilders Announces Anti-Muhammad Film," 1 April.
- RANDOW, Jana and Christian Vits (2010). "Weber to Debate Next Sarrazin Steps as Merkel Condemns Comments," **Bloomberg**, 1 September.
- REDING, Viviane (2010). Press Release "Viviane Reding Vice-President of the European Commission responsible for Justice, Fundamental Rights and Citizenship **Statement on the latest developments on the Roma situation**," Reference: SPEECH/10/428, Brussels, 14 September.
- Reuters** (2008). "Brigitte Bardot on trial for Muslim slur," 15 April.
- SAMUEL, Henry (2010). "UN warns France over Roma deportations," **The Telegraph**, 27 August.
- Schweizer Radio DRS** (2009). "Bundesrat: Minarett-Initiative widerspricht Verfassung", [Federal: minaret initiative contradicts Constitution], 15 October.
- SEPÚLVEDA, Magdalena, Theo van Banning, Gudrún Gudmundsdóttir, Christine Chamoun and Willem J.M. van Genugten (2004). **Human Rights Reference Handbook**, 3rd edition, Costa Rica: University of Peace, Ciudad Colon.
- The Economist** (2011). "Neo-Nazi crimes in Germany: A horror from the past," 19 November.
- _____, (2012). "The French election: An inconvenient truth," 31 March.
- _____, (2014). "The Eurosceptic Union," 31 May.
- The New York Times** (2012). "Editorial: Mr. Sarkozy on the Low Road," 14 March.
- TRAVIS, Alan (2001). "Attack on Afghanistan: ICM Poll," **The Guardian**, 21 October.
- TRAYNOR, Ian (2009). "Swiss vote to ban construction of minarets on mosques," **The Guardian**, 29 November.

_____, (2010). “Barroso makes veiled criticism of French anti-Gypsy campaign,” **The Guardian**, 7 September.

WELCH, Michael (2012). “Foreword,” in George Morgan and Scott Poynting (eds.), **Global Islamophobia: Muslims and Moral Panic in the West**, Ashgate, Surrey.

YANARIŞIK, Oğuzhan (2013). “Yükselen İrkçılık ve İslamofobi Gölgesinde Yaşayan Avrupa Türkleri: Almanya Örneği,” [European Turks Living under the Shade of Xenophobia and Islamophobia: the Case of Germany], **Yeni Türkiye**, No:54, September-October, pp. 2911-2917.

ZAND, Bernhard (2012). “A Mecca in Europe: Why Islam Is an Integral Part of Germany,” **Der Spiegel**, 8 June.

AB ÜLKELERİNDE İSLAMOFOBİ VE TERÖRİZM

Islamophobia In EU Countries and Terrorism

Doç. Dr. Murat AKTAŞ*

Geliş Tarihi: 28.12.2016 Yayına Kabul Tarihi: 20.01.2018

Öz

Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde Müslümanlara yönelik 1990'lı yıllardan itibaren gelişen ayrımcılık ve dışlama, 2000'li yılların başından itibaren artarak fiziki saldırılara dönüştü. Özellikle aşırı sağcı ve popülist partilerin ve siyasetçilerin bu saldırıları bahane ederek AB ülkelerinde yaşayan Müslümanları suçlamaları onları hedef haline getirmektedir. İslamofobi olarak adlandırılan bu ayrımcılık ve Müslüman karşıtlığının artışı 11 Eylül 2001'deki saldırılar ve bunu müteakiben Londra, İspanya, Paris ve Brüksel'de meydana gelen terörist saldırılarla ilişkilendirilenler bulunmaktadır. AB ülkelerinden IŞİD ve El Kaide gibi örgütlere katılımları da Avrupa'da Müslümanlara yönelik ayrımcılık ve İslamofobi ile ilişkilendirilenler bulunmaktadır. Peki, terörist saldırıların AB ülkelerinde kaygı verici boyutlara varan Müslüman karşıtlığı ve İslamofobi ile ilişkisi nedir?

AB ülkelerinde terörist saldırılar gerçekleştirilerek Müslümanlarla ilgili algıları olumsuz etkileyen terörist örgütler, bir yandan Avrupa'da yaşayan Müslümanları bu ülkeleri terk ederek kendilerine katılmaya çağırırken, buralardaki aşırı sağcı ve Müslüman karşıtı siyasetçiler de aynı şekilde AB'de yaşayan Müslümanları bu toprakları terk etmeleri yönünde açıklamalar yapmaktadır. Peki, nasıl oluyor da bu iki farklı grup AB'de yaşayan Müslümanlara karşı aynı dili kullanıyorlar? İslamofobi ile terörizm arasında nasıl bir ilişki var? AB ülkelerindeki İslamofobi ve terörizm arasındaki ilişkiyi ele alan bu çalışma, teröristlerle İslamofobların aynı söylem ve argümanları kullandığını tespit etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, ayrımcılık, terörizm, El Kaide, IŞİD.

Abstract

Exclusion and discrimination against Muslim livings in the European Union (EU) countries have risen since 1990s and have turned out physical assaults and alarming by the beginning of 2000s. The terrorist attacks have provided pretext especially for the extreme right-wing and populist political parties and politicians to accuse and associate Muslims living in EU countries. Gradually spreading anti-Islam and anti-Muslim sentiments which have been commonly referred as "Islamophobia" has been associated with 9/11 attack and subsequent terrorist attacks in London, Madrid, and Paris for some. The participation of ISIS and Al Qaeda from the EU countries has also been associated with Islamophobia and discrimination against Muslims in Europe. Has the exclusion from social, cultural, economic and public space of Muslims impact on terrorist attacks?

On the one hand terrorist organisations which perpetuates terrorist attacks in EU countries and affects negatively perceptions of Muslims invites Muslims living in Europe to join them by leaving these countries on the other hand right-wing and anti-Muslim politicians alike are making statements that Muslims living in the EU countries should leave these countries. Well, how come these two different groups are using the same language and arguments against Muslims living in the EU countries? What is the relationship between Islamophobia and terrorism? This paper which aims to examine the relationship between Islamophobia and terrorism in EU countries finds that Islamophobics are using the same rhetoric and arguments with terrorists.

Keywords: Islamophobia, discrimination, terrorism, Al Qaeda, ISIS.

* Muş Alparslan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, aktasmurat49@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-7249-4957

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve komünizmin Batı için bir tehlike olmaktan çıkması ile birlikte, Batılı güçler yayılcı ve müdahaleci politikalarını meşrulaştırmak amacıyla yeni bir düşmana ihtiyaç duydular. Eski düşmanın yerine yeni bir düşman arayışı girişimleri Müslümanları hedef haline getirdi. Böylece yavaş yavaş gelişen Müslümanların ötekileştirilmesi, akabinde 1990'lı yıllarda İslamofobi olarak adlandırılan Müslümanlara karşı bir hareketin gelişmesine olanak sağladı. Avrupa Birliği ülkelerinde yapılan araştırmalar ve kamuoyu yoklamaları bu ülkelerde yaşayan Müslümanlara karşı ayırıcılık, dışlama, nefret ve saldırıların sürekli artmakta olduğunu göstermektedir. Bu karşıtlık, 11 Eylül 2001'de ikiz kulelere yapılan saldırılar ve bu saldırıları müteakiben İspanya, Londra, Paris, Brüksel, Berlin ve Manchester gibi Avrupa başkentlerinde gerçekleşen saldırıların ardından endişe verici boyutlara ulaştı. Bu saldırıların ardından popülerlik kazanarak gittikçe daha fazla tartışılmaya başlanan İslamofobi kavramı; İslam ve Müslümanlara karşı rasyonel olmayan bir tür kuşku, korku, kin, nefret ve düşmanlık besleme anlamında kullanılmaktadır (Aktaş, 2014: 31-54).

Bu arada uluslararası boyutlar kazanan terörizm ve güvenlik sorunları İslamofobi olarak adlandırılan bu Müslüman karşıtlığının uluslararası ilişkileri etkileyen önemli konulardan biri haline gelmesine neden oldu. Radikal İslamcı örgütlerin terörist faaliyetlerle dünya kamuoyunun dikkatlerini çekmesi ve buna paralel olarak Avrupa'daki aşırı sağcı ve popülist partilerin bu durumdan istifade ederek bunu bir siyaset malzemesi haline getirmeleri bu sorunu gittikçe daha da içinden çıkılmaz hale getirdi.

Özellikle de El Kaide ve Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi örgütlerin Avrupa ülkelerindeki saldırılarının ardından, Müslümanların aşırı sağcı ve popülist kesimlerin hedefi haline gelmesi ve buna bağlı olarak Müslümanlara yönelik saldırıların artması dikkat çekmektedir. AB ülkelerinde terörist saldırılar gerçekleştiren İŞİD ve El Kaide gibi örgütlere AB ülkelerinden katılımları da Avrupa'da Müslümanlara yönelik ayırıcılık ve İslamofobi ile ilişkilendirenler bulunmaktadır. Kimileri Müslümanların maruz kaldıkları ayırıcılık, dışlama, kin ve nefretin Müslüman gençleri uğradıklarını düşündükleri dışlama ve haksızlıkların intikamını almak için şiddete yönlendirdiğini ve bu

gençleri IŞİD ve El Kaide gibi terör örgütlerine ittiğini savunmaktadır. Kimileri de Avrupa'daki bazı Müslüman gençlerinin de katıldığı radikal İslamcı örgütlerin terör ve şiddet eylemlerinin Müslümanlara karşı gelişip yayılan İslamofobiyi daha da büyüttüğünü ve Avrupa kamuoyunun bütün Müslümanlara yönelik önyargılar oluşturmaya neden olduğunu savunmaktadır.¹

Diğer yandan Batı'yı topyekûn bir haçlılar grubu ve düşman ilan ederek buralarda yaşayan Müslümanları kendilerine katılmaya çağıran IŞİD gibi örgütlerin yanı sıra Avrupa'da yaşayan Müslümanları Avrupa'dan atmak gerektiğini savunan Müslüman karşıtı aşırı sağcı ve popülist siyasetçilerin de benzer görüşleri savunması dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Avrupa'da adeta bir salgın haline gelen İslamofobi ile terörizm ilişkisinin arka planındaki etmenlerin doğru tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır.

AB'DE DEĞERLER KRİZİ

Barış, özgürlük, demokrasi ve evrensel insan haklarını temel değerleri olarak kabul eden ve bunları varlık nedenleri arasında gösteren Avrupa Birliği ülkelerinde günden güne Müslüman karşıtlığının yükselmesi, bu değerlerle ilgili ciddi bir krizin geliştiğini göstermektedir. AB'nin 21. yüzyılda bu değerlerle ilgili yaşadığı krize dair önemli veriler ortaya çıkmaktadır. Örneğin Uluslararası Af Örgütü'nün 2012 yılında yayınladığı raporunda Avrupa ülkelerinin insani değerlere uzaklaşma yönünde yeni bir krizle yüz yüze olduğu uyarısında bulunmaktadır. Bunun göstergelerinden birinin Müslümanlara yönelik gittikçe artan hoşgörüsüzlük olduğu belirtilen raporda; araştırmaların bazı Avrupa ülkelerinde Müslümanlara ve İslam kültürüne karşı olumsuz görüşler oluştuğunu gösterdiği kaydedilmektedir. İslamofobi olarak adlandırılan bu ırkçı davranışların Türkiye, Arap ülkeleri ve Güney Asya ülkelerinden gelen Müslümanlara yönelik bariz bir şekilde geliştiği vurgulanmaktadır. Müslümanların bu ayırıcı ve dışlayıcı davranışlarla günlük yaşamda, iş ve eğitim dünyasında açıkça karşılaştığı belirtilmektedir (Amnesty International, 2012).

¹ Bkz: Vadim R. Atnashev, "Impact of Islamophobia and Human Rights: The Radicalization of Muslim Communities", in Alexander R. Dawoody (Ed.) Eradicating Terrorism from the Middle East, Springer, Switzerland, 2016, ss. 91-105.

Liogier'nin (2012) de İslamlaşma Efsanesi adlı eserinde belirttiği gibi; 2000'li yılların başından itibaren Avrupa toplumlarının çoğunda kamusal tartışmalar, tuhaf bir şekilde İslam ve Müslümanlar etrafında dönmektedir. Bu tartışmalarda dile getirilen temel savlar; Müslümanların sayısının gittikçe tehlikeli bir biçimde artmaya başladığı ve bunların Avrupa'daki ulusal kültürleri istila etmeye başladıkları ile ilgilidir. Bu tartışmaları gündeme getirenler, Müslümanların Avrupa'daki ulusal kültürleri istila etmek ve nihai olarak eritmek arayışında olduklarını savunmaktalar. Avrupa'daki bu yeni korkunun etrafında aslında İslam ve ideolojilerle pek de ilgili olmayan değişik aktivitelerle uğraşan birçok hareket ve gruplar bir araya gelerek buna karşı örgütlü faaliyetler yapmaya başladı. Fanatik futbol taraftarlarının oluşturduğu English Defense League, Dutch Defense League, La Ligue de Defense Française, Bloc Identitaire, European Defense League, İslamlaşmayı Gözlemeleme Merkezi ve Avrabia (Eurabia), 21. yüzyıl başlarında tamamen İslam'a karşı mücadele amaçlı kurulmuş kuruluşlar arasında yer almaktadır.

“Avrabia” başta olmak üzere etkin olarak çalışan bu örgütler, Müslümanların Avrupa'yı istila etmek için ciddi planlar içerisinde olduğunu ve Avrupa'nın hızla Arapların ve Müslümanların etkisine gireceğini savunmaktalar. Bunun için Arap-Müslüman-Avrupalı gizli bir eksen olduğunu ileri süren Avrabia'nın kurucusuna göre; 1970'li yıllardaki petrol krizlerinden beri ekonomik olarak hassaslaşan Avrupa, sınırlarını sonuna kadar Müslümanlara açma ve İslam'a karış sınırsız bir dostluk gösterme karşılığında, bir bakıma Arap ülkeleri tarafından (özellikle de petro-dolarlarla satın alınmıştır) yoldan çıkarılmıştır. Bu iddiaya göre; uluslararası ilişkiler açısından genelde Arap yanlısı, özelde de Filistin yanlısı bir kör siyaset bu gizli anlaşmanın göstergelerinden biridir. Yine bu iddiaya göre; Avrupa'ya sel gibi akın eden -ve giderek daha fazla talepkâr olan- Müslümanların kitlesel göçü karşısında boş vermek kıtanın aşamalı olarak tekelleştirilmesinin bir başka kanıtıdır (Liogier, 2012: 7-8).

Bu oluşumların yanı sıra medya ve yayın organlarında Müslümanları Avrupa'daki birçok sorunun müsebbibi gibi gösteren, hatta yer yer aşağılayan yayınlar yapılmaktadır. İletişim çağında savaş ve mücadeleler medya aracılığıyla devam ederken, medya kamuoyunu şekillendirip gerçeklerin üzerini örtmektedir. Bu bağlamda İslam ve Müslümanlara

karşı yayınlar dikkat çekmektedir. Hem nicelik hem de etki olarak ciddi finans kaynakları ve önemli kanallarıyla Batı medyası ve yayın organlarında İslam; fundamentalizm, aşırıçılık/extremizm ve radikalizm şeklinde tasvir edilirken, Müslümanlar Batı'nın güvenliğine karşı terörist olarak, veya teröristlerin yanında konumlandırılmaktadır. Bu yaklaşımlar ve yayınlar İslamofobinin topluma nüfuz ederek (Dağ, 2016) artmasına yol açmaktadır. Örneğin; Oxford tarafından 2007'de yayınlanan dünya dinlerine dair tanıtım kitabında İslam tarihinin Muhammed Peygamber ile başlayıp; 9/11, Londra ve Madrid bombalamalarıyla sona erdiği iddia edilmektedir. İslam dininin özünde siyasi olduğu ileri sürülen bu kitapta, aynı zamanda onun terörizme gayet basit ve sorunsuz bir şekilde yol açabileceği (Oxtoby, 2007; Kumar, 2016: 121) iddia edilmektedir.

Medya ve yayınlara paralel olarak Avrupalı bazı “siyasetçiler de, Ortadoğu’ya yönelik politika ve eylemlerine meşruluk kazandırmak için kökten dinci (fundamentalist) İslam’a aşırı derecede vurgu yapmakta, İslam konusunda kamuoyunu olumsuz yönlendirmekteler. Böylece bir İslam karşıtlığı sarmalı oluşmakta ve bu sarmal diğer kurumları da olumsuz yönde etkilemektedir.” (Kedikli ve Akça, 2017: 57-95).

Müslümanları terörizmle ilintilendiren ve diğer vatandaşlarla karşı karşıya getiren açıklamalar yapan siyasetçiler de Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında ölüm kalım savaşı olduğu iddiasını gündeme getirmektedirler. Örneğin; Fransa’da Müslümanlara karşı görüşler ileri sürerek bunları açıkça savunan aşırı sağcı siyasi parti Ulusal Cephe (Front National-FN); göçmenleri ve Müslümanları ülkelerindeki her türlü sorunların sorumlusu gibi göstererek, bir yandan Fransızlara ayrıcalıklar tanıyan “ulusal tercih önceliği” (préférence nationale) formülünü ileri sürerken, diğer yandan “Katolik Avrupa’nın üstünlüğünü” savunmakta ve “Müslüman-Hıristiyan” çatışmasının kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır (Davies, 1999: 29). Ulusal Cephe lideri Marine Le Pen, 2010 yılında Lyon’da yaptığı bir mitingde Müslümanların sokağa taşan Cuma namazı kılma görüntülerini; Nazilerin Fransa’yı işgaline benzeterek, bu işgale karşı Fransızları direnişe çağırıldı. Paris’te camilerin küçüklüğü sebebiyle Müslümanların sokakta namaz kılması bu tür tartışmaların ardından 2011’de yasaklandı. Müslümanların namaz kılmasını Nazi istilasına benzeten Marine Le Pen ise mahkemede bu

ifadeleri düşünce ve ifade özgürlüğü kapsamında kullandığını ileri sürerek (<http://www.bbc.com/turkce>) kendini savundu.

Bu tür görüşler sadece FN lideri tarafından değil bir çok siyasetçi tarafından da dile getirilmektedir. Yine Fransa'da Montfermeil Belediye Başkanı Xavier Lemoine Müslümanların Fransa'da yeri olmadığını savunarak, Avrupa'da Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında bir ölüm kalım savaşının yaşanmakta olduğunu ileri sürdü. Lemoine açıklamasında şu görüşleri ileri sürdü:

“Ya biz ya da onlar. Onlar kazanırsa biz öldük. Biz onlardan farklıyız. Bu insanlar Fransa'yı temsil edemezler. Artık açıkça -İran, Irak, Pakistan ve Afganistan'da olduğu gibi- dünyada yürümekte olan İslamcı bir savaşın içindeyiz. Bu aslında İslam ile Batı kültürü arasındaki bir savaştır. Fransa ve bütün Avrupa tehlikededir. Eğer karşı karşıya olduğumuz İslam tehlikesini anlayamazsak çok büyük bir tehlike ile karşı karşıyayız.” (Louait, 2016).

Bugün Müslümanlara karşı politikalar geliştiren Avrupa'daki aşırı sağcı siyasi partiler 1980'li yılların sonundan itibaren gittikçe alan kazanmaya başladı. Önce Avusturya ve İtalya'da koalisyon hükümetlerinin ortağı ya da destekçisi olarak siyasi arenada yer alan siyasi partiler gittikçe birçok AB ülkesinde güç kazandılar. Fransa'da Ulusal Cephe, Belçika'nın Flaman bölgesinde Flaman Bloğu (Filip Dewinter'in Flemish Block), Avusturya'da Avusturya Özgürlük Partisi (Freiheitliche Partei Österreichs-FPÖ) yeni radikal sağ siyaset dalgasının ideolojik-siyasi öncüleri oldular. Bu partiler ayrılıkçı temaları yaygınlaştırmak üzere popülist teknikler kullandılar ve ana akım kamuoyunun bir kısmını “faşist” geçmişleriyle ideolojik bir kırılmayı başardıklarına ikna ederek etkilemeye başladılar (Minkenberg, 2000; Prowe, 1994; Kallis, 2015). Bu yaklaşım 1980'lerin sonlarında ve 1990'larda, göçmenlik konusunun ana akım siyasi söylemin giderek daha fazla esas teması hâline gelmesi ve devamında ortaya çıkan benzer partilere yönelik gün geçtikçe artan seçmen desteğiyle gelişti. İtalya'da Kuzey Birliği (Northern League), Almanya'da Cumhuriyetçiler (Republicans) ve Almanya'da 2013 yılında kurulan Almanya İçin Alternatif (Alternative für Deutschland,-AfD), İsveç'te İsveçli Demokratlar (Swedish Democrats) bu görüşlerden beslendiler. Özellikle 11 Eylül sonrasında birçok

Avrupa ülkesinde yeni türden popülist hareketler ve radikal sağ partiler ve hareketler alan kazanmaya başladı. Hollanda’da Pim Fortuyn List, (daha sonra Özgürlük Partisi (Party for Freedom)); Danimarka Halk Partisi (Danish People’s Party); Fin Partisi (Finns Party); İngiltere’de Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UK Independence Party-U-KIP) ile İngiliz Savunma Birliği (English Defence League); İspanya’nın Katalonya Bölgesinde Katalonya Platformu (Platform for Catalunya); Macaristan’da Jobbik ve Yunanistan’da Altın Şafak (Golden Dawn) bu partilere örnek gösterilebilir. Daha önce kurulmuş bazı radikal sağ partiler de bir dizi ideolojik dönüşüm geçirerek daha popülist ve güçlü düzen partilerine dönüştüler. Bunlar da göçmen ve İslam karşıtı söylemler kullanarak politika yapmaya devam etmekte (Kallis, 2015).

Avrupa’da İslamofobi ve ırkçılık bağlamındaki en çarpıcı örneklerden biri de Hollanda’da Pim Fortuyn’un etrafında gelişip örgütlendi. İslam ve göçmen karşıtı görüşleriyle Hollanda siyasetinde önemli bir güç haline gelen Fortuyn; 1997’de yazdığı “*Kültürümüzün İslamlaşmasına Karşı: Temel Olarak Hollanda Kimliği*”² ve gazetelere yazdığı yazılarda sık sık Müslümanları ve göçmenleri hedef alan yazılara imza attı. İslam’ın komünizm tehlikesinin yerini aldığını iddia eden Fortuyn, “İslam’ın dünya barışı için büyük bir tehlike olduğunu” savunuyordu (Canatan, 2007: 444-445) Başta Müslümanlar olmak üzere yabancı düşmanlığıyla tanınan Fortuyn, ülkesinin ancak 16 milyon Hollandalıya yettiğini; “Hukuken mümkün olsa, ülkeye tek bir Müslüman bile sokmak istemediğini” söylüyordu. İktidara gelmeleri halinde, yabancıların ve özellikle Müslümanların ülkeye girişini engelleyeceklerini savunan Fortuyn, Schengen Anlaşması’na uymayacaklarını da ileri sürüyordu. Fortuyn, “Yaşanabilir Hollanda Partisi”nin lideri iken Hollanda Anayasası’nda yer alan ırkçılığı yasaklayan birinci maddenin yürürlükten kaldırılmasını istemesi üzerine, partisinden ihraç edilmiş, bunun üzerine kendi adına bir listeye (Lijst Pim Fortuyn) seçimlere katılma kararı almıştı.

Pim Fortuyn’un Mayıs 2002’de çevreci bir Hollandalı tarafından öldürülmesinin ardından, İslam karşıtı söylemleriyle gündeme gelen aşırı sağcı Özgürlükler Partisi’nin (PVV) lideri Geert Wilders de

² Bkz: Pim Fortuyn, Tegen de islamisering van onze cultuur, Nederlandse identiteit als fundament, A. W. Bruna Uitgevers b.v. Utrecht, 1997.

İslam'ın, Hollanda Anayasası'nda güvence altına alınan dini özgürlükler kapsamından çıkarılması gerektiğini savundu. İslam'ın bir din değil "totaliter, tehlikeli ve şiddet dolu bir ideoloji olduğunu", bu nedenle anayasanın güvence altına aldığı dini özgürlükler kapsamından çıkarılması gerektiğini savunan Wilders'in lideri olduğu PVV'nin, parti programında Hollanda'da camilerin kapatılması, Kur'an-ı Kerim'in yasaklanması ve sığınmacılara verilen oturma izinlerinin iptal edilmesi gibi vaatler yer alıyordu. (www.timeturk.com/wilders-tan-islam-kar-siti-aciklama/haber-726804).

Diğer yandan Almanya'da 2014 yılının Aralık ayından itibaren hızla dikkatleri üzerine çeken "Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar" hareketi (PEGIDA (Patriotische Europä ergehendie Islamisierung des Abendlandes) kısa sürede büyük destek topladı. İslamiyet'in Almanya'da ve Avrupa'da yayılışına ve mevcut göçmen politikalarına karşı bir tepki hareketi olarak Almanya'nın Dresden kentinde toplanmaya başlayan PEGIDA hareketi göçmen karşıtlığının arttığı bir dönemde gelişerek büyük yankı uyandırdı. Aşırı sağ eğilimlerin yuvalandığı yabancı düşmanı ırkçı bir hareket olarak tanımlanan PEGIDA, legal bir dernek olarak faaliyetlerine başladı. Fransa'da Kasım 2015'te gerçekleşen 129 kişinin hayatını kaybettiği saldırılar sonrası PEGIDA Dresden'de 25 bin kişiyle göçmen karşıtı slogan ve pankartlarla yürüyüş yaptı. "Kur'an" kelimesinin üstü çizilmiş pankartlar taşıyan göstericiler; "İslamcılık yerine özgürlük", "Biz Charlie'yiz", "Göçmenler sınır dışı", "Polisi güçlendirin" şeklinde ırkçı, İslamofobik ve güvenlikçi söylemlerle eylemler gerçekleştirdiler (Aljazeera, 2015; Altun, 2016).

Bu gösterilerin uzun süre gündemi meşgul etmesinin ardından 24 Eylül 2017'de gerçekleşen genel seçimlerde Almanya İçin Alternatif (AfD) %12,5 oy alarak üçüncü parti oldu. Nazi ideolojisinin takipçisi olarak görülen aşırı sağcı, İslam ve göçmen karşıtı AfD, Federal Mecliste 92 sandalye elde etti (Özbey, 2017). Müslümanların günlük yaşamını her gün biraz daha tehdit eden bu durum günümüzde birçok AB ülkesinde yaşanmaktadır.

Almanya'dan sonra Avusturya'da 15 Ekim 2017'de yapılan seçimlerde göçmenlere ve Müslümanlara karşı söylemleri ile tanınan Sebastian Kurz liderliğindeki Avusturya Halk Partisi (ÖVP) %31,5 oranında oy alarak birinci parti oldu. Göçmen ve mültecilere yönelik uygulamaları

sertleştirmeye yönelik söylemleriyle öne çıkararak oylarını yükselten Kurz'un seçim vaatleri arasında AB'nin göçmenlere yardımlarının sınırlandırılması, 5 yıl Avusturya'da yaşamamış olan yabancıların yardımlardan yararlandırılmaması gibi görüşler bulunuyor. Yine Avusturya'da 1 Ekim 2017 tarihinde yürürlüğe giren peçe yasağının arkasındaki isimlerden biri de Sebastien Kurz'du. Kurz ayrıca Türkiye ile "AB katılım müzakerelerini sona erdirip, bir komşuluk anlaşması üzerinde" çalışılması gerektiğini savunmaktadır. Yine Müslümanlara karşı sert söylemleriyle tanınan geçmişte başkanlığını Jörg Haider'in yaptığı Heinz-Christian Strache liderliğindeki aşırı sağcı FPÖ ise Sebastian Kurz'u özellikle göçmenler konusunda "politikalarını çalmakla" suçladı. Nitekim FPÖ de oyların %27,1'ini alarak Avusturya'da ikinci parti oldu. Göçmenlere ve Müslümanlara karşı tutumlarıyla tanınan bu iki partinin oylarının toplamı %58.6'ya çıkmış oldu. Bu iki parti seçimleri kazanmakla kalmadı aynı zamanda ortak bir koalisyon hükümeti kurma konusunda anlaşarak hükümet oldu. İrkçı söylemleri ve Hitler'in politikalarına sempati duyması ile tanınan Haider'in FPÖ'sünün 1999'da %27 oy alarak hükümet ortağı olması Avrupa'da ciddi tepkilere neden olmuş ve tepkiler sonucunda Haider istifa etmek zorunda kalmıştı (Milliyet, 2017).

Avusturya'da ikinci parti ve hükümet ortağı olan FPÖ'nün artık normal bir siyasi parti gibi görülmesi ve bu iki göçmen ve Müslüman düşmanı partinin bugün AB'de hükümet kurabilmeleri 2000'li yılların başından günümüze Avrupa'da aşırı sağ siyasetin nasıl normaleştiğinin çarpıcı bir göstergesidir.

Müslümanları dışlayan ve topraklarından atılması gerektiğini savunan görüşler ve söylemler sadece aşırı sağa özgü de değil. Örneğin, Wieviorka (1992) Fransa örneğinden hareketle Avrupa'da ırkçılığın varlığına bakmak için sadece aşırı sağ partiler ve onların aldığı oylara bakmanın yerine toplumun içine nüfuz edilmesi gerektiğini yazmaktadır. Göçmenlerin, özellikle de Müslüman göçmenlerin yoğunlukla yaşadığı yerlerde bölge sakinleri, devlet memurları, polis, sendika ve işverenler dâhil toplumun çok değişik kesimleriyle görüşmeler yaparak Fransa'daki ırkçılığı araştıran Wieviorka ve ekibi son derece çarpıcı verilere ulaştılar. Bu araştırma da göçmenlerin, özellikle de Müslümanların eğitim ve iş yaşamı dâhil birçok konuda ayrımcılık ve dışlama ile karşılaştığını gözler önüne seriyordu.

Fransa'da Başbakanlık yapmış olan Manuel Valls bile, Müslümanlara yönelik ayrımcı ve tehlikeli konuşmalar yapmaktan çekinmedi. Hatta bunu daha da ileri götürerek "İslamofaşizm" (Le Monde, 2015) kavramını kullanan Valls; Fransa'nın "bir medeniyetler savaşı" ile karşı karşıya olduğunu ileri sürdü. Öyle ki ırkçı söylemleri ile tanınan Cumhuriyetçiler Partisi'nden Eric Ciotti başbakanı bu söyleminden dolayı tebrik etti. Fransa Başbakanı Valls'in bir "terörist gruba medeniyet statüsü vererek" onu Fransa ile medeniyetler savaşında göstermesi gibi şok edici beyanlar ciddi sorunlar barındırmaktadır. Bu söylemin saldırıları gerçekleştiren teröristlere mi yoksa başka bir kesime mi söylendiği de ciddi bir sorgulanmayı gerektirmektedir (Louait, 2016).

Aslında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da bir daha savaşların ve çatışmaların yaşanmaması için bir barış projesi olarak geliştirilen Avrupa bütünleşmesi; farklı kültür ve kimliklerin etkileşimine izin vermesine rağmen, farklılıkların önyargı ve basmakalıp düşüncelerle okunmaya çalışılması, çoğu zaman yabancılaşmayı arttırmakta ve çoğunluğu desteksiz olan korkuları da pekiştirmektedir. Bütünleşmenin taşıdığı sosyal korkuların benzeri günümüzün küreselleşme gerçeği içinde de yaşanmaktadır. Karşılıklı etkileşim ve bağımlılığı beraberinde taşıyan küreselleşme sürecinde, yeniden yapılanan küresel ekonomi kapsamında ucuz işgücüne kayan sektörlerin yarattığı işsizlik ve ekonomik sorunlar kızgınlığa dönüşerek içerdeki yabancıların suçlanmasına neden olmaktadır. Artan rekabet koşullarının getirdiği sosyal eşitsizlikler yabancıları birer "günah keçisi"ne dönüştürmektedir. Bununla birlikte küresel güvenlik boşluğunun neden olduğu terör saldırıları, göçmen grupları potansiyel tehdit haline getirmektedir (Yılmaz, 2008: 47).

İrkçılığın artık aşırı sağ partileri aşarak diğer siyasi eğilimlere de yayıldığını belirten Liogier de; Fransa'daki laik eğilimli internet sitelerinin bile artık neredeyse tek bir meseleyi İslam ve Müslüman korkusunu ele aldıklarını belirtmektedir. Bu kapsamda şarap-sosis organizasyonu ile Aralık 2010'da Fransa'nın İslamlaşması hakkında düzenlenen uluslararası bir toplantı kapsamında diğer Avrupa gruplarıyla koordinasyon içinde "İslamlaşma karşıtı Paris Çağrısı" yapılması (Liogier, 2012:7-8) buna örnek olarak gösterilebilir.

Bazı yazar ve uzmanlar Avrupa'da aşırı sağcı partilerin yükselişi ve İslam karşıtlığını 2008'de ABD'de başlayıp dünyaya yayılan küresel ekonomik kriz olarak görmektedirler. Ancak konu dikkatli bir şekilde analiz edildiğinde, tek nedenin bu olmadığı görülmektedir. Küreselleşme sürecinin yaşandığı günümüzde yaşanan aşırı sağın yükselişi güvenlikten kültür ve kimlik anlayışına kadar birçok değişik alandan beslenmektedir.³ Öyle ki konuyla ilgili analizlerin birçoğunda aşırı sağın yükselişiyle, İkinci Dünya Savaşı ertesinde başlayan Avrupa Bütünleşmesi projesinin tarihindeki en ciddi tehdit ile karşı karşıya olduğu dile getirilmektedir (Alkan, 2015). Ancak günümüzdeki İslam karşıtlığı ve İslamofobi ile ilgili literatür dikkatli bir şekilde incelendiğinde aslında bunun bizzat Batı tarafından oluşturulduğu ile ilgili önemli bulgulara rastlanmaktadır.

İSLAMOFOBİNİN İNŞASI VE TERÖRİST SALDIRILAR

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Batı, komünizm yerine kendisine yeni bir düşman olarak İslam'ı belirleyerek bu konuda siyasi ve entelektüel bazı faaliyetlerin önünü açtı. Bir yandan İslam'ı Batı uygarlığı için bir tehlike olarak işaret eden yayınlar yapılırken, diğer yandan siyasal İslam'a yönelik ötekileştirme ve şeytanlaştırma faaliyetleri geliştirildi. Batı dünyasında din ve kültür olarak İslam'ı bir tehlike/tehdit kaynağı olarak görme/gösterme ve bu temelde kitleleri harekete geçirmek önemli bir siyaset aracı haline geldi. Özellikle kriz ve seçim dönemlerinde, bazı politikacı ve aydınlar bu araca başvurmadan çekinmedi (Canatan, 2007: 435). Böylece komünizm sonrası ortaya çıkan ideolojik boşlukta küreselleşme süreci gelişirken, uluslararası sistemin dönüşümü ve siyasi istikrarsızlık ırkçı görüşlerin yeniden uyanmasına neden oldu. Öyle ki Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte ırkçılık, milliyetçilik ve antisemitizm, eski "Demir Perde" ülkelerindeki Marksist-Leninist ideolojiyle yer değiştirdi. Antisemitizm ile anti-İslamizm, İslamofobi ile Yahudi fobisi aynı paralelde ilerleyen kavramlar halini aldı (Krondorfer, 2015; Kedikli ve Akça, 2017: 57-95).

Bu ötekileştirmenin siyasi, kültürel ve toplumsal boyutta büyük ölçüde karşılık bulmasının önemli nedenlerinden biri de bu konuda ciddi bir akademik ve teorik arka plan yaratılmış olmasıdır. Yukarıda

³ Bkz: M. Nail Alkan, "Avrupa'da Yükselen İrkçılık: Pegida Örneği", **Akademik Bakış**, Cilt 8, Sayı 16, Yaz 2015, ss.275-289.

belirttiğimiz gibi İslam'ı komünizm tehlikesinin yerine ikame eden Pim Fortuyn bunun en çarpıcı örneklerinden biri olarak gösterilebilir. Yine eski CIA (Central Intelligence Agency) Başkanlarından James Wooley daha 1994'de, İslam'ı; "komünizm'den sonra, Batı'nın başına musallat olan yeni tehlike" olarak tanımlarken, Bush'un danışmanı Thomas Friedman da: "Onlar, medeniyetimizi kıskanan barbarlardır" ifadelerini kullanıyordu (Alptekin, 2015). Pim Fortuyn'un görüşlerinin yanısıra Samuel Huntington'ın "*Medeniyetler Çatışması Tezi*"⁴, Bernard Lewis'in "*Müslüman Öfkenin Kökleri*"⁵ ve Almanya Merkez Bankası eski yönetim kurulu üyesi Thilo Sarrazin'in "*Almanya Kendini Yok Ediyor*"⁶ adlı çalışmaları, uzun yıllar tartışılarak Müslüman karşıtlığının alt yapısını oluşturdu. Politikacı, asker, istihbaratçı gibi yetkililerin, paralel çizgideki açıklamaları da, bu tezleri destekleyen unsurlar oldu. Bu bağlamda Sarrazin'in 2010 yılında çıkardığı "*Almanya Kendini Yok Ediyor*" kitabı Almanya'da ciddi tartışmalara konu oldu. Müslümanların Alman toplumuna uyum sağlamadıklarını ve Almanya'ya yük olduklarını (Sarrazin, 2010) savunan yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve İslamofobi içerikli bu kitap piyasaya çıktıktan kısa bir süre sonra Almanya'nın en çok satan kitapları arasında yer aldı (Alkan, 2015). Böylece 1990'lardan itibaren popüler hale gelen İslamofobik literatür, 21. yüz yılın başından itibaren tehdit boşluğunu dolduran bir ideolojik inşa işlevi gördü (Baştürk, 2015).

İlginç bir şekilde bu literatür özellikle radikal İslamcı terör örgütleri tarafından da tekrar tekrar gündeme getirilerek, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında bir fay hattı oluşturulmaya çalışıldı. Nitekim Luizard *IŞİD Tuzağı* adlı kitabında bunu şöyle açıklıyor;

"...Samuel Hungtinton'un *Medeniyetler Çatışması* kitabını tekrar okuduğumuzda, selefi cihatçı kavramların aynen yansıdığını görüyoruz. İslam Devleti (IŞİD) bazen Hungtinton'un tezlerini, adeta "uygarlıklar çatışması" tarif edildiği gibi aynen sahnelensin diye kelimesi kelimesine alıyor. Burada bahsedilen; iki

⁴ Bkz: Samuel P. Huntington, **Medeniyetler Çatışması Tezi**, Çev: Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara, 2014, 11. Baskı.

⁵ Bkz: Bernard Lewis, "The Roots Of Muslim Rage: Why So Many Muslims Deeply Resent The West And Why Their Bitterness Will Not Be Easily Mollified", **Atlantic Monthly**, Vol. 266, No. 3, September 1990, ss.47-60.

⁶ Bkz.: Thilo Sarrazin, **Deutschland schafft sich ab: Wiewirunser Land aufs Spielsetzen**, Deutsche Verlags-Anstalt, 22. Baskı, München, 2010.

kültür, Doğu ile Batı arasında ya da Arap dünyası ile Avro-Atlantik dünyası arasında bir çatışma değil, İslam ile kâfirler arasındaki devasa çarpışmadır.” (2016:111).

Yine CIA eski yöneticisi John Brennan 26 Mayıs 2010’da yaptığı konuşmada şunları kaydediyordu:

“Düşmanlarımızı cihatçılar veya İslamcılar olarak tanımlamıyoruz. Çünkü kutsal bir mücadele olarak tanımlanan cihat İslam’ın bir parçasıdır. Masum insanları, kadınları ve çocukları öldürmek kutsal ve meşru olamaz. Gerçekten de, düşmanlarımızı bu şekilde isimlendirmek ancak onları arttıracaktır. Binlerce Müslüman’ı da öldüren bu katillerin kutsal bir davayı savunan dini liderler olarak görmek bu yanlış izlenimi güçlendirecektir.” (Louait, 2016).

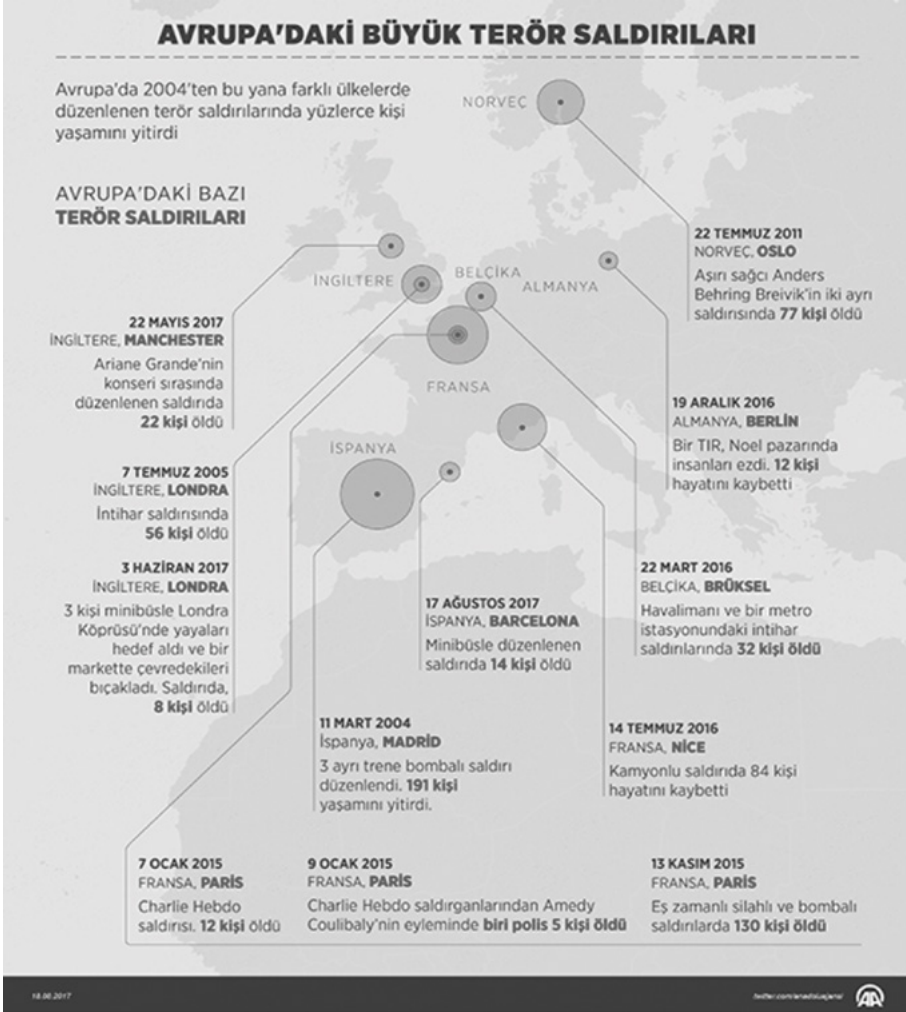
Özellikle Afganistan ve Irak’a müdahale sürecini meşrulaştırmak için İslam ve Müslümanları ötekileştirerek buna bir karşıtlık oluşturan çok sayıda kitap ve yayının kamuoyunun dikkatine sunulmuş olması, film belgesel ve vs. yapılmış olması da bu süreçte rol oynayan önemli etkenler (Barın, 2016: 6) arasında gösterilebilir. Bir yandan İslam, Batı’nın yeni ötekisi olarak işaret edilirken, diğer yandan 11 Eylül saldırıları ile birlikte terörizm ve Ortadoğu’ya müdahaleler de bunu pekiştiren önemli bir etken olarak geliştirildi. Soğuk Savaş süresince, özellikle Ortadoğu’da halkları Müslüman olan ülkelerde, Sovyetler Birliği’nin yayımlı politikalarına karşı İslami dinamikler ile oluşturulmuş olan örgütler, Soğuk Savaş sona erince Batılı devletlere döndüler. İslami sâikler ile hareket ettiğini iddia eden bir takım radikal İslamcı örgütlerden yola çıkarak ortaya atılan “İslami Terörizm” kavramı, günümüzde hala ABD ve Avrupa’daki Müslümanların, tehdit ve potansiyel suçlu olarak görülmesine neden olmaktadır. Bu durum Müslümanların türlü ayrımcılıklara uğramasına yol açan temel etkenlerden biri haline gelmiştir (Alptekin, 2015).

El Kaide’nin Batı’daki saldırıları ile hızlıca yükselen bu süreç, ardından özellikle IŞİD’in saldırıları ve yaydığı şiddet içerikli görüntüler ile doruk noktasına ulaştı. İslam ve terör özdeşliğinin İslam ve Müslümanların imajı üzerinde yarattığı sarsıntılar, Avrupa’da yaşayan Müslümanların gündelik hayatlarında önemli yarılma ve kırılmalara neden oldu. İslam toplumlarında özeleştirilmediği ve katı bir Batı

düşmanlığı yapıldığı sürece bu yarılmaların ve sarsıntıların devam edeceği de net bir şekilde gözlenebilmektedir. Ayrıca daha da tehlikeli günümüzde Müslümanlar üzerinden oluşturulan Batı düşmanlığı ve buna bağlı olarak Müslümanlara yönelik ayrımcılık, dışlama, kin ve nefret sürecinin nereye kadar uzanabileceği ise belirsiz kalmaktadır (Sağır, 2015:1024-1048).

Özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından Avrupa’da düzenlenen terör saldırılarında yüzlerce kişi yaşamını yitirdi. Bunlardan en kanlısı ise İspanya’nın başkenti Madrid’de 191 kişinin hayatını kaybettiği, üç ayrı trene konulan bombalarla gerçekleştirildi. El-Kaide ve IŞİD’in üstlendiği saldırılar Müslümanlara yönelik eski önyargıları pekiştirerek İslam ve Müslüman karşıtlığını daha da arttırdı. Böylece Avrupa’daki Müslüman imajı bu saldırılardan olumsuz etkilenirken, Müslümanlar, Batı’nın yeni “ötekileri” olarak, “içerdeki tehdit ve düşman” biçiminde algılanarak önemli sıkıntılarla karşı karşıya kaldılar. Bunlara paralel olarak İslam ve Müslümanlara karşı korku, dışlama, ayrımcılık ve saldırılar artarken, Avrupa’da yaşayan Müslümanlara karşı tutumlar da giderek sertleşmektedir (Övet, 2016:109-140).

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Avrupa’da gerçekleştirilen bazı terör saldırıları:

Grafik Kaynak: Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/dunya/avrupadaki-bu-yuk-teror-saldirilari-/886942>, (10.11.2017).

Araştırmalar, özellikle de 11 Eylül olayları ve bunu müteakiben İslamcı olarak adlandırılan örgütlerin Avrupa ülkelerinde yaptıkları terörist saldırıların etkisiyle Müslümanlara karşı gelişen bu ayrımcılık ve nefretin son beş yılda; her yıl ortalama üç kat arttığını göstermektedir. Örneğin Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Gözlemevi

(RAXEN ağı) tarafından 11 Eylül saldırılarının hemen ertesi günü yapılan, AB üyesi 15 ülkeyi kapsayan araştırmanın sonuçlarına göre:

“Bu ülkelerin hepsinde de, gizli bir İslamofobi, su yüzüne çıkmak için mevcut durumdan istifade ediyor. Bu İslamofobi kendisini, fiziksel saldırılar ve sözlü hakaretler şeklinde dışa vuruyor. Bu yaşananlar ve diğer işaretler bize, azınlıklar ve nüfusun geneli arasında bir uçurum olduğunu gösteriyor. Durum öyle bir hal aldı ki, Brüksel’deki Avrupa Komisyonu kendini, 2003 yılının Şubat ayında, sadece İslamofobi ile alakalı bir yuvarlak masa toplantısı düzenlemek zorunda hissetti.” (Geisser, 2010: 13).

Buna rağmen İslamofobik olaylar sürekli artmaya devam etti.

Sonuçta Avrupa toplumu günümüzde iki temel yapısal sorunla baş etmek zorunda kalmıştır. Birincisi Müslüman göçmenlere yönelik medyada üretilen ve görülen hoşgörüsüzlük, ayrımcılık ve ötekileştirme olarak ifade edilebilir. İkincisi ırkçılığı ve göçmen karşıtlığını Müslüman karşıtlığına eklemleyen aşırı sağ ve popülist siyasetin güçlenmesi ve bunun merkez siyasetin konumlanmasını ve siyasetini etkilemesidir. Ayrıca farklı ülkelerden entelektüellerin Müslüman karşıtlığına verdiği destekle siyasi söylemlerdeki sertlik daha da yaygınlaşmıştır. İslamofobi ve Müslüman karşıtlığı bir ırkçılık türü olsa da, ırkçılık ve yabancı düşmanlığına karşı uygulanan yaptırımlar İslamofobi için hala kurumsallaşamamıştır (Barın, 2016: 7).

İSLAMOFOBİ VE TERÖRİZM

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve küreselleşme sürecinin gelişmesi ile birlikte ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler terörizmin de uluslararası boyutunu daha da önemli hale getirmiştir. Artık teröristler de daha kolay harekete edebilir ve iletişim kurabilir olanaklara kavuşmuş ve bu teröristlerin hem mobilizasyonu, hem lojistik ihtiyacını sağlama hem de propagandasını daha kolay hale getirmiştir. Böylece terörizmin uluslararası boyutları artarken Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi (AK) ve AB gibi uluslararası ve ulus üstü örgütler, evrensel, bölgesel ve ulus üstü düzeylerde insan haklarını dikkate alan terörle mücadele stratejileri hazırlamışlardır. Bunun yanı sıra birçok ülke kendi çapında ulusal terörle mücadele stratejileri

benimsemişlerdir. Özellikle 11 Eylül'den sonra hazırlanan bu stratejilerde El Kaide vb. örgütlerin tehdidinin etkili olmuş olması, Batı kamuoyundaki İslam-terör ilişkisine ilişkin tartışmaları İslamofobi açısından önemli kılmaktadır (Ergül, 2015).

BM Genel Kurulu'nca 8 Eylül 2006'da 60/288 sayılı kararla kabul edilen BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi'nde; terör, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik en önemli tehditlerden biri olarak nitelendirilmektedir. BM Kararında: "Kim tarafından nerede ve hangi amaçlarla olursa olsun uluslararası barış ve güvenliğe yönelik en önemli tehditlerden birisini oluşturduğu için terörün tüm şekil ve tezahürlerini en güçlü şekilde kınadığı..." vurgulanmıştır. Stratejide, terörün bir dine, milliyete, medeniyete veya belli bir etnik kökene mal edilemeyeceği ve mal edilmemesi gerektiği açıkça vurgulanmaktadır: "Aynı zamanda terörün hiçbir dinle, milletle, medeniyetle ya da etnik grupla bağdaştırılamayacağını ve bağdaştırılmaması gerektiği" hatırlatılmaktadır (KDGM, 2013; Ergül, 2015).

BM'nin bu vurgusuna rağmen ABD ve Avrupalı müttefiklerinin terörle mücadele stratejisileri bu tanımların dışına taşmıştır. Yeni Amerikan Asrı için Proje (Project for a New American Country) adlı düşünce kuruluşu tarafından 2000 yılında ABD'nin dış politika vizyonunu açıklayan bir belge yayınlandı. Yeni muhafazakârlar (neo-conservatists) olarak tanınan bu düşünce kuruluşu tarafından dile getirilen düşüncelerin yer aldığı belge; ABD'nin küresel üstünlüğünü sürdürmek ve uluslararası güvenlik sistemini Amerikan çıkarlarına uygun bir şekilde yapılandırmak için ezici şekilde askeri güç kullanmayı ve İran'ın körfez bölgesini kontrol altına almayı öneriyordu. Fakat bu sürecin uzun süreceği biliniyordu (Kumar, 2016:159-160).

Ancak başlangıçta insan haklarını temel alan terörle mücadele stratejileri zamanla temel hak ve özgürlükleri zedeleyen ve bu konularda tartışmalara neden olan bir süreçte doğru evirildi. Özellikle 11 Eylül saldırılarını El-Kaide'nin üstlenmesi ve failerin Ortadoğu kökenli olması, ABD'nin Ortadoğu'daki hedefleri açısından da büyük bir fırsat yarattı. Ortadoğu'daki bu tehlike bahane edilerek Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) kabul edildi. BOP ile Ortadoğu'daki istikrarsızlık ve otoriter devlet yapıları, küresel terörü besleyen en önemli nedenler olarak öne sürüldü. Bu bölgeyi küresel sisteme entegre edebilmek için,

Ortadoğu'daki ülkelere demokrasi getirilerek dönüşüm sağlanması gerektiği ifade edildi. Bu dönüşümü zorlaştıran direnç faktörlerinin başında demokrasiyle uzlaşması zor, Batı karşıtlığını kimlik formu haline getiren nedenlerden biri İslam olarak kabul edildi. Bütün bu düşünceler ve yaklaşımlar Amerika'nın yeni dış politikasının İslam'a karşı şekillendirilmesine olanak sağladı (Güney, 2010; Altun, 2016).

Böylece 11 Eylül saldırılarının hemen ardından ABD'nin dış politikasının terörle mücadele çerçevesinde yürütüleceği kabul edilirken, ABD dış politikası Amerikalıları "kötü" Müslümanlardan korumak üzerine kurgulandı ve "İslamcı teröristlerin" ABD için hayati tehdit oluşturduğuna dair bildirimler yayınlanmaya başladı. Bu bağlamda Ortadoğu'ya demokrasi götürmek vaadiyle Afganistan ve Irak müdahaleleri gerçekleştirildi. Bu arada 11 Eylül'ün ardından egemen olan "*Medeniyetler Çatışması*" retoriği Afganistan ile Irak'taki savaşların yanı sıra Müslümanlar ile Araplara yapılan yerel saldırıların ideolojik temelini oluşturdu (Kumar, 2016). Afganistan ve Irak müdahalesi ile geçmişte ABD'nin Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgaline karşı mücadele için desteklediği İslamcı gruplardan kaynağını alan El Kaide gibi örgütler gittikçe güçlenmeye ve çeşitlenerek yeni örgütler doğurmaya başladı.

Diğer yandan 2010 yılının Aralık ayından itibaren Tunus'tan başlayarak Arap dünyasına yayılan ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan süreçteki güç boşluğundan yararlanan bu örgütlerle mücadelede zorlanan bazı devletler iflas etmeye başladı. Ve sonunda Batı medyası kendisine bir tür "politik UFO" gibi görünen, nereden çıktığı belli olmayan ve sanki durdurmaya kimsenin gücü yetmeyecekmiş gibi görünen cihatçı bir ordunun Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) örgütünün varlığını keşfetti (Luizard, 2016: 9). Bu örgüt 2014 yılından itibaren kısa sürede Irak ve Suriye'de yaklaşık 100 kilometre karelik alanda hâkimiyet kurarak halifeliğini ilan ederken, Ortadoğu'da uluslararası hukuka uygunluğu pek de sorgulanmayan Rusya ve Batılı devletlerin başını çektiği vekâlet savaşları kızışmaya başladı. Bu vekâlet savaşlarının gölgesinde canlı olarak yayınlanan video görüntüleri eşliğinde insanların kafasını keserek teşhir eden İŞİD, AB ülkelerinde de bombalamalar ve çeşitli saldırılar gerçekleştirdi.

Bu olayları müteakiben Müslümanların en çok yaşadığı AB ülkesi olan Fransa başta olmak üzere AB ülkelerinde İslam ve Müslüman

karşıtlığı 2015 yılının başından itibaren dramatik bir şekilde yükseldi. 7 Ocak 2015'te *Charlie Hebdo* saldırısı ve 13 Kasım 2015'te Bataclan ve Stade de France Stadyumu başta olmak üzere Paris'te gerçekleştirilen, 130 sivilin ölümüyle sonuçlanan saldırıları müteakiben Brüksel, Nice, Berlin, Londra ve Manchester gibi Avrupa kentlerinde terörist saldırılar yaşandı. Peş peşe gelen bu saldırılar Avrupa'daki Müslümanları hedef noktasına koyarak onlara yönelik dışlama ve saldırıların artmasına neden oldu.

Avrupa ülkelerine yönelik büyük yankı uyandıran terörist saldırıları organize eden örgütün aynı zamanda halifelliğini ilan ederek dünyadaki Müslümanları örgüte katılmaya davet etmesiyle Müslümanlara yönelik dışlama ve ayrımcılıklar örgüte militan sağlamaya hizmet etti. Bu ülkelerde dışlanma, ayrımcılık ve haksızlığı uğradıklarını düşünerek, başarısızlıklarından bu ülke yönetimlerini ve uğradıkları ayrımcılığı sorumlu tutan Müslüman gençler, IŞİD saflarına katılarak bir yandan intikamlarını almaya çalışırken, diğer yandan Allah yolunda ölüp şehit olma hayallerine kapıldılar. Böylece örgütün Avrupa'daki şiddet eylemleri ile buradan örgüte katılımlar karşılıklı olarak birbirini besleyen bir döngüye dönüştü ve buna paralel olarak Avrupa'da Müslümanlara karşı ayrımcılık ve nefret de katlanarak arttı.

Bu arada İslam ve Müslüman karşıtları bu olaylardan istifade ederek bütün Müslümanları hedefleyen açıklamalar yaparak, Müslümanların Avrupa'dan kovulması gerektiğini söylerken, bu saldırıları üstlenen IŞİD de aynı şekilde Müslümanlara Avrupa'yı terk ederek hilafet topraklarına gidip kutsal savaşa katılmaları çağrısında bulundu. Burada birbirlerine karşı gibi duran iki farklı karşıt yapının Müslümanların Avrupa'dan atılması konusunda temelde aynı hedefleri paylaşan iki kampa dönüşmesi son derece ilginç bir nokta olarak dikkat çekmektedir. Müslümanların Avrupa'dan kovulmasını isteyen İslam ve Müslüman karşıtları ile teröristlerin yapmak istedikleri temelde aynı ortak hedefte bulunmaktadır.

Nitekim Ocak 2015'te Paris'te gerçekleştirilen saldırılar sonrasında, WikiLeaks'te 14 Şubat 2015 tarihinde IŞİD'in teorisyenleri tarafından yazılmış "gri alanın yok edilmesi" ile ilgili bir makale yayınlandı. Makalede Avrupa'da kendilerini desteklemeyen konumda bulunan, Avrupa kültürü ile IŞİD teorisyenlerinin çizdiği radikal İslam çizgisi

arasındaki “gri alan” olarak ifade edilen Müslümanların yaşadığı bu alanın yok edilerek, buradaki Müslümanların kendilerine doğru itilmesi isteniyordu. “Bizler” (Müslümanlar) ve “onlar” (Batılılar) arasında bölünmüş bir dünya tahayyülü üzerine kurulan makalede Batı; elitler tarafından yürütülen emperyalist savaşın taraftarları olarak ifade edilmektedir. Batıda yaşayan Müslümanlar ise yaşadıkları o Batı ülkelerini “terk ettirilmeleri, buna zorlanmaları gereken yabancılar” olarak ele alınmaktalar. Makalenin tıpkı Batı’da Müslümanları yıllardır “ülkelerini terk etmeleri gereken yabancılar” olarak işaret eden İslamofoblarla aynı şeyleri açıkça ifade etmesi son derece dikkat çekicidir. Her iki taraf da Avrupa’da Müslümanlarla Müslüman olmayanların bir arada yaşamasının mümkün olmadığını tezini ileri sürmekte (Louait, 2016).

Diğer yandan;

“Müslümanlar, IŞİD’in faturasının İslam’a çıkartılmasına itiraz ettikleri zaman, genellikle, özeleştiriden ve eleştirel düşünceden kaçmakla suçlanıyorlar. Elbette Müslümanların eleştirel düşünceye ve kendilerine çeki düzen vermeye ihtiyacı var fakat IŞİD ve benzeri yapıların İslamofobik söylemleri yaygınlaştırıp, kuvvetlendirdiği de bir hakikat. Bu yapıların dünyadaki 1,5 milyar Müslüman nezdinde herhangi bir cazibesi varsa bu, neye inandıklarından ziyade, neyi reddettiklerinden kaynaklanıyor. Açıklayalım. Tehlikeli bir fasit daire ile karşı karşıyayız: IŞİD’i ortaya çıkaranlar ve savaşçıları, Müslümanların maruz kaldığı adaletsizlikleri büyük bir hak ihlali olarak görüyorlar. Adaleti tesis etmek adına korkunç barbarlıklara imza atıyorlar ve böylece adalet değil intikam peşinde koşmaya başlıyorlar. Dünyadaki Müslümanların kahir ekseriyeti, onların yaptıkları vahşeti meşrulaştırmak için dini bir araç olarak kullanmalarına karşı çıksa da IŞİD, eylemlerini “din kisvesi” altında yapmaya devam ediyor. Bu durum, en basitinden Batı’da İslam’ın aşırılık ve terörizmle özdeşleştirilmesine yol açıyor. Hâlbuki böyle düşünenlerin unuttukları önemli bir nokta var: Terörizm, ırkı, dini veya kültürü ne olursa olsun farklı birey, grup ve devletler tarafından kullanılan küresel bir olgu.” (Kalın, 2014).

Avrupa'daki IŞİD saldırılarının Müslümanların yaşamakta olduğu Batı'daki "gri alan"ın bizzat kendileri tarafından yok edilmesine hizmet ettiğini belirten IŞİD teorisyenlerine göre; Batı'da yaşayan, ancak örgütün fikirlerini paylaşmayan ikiyüzlü münafık Müslümanlar örgütün saldırıları ile birlikte bu gri alanın yok edilmesiyle bir tercih yapmak zorunda kalacaklar. Bunlar ya mürtedleşerek oradaki kâfirlerle birlikte yaşamayı tercih edecekler, ya da bu haçlıların hükümetleri ve vatandaşlarının zulmünden kaçarak, bu ülkeleri terk edip İslam Devleti'ne göç edeceklerdir (Louait, 2016).

Nitekim Avrupa ülkelerinden binlerce genç El Kaide ve IŞİD gibi örgütlerin saflarına katılarak Irak ve Suriye'de çatışmalara katıldı. Sadece Fransa'dan Irak ve Suriye'ye savaşmaya gidenlerin sayısının yaklaşık 1000 civarında olduğunu aktaran Barın; yabancı savaşçıların üçte ikisinin Fransız vatandaşı olduğunu belirtmektedir. Fransa'da dini şiddet taraftarı gençlerin sadece %10'unun Fransız vatandaşı olmayan bir aile büyüğüne sahip olduğunu kaydeden Barın, bunların %90'ının en az iki kuşaktır Fransız olduğunu vurgulamaktadır. Bunlar ya Fransa'da doğmuş veya buraya çocukken gelmiş 'ikinci kuşak' ya da sonradan Müslüman olanlardan oluşmaktadır. Ayrıca IŞİD'e katılanların sadece %2'sinin bir cami aracılığıyla devşirildiği belirtilmektedir (2016: 272-273).

Dolayısıyla AB ülkelerinde yapılan saldırılar ve bunların sonuçları incelendiğinde tamamen IŞİD'in işaret ettiği amaca hizmet ettiği görülmektedir. Özellikle, Paris'te *Charlie Hebdo* çalışanlarının öldürülmesi medyada Müslümanlara karşı ciddi bir kızgınlığa ve Müslüman karşıtlığı hakkında serbest konuşma özgürlüğünün gelişmesine neden oldu. Akademik dünya ve basın dünyasında Müslümanlara karşı gelişen bu yaklaşımlara muhalefet edenler de oldu. Ancak genel olarak Müslümanların medya ve siyasi alanda olumsuz bir şekilde ele alındığı yaklaşımlar engellenemedi. Bu olayların ardından Brüksel saldırıları ve bunu müteakiben Fransa, Almanya ve İngiltere'de sivillerin üzerine sürülen araçlarla saldırılar gerçekleştirildi. Bu saldırılar da AB ülkelerinde Müslümanlara yönelik antipatiyi daha da derinleştirerek pekiştirdi. Sadece Avrupa'daki terörist saldırılar değil aynı zamanda dünyanın diğer yerlerinde yaşanan terörist saldırılar da birçok AB ülkesinde Müslümanlarla ilgili olumsuz algıların gelişmesine ve artmasına neden oldu. Irak ve Suriye'de IŞİD'in video görüntüleri eşliğinde insanların

kafalarını kesmesi ve buna paralel olarak aynı örgüt mensuplarının dünyanın değişik ülkelerinde sivil insanlara yönelik saldırıları, Avrupa ülkelerinde Müslümanlara yönelik olumsuz görüşlerin gelişmesine olanak sağladı. Haziran ayında, Tunus'ta İngiliz turistlerin öldürülmesi, İngiltere'deki Wimbledon açık hava tenis şampiyonası gibi halka açık etkinliklerde güvenlik önlemlerinin sıkılaştırılmasına yol açtı. İslami terörizm üzerinde artan güvenlik önlemleri de Müslüman profilleri üzerinde ciddi bir etkiye neden oldu. Güvenlik önlemlerinin arttırılması söylemi, politika ve kanun uygulamalarının vatandaşların etnik veya dini kimliğine göre farklılık göstermesini meşrulaştırmanın yanı sıra, sokaktaki kişisel saldırıları da meşrulaştırıyor. IŞİD'in yükselişi, medya yorumcularının yanı sıra siyasi çevrelerde de olumsuz görüşlerin doğmasına ortam hazırladı (Seta, 2015).

“Gri alanın yok edilmesi” gerektiğini savunan makalenin Batı'daki İslam karşıtlarının da savunduğu bölünme stratejisini savunduğu açıkça görülmektedir. Irak'ın ABD ordusu tarafından işgal edilmesini takip eden yıllarda, El Kaide'nin orada bulunan temsilcisi Ebu Musab Al-Zerqavi de aynen bu stratejiyi uyguladı. Irak devleti yerle bir edilip, ordusu ABD elçisi Paul Bremer'in yetkisi altında dağıtılırken, Sünniler ABD tarafından oluşturulan Şii çoğunluklu hükümet tarafından dışlanarak toplumun bölünmesi sağlandı. Zerkavi Sünnilerin yeni rejim tarafından dışlanarak ezildiği düşüncesini pekiştirmek için, özellikle Şiileri hedef alan hatta Şiilerin kutsal yerlerini hedef alan bir dizi kanlı saldırılar organize etti. Yüzlerce masum insanın ölümüne neden olan bu saldırılar, zulmün gittikçe büyümesine neden oldu. Böylece eski Baas kadroları da dahil olmak üzere Sünnilerin dışlanması pekiştirilirken, Irak toplumu tamamen kutuplaştırıldı ve El Kaide de bundan yararlanarak rahatça militan buldu.

Şimdi Hilafet ve dünyanın geri kalanı arasında bir çizgi çekerek bunları birbirinden ayıran IŞİD de kendisini Müslüman dünyadaki tek meşru otorite olarak göstermektedir. Onunla aynı fikirde olmayan herkesi mürtet veya ölümü hak eden münafık biçiminde teşhir etmeye çalışmaktadır. Ona göre Batı, Müslümanlarla sürekli bir şekilde savaşta olan bir haçlı ordusundan ibarettir. Bu yüzden tarihsel iki düşman olarak tasvir edilen Batı ve İslam sürekli bir savaş halindedir. Dolayısıyla Müslümanlarla Batı'nın ve batılıların birlikte yaşaması kesinlikle imkânsızdır. Batı'da yaşayan milyonlarca Müslüman'ın kendilerini

evlerinde hissederek yaşamasını imkânsız hale getirmek, IŞİD ve El Kaide gibi örgütlerin temel hedefleri olarak görülmektedir. Bu örgütlerin saldırıları ve buna karşılık geliyecek misillemeler, provokasyon ve saldırılar sonucunda Müslümanlarla Müslüman olmayanların birlikte yaşaması fiilen imkansız hale getirilmek istenmektedir. Batı ülkelerindeki saldırıları, özgürlük ve insan hakları ideallerini ortadan kaldırarak aşırı güvenlik politikalarının uygulandığı bir sıkıyönetim alanına sürüklemek için kullanan örgütler, bunu Müslümanların yaşadıkları bu toprakları terk etmeye zorlayacak bir zulmü kışkırtmak veya en azından bunların kanallarını güçlendirme argümanı olarak kullanmak ve bu yolla kendine eleman devşirmek istemektedir. Bu strateji İslam karşıtları Müslümanları Avrupa'dan atmak isteyen İslamofobiklerin amaçları ile bir paralellik arz etmektedir (Louait, 2016).

Yine Kalın'ın (2014) belirttiği gibi;

“İslamofobikler; IŞİD'i, İslam'ı terörizmle eşitlemek ve bütün Müslümanları da şüpheli durumuna düşürmek için kullanıyorlar. Buldukları ülkelerin hükümetlerini bu ülkelerdeki Müslüman vatandaşlara ve göçmen topluluklarına karşı sert tedbirler almaya hatta adeta savaş açmaya çağırıyorlar. Ülkelerindeki radikal unsurları kökünden temizlemek bahanesi ile IŞİD gibi yapıları kullanıyorlar. Böylece bir aşırılık, diğer aşırılığı besliyor. Bu karşılıklı aşırılıklar ve korkular döngüsü daha derinlerde başka tür ayrımcılıkların doğmasına neden oluyor. (...) Bu arada 'İslamofobi endüstrisi', IŞİD'in gayrimüslimden çok Müslüman öldürdüğünü, batılı hedeflerden çok İslam şehitlerini yok ettiğini ve dünyada Müslümanlar arasında korku ve ayrımcılık havası estirdiğini işlerine gelecek şekilde kolaylıkla göz ardı ediyor.”

Nitekim IŞİD saldırıları Avrupa genelinde İslam ve Müslüman tartışmalarını şekillendirirken, mülteci krizi de çoğu kişi ve merci tarafından Müslümanların Avrupa'yı istila girişimi olarak değerlendirildi. Örneğin; Macaristan eski Dışişleri Bakanı László L. Simon, Macarları Hıristiyan maneviyatına geri dönmeleri ve devasa göçün olumsuz kültürel etkilerinin giderilmesi amacıyla daha çok çocuk sahibi olmaları konusunda uyardı (Seta, 2015; Aktaş, 2016: 426-439). Ayrıca Avrupa'ya giden Müslüman mülteciler içerisinde terörist örgüt mensupları

olabileceği düşüncesi, bu korku ve ön yargıların büyümesine neden oldu. Arıboğan'ın (2012) da belirttiği gibi:

“Zayıf olana hükmetme arzusu tarihin her döneminde öteki-
leştirilen, aşağılanan ve dışlanan grupların varlığına ön ayak
olmuştur. Egemen olanın belirlediği normların dışında kalan,
uyum sağlayamayan ve itaat etmeyenler üzerindeki baskılar
büyük çaplı çatışmaların, toplumsal parçalanmanın en önemli
sebeplerinden biri olmuştur. Bu tür ayrımcı politikalar toplu-
mun bazı kesimlerini düşmanlaştırırken, egemen güçlere ya-
kın duranları da bütünleştirme işlevi görmektedir. Kendisini
egemenlerle özdeşleştiren grupların bu şekilde konsolide edil-
mesi ve ortak düşmana karşı yekpare bir tavır içinde olması
sağlanmıştır. (...) Özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından Ba-
tı'da yükselen Anti-İslami tutumun güç politikası bakımından
açıklaması da bu çerçevede yapılabilir. Bir yandan egemenlerin
kendi çevrelerini bütünleştirici ortak düşman figürü üretimi
yoluyla bir ideolojik boşluk doldurulmaktadır; diğer yandan da
İslam coğrafyası üzerindeki her türlü siyasi baskı uygulaması-
na uluslararası kamuoyu desteğini sağlayacak genel bir ruh hali
kurgulanmaktadır.”

SONUÇ

AB ülkelerinde yükselmekte olan İslamofobi, yabancı düşmanlığı ve göçmenlere yönelik ayrımcılık ve saldırılar gün geçtikçe artarken, bu durum Müslüman gençlerin radikal İslamcı örgütlere katılmasına katkı sunmaktadır. 11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terörist saldırılar, İstanbul, Madrid, Londra, Paris, Brüksel ve Manchester gibi şehirlerde yapılan terörist saldırılar, Müslümanlar ile batılılar arasında çatışma senaryoları ve teorilerini savunanların görüşlerine hizmet etmektedir. Avrupa devletleri ırkçılıkla mücadele konusunda bir yandan önlemler alıp yaptırımlar uygularken, diğer yandan aşırı sağcı ve popülist siyasetçilerin kışkırtmaları ile buralarda gittikçe yayılan İslamofobi, bütün bu önlemleri boşa çıkarmakta ve/veya önemli oranda zayıflatmaktadır (Aktaş, 2014).

Ayrıca İslam ve Müslüman karşıtlığı, Avrupa ülkelerinde farklı kül-
türlerin bir arada yaşamasını tehlikeye sokmanın yanı sıra, AB'deki

özgürlükçü ve demokratik değerler ile toplumsal barış için de ciddi bir riskler oluşturmaktadır.

Diğer yandan İslam ve Müslüman karşıtları da El Kaide ve IŞİD gibi örgütlerle Müslümanları aynı şekilde ele alarak, buldukları ülkelerin hükümetlerini bu ülkelerdeki Müslüman vatandaşlara karşı sert tedbirler almaya çağırmakta ve Müslümanları topyekün şüpheli durumuna düşürmektedirler. Böylece AB ülkelerindeki aşırı sağcı ve popülist hareketlerin aşırılıkları, terörist örgütleri beslemekte ve bu döngü daha derinlerde başka ayrımcılıkların doğmasına neden olmaktadır.

İslamofobi ile etkin bir mücadele için İslamofobi açıkça nefret suçu biçiminde tanımlanarak Avrupa çapında istatistiklere dâhil edilmeli ve nefret suçu mevzuatları bütün AB ülkelerinde kararlı bir şekilde uygulanmalıdır. AB ve üye devletlerin İslam ve Müslüman karşıtı olayları daha ciddiye alarak, Müslüman ve göçmen düşmanlığı ve karşıtlığına karşı somut politikalar geliştirmeleri ve bu konularda araştırmaların yapılmasını desteklenmeleri gerekmektedir. Müslümanların maruz kaldıkları insan hakları ihlalleri, medya mensupları, hukukçular ve siyasetçiler tarafından titizlikle ele alınmalı ve Müslümanların olumsuz imajının silinmesi için alternatif yöntemler geliştirilmelidir. Eğitim kurumları, kamu kurumları ve iş yerlerinde Müslümanların ayrımcılığa ve şiddete maruz kalmasını engelleyen mekanizmalar geliştirilmeli ve bunlarla ilgili yasal düzenlemeler yapılarak önlemler alınmalıdır. Müslümanlar ve göçmenler de dâhil toplumun bütün üyelerinin adil ve eşit bir şekilde eğitim ve iş olanaklarından yararlanmaları ve kariyer yapmaları sağlanarak, Müslümanlara yönelik dışlama ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması için önlemler geliştirilmelidir. Böylece Müslüman gençlerin de yaşadıkları ülkelerde kendilerini eşit vatandaşlar olarak görebileceği, buraları aidiyet hissiyle bağlandıkları yurt olarak görmeleri, suç, şiddet ve terörizmden uzak durmaları sağlanmalıdır (Aktaş, 2016: 426-439). Ayrıca IŞİD ve El Kaide gibi örgütlerle etkin bir mücadele yürütülerek, bu örgütleri ortaya çıkaranlar ve destekleyenlerin de belgeleri ve delilleri ile deşifre edilmesi de İslamofobi ile mücadelede son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, M. (2016). “Avrupa’da Yükselen İslamofobi ve İŞİD”, **1. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi Bildiriler Kitabı**, 5-7 Mayıs, 2016, 426-439.
- AKTAŞ, M. (2014). “Avrupa’da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi”. **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt:13, No:1,31-54.
- Aljazeera, (2015). <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/pegida-gocmenlere-karsi-yurudu>, (07.04.2016).
- ALKAN, M. N. (2015). “Avrupa’da Yükselen Irkçılık: Pegida Örneği”. **Akademik Bakış**, Cilt: 8 Sayı: 16, 275-276.
- ALPTEKİN, G. (2015). “Batı’da Yükselen İslamofobinin Kökenleri ve Yansımaları”, **Yeni Ufuk Dergisi**, 20 Mart 2015, <http://www.yeniufukdergisi.com/batida-yukselen-islamofobinin-kokenleri-ve-yansimalari/>, (07.04.2016).
- ALTUN, A. (2016). “Avrupa’da Bir Hegemonya Aracı Olarak İslamofobi, Irkçılık ve Pegida”, **Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi Bildiriler Kitabı**, 5-7 Mayıs, 2016, 88-98.
- AMENSTY INTERNATIONAL (2012). Choice and Prejudice, Discrimination against Muslims in Europe. London: Amensty International.
- ANADOLU AJANSI (2017). Avrupa’daki Bazı Büyük Terör Saldırıları, <http://aa.com.tr/tr/dunya/avrupadaki-buyuk-teror-saldirilari-/886942>, (10.11.2017).
- ARIBOĞAN, Deniz Ülkü (2012, 26 Eylül). İslam düşmanlığı nefret suçudur!. Akşam Gazetesi.
- ATNASHEV, V. R. (2016). “Impact of Islamophobia and Human Rights: The Radicalization of Muslim Communities”, in Alexander R. Dawoody (Ed.) **Eradicating Terrorism from the Middle East**, Switzerland: Springer.
- BARIN, H. (2016). **İslamofobi ve DAES**, İstanbul: Tezkire Yayınları.
- BAŞTÜRK, L. (2015). Beş Soruda İslamofobi, <http://www.dunyabulteni.net/haber/320807/bes-soruda-islamofobi>, (07.04.2016).
- BBC Türkçe (2015). Le Pen, Müslümanlara nefreti körüklemekle yargılanıyor, 20 Ekim 2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151020_le_pen_dava, (16.10.2017).

- CANATAN, K. (2007). “Hollanda’da Anti İslamist Bir Hareketin Anatomisi: Pim Fortuyn Hareketi”, Ed. Kadir Canatan, Özcan Hıdır, **Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm**, Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- DAĞ, A. (2016). “İslamofobia Hegemonyayı Derinleştirme ve Bir Hegemonya Projesi Olarak Euro-İslam”. **1. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi Bildiriler Kitabı**, 5-7 Mayıs, 2016, 35-49.
- DAVIES, P. (1999). **The National Front in France**, London: Routledge.
- ERGÜL, E. (2015). “İslamofobi Olgusu Bağlamında Terörle Mücadele Dili ve Politikaları”. **TAAD**, Yıl:6, Sayı:22 (Temmuz 2015), 299-336.
- FORTUYN, P. (1997). **Tegen de islamisering van onze cultuur, Nederlandse identiteit als fundament**, Utrecht: A. W. Bruna Uitgevers.
- GEISSER, V. (2010). **İslamofobi**, İzmir: Mavi Ufuklar.
- GÜNEY, Ç. (2010). “Büyük Ortadoğu Çerçevesinde İslam ve Demokrasi”, <https://dusuncetarihi.files.wordpress.com/2010/01/buyuk-orta-dogu-cercevesinde-islam-ve-demokrasi.pdf>, (15.03.2016).
- HUNTINGTON, S. P. (2014). **Medeniyetler Çatışması Tezi**, Çev. Murat Yılmaz. Ankara: Vadi Yayınları 11. Baskı.
- KALIN, İ. (2014). Bir Fasit Daire: IŞİD ve İslamofobi, Sabah Gazetesi, 19 Kasım 2014.
- KALLIS, A. (2016), Setav Analiz, Mart 2015 Sayı: 119, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150313172544_avrupada-radikal-sagin-yukselisi-pdf.pdf, (16.10.2017).
- KDGM (2013). **Ulusal ve Uluslararası Terörle Mücadele Strateji Belgeleri**, Ankara: KDGM Yayınları.
- KEDİKLİ, U., Mehmet Akça (2017). “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa’da Artan İslamofobi”. **TESAM Akademi Dergisi**, Ocak 2017. 4 (1), 57-95.
- KRONDORFER, B. (2015). “Anti-Semitism and Islamophobia: Twinsor Category Mistake?”. **Cross Currents**. Vol. 65, Issue. 3, 292-404.
- KUMAR, D. (2016). **İslamofobi, İmparatorluğun Siyaseti**, Pınar Yayınları, İstanbul.

- Le Monde (2015). http://www.lemonde.fr/politique/article/2015/02/16/manuel-valls-prone-l-unite-pour-combattre-l-islamo-fascisme_4577055_823448.html, (10.10.2017).
- LEWIS, B. (1990). “The Roots Of Muslim Rage: Why So Many Muslims Deeply Resent The West And Why Their Bitterness Will Not Be Easily Mollified”, **Atlantic Monthly**, Vol. 266, No. 3, September 1990, 47-60.
- LIOGIER, R. (2012). **İslamlaşma Efsanesi**, Çev. Hande Turan Abadan, İstanbul: Epos.
- LOUAÏT, Y. (2016). “L’alliance objective entre terrorisme et islamophobie”, 28 Mai 2016, <https://blogs.mediapart.fr/yasser-louati/blog/260516/lalliance-objective-entre-terrorisme-et-islamophobie>, (10.10.2017).
- LUIZARD, P. J. (2016). **İŞİD Tuzakı**. Çev. Yasemin Özden Charles, Ankara: İletişim Yayınları.
- Milliyet, (2017). Avusturya’da Aşırı Sağ Hükümet Kurdu, Milliyet, 16 Aralık 2017, <http://www.milliyet.com.tr/avusturya-da-asiri-sagcilar-dunya-2573675/>, (17.12.2017).
- MINKENBERG, M. (2000). “The Renewal of the Radical Right: Between Modernity and Anti-modernity”, **Government and Opposition**, Vol 35, Issue 2 (2000):170-88.
- OXTOBY, W., Alan Segal (2007). **Concise Introduction to World Religions**, Oxford: Oxford University Pres.
- ÖVET, T. (2016). “Terörizm, İslamofobi ve Nefret Suçu İlişkisi”. **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Mayıs 2016, 5 (1), 109-140.
- ÖZBEY, M. (2017). Naziler bir kez daha mecliste, Almanya şokta!, Habertürk, 25 Eylül 2017, <http://www.haberturk.com/naziler-bir-kez-daha-mecliste-almanya-sokta-1646840>, (03.11.2017).
- PROWE, D. (1994). “‘Classic’ Fascism and the New Radical Right in Western Europe: Comparisons and Contrasts”. **Contemporary European History**. Vol 3, No 3 (1994): 289-314.
- SAĞIR, A. (2015). “Kamusal Hayatın Dışlanan Yüzleri Olarak Avrupalı Müslümanlar ve İslamofobi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 4, 1024-1048.

SARRAZIN, T. (2010). **Deutschland schafft sich ab: Wiewirunser Land aufs Spielsetzen**, München: Deutsche Verlags-Anstalt, 22. Baskı.

SETA (2015). Avrupa İslamofobi Raporu, <http://setav.org/tr/2015-avrupa-islamofobi-raporu/etkinlikler/37008>, (21.03.2017).

TIMETURK, Wilders'tan İslam karşıtı açıklama, 16.09.2017, <https://www.timeturk.com/wilders-tan-islam-karsiti-aciklama/haber-726804>, (10.12.2017).

YILMAZ, F. (2008). **Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı**, Ankara: USAK Yayınları,

WIEVIORKA, M. (1992). **La France Raciste**, Paris: Seuil.

İNSAN HAKLARI NOSYONU'NU NASIL ANLAMALIYIZ?

How Should We Understand The Notion Of Human Rights?

Prof. Dr. Celal TÜNER*

Geliş Tarihi: 26.12.2017 Yayına Kabul Tarihi: 08.01.2018

Öz

Geçen yirminci yüzyılın sonları ile yirmi birinci yüzyılın başlarında yaşadığımız şiddet, vahşet ve bölgesel savaşlar *insan hakları nosyonunun* istikameti konusunda derin şüpheler uyandırmış ve akabinde meşruiyet tartışmalarını gündeme getirmiştir. Bir taraftan U. Baxi ve C. Douzinas gibi düşünürlerin evrensel bir kurtuluş ütopyası olarak görülen insan hakları nosyonuna dair güçlü ve makul eleştirileri, diğer taraftan bazı ülkelerde yaşanan olayların pratik sonuçları meseleyi yeniden düşünmeyi gerekli kılmıştır. Sözgelimi Doğu Türkistan, Filistin, Somali ve Myanmar'da yaşanan trajediler, gittikçe büyüyen Mülteci sorunu, Ayrımcılık, Nefret ve İslamofobi ile Küre'de yaygınlık kazanan terör, bırakın insan haklarının teorik olarak tartışılmasını pratik sonuçları açısından bile meseleden fersah fersah uzakta olduğumuzu beyan eder. Bu yaklaşıma ustalıkla manevralarla itirazlar edilebilir; kötülüklerin kaçamayacağımız bir olgu olarak karşımıza dikildiği ya da onların iyiliklere nispetle değerlendirilmesi gerektiği söylemi ileri sürülebilir. Oysa meselenin insanlığın vicdanında ya da sağduyusunda yansımaları, insan haklarının varoluşun gerçeklerine uyacak bir şekilde düzenlenmesi gerektiğine dair feryatları seslendirir. Bu makale, insan hakları nosyonunu nasıl anlamamız gerektiğini çağın önemli bir filozofu Joseph Margolis'in görüşleri üzerinden kavramayı amaçlar.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Joseph Margolis, ikinci-en iyi, ahlaki fail, hakkaniyet

Abstract

The violence, ferocity, and regional warfare that we experienced in the late twentieth century and early twenty-first century have brought about deep doubts and legitimacy debates on which direction *the notion of human rights* go. On the one hand, the strong and reasonable criticisms on the notion of human rights seen as a universal salvation utopia of thinkers such as U. Baxi and C. Douzinas, on the other hand, the practical consequences of events placed some countries have made difficult the issue of how the matter is resolved and considered. For instance, tragedies encountered in East Turkistan, Palestine, Somalia and Myanmar, gradually growing refugee problem, discrimination, hatred and Islamophobia and the terrorism that has spread in the globe, declare that we are far away from the issue in terms of practical results, let alone discussing the human rights theoretically. This approach is objectionable by professional considerations. It may be argued that the evils stances as a fact that can not be escaped or those they need to be assessed in proportion to goodness. However, the reflections of the issue on consciousness or commonsense of humanity give voice to ideas about that human rights should be fulfilled in a way that fits the facts of existence. This article tries to comprehend how we should understand the notion of human rights through the ideas of Joseph Margolis, an important philosopher of our age.

Keywords: Human Rights, Joseph Margolis, second-best, moral agent, Justitia.

* Ankara Ün. İlahiyat Fak. Felsefe ve Din Bilimleri Böl. Öğ. Üyesi/Gazi Polath İlahiyat Fak. Dekanı, celal.tuner@ankara.edu.tr, orcid.org/0000-0002-9250-2336

GİRİŞ

Açıktır ki son dönemlerde dünyada meydana gelen hadiselerin tümü, ahlakî veya siyasî temele dayalı bir ayırım yapmayı imkânsız hale getirmiştir. Bunu imkânsız kılan büyük çatışmaların varoluşu ve bunun arka planında çeşitli sebeplerle ve –bazen de- dinden mülhem savaşların olması/doğmasıdır. Aynı zamanda bu çatışmalar, insan hakları ekseninde tarafsız, bağımsız, ideolojik çarpıtmalardan ârî bir şekilde değerlendirilmesinin niçin mümkün olmadığını göstermektedir. Bu durumu Batı'nın ahlakî/siyasî uygulamalarının kavramsal hegemonyasına bir başkaldırı ya da sorunların artık Batı'nın tercih ettiği kavram ve uygulamalara göre okunamayacağı anlamında değerlendirmek de mümkündür. Söz konusu manzaranın tüm Küre'de hissedildiği, ancak bu hususa karşı çıkacak ya da bu durumun üstesinden gelecek iradenin pek görülemediği açıktır. Bu durumda; (a) Küre'nin hiç kimsenin galip gelemeyeceği bir savaş durumuna yöneleceği, (b) bu kördüğümün geçerli ve nesnel bir çözümünün olamayacağı bir yola gireceği ve böylelikle (c) tarafların standart teorilerinden vazgeçip sorunu yeni bir bakış açısıyla ele almaları gerektiği düşünülebilir. Bu noktada söz konusu meseleleri yerel bir sorun, yani küçük bir toprak parçası için sergilenen hak iddiaları ya da ekonomik uygulamalar şeklinde okumak meseleyi oldukça basitleştirmek anlamına gelir. Diğer taraftan sorunları insan hakları gibi *ilk bakışta doğru gibi görünen* norm ve benzeri yöntemlere başvurarak çözemeyeceğimizi pek çok insan görmektedir.¹ Bu bakış açısını esasen Batı düşüncesinin yanlış yönde ilerlediği ya da tehlikeyle karşı karşıya kalışının bir ifadesi olarak yorumlamak da mümkündür.

Kuşkusuz tarafların nesnel bir çözüm bulamayacağı bu tür tartışmalar, temelinde ahlakî ya da ahlakî/siyasî bir fikir uyuşmazlığının olduğu kültürel formları seslendirir. Nitekim insanlığın ortaklığı fikri üzerine inşa edilen insan hakları nosyonu, Batı düşüncesinin 17. yüzyıldan beri 'doğal' ve 'rasyonel' bir zeminde terkiplendiği, 'medenî', 'siyasî', 'ahlakî' ve 'hukukî' kategorilerdeki hakları ya da talepleri temsil eder. Bu çerçevede düşünüldüğünde insan hakları nosyonunun otonom olmadığı; ilk bakışta "nesnel makuliyeti" yansıtsa da oldukça derin

¹ Jean Rivero (1998), "Hukuk Bilimi ve İnsan Hakları", Çev. Ömer Anayurt, **Liberal Düşünce**, C. 3. Sayı, 12, s. 22.

bilişsel ve normatif farklılıkları içerdiği, zıt inançlara ya da düşüncelere sahip grupların mezkûr nosyona gerçekliğin analizi çerçevesinde farklı yaklaşabileceği kolayca anlaşılabilir. Bu hususa kolaylıkla itiraz edilebileceği; 139 ülkenin insan hakları beyannamesine imza attıkları, hatta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Madde 30)'un, beyanname de ifade edilen hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesini amaçlayan bir girişimde veya eylemde bulunma hakkını verecek biçimde yorumlanmayacağı hususu, belirtilebilir. Aynı şekilde bu durum devletlerin ya da temsilcilerinin BM, NATO, AGİT, EİT, İKÖ vb. uluslararası kurumlar ile İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Ottawa Sözleşmesi vb. açık ve kararlı çözümleri kabul etmeyeceği ya da imzalamayacağı anlamına gelmez. Joseph Margolis'in ifade ettiği gibi devlet adamları arasındaki fikir birliğinin gerekçesi, kendilerinin de *beğendikleri* ve *önemsedikleri* ahlakî normları kendi çıkar ve davranışlarına uygun gördükleri zamanlar içerisinde kabul etmeleridir.² Bu durumu teorik veya uygulamalı tartışmalarda insan olarak başvurabileceğimiz hiçbir normatif nesnellik kaynağının olmadığı ya da olmayacağı şeklinde okumamak gerekir.

1. İNSAN HAKLARI: NESNELCİ YAKLAŞIM VE SONUÇLARI

Kabul edilmelidir ki devletlerin bu tür kurum veya sözleşmelere imza atmalarının temelinde bilgisel nesnelliğe dair insanoğlunun yaklaşımı yatmaktadır. Nesnelci yaklaşım, *elde daha iyi başka bir şey olmadığı* şeklindeki düşüncelere dayanan ve çoğu kez perspektifi ya da bakış açısını yansıtan *akıl yürütme formlarına* işaret etmektedir. Oysa dünyada yaşanan tüm sorunların bilgisel olmaktan çok ahlakî/siyasî bir yönü olduğunu görmek gerekir; bu yön de tarafların rakipleriyle tartışırken çoğu kez örtük olan imtiyazlara ya da dogmatik kavramlara müracaat etmeleridir. Bu durum, bilişsel olan ile ahlakî/siyasî olanın günlük yaşamımızda ayrı olamayacağı ya da ayrı tutulamayacağı; fikir ayrılıklarının sebebinin tarafların samimiyetle inandıkları doktrin ya da hayat görüşleri, ideolojileri oldukları anlamına gelir. Bu noktada ihtilaflarda vurgulanan “makuliyet” kavramının, tarafların birbirinden çok farklı *daha makul* düşüncelerinin bulunmayışına değil; anlaşmaları gereken bir zemine, çerçeveye işaret ettiğini gözden kaçırmamak

² Joseph Margolis (2006), **11 Eylül Sonrası Ahlak Felsefesi**, Çev. Celal Türer, Elis Yayınları, Ankara, s. 28.

gerekir. Bu husus, bilişsel yeteneğimizin *daha* rasyoneli bulma çabasında ön planda oluşunu gösterse de, yarışan ya da çatışan tarafların ahlakî/siyasî yeteneğinin tümünü göstermez. Zira mevcut halleriyle tüm toplumlar bir şekilde imtiyazlı olduklarını düşündükleri, uzlaşma kabul etmeyen ve mevcut tartışmanın çözümünü zora sokan ideolojik ve doktrinel değerlere bağlanmışlardır.

Toplumların uzlaşma kabul etmeyen değerlere bağlanmaları onları aynı ölçüde meşru kılan bir yaklaşımı gündeme getirmelidir. Sözgelimi pek çok konuda hümanizmi ya da insan haklarını kutsayan, ona *angaje olan* Batı ile İlahi Otoriteden imtiyaz aldıklarını ileri süren toplumlar arasında ahlakî/siyasî zeminde derin farklar olmadığını görebiliriz. Bu noktada sorunları “rasyonellik davası” içerisinde sunanların aslında kendi imtiyazlarını ve hatta gizli militanlıklarını sürdürdüklerini söyleyebiliriz. Buna mümasil “İlahi Otorite” uğruna kendini ve başkalarını yok edenlerin de dogmatikliğe ne denli *bağlandıklarını* rahatlıkla söyleyebiliriz. O halde, gerçek-dünya şartlarında imtiyazlı normların yetersiz görüldüğü durumlarda gündelik hayata dair genel geçer kanunlara ulaşabileceğimizi, imtiyazlı normların devrede olduğu durumlarda makuliyetin ise bir çözümü, yani asgari şartı yerine getirdiğini ama sorunlara dair ahlaki çözümler getirmediğini ifade edebiliriz. Böylesi bir asgari sürecin insanoğlunun hayatında daima etkili olması gerektiği; ihtiyaç duyulan pek çok konuda pratik akıl yürütmenin devreye girmesinin zıt fikirli insanların birlikte yaşayabileceği bir dünyayı oluşturmak adına elzem olduğu söylenmelidir.

Açıktır ki insanoğlu bazı çekişmeleri çözemeyecek ama tümüyle sürgit tartışmalar içerisinde de yaşamayacaktır. Bu hususun tespiti, kemikleşmiş normların yararsız, tehlikeli ya da kullanılamaz olduğu ya da sorunların çözümlenebileceği zeminleri aramanın yararsız olduğu anlamına gelmez. Kanaatimizce mesele felsefi açıdan; gerçekliğin bilen ile bilinen ekseninde ele alınıp, teori ile pratik arasında ayrımın olmayışı ve bakışımızın nesnel olduğuna ya da dünyayı inşa ettiğine inanmamızdan kaynaklanır. Başka bir ifadeyle teorik kavramların ya da belli bir zihni yeteneğin (Kant ya da Hegel fark etmez) yetkili talimatlarıyla *Gerçeklik* ya da *Dünya'yı* meşru gösterebileceğimiz bir temelimiz/zeminimiz olduğuna inanmamızda yatar. Oysa felsefe tarihi bize insan aklının nihaî şekli veya buna benzer yüce bir şeye veyahut da dünya hakkında mükemmel bir bilgiye sahip olmadığına dair bir

ders vermiştir. Benzer şekilde soruşturmalarımız akıl ve nesnelliğin tarih içinde evrim geçirdiğini; onların farklı toplum ve farklı yaşam biçimlerine bağlı olarak geliştiğini açıkça göstermiştir. Yine ahlakî ve siyasî meselelerde *nesnelliğin* derinlerdeki ya da görünenlerin arkasındaki anlamlara bağlı olduğunu; *ilk bakışta* geçerli olduğunu düşündüğümüz meselelerin esasen *teorik* yaklaşımlarımız ile ahlakî tutumlarımıza bağlı olarak geliştiğini fark etmek gerekir. Bu husus, tartışmalar da toplumların gelenek ve uygulamalarını göz önüne alarak, *ilk bakışta* geçerliliği normatif güç uygulamasına dönüştürmemek gerektiğine ve meşruiyetin başka çeşitlerinin de olabileceğine göndermede bulunur. Bununla beraber inandığımız ya da kabul ettiğimiz *İyi, Güzel ve Doğru*'nun -tam olarak kavranamasa da- yaşama üslubumuz, kanunlar ve normlar hususunda en doğru akıl yürütmeler icra etmesi umulur ve beklenir.

2. AHLAKİ FAİLLER: HOMO CULTURA

Son dönemlerde bilişsel yeteneğimizin realist okumayı iyileştiren yapısalcı ve tarihselci yaklaşımı, toplumların (icracı) değerlerinin farklılığını ve hatta uyumsuzluğunu hoş görmeyi, normatif meselelerde nesnelğe *daha makul* şekilde yaklaşmayı önerir. Bu durum, esasen gerçeklikle doğrudan yüzleşemeyeceğimizi, gerçekliğe dair bildiklerimizi kendimizin inşa ettiğini ve “doğru” diye savunduklarımızın sınırlılıklarını ifşa eder. J. Margolis düşüncenin Kartezyen paradokslardan ve görünüşteki imtiyazlardan kurtulması için bu bedelin ödenmesi gerektiğini ifade eder.³ Ona göre bu bedel, açık bir şekilde ahlakî meselelerde otonom bir merciin olmadığını; doktrinel imtiyazların da herhangi bir tözsel ahlakî çözümü sağlayacak gücünün olmadığını kabul etmektir. Zira *Homo Sapiens*'in üyeleri olarak insanlar, şahıslar, -yani benler, failer, “özneler”- dil ve kültürden ayrı olarak tanımlanamaz; kültürleşme süreçlerinden soyutlanarak ele alınamazlar. Bu hususlara düşünsel güçlerimiz, sorumluluk anlayışımız, hüküm verebilmemiz, derin düşüncelerimiz, seçimlerimiz ve sorumluluğumuz da eklendiğinde, her daim kültürel bir inşa olarak tezahür ettiğimiz gerçeğini fark ederiz. Bu farkındalık, ahlakî meselelerin tartışılmasında kültürleşmiş ve dönüşüme uğramış bireyleri hesaba katmadan sorunların çözülemeyeceğini, ahlakî failin bağlı olduğu düşünce ve eylem yeteneklerini

³ Joseph Margolis, a.g.e., s 36.

ilerletebilmesinin ancak bu noktayı keşfedebilmesiyle geliştiğini ifşa eder. Bu noktaya itiraz kabilinden benliklerin küresel bir perspektif içerisinde yetiştikleri ve benzer kültürleşme sürecine uğratıldıkları tezi öne sürülse de, onların *Homo Cultura*'dan ayrı oldukları söylene-
mez.

Ahlakî failerin kültür içerisinde inşa edilmeleri, yargılayan ve yargılanan yapıda olmaları esasen kültürel dünyanın indirgenemezliği ile insanlığın metafizik yapılardan, koşullardan ya da değerlerden vazgeçemeyeceğinin işaretidir. Bu husus, tarafların varlık, bilgi ve değer alanındaki hegomonik güçlerine duyduğu güven ile kültürel dünyalarının özgünlüğü ve meşruiyetlerini oluşturdukları ve böylece kendileri için vazgeçilemez alanlar oluşturduklarına işaret eder⁴. Bu durumda kendimize “doğru” ve “haklı” kavramlarından ne anlamamız gerektiğini sorduğumuzda ne yanıt umabiliriz? Kuşkusuz “doğru” ve “haklı” kavramları tüm toplumların –kişiliğin inşasında- tutarlı ve bütünlüklü olma hallerini oluşturmak için kendi ahlakî/siyasî zemininde cevapladığı ve ahlakî özneler olarak bu kavramları diğer ahlakî özneler sınıfına genişlettiği durumları temsil eder. Hayat içerisinde söz konusu kavramların bir araya bile gelemedikleri bilinen bir husustur. Sözgelimi düşmanlara saldırmak doğru olabilir ama bu durum bizi haklı kılmayabilir. Aynı şekilde birinden intikam almak konusunda haklı olabiliriz ama bu yaklaşım doğru olmayabilir. Eğer gerçekten ahlakî fail ya da benlikler isek kültürel dünyamızın, fizikî dünyamızın hak ettiği kadar realist bir konumu hak ettiğini görmemiz gerekir. Bu husus, ben/lik/ler de dâhil tüm insanî yapıların tarihsel ve kültürleşmiş “ikinci ürünler” olduğunu ve dolayısıyla hayata dair nesnelci varsayımların temelini (doğrudan) olmadığını gösterir. Zira toplumların inşa ettiği ürünlere hükmeden, bağımsız ve herkesin kabul ettiği norm ya da nesnel bir anlayışın olması mümkün görünmemektedir. Felsefe tarihinde gözden kaçan husus, Platon, Aristoteles, Descartes, Kant ve Hegel vb. filozofların kurgularının aktüel dünyadan ayırt edilebilir özelliklere sahip olduğunun düşünülmesidir. Oysa akıl, kültürel oluşumun ve tarihin melez ürünüdür ve onun normatif yeteneği her daim insan dünyasında bulunur.

⁴ Evrenselciğe karşı kültürel rölativizm temelinde hakları savananlar için bkz. Jerome J. Shestack (2006), “İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, çev. Ali Rıza Çoban-Bilal Canatan, **Liberal Düşünce**, Sayı. 43, s. 113-118.

Peki, hiçbir zaman doğrulanamayacak kaynaklar ile değişmez norm/lar arayışımız neyi temsil eder? Veya rasyonalistlerin öne sürdüğü mantıksal argümanlar ile akıl yürütmelerin dünya ve ahlak kuralları hakkında bizi kesinliğe ulaştırabileceğini umabilir miyiz? Veyahut da kendi toplumumuz ahlakî inançlarının doğru olduğunu göstermek, diğer toplumların ahlakî inançlarının yanlışlığını mı gösterir? Gerçekten önemli olan bu sorular inandıklarımızın çoğunu tümüyle kesin hale getiremeyeceğimizi gösterir. Antropologlar, hayat ve ölüme dair korku ve endişelerimizin bizi, durumumuzu meşrulaştırıcı norm ve deliller aramaya yönelttiği; bu noktada ahlakî dünyamızın kültürel, tarihsel, inşa edilmiş ve partizan fikirleri aşarak *sağduyulu, tutarlı ve bütünlüklü* fikirleri savunmaya doğru yönelerek aştığımızı ileri sürerler. Yine onlar insanlığın söz konusu düşünceye özellikle modern dönemde ulaştığını; insan yetenekleri ve gücüne dair yapılan araştırmalar ve farklı toplumların temasları ile onların farklı hayatlar yaşayabileceklerine dair keşiflerle bütün insanların ahlakî özneler olarak aynı ya da benzer oldukları hususunda bir inanç geliştiğini beyan etmişler.⁵ Olgusal olsa da oldukça dolaylı yoldan elde edilen bu psikolojik kanıtın, esasen insanların yaşamlarını düzenleyebilmek için üzerlerinde karar kıldıkları ilkeleri daha ön plana çıkarttığı ifade edilebilir. Bu noktada öngörülen varsayımın arkasında, insanın “rasyonel bir varlık oluşu” ve “evrensel yasalar” oluşturabileceği inancı yatar.⁶ Oysa yalnızca düşünerek, yani rasyonel varlık olarak dünya ve ahlak kuralları hakkında gerçeği keşfedebilsedik, alışkanlık ve otorite olarak inandığımız her şeyi bir kenara atabilir, sıfırdan başlayabilir ve herkesi ikna edebilecek bir dünya oluşturabilirdik. Aynı şekilde bilimdeki teorileri sorguladığımız zaman onların doğru olmama ihtimallerini gördüğümüzde, kendi varoluşumuz da dâhil dünya hakkında tam ve kesin inançlar çıkarsamanın hiç te (de) kolay olmadığını düşünebiliriz. Evrensel yasalar oluşturabileceğimiz hususuna gelince, bu durumu açıklamak için neredeyse herkesin kabul edeceği “öldürmeyeceksin” ilkesini ele alalım; *ilk bakışta* evrensel görünen bu ilke savaş durumunda ülkemizi savunmak, şizofren

⁵ Mehmet Erdoğan (1998), “İnsan Haklarına Kavramsal bir Bakış”, **Liberal Düşünce**, Cilt. 3, Sayı. 12, s. 11.

⁶ Liberal Teorisyenler “özgürlük” ve “eşitliğin” kaynak olduklarını iddia ederler. Özgürlüğü bilince ve eşitliği evrenselliği bağlamaları sebebiyle mevcut öneri ile aynı minvalde düşündükleri söylenebilir. Bkz. Mehmet Erdoğan, a.g.e., s. 7-9; A. Kadir Çüçen (2013;), **İnsan Hakları**, Sentez Yayıncılık, Bursa, s. 46-47; 65.

birinin çocuğumuza saldırısını önlemek ya da hayatımızı sürdürmek için kolaylıkla ihlal edeceğimiz bir duruma dönüşür. Oysa “yalan söylemeyeceksin”, “öldürmeyeceksin” türünden evrensel olduğu iddia edilen ilkelerin, kültürler içindeki insanların izleyebilecekleri bireysel ahlakî yargılar olduğunu görebilsek, hem evrensellik dayatması yapmaksızın bu ilkelerin makuliyetine dair inancı sürdürebilir hem de ahlakî yargılarımızı “dönüştürme” durumlarıyla ya da “inançlarımızı süzgeçten geçirme” hususuyla uzlaştırabiliriz. Tüm bunlar önem verdiğimiz şeylerin temelini oluşturacak köklü değerlerin anlaşılmasını sağlayacak ve bizi gerçekten rahatsız eden ahlakî sorunlar karşısında yolumuzu bulmamızı kolaylaştıracak unsurlardır.

3. AKTÜELİN GÜCÜ: HAKKANİYET

İnsanların toplumsal dokunun zedelenmemesi için geçici olarak rasyonel olarak ileri sürülen anlaşmaları ya da uzlaşmaları bağımsızlaştırıp, onları evrensel gösterme gayreti; sözlü anlaşmalara odaklanan ancak pratiğin değişen uygulamalarıyla yürüyen durumlara işaret eder. Bu durumu devletler/arasındaki anlaşmalarda daha açık bir biçimde gösterebiliriz. Gerçekte rakip gruplar arasındaki geçici bir anlaşmanın *ilk bakışta doğru görünen* uygulamaları, esasen farklı ihtiyati çıkarlar ile korku ve endişelerimizi giderme yolarıdır. Zira rakip gurupların birbirlerine olan derin güvensizliği, yapılması doğru olan şeyin tam da net olmadığı durumlarda, onları kendi kültürel zemin, inanç ve ahlakî yapılarına döndürür. Bunda şaşılacak bir durum söz konusu değildir. Asıl şaşılacak durum ise ahlakî/siyasî konularda sanki onlar matematiksel sorunlarmış gibi cevaplar üretmek, onları inandırıcı kılmak yollarına başvurarak çözümlediğimizi iddia etmektir. Oysa ne yapmamız gerektiğine dair kendi ahlakî/siyasî sorunlarımızdan başlayıp, daha açık ve daha iyi düşünmeye yönelik çabalar içine girebilirsek, değerlerimiz hakkında -rasyonalistler de dâhil- tartışmalara girebilir ve bir toplum için doğru olanın diğer insanlar için doğru görünse de pek çok problemi çözmediğini fark edebiliriz. Diğer yandan pek çok insan tarafından doğru ve yanlışın kültürdeki kurallara bağlı olarak ortaya

⁷ Rawls, genel olarak paylaşılan ve güçlü ilklere desteklenen, makul önermeler arayışına, yani özel durumlar hakkındaki yargılarımız ile genel ahlakî ilkeler arasındaki tutarlılık ilişkisine “dönüştürme” adı verir. Bu husus sosyal yaşamı düzenlemek ve uyumlu inançlar kümesi oluşturmak amacıyla güder. Bkz. Adam Morton (2006), **Pratikte Felsefe**, Çev. Mukaddes İlgün, Kesit Yayınları, İstanbul, s. 343.

çıktığı ileri sürülse de sözgelimi kölelik, çocuk hakları vb. hususlarda ahlakî görecelikle uzlaşmanın zor olduğu da hesaba katılmalıdır. Yapılması gereken ahlakî kanaatlerin çoğuna saygı duymak, ahlakî ikilemelerimizi enine boyuna inceleyip *hakkaniyetin* nasıl olabileceğine karar vermektir.⁸

Bilindiği gibi ahlakî meselelerde hakkaniyet çoğu kez adil olmak ile karıştırılır. Adaletin yaygın anlamı “herkese hak ettiğini vermek” ifadesinde hem adaletin belirli yetkileri ifade eden kanuni, sınırları belirlenmiş ve resmi bir kural olarak uygulanabilecek anlamı (jus) hem de belirsiz durumlarda ahlakî olanı ifade edecek anlamı vardır. Bu çerçevede hakkaniyet adaletin ahlakî anlamını temsi ederek, kişi ya da grupların iyiliği için gösterilen ilgi ya da daha makul olanı arayıştır. Benliklerin ya da ahlakî öznelerin “tarihsel, kültürel ve melez yapılar” olduklarını, tezahür eden yapılarda kültürel olan ile fiziksel olanın karıştığını; yorumlama ve değerlendirmelerin çoğu kez birbirine indirgenildiğini hatırladığımızda, hakkaniyetin pratik çözümlerde nihai çerçeve olmadığı; yine de işe yaradığı görülebilir. Margolis, Batı ahlak felsefesinde zikredilen kanuni adalet (jus) ile hakkaniyet ayrımlarının henüz yapılmadığını; kanuni önermeler ile ahlakî sorumluluklar arasında mantığı ve kavramsal analizlerin oluşmadığını ifade etse de, ahlakî/siyasî hususların hakkaniyet ile yani, rakip gruplar arasında kabul edilebilir, geçici bir anlaşmayla çözümlenebileceğini ileri sürer.⁹ Bunun anlamı grupların kendine özgü, doktrinsel olarak yapısal kaynakları olsa da pratik zeminde anlaşabilecekleri somut bir yönün her daim mevcut oluşudur. Bu noktada yapılması gereken grupların doktrinsel iddialarının geçerliliğine ve doğruluğuna yönelmesi yerine, aktüel alanın gücüne güvenmesidir. Zira teorik bir kabulün ya da inancın farz edilen önceliğine dayanarak pratik tartışmalar hususunda ilkeli veya bağımsız bir çözüm üretmenin mümkün olmadığı genel kabuldür.

Eğer yukarıdaki sergilenen düşünceleri takip edersek, ahlakî/siyasî tartışmaların *ahlakî* normlarımızdaki farklılıktan yani, *ilk bakışta doğru görünenin* ölçüt alınmasından kaynaklandığını görürüz. Ancak bu tür farklılıklar açık uçlu ve nihaî olarak ilkeli bir ayrıma gönderme yapmadığı için müzmin tartışmalarda ahlakî ve siyasî imtiyazlara geri dönüşe

⁸ Bkz. İsaiah Berlin (1998), “İdeal Arayışı Üzerine”, çev. Mustafa Erdoğan, **Liberal Düşünce**, Cilt, 3, Sayı. 12, s. 103-104.

⁹ Joseph Margolis, a.g.e., s 45.

yönelebilir. Sözelimi kürtaj tartışmaları genel olarak vahyedilmiş olanın iptali gibi algılanıp çözümsüzlüğe ya da karşılıklı restleşmelere dönüşmüştür. Böyle durumlarda *daha makul* olduğu düşünülen çözüm için bir süreye ihtiyaç vardır. Buna ilaveten ahlakî bir çözümün pratik açıdan etkili olması amaçlanıyorsa, bu çözümün mevcut güç denge-sizliklerini dikkate alması gerekir. Tüm bunların ötesinde, sorumlu çevreler arasında devam ettirilebilir nitelikte ahlakî bir duyarlılık geliştirmek, büyük haksızlıklara karşı çıkmak hakkaniyeti güvence altına almak adına en önemli görevidir.¹⁰ Bu hususların başarılması, kişinin *daha makul* yaşamasına ve *ilk bakışta doğru görünenin* ötesine geçmesine ve Margolis'in ileri sürdüğü *hiç kötülüğü*¹¹ hedefleyen bir politikaya benimsemesine ilerler. O, *Ahlakımız* tersini söylese de *ilk bakışta doğru görünenin* ötesindeki meşru bir seviyede *hiç kötülükten* başka bir şey bulamayacağımızı iddia eder. Bu nokta kabul edilince radikal imkânlar önümüzde oluşur. Bu, ahlakî yargılarımızın normatif sınırlamalarını sorgulamak ve onlara dair yeni yorumlar yapabilmektir. Buna göre *daha makule* doğru yönelmek, bizi oluşturan ahlakımızı bırakmadan ama ideolojik anlam lehine bir tercih belirtmeden pratik akıl yürütme sanatını devam ettirmektir. Zira ahlakî akıl yürütme, *daha iyi başka bir alternatif olmadığı için* kendi *ahlakımızdaki* ilk bilgiler, toplumumuzun *daha makul* olduğunu düşünerek tercih ettiği ve muhtemelen *sağduyulu olduğu hususlar ve basiretli kabullerle* işe başlar. Bu yüzden, ahlakî akıl yürütmede *ilk bakışta doğru görünen* hususlar, evrim geçiren sağduyusal endişeleri seslendirir.¹² Bu endişeler, ahlakî alanda kategorik olarak zorunlu, nesnelci, doğru ve haklıyı açıkladığını ortaya koyan düşünceleri içermez. Bu iyimser görüşün zaman alacak olsa da ahlakî alanda bir iyileştirme doktrinini seslendirdiği, sağduyulu failerin farkındalığı eşliğinde gelişeceği ve makul bir paradigma oluşturabileceği düşünülebilir.

¹⁰ Yakın zamanlarda Nelson Mandela'nın ırkçılıkla yaptığı mücadele ile bugünlerde Küre'de yaşanan olaylar karşısında Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptıkları bu tür önemli görevi anlamak için etkili örneklerdir.

¹¹ Margolis eserinde "nullum malum" ifadesini kullanmış ve bunu kötülükleri azaltmak anlamında "hiç kötülük" olarak tercüme ettik. O, "insan tabiatına ya da akıl yürütmesine dayanarak ahlakî bir emri haklı çıkaran değişmeyen ilkelerin olduğunu reddeden ama akıl yürütmesiyle de uyumlu olan, normatif kısıtlar dayatan kodları hafifleten, ahlakî olarak daha toleranslı vs." olan bir politikaya ya da öneriye bu ismi veriyor. Bkz. Margolis, a.g.e., s. 52-53.

¹² Joseph Margolis, a.g.e., s. 55-56.

Şimdiye kadar çizdiğimiz resim, *ahlakımız* içine gömülmüş, ahlakî uygulamalara korumacı ruhla yaklaşan, bilişsel ve akli imtiyazlardan sakınarak ahlakî endişeleri daha makul olan ile çözümlenmeye çalışan ahlakî faillerin tasviridir. Bu tasvirde benlerin ahlakî bir yola bağlanması doğamızdaki en seçkin olan unsuruna refleks olarak bir karşılık vermesi anlamına gelir ve bu husus kültürün yapılandırıcı ve değiştirici olan kolektif kaynaklarını diğer benlerle paylaşmaksızın “biz” kendimiz olamayacağımızı ifşa eder. Bu ifşa ahlakî bağlardan kaçamayacağımızı, doğamıza dair herhangi bir şeyi bilmenin bu zeminden ayrılamayacağını gösterir. Öyleyse ahlakilik, bizim ve başkalarının yaptıklarının normatif olarak değerlendirilmesinde, o hudutsuz olgunun pratik uzanımlarına verdiğimiz bir isimdir. Dolayısıyla ahlakî fail olmak, kültürel çevremizde diğer benliklerle olan ilişkilerimizde, bizim ve onların ilgi ve ihtiyaçlarına bağlı olarak şekillenen bir hadiseyi seslendirir. Ahlakî özneler, *Homo Sapiens*'in dönüşüme uğramış ve ebeveynlerinin müşterek eğilimlerini içselleştirmeleriyle ikinci-doğalı olan bireylerdir. Bu koşulları gözetmeyen, kültürleşmiş insanı merkez almayan ahlak/lar/ın nasıl var olabileceği açık değildir. Birey ahlakî değerlerin ötesine giderek *Varlığı* anlayamaz; sözgelimi fert olmanın ve (varlık olma) yüklemine nasıl geçilebileceği açık değildir. Buna itiraz kabilinden bireylerin kültürel varoluşlarını eleştirmenin, ahlakın anlamını ve *ahlakî* uygulamalarımızın temeldeki geçerliliğini değil; *ilk bakıştaki* geçerliliğini kritik etmek anlamına geldiği unutulmamalıdır.

Açıktır ki hayatlarımız hakkında ahlakî olarak anlamlı olan şeylerin, bireysel olarak yaptıklarımız üzerinde anlamı ve etkisi vardır. Bu noktada yaptıklarımızın ahlakî olarak geçerli olabilmesi için bireysel eylemlerimizi anlaşılır kılan, müşterek normların bir işlevi olması gerekir. Zaten ahlakiliği keyfi olmaktan kurtaran şey bu arayıştır. Bu arayışı gözetken failer tartışmalı aktüel sorunlar hususunda sadece karşılaştırmalı araçlarla ilerleyen; rakiplerinden daha büyük makuliyet inşa ediş vasıtasıyla ahlakî hayatın doğru normları hakkında *sözde* nesnel iddianın makuliyetine uyan ahlakî öznelerdir. Yine onlar, ahlakî nesnellik hususunda kavramsal beklentimizi azaltan, normları sadece bağlamları içinde meşrulaştırmaya inanan, iki değerli mantığın sınırlamalarında kaçınarak *geçici anlaşmanın* benimsenmesi gerektiği hususunda ısrar eden ahlakî failerdir. *Ahlakımı* öğrenmeye başladığımız

kültürün zemininde oluşan bilişsellik de, (Platon, Aristoteles, Descartes, Kant ve Hegel vb.) filozofların iddia ettiği gibi bağımsız dünyanın ayrıt edilebilir özelliklerine hitap edebilen, bilgi ya da doğru yargı için tatminkâr bir temel oluşturabilen niteliktedir. Bu nitelik, kendi sunî güçlerimizin bir ürünü olarak inşa ettiğimiz; normatif olarak onaylayabileceğimiz, doğru ya da haklı olarak belirlenme yetkisine sahip mahiyettedir. Söz konusu benliklerin geleneksel ahlakları dışındaki alanlarda hiçbir şekilde bilişsel otonomiye sahip olmayan ikinci-en iyi ahlakı benimseyen, bireylerin dünya içinde yaşayış biçimlerini bütünlüğü içinde gören, kendi ve diğer toplumların hayatlarının onlar vasıtasıyla belirlendiğini fark eden bireylerdir. Bu bireyler, davranışları ile hem kendilerini hem de etkiledikleri kimseleri derinden değiştirdiklerini bilirler ama tarihsel olarak uzun vadede nereye yolculuk yaptıklarını, tarihselleştirme sürecinin kendisini bilemezler. Bu noktada ahlakî araştırmanın “ilerlemekte” olduğunu kabul etmek bireylerin gerçekçi konumunu kabul etmektir. Aksi takdirde, bir paradoksun kurbanları oluruz ve sonsuza kadar bireylerden Levinas gibi “varlığın ötesinde”, Heidegger gibi “ontolojik”, Kant gibi “transandantal”, Lacan gibi yapısal “ilişkinin unsuru”, Sellars gibi “kurgusal”, Paul Churchland gibi “elenebilir” bireyler olarak bahsetmeye devam ederiz.¹³

SONUÇ

Günümüzde yaşanan tartışmalar her ne kadar şahısların eylemleri üzerine odaklansa da, onlar daha geniş bağlamdaki politik ve ideolojik çekişmelerden ayrılmazlar. Benzer şekilde rakip grupları aynı ideoloji ve düşünceler etrafında birleşeceğine inanmak mümkün değildir. Bu noktada kural koyucu evrensellik ya da gerekliliğin işe karışan herkes tarafından sonuçsuz olduğu görülecektir. Öyleyse pratik olanı belirli ilkeler veya önermelere göre değil, *rakip gruplar arasındaki geçici anlaşma* şartlarıyla oluşturmanın gerekliliğini görmeliyiz. Margolis, Batı ahlak felsefesinin büyük bir bölümünün, evrensellik ya da tarafsızlık eksenine demir atmış, sanki ‘herhangi’ bir gözlemcinin ‘bulmaya’ mecbur olduğu ya da ahlakî kavrayışa kilitlenmiş, gerçekçi mücadeleye atfedilmiş şeylerden oluştuğunu ileri sürer.¹⁴ Bir tür *Trasymachoscu* meydan okuyuşu seslendiren bu yaklaşımın, Küre’nin her tarafında sadece

¹³ Joseph Margolis, a.g.e., s. 155.

¹⁴ Joseph Margolis, a.g.e., s. 150.

tehdit şeklinde değil uygulamalı olarak görüldüğü aşikârdır. Küresel toplumun istikrarını bozabilecek bu tür uygulamalarda öncelikle uluslararası hukuka daha sonra hakkaniyet ölçütüne başvurma zorunluluğu vardır. Zira ahlakî bir fail olmak, doğadaki maksatlı değişimlere maruz kalmak ve *aktüel varoluşun kendine özgü eyleminde* bulunmak demektir. Bu dünya, kendi içinde yalnızca ve yalnızca bizim ahlakî failer olarak görev yaptığımız bir dünyadır. Bu kültürel dünyanın varlığını kabul etmek, fiziksel dünyanın sona erişini önlemenin tek imkânıdır. Böyle bir zeminde inşa edilecek benlikler, ikinci-en iyi durumları ve onun avantajlarını her daim zemin olarak benimseyecektir.

Tüm ahlakî failer seçmiş oldukları hayatın önemine şahitlik eder ve bunu, diyalektik bir biçimde karşıtlarının ahlakî ideolojilerinin zayıflığını ortaya koyarak yaparlar. Ancak ahlakî failer “doğal tür”den bir doğaya sahip olmadıkları, yani ideolojileri de biçim verici *Ahlaklardan* evrim geçirdiği için değişen tarih şartları içinde ihtiyati çıkarları değiştikçe ve çıkarlarını korumak için daha iyi stratejiler keşfettikçe, ahlakî failerin ideolojilerini tümüyle olmasa da kısmen değiştireceğini düşünmek makuldür. Diğer taraftan ikinci-en iyi ahlaka adanmış olan failerin “kısıtlı” doğaları içinde ahlakî yaşamın tüm “faziletlerini” bulamayacağını; ancak sorumlu bir biçimde yaşamının ve düşünmenin ayracını gözetmek zorunda olduğunu varsayabiliriz. Öngörülebilir bir geleceğe dair yürüyüşümüzde toplumun bütün üyelerinin *daha makule* ilerleyişinin garanti altına alındığı ahlakî teemmül seviyesine ulaşmanın ne kadar zor olduğunu görmemiz gerekmektedir. Ahlakî meselelerin otoriter yargı mercii ne *Ratio*, ne *Geist* ne de Kant’ın *Transandantal öznesidir*; doğaları gereği zıt, hatta çatışan ahlakî tartışmalarımızdır. Bu ahlakî çatışmalar alarm veren kültürel ya da dini çatışmalar şeklinde değil; etkin ve vicdanın sesini dinleyen, kendisini çok daha mütevazı görünümlere hasreden ve referans çerçevesini ikinci en iyi ahlaklara dönüştüren ahlak olmalıdır. Bu noktada tarafların ideolojilerinin çıkmazlarından kaçma konusundaki başarısızlıkları, esasen ahlakî açıdan bir başarısızlık değildir; tam tersine, kendilerini yok etme potansiyelidir ve bu durum aslında onların aslî argümanlarını tehdit eder. Eğer tüm çözümler ortaya konmuşsa, –evrensel olduklarını iddia eden ahlakların- ahlakî olarak geçerli bir çözüm icat etmesi nasıl bu kadar imkânsız olur? Bu noktada yaşanan hayat kayıpları (sözgelimi Filistin/İsrail, Hindistan/Pakistan mücadelesinde) anlaşmaya varılmış

bir çözümün, devam eden çarpışmaların doğru ve yanlışlarını ortaya koyamayacağını gösterir; bunun yerine, her iki halkın geçerli kabul ettiği daha geniş (hatta daha geniş bölgenin geçerli saydığı) kavramlarla ortaya konulan; özellikle ikinci-en iyi ahlak stratejisini takip etmeye uygun düşen bir çözüm olmalıdır.¹⁵

Bu çağın vizyonu açıkça ahlakî olabilecek bir çerçeve oluşturmak olmalıdır.¹⁶ İnsan hayatına asli bir saygı ve ihtimamı taahhüt eden dinlerin *Humanitas*'ın bütünlüğünü paylaşmaları, bu vizyonun garantörü olmalıdır. *Humanitas*'ı özcü bir biçimde evrenselleştirilmiş *partizan iyilikler* ile *pratik menfaatler* olarak belirleyen yaklaşımlar ahlakın geçerliliğini ortaya koyamaz. Eğer *insan hakları nosyonunu* mevcut toplumların *Ahlakına* dair kısmî gelişimi seslendiren ya da hiç kötülüğe doğru ahlakî bir bakış açısı olarak anlarsak, insan olmanın ahlakî önemini birleştiren ve destekleyen bir anlayış olduğunu savunabiliriz. *Humanitas*'ın değerini inşa etmek bize şu dersi verir; ahlakî teemmül “ötekinin” haklı davranışı için bir kaygıya işaret eder ve dünya halklarının tercih ettiği *ahlakî* ipuçlarından herhangi birini hesap dışı bırakamayız. O halde *insanlığımızı*, her daim belirlenebilen *asgari iyiliğe* benzer bir şeyin inşasına hasretmeliyiz.

¹⁵ Joseph Margolis, a.g.e., s. 173.

¹⁶ İsaiah Berlin, a.g.e., s. 94.

KAYNAKÇA

- ÇÜÇEN, A. Kadir (2013). **İnsan Hakları**, Sentez Yayıncılık, Bursa.
- MORTON, Adam (2006). **Pratikte Felsefe**, Çev. Mukaddes İlgün, Kesit Yayınları, İstanbul.
- RIVERO, Jean (1998). “Hukuk Bilimi ve İnsan Hakları”, Çev. Ömer Anayurt, **Liberal Düşünce**, C. 3. Sayı, 12.
- SHESTACK, Jerome J. (2006). “İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, çev. Ali Rıza Çoban-Bilal Canatan, **Liberal Düşünce**, Sayı. 43.
- BERLIN, Isaiah (1998). “İdeal Arayışı Üzerine”, çev. Mustafa Erdoğan, **Liberal Düşünce**, Cilt, 3, Sayı. 12.
- MARGOLIS, Joseph (2006). **11 Eylül Sonrası Ahlak Felsefesi**, Çev. Celal Türer, Elis Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, Mehmet (1998). “İnsan Haklarına Kavramsal bir Bakış”, **Liberal Düşünce**, Cilt. 3, Sayı. 12.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMUNUN TAVSİYE KARARI ÜZERİNE DİSİPLİN CEZASININ GERİ ALINMASI

Withdrawing Non-Judicial Punishments Due To The Recommendation Of
Turkish Ombudsman Institution

Cem DERİN* - Burak COŞKUN**

Geliş Tarihi: 01.01.2018 Yayına Kabul Tarihi: 21.01.2018

Öz

657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 135'inci maddesinde, süresi içinde itiraz edilmeyen disiplin cezalarının kesinleşeceği hüküm altına alınmıştır. Madde metninde açıkça ifade edilmese de itiraz üzerine verilecek kararlar da idari anlamda kesin bir iradeyi ortaya koymaktadır. Doktrinde, kesinleşmiş disiplin cezalarının Danıştay içtihatları doğrultusunda idari işlemlerle geri alınamayacağını savunan görüşler olduğu gibi idarelerin yükümlendirici nitelikteki idari işlemlerini her zaman geri alabileceğini savunan görüşler de mevcuttur. Ancak bu görüşler içerisinde, Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) tarafından verilen tavsiye kararlarının disiplin cezalarının geri alınmasına olan etkisinin değerlendirilmediği görülmektedir. Bu çalışmada, kesinleşmiş disiplin cezalarının idari tasarrufla geri alınmasına ilişkin doktrindeki tartışmalar; Danıştay içtihatları ve KDK kararları ile birlikte incelenmiş, KDK'nın vereceği tavsiye kararları üzerine hukuka aykırı olarak tesis edilmiş disiplin cezalarının idareler tarafından her zaman geri alınabileceği ve KDK tavsiye kararlarının disiplin cezalarının ortadan kalkma sebepleri arasında sayılması gerektiği tezi savunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Disiplin Cezasının Geri Alınması, Kamu Denetçiliği Kurumu, Tavsiye Kararı.

Abstract

Article 135 of the Civil Servants Law numbered 657 ensures that non-judicial punishments being not objected to in due of time shall become definite. Although not explicitly stated in the text of the article, the decisions to be made on the appeal also reveal a definite will in the administrative sense. In the doctrine, there are opinions which are parallel with the Council of State's precedents, defending definite disciplinary penalties cannot be withdrawn, there are also opinions which asserts that the obligatory administrative proceedings can always be withdrawn. However, it seems that the effect of recommendation decisions given by the Ombudsman Institution on the withdrawal of disciplinary penalties is not evaluated. In this work, discussions in the doctrine on withdrawing the final non-judicial punishments by an administrative proceeding are examined together with the Council of State's precedents and the decisions of the Ombudsman Institution and as a result it is defended that the non-judicial punishments which are established unlawfully can always be withdrawn due to the recommendations given by Turkish Ombudsman Institution.

Keywords: Withdrawing Non-Judicial Punishments, Turkish Ombudsman Institution, Recommendation.

* İdari Yargı Hâkimi, cem.derin@ombudsman.gov.tr, orcid.org/0000-0002-1989-4564

** Kamu Denetçiliği Kurumu Uzman Yardımcısı, burak.coskun@ombudsman.gov.tr, orcid.org/0000-0003-2322-4237

GİRİŞ

Bir kamu tüzel kişisi tarafından, kamu hukuku usul ve esaslarına göre istihdam edilen ve kamu hizmeti sunmakla görevlendirilmiş kişiler olan kamu görevlileri; Anayasanın 128'inci maddesine göre devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevleri yürütmektedir. Kamu hizmeti sunumunda temel amaç kamu yararının sağlanmasıdır. Kamu yararının sağlanabilmesi için de kamu hizmetlerinin hem belirli bir düzen içerisinde işlemesi, hem de etkin ve verimli bir biçimde yürütülmesi gerekmektedir. Kamu görevliliği statüsünden kaynaklanan bir takım sebeplerle kamu hizmetinde aksamalar meydana geldiğinde ise devletin, kamu görevlisine idari yaptırım uygulama yetkisi devreye girmektedir. Disiplin hukukunda devletin idari yaptırım uygulama yetkisi, kamu görevlisi tarafından kanunla yasaklanmış bir takım fiillerin işlenmesi durumunda, yine kanunla belirlenmiş disiplin cezalarının uygulanması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Disiplin cezası, kamu hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesini sağlamak amacı ile kanunların, tüzüklerin ve yönetmeliklerin kamu görevlisi olarak emrettiği ödevleri yurt içinde veya dışında yerine getirmeyenlere, uyulmasını zorunlu kıldığı hususları yapmayanlara ve yasakladığı işleri yapanlara durumun niteliğine ve ağırlık derecesine göre uyarma, kınama, aylıktan kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması ve devlet memurluğundan çıkarma şeklinde sırasıyla uygulanan yükümlendirici nitelikteki idari işlemleri ifade etmektedir.¹

Devlet Memurları Kanununa göre bir kamu görevlisine disiplin cezası verilebilmesi için disiplin soruşturmasının fiilin işlendiğinin öğrenilmesinden itibaren ceza türüne göre belli süreler içerisinde başlatılması, bir soruşturmacı görevlendirilmesi, ilgilinin savunmasının alınması ve disiplin cezasının belli süreler içerisinde sonuçlandırılması gibi bazı süreçlerin işletilmesi gerekmektedir. Bu süreçler işletildikten

¹ Bu çalışmada 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 124-136'ncı maddeleri arasında yer alan disiplin hukukuna ilişkin düzenlemeler esas alınmıştır. Burada yer alan düzenlemeler dışında, bazı kamu hizmetlerinin niteliği gereği farklı disiplin usul ve esaslarının öngörüldüğü 6413 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu, 682 sayılı Genel Kolluk Disiplin Hükümleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararname, Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği ve Aile Hekimliği Ödeme ve Sözleşme Yönetmeliği gibi düzenlemeler de bulunmaktadır.

ve disiplin cezası tesis edildikten sonra ilgili kamu görevlisi için bu ceza statü hukukunda olumsuz etkiler oluşturacağından,² bu defa cezanın hukuka aykırılığına yönelik itiraz ve disiplin cezasının geri alınması gündeme gelecektir.

Disiplin cezasının geri alınmasına ilişkin doktrindeki tartışmalar iki noktada yoğunlaşmaktadır. Bunlardan birincisi disiplin cezalarının hukuki niteliğinin ne olduğuna bir başka ifade ile disiplin cezalarının idari işlemler arasındaki yerinin ne olduğuna ilişkindir. Diğer tartışma konusu ise disiplin cezasının kesinleşmesinden ne anlaşılması gerektiğine ve bunun sonuçlarının ne olduğuna yöneliktir. Bu çalışmada, öncelikle kamu denetçisine başvurma hakkı ve KDK tavsiye kararlarının niteliğine yer verildikten sonra disiplin cezasının ortadan kalkması hallerine ve özellikle disiplin cezasının idari işlemle geri alınmasına ilişkin tartışmalara yer verilmiş, disiplin cezasının geri alınmasında KDK tavsiye kararlarının etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. KAMU DENETÇİSİNE BAŞVURMA HAKKI

Kamu denetçisine başvurma hakkı,³ 12 Eylül 2010 tarihinde hal-koylamasına sunulurken kabul edilen 5982 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti

² Örneğin, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun “Uygulama” başlıklı 132’nci maddesinin dördüncü fıkrasına göre; “(Değişik dördüncü fıkra: 13/2/2011 - 6111/112 md.) Aylıktan kesme cezası ile tecziye edilenler 5 yıl, kademe ilerlemesinin durdurulması cezası ile tecziye edilenler 10 yıl boyunca daire başkanı kadrolarına, daire başkanı kadrosunun dengi ve daha üstü kadrolara, bölge ve il teşkilatlarının en üst yönetici kadrolarına, düzenleyici ve denetleyici kurumların başkanlık ve üyeliklerine, vali ve büyükelçi kadrolarına atanamazlar.”

³ Ülkemizde, Kamu Denetçiliği Kurumu’nun 2013 yılında başvuru almaya başlamasıyla fiilen hayata geçirilen bu hak, dünyadaki yaygın kullanımıyla ombudsmana başvuru hakkı, altı kıtada ve doksandan fazla ülkede 188 bağımsız ombudsman kuruluşunda uygulanmaktadır. (Kaynak: <http://www.theioi.org/the-i-o-i>, Erişim Tarihi:10.01.2018) Türkçe’ye güvenilir kişi veya temsilci olarak çevirebileceğimiz ombudsman, bireylerin idari tasarruflardan kaynaklanan hak ihlali ve kötü yönetim iddialarını parlamento adına inceleyen; eleştirme, düzeltici önerilerde bulunma ve tespitlerini kamuoyuna duyurma yetkilerine sahip, anayasa veya yasa ile kurulan ve bağımsız bir kamu görevlisi tarafından temsil edilen bir yapıyı ifade etmektedir. (Hans GAMMELTOFT-HANSEN (1996). Ombudsman Kavramı, Çev: Turgay ERGUN, **Amme İdaresi Dergisi**, C.29, S.3, s. 195) İsveç Kralı 12. Charles’ın Osmanlı Devleti’ne sığındığı dönemde 1713 yılında ülkesine gönderdiği fermanla, vekil unvanıyla ilk kez görevlendirilen ombudsman, 1809 tarihli İsveç Anayasasında görevlendirme yetkisinin parlamentoya verilmesi ve bağımsızlığının tanınmasıyla bugünkü görünümüne kavuşmuştur. (Brian CHAPMAN (1970). **İdare Mesleği: Avrupa’da Devlet Memurluğu**, Çev: Cahit TUTUM, TODAİE Yayınları, Ankara) Yöneticilerin halkın şikayetleri doğrultusunda tedbir alması ve kamusal yetkilere sahip olan görevlilerin halka zulmetmelerinin önlenmesi; Türk-İslam devlet geleneğinin adalet müesseseleri olan Hilfu’l-Fudûl, Divân-ı Mezalim ve Divân-ı Hümâyün’da yerini bulmuş, özellikle Divân-ı Hümâyün özelinde

Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 8'inci maddesi ile herkese tanınan temel bir hak olarak Anayasanın "Siyasi Haklar ve Ödevler" kenar başlıklı dördüncü bölümünde ve "Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı" kenar başlıklı 74'üncü maddesinde yerini alarak Anayasal güvenceye kavuşmuştur. Anayasada yer alan düzenlemeye göre Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına (TBMM) bağlı olarak kurulan KDK'nın görevi idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri incelemektir.

Sui generis yapılar olan ombudsman müesseseleri denetimlerini parlamento adına yapmakla beraber, görevlerini bağımsız olarak sürdürmektedirler. KDK'nın TBMM Başkanlığına bağlı olarak kurulmuş olması, Kurumun idari teşkilat ile bağının kurulması niyetinden kaynaklanmakta olup TBMM Başkanlığı ile KDK arasında ayrıca bir hiyerarşi ilişkisi bulunmamaktadır. Nitekim 14 Haziran 2012 tarihli ve 6328 sayılı KDK Kanununda da Kurumun bağımsız ve tarafsız oluşu ile Başdenetçi ve denetçilerin hiçbir merciden emir ve talimat almayacakları vurgulanmaktadır.⁴ Anayasada idarenin işleyişine ilişkin şikâyetleri incelemek olarak belirlenen KDK'nın görevi; Kanunda, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek,⁵ araştırmak ve önerilerde bulunmak şeklinde somutlaştırılmıştır.⁶ Bu hüküm doğrultusunda KDK'nın, idari işlem ve eylemlerin yanında idarenin tutum ve davranışlarını da denetleyebilmesi ile hukuka uygunluk denetimi yaparken insan haklarına uygunluk ve hakkaniyete uygunluğu da gözetebilmesi, başvuruların tüm yönleriyle incelenebilmesine ve

---

ombudsman müessesesinin kuruluşuna etkisi saptanmış uygulamalardır. (Burak COŞKUN, Hamza GÜNAYDIN (2015). Ombudsmanlığın Kökeni Meselesi Bağlamında Türk-İslam Devlet Geleneğinde Şikâyet Hakkının Kurumsal Tekâmülü, **Ombudsman Akademik Dergisi**, Yıl 2, Sayı 3, s. 56)

⁴ 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, Madde 12.

⁵ 28 Mart 2013 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren KDK Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte inceleme ve araştırmanın kapsamına, insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluğun yanında "iyi yönetim ilkelerini gözetme" kriteri de eklenmiş, (Madde 1) Kurumun; "kanunlara uygunluk, ayrımcılığın önlenmesi, ölçülülük, yetkinin kötüye kullanılmaması, eşitlik, tarafsızlık, dürüstlük, nezaket, şeffaflık, hesap verilebilirlik, haklı beklentiye uygunluk, kazanılmış hakların korunması, dinlenilme hakkı, savunma hakkı, bilgi edinme hakkı, makul sürede karar verme, kararların gerekçeli olması, karara karşı başvuru yollarının gösterilmesi, kararın geciktirilmeksizin bildirilmesi, kişisel verilerin korunması" gibi iyi yönetim ilkelerine uygun işlem ve eylem ile tutum veya davranışta bulunup bulunmadığını gözeceği ve iyi yönetim ilkelerine uyacağı hüküm altına alınmıştır. (Madde 6) Resmi Gazete Tarihi: 28.03.2013, Sayısı: 28601 (mükerrer).

⁶ 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, Madde 1.

araştırılabilmesine olanak sağlamaktadır. İdarenin tutum ve davranışı ile doğrudan idarenin eylem ve işlemi ile ilgili olmayan, bireylerin kamu hizmeti alırken maruz kaldıkları muameleye ilişkin hususlar kastedilmektedir. Kamu görevlisinin bireylere kötü davranması, işini yavaşlatması, hizmetin ihtiyaç bulunmayan prosedürlerle geciktirilmesi ve bireylerin gereksiz yere bekletilmesi idarenin olumsuz tutum ve davranışlarını yansıtmaktadır.⁷ Hukukun genel ilkesi olarak hakkaniyet ise yasa ve uygulamaların sertliğinin yumuşatılmasında kullanılmakta⁸ ve somut duruma uygun çözümü ifade etmektedir.⁹ Hakkaniyet genel olarak; adalet ve dengenin sağlanmasında, öngörülme durumların ve katlanılamayacak zararların önüne geçilmesinde, miktar tayininde, kuralın uygulanmasından kaynaklanan katılığın aşılmasında, olayların kendine has koşullarında, fedakârlığın denkleştirilmesinde, nimet ve külfet dengesinin korunmasında, bölüşümde eşitliğin sağlanmasında, talebin makul ölçülerle karşılanmasında ve tatminkâr çözümlerin üretilmesinde devreye girmektedir.¹⁰

⁷ Zehra ODYAKMAZ (2013). Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumunun Tanıtılması ve 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değerlendirilmesi, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C.4, S.14, s. 9.

⁸ Zekeriya TEMİZEL (1997). **Yurttaşın Yönetime Karşı Korunmasında Bağımsız Bir Denetim Organı: Ombudsman**, IULA-EMME Yerel Yönetim Dünyası Yayını, İstanbul.

⁹ Müslüm AKINCI (1999). **Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman**, Beta, İstanbul, s. 304.

¹⁰ Burak COŞKUN (2017). **Kamu Denetçiliği Kurumu Tavsiye Kararlarının Analizi**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Kamu Denetçiliği Kurumu, s. 73-74. KDK Kanununun uygulanması bakımından hakkaniyetin yerindelik denetimini içerdiği de kabul edilmektedir. (Z. ODYAKMAZ, 2013, s. 9-10 ve 23-24, Erhan TUTAL (2014), **Dünyada ve Türkiye’de Ombudsmanlık**, Adalet Yayınevi, Ankara, s. 185.) Takdir yetkisinin çekirdek alanını oluşturan yerindelik, hukuka uygunluk denetiminin dışında yer aldığı için yargı mercilerinin görev alanına girmemektedir. (Yıldızhan YAYLA (2010). **İdare Hukuku**, Tıpkı 2. Basım, Beta, İstanbul, s. 193-194.) İdarenin yerindeliğe aykırı tasarrufla bulunması, uyguladığı politikanın amaca ulaşma bakımından isabetli olmadığını göstermektedir. (Kemal GÖZLER, Gürsel KAPLAN (2013). **İdare Hukuku Dersleri**, Bursa, Ekin Yayınları, s. 360-361.) Kamu hizmetinin etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için idareye kanun koyucu tarafından; hizmet araçlarının seçimi, hizmetin sunulma biçimi ve hizmet sunacak personelin belirlenmesi noktasında yasal sınırlar çerçevesinde takdir yetkisi tanınmaktadır. Kamu hizmetinin sevk ve idaresiyle görevli olanlar, kamu yararını sağlayabilmek için görevleri ile ilgili birçok konuda sürekli seçim yapmakta ve tercihlerde bulunmaktadır. Ayrıca bu seçim ve tercihler neticesinde oluşacak sonuçlar sebebiyle denetim makamları karşısında sorumluluk içerisine girmektedirler. Bu sorumluluğu taşımayan makamlarla, idarenin takdir yetkisinin sınırsız bir biçimde denetime tutulması kamu hizmetini işlemez hale getirebilir. Bu itibarla KDK’nın idarenin takdir yetkisi üzerindeki hakkaniyet denetimi yetkisini, eşitlik ve ölçülülük gibi hukukun genel ilkeleri veya kamu hizmeti ve iyi yönetimin gerekleri üzerinden yapılabileceği oldukça sınırlı bir kapsam içerisinde kabul etmek gerekmektedir.

KDK'ya denetim alanında verilen bu geniş imkân; bilgi ve belgelere 30 gün içinde erişilebilmesi, bilirkişi görevlendirilebilmesi ve gerektiğinde tanık dinlenmesi yetkileri ile desteklenmiştir.¹¹ Bu itibarla, bağımsız niteliğinden ötürü KDK'ya yapılacak bir başvuru, idari başvuruya göre daha etkili bir güvence sunmaktadır.¹² KDK'ya yapılan başvurulardan herhangi bir ücret alınmamakta ve dava açma süresi içinde yapılmış şikâyet başvurusu işlemeye başlamış olan dava açma süresini durdurmaktadır.¹³ Ayrıca başvuru üzerine yapılacak inceleme ve araştırmanın 6 ay içerisinde sonuçlandırılması gerekmektedir.¹⁴ Kurumun, inceleme ve araştırmasını, başvuru tarihinden itibaren altı ay içinde sonuçlandıramaması hâlinde durmuş olan dava açma süresi kaldığı yerden işlemeye başlamaktadır.¹⁵ Bu düzenlemeler hak arama özgürlüğü bağlamında bir kayba yol açmamakta; başvuruların ücretsiz olması, yargı mercilerinde dava açma yerine KDK'ya başvurmayı daha cazip hale getirmektedir. Özellikle uzun yargılama süreleri mevzubahis olduğunda, başvuruların 6 ay gibi nispeten daha kısa bir zaman diliminde sonuçlanmasıyla hukuka aykırılıkların daha makul bir sürede giderilmesi mümkün olabilmektedir.¹⁶

2. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU TAVSİYE KARARLARININ NİTELİĞİ

KDK'nın yaptığı inceleme neticesinde, şikâyetin yerinde olmadığı kanaatine varılırsa ret kararı, şikâyetin yerinde olduğu kanaatine varılırsa diğer ombudsman müesseselerinde olduğu gibi tavsiye kararı verilmektedir. Kurumun vereceği tavsiye kararının içeriğinde; hatalı davranıldığına kabulü, zararın tazmini, işlem yapılması veya eylemde bulunulması, mevzuat değişikliği yapılması, işlemin geri alınması, kaldırılması, değiştirilmesi veya düzeltilmesi, uygulamanın düzeltilmesi, uzlaşmaya gidilmesi, tedbir alınması gibi hususlar tavsiye edilebilmektedir.¹⁷ Kurumun tavsiye kararı üzerine ilgili idare, 30 gün içerisinde

¹¹ 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, Madde 18 ve Madde 19.

¹² Kemal GÖZLER (2017). **İnsan Hakları Hukuku**, Ekin Yayınları, Bursa, s. 449

¹³ 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, Madde 17/6 ve Madde 17/8.

¹⁴ 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, Madde 20/1.

¹⁵ 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, Madde 21/3.

¹⁶ KDK'nın başvuru almaya başladığı 29 Mart 2013 tarihi ile 30 Eylül 2017 tarihi arasında verilen tavsiye içerikli 546 kararın incelenmesinden, kararların %81'inin süresinde sonuçlandırıldığı tespit edilmiştir. (Burak COŞKUN, s. 76.)

¹⁷ Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında

uyuma iradesini veya uymama gerekçelerini Kuruma bildirmek zorundadır.¹⁸ Tavsiye kararı vermesi, ombudsman müesseseleri ile yargı organlarını birbirinden ayıran temel özelliktir. Bu özelliği sebebiyle ombudsman müesseseleri hızlı hareket etme, re'sen harekete geçme, esnek çalışma, ikna yoluyla çözümler üretme, gerektiğinde geniş kapsamlı araştırmalar yapma ve düzenleme yapılması önerisinde bulunma imkanına sahip olmaktadır.¹⁹

KDK'nın kararlarının tavsiye niteliğinde olması, kararların yargı kararı gibi kesin nitelikte olmadığı ve karara uyulmaması durumunda idari ve cezai sorumluluğun ortaya çıkmayacağı anlamına gelmektedir. Ayrıca KDK kararları icrai işlem niteliğinde olmadığından, bu kararlara karşı dava açılması da mümkün değildir.²⁰ Ancak bu durum, ilgililerin KDK kararlarına keyfi olarak uymayabilecekleri ve sonuçta hiçbir sorumluluğun oluşmayacağı anlamına gelmemektedir. KDK tavsiye kararlarının kamuoyuyla paylaşılmasında olduğu gibi idarelerin cevaplarının da kamuoyu ile paylaşılmasının önünde bir engel bulunmadığından tavsiye kararlarına bütünüyle kayıtsız kalmanın mümkün olduğunu söylemek zordur. KDK tavsiye kararları, sadece vicdani bir kanaati yansıtmamakta olup yararlandığı emsal mahkeme kararları, farklı kuruluşların görüşleri ve ortaya koyduğu gerekçe ile birlikte bir hukuk metni ortaya koymaktadır.²¹ Tespit edilen hukuka ve hakkaniyete aykırılıklar karşısında ilgili idarenin de 30 günlük süre içerisinde hukuka uygun gerekçeler ileri sürmesi gerekmektedir.

Ombudsman kararları icrai nitelik taşımadıkları için burada görev yapacakların taşıdığı nitelikler önemsenmekte, ayrıca mevzuatla bu müesseselere bir takım yetkiler verilmektedir. Hukuken uygulanma zorunluluğu bulunmayan bir önerinin, muhatap idare tarafından dikkate alınabilmesi için bu önerinin; idarenin de saygı duyduğu,

Yönetmelik, Madde 32.

¹⁸ Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Madde 20/3.

¹⁹ P. Nikiforos DIAMANDOUROS (2012). Modern Bir Demokrasi İçinde Kamu Denetçiliği, Çev: Ürün TEKİN, **Uluslararası Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Ed: N. Öktem ve N. Katmer, Doğu Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 28-34.

²⁰ Kemal GÖZLER ve Gürsel KAPLAN, s. 811.

²¹ Karar örneği için bakınız: ÖSYM tarafından belirlenen 15 dakika kuralına göre geç kaldıkları gerekçesiyle adayların yükseköğretime geçiş sınavına alınmaması hakkındaki 2017/2171 başvuru numaralı dosyaya verilen 28/04/2017 tarihli Tavsiye Kararı, <https://www.ombudsman.gov.tr/2017-yili-kararlari/>, E.T.:11.01.2018.

arkasında kamuoyu ve parlamento desteği bulunan güvenilir bir kişiden gelmesi,²² karar gerekçelerinin inandırıcı olması ve tavsiye kararlarının kamuoyu üzerinde etki oluşturması gerekmektedir.²³ Ayrıca ombudsmanın idarelerle dostane ilişkiler geliştiren ve gerektiğinde birey ile idareyi bir araya getirmek suretiyle uzlaşma ortamı kurabilen bir konumda bulunması kararların uygulanma ihtimalini artırmaktadır.

KDK, raporlar vasıtasıyla TBMM ve kararlar vasıtasıyla kamuoyu denetimini harekete geçirecek moral yaptırım gücüne sahiptir. Ombudsmanın moral yaptırım araçları ikna, eleştiri ve kararların kamuoyuna duyurulmasıdır.²⁴ Yerine göre hukuka aykırılığı ortaya koyan bir yargı kararına göre, hukuka aykırılığa eleştiri getiren kamuoyu denetimi ile çok daha etkili sonuçlar elde edilebilmektedir. Ombudsmanın moral yaptırım gücünün etkili olabilmesi için toplumsal hayat içerisinde görünür olması, dolayısıyla medya desteğini alabilmesi gerekmektedir.²⁵ Başvurular ile elde edilen bilgi birikimini yansıtan KDK raporları ise uygulamada yaşanan genel sorunların tespit edilmesine ve gerekli çözümlerin üretilmesine katkı sunmaktadır. Uygulamada KDK Yıllık Raporlarının, Dilekçe Komisyonu ile İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu üyelerinden oluşan Karma Komisyon tarafından görüşülmesi esnasında, komisyon üyelerinin tavsiye kararlarına uymayan kamu yöneticilerini Komisyona davet etmek suretiyle izahatlarını dinlemesi, akabinde KDK yıllık raporunun TBMM Genel Kurulunun gündemine alınması kamu yöneticileri üzerinde kararlara uyulması yönünde etki oluşturmaktadır.²⁶ Netice itibarıyla KDK'nın sahip ol-

²² Yıldırım ULER (2012). Ombudsman (Kamu Denetçisi), **Türkiye'de Kamu Yönetimi**, Editörler: Burhan AYKAÇ, Şenol DURGUN, Hüseyin YAYMAN, 2. Basım, Nobel Yayınevi, s. 504.

²³ Ergun ÖZBUDUN (2012). Kamu Denetçiliği Hakkında Bildikleriniz Bilmedikleriniz, **Uluslararası Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Editörler: N. ÖKTEM ve N. KATMER, Doğuş Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 37.

²⁴ Serije SEZEN (2001). Ombudsman: Türkiye İçin Nasıl Bir Çözüm?, **Amme İdaresi Dergisi**, C.34, S.4, s. 76.

²⁵ Mehmet Zahid SOBACI, Özer KÖSEOĞLU (2014). "Türkiye'de Etkin Bir Ombudsman İçin Medya Desteği: Ampirik Bir Analiz", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 19 (4), 2014, s. 31.

²⁶ KDK kararlarının uygulanabilirliğinin sağlanması için parlamento desteğinin önemini göstermesi bakımından Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe ile İnsan Haklarını İnceleme Karma Alt Komisyonu Başkanı İsmail BİLEN'in 15.03.2017 tarihli alt komisyon toplantısı tutanağının 39. sayfasında yer alan şu ifadeleri önem arz etmektedir: " ... Kamu Denetçiliği Kurumu bir karar verdikten sonra bunu geciktirmenin de bir manası yok. Bir zarar oluşmuyor, size veya ilgili ödemeyi yapacak kişiye de bir zarar oluşmuyor. "Tavsiye kararı var, ben bu gerekçeyle ödedim. **Mahkemeleşmek, vatandaşın mağduriyetini, bizim de bir sürü mahkeme masrafı ve vekâlet ücreti ödememize**

duğu moral yaptırım araçlarından ötürü kararların hukuken bağlayıcı olup olmamasından daha çok idarenin karara uymaması durumunda karşılaşacağı yaptırımı göze alıp almaması önemli hale gelmektedir.²⁷ KDK uygulamasında mevcut olmasa da yurtdışı bazı uygulamalar incelendiğinde ombudsmanın re'sen harekete geçme, denetim ziyaretleri yapma, dava açma, açılmış davalara katılma, Anayasa Mahkemelerine bireysel başvuruda bulunma, kanun görüşmelerinde görüş sunma gibi yetkileri bulunmaktadır.²⁸

3. DİSİPLİN CEZASININ GERİ ALINMASI

Geri alma, idari işlemin tesis edildiği tarihten itibaren bütün sonuçlarıyla ortadan kaldırılmasını ifade etmektedir.²⁹ Kaldırma işleminden farklı olarak geçmişe yönelik sonuçlar doğuran geri alma işlemi ile birlikte işleme bağlı olarak gelişen diğer hukuki sonuçlar da ortadan kalkmaktadır.³⁰ Geri alma işleminin sınırlarını ise işlemin hukukiliği ile hak doğurma niteliği belirlemektedir.³¹ Bu sınırlar içerisinde idari işlemin geri alınıp alınamayacağı, şayet alınabilecek ise hangi süreler içerisinde alınması gerektiği doktrinde tartışılmaktadır. Bu çalışma kapsamında hak doğurmayan negatif nitelikteki işlemler olan disiplin cezalarının idari işlemle geri alınıp alınamayacağı önem arz etmektedir.

Devlet Memurları Kanununda; disiplin amirleri tarafından verilen disiplin cezalarına itiraz edilebileceği, itirazda sürenin kararın ilgiliye tebliği tarihinden itibaren yedi gün olduğu, süresi içinde itiraz edilmeyen **disiplin cezalarının kesinleşeceği**, itiraz üzerine verilen cezanın hafifletebileceği veya tamamen kaldırılabilirliği ve disiplin cezalarına karşı idari yargı yoluna başvurulabileceği düzenlenmiştir.³² Mad-

sebebiyet verecekti. Bu şekilde düşünerek, kurum menfaatini öne alarak yaptık.” dersiniz bir mesuliyetiniz de olmaz. Sayıştayın da böyle bir şey çıkaracağını zannetmiyorum...

Kaynak: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2035, Erişim Tarihi: 11.01.2018.

²⁷ Tufan ERHÜRMAN (2000). Türkiye İçin Nasıl Bir Ombudsman Formülü?, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.49, S.1, s. 178.

²⁸ Hasan Tahsin FENDOĞLU (2011). **Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık)**, Yetkin Yayınları, Ankara, s. 65-69.

²⁹ Turgut TAN (2014). **İdare Hukuku**, Güncelleştirilmiş 3. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, s. 282.

³⁰ Bahtiyar AKYILMAZ, Murat SEZGİNLER, Cemil KAYA (2017). **Türk İdare Hukuku**, 8. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, s. 505.

³¹ Turgut TAN (1970). **İdari İşlemlerin Geri Alınması**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970. s. 22.

³² 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 13/2/2011 tarihli ve 6111 sayılı Kanunun 113'üncü maddesi ile değişik "İtiraz" başlıklı 135'inci maddesi.

de metninin incelenmesinden; kesinlik ifadesinden ne anlaşılması gerektiği, kanun bir itiraz süreci öngördükten sonra yeniden itiraz mahiyetinde idari başvuru yapıp yapılamayacağı ve idari başvuru yapılabilmesi halinde disiplin cezasının geri alınıp alınamayacağı şeklinde sorular gündeme gelmektedir.

Kesinlik, esasen yargı kararlarına has bir kavram olup idari işlem ile yargısal işlemleri birbirinden ayırmaktadır. İdari işlemler, zaman içerisinde oluşan ihtiyaca göre değiştirilebildikleri, kaldırılabilir oldukları veya geri alınabilir oldukları için genelde kesin bir görünüm arz etmezler. Ancak, gerek 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun (İYUK) 14 üncü maddesinde “kesin ve yürütülebilir işlem” kavramı ile gerekse de farklı mevzuatlarda zorunlu veya ihtiyari başvuru yollarının tüketilmesinden sonra idari işlemlerin kesinleşeceği ifadeleriyle bu yönde düzenlemelerin gerçekleştirildiği görülmektedir.³³ Kesin hüküm, şekli anlamda karar vericilerin işlemlerini geri alamamaları ve ilgililerin kanun yollarına gidememelerine karşılık gelirken, maddi anlamda, hükümün zorunlu ve bağlayıcı hale geldiğini ve dava sırasında dahi tartışılmayacağını ifade etmektedir.³⁴ Kesin hükme, şekli ve maddi ölçüde yüklenen bu anlamlar karşısında idarenin kesin nitelikteki işlemleri için şekli anlamda oldukça sınırlı bir anlam yüklemek gerekmektedir.³⁵ İdari işlemin kesinleşmesi, idari karar alma süreçlerinin tamamlanarak nihai işlemin ortaya çıkmasını ifade etmektedir.³⁶ İdari aşamaların tamamlanmasıyla idari işlem icra edilebilir ve iptal davasına konu olabilir hale gelmektedir.³⁷

Disiplin cezalarında olduğu gibi idari işlemin kesinliğinin kanunda açıkça düzenlenmesi halinde ise idari işlemin kesinleşmesine farklı anlamlar yüklenmektedir. Burada idari işlemin kesinliğinden ne

³³ İdari işlemin kesinleşmesi tabirinin eleştirisi için bakınız: Onur KARAHANOGULLARI (2015). **İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)**, Turhan Kitabevi, Güncelleştirilmiş 3. Bası, Ankara, s. 313.

³⁴ Turgut TAN (1969). İdarenin Kesin İşlemleri ve 5917 Sayılı Kanun Uygulaması, **Amme İdaresi Dergisi**, C.2, S.4, s. 100.

³⁵ Turgut TAN, s. 114.

³⁶ Celal ERKUT (1991). İdari Davaya Konu Olabilecek Kesin ve Yürütülebilir İşlem Kavramı, **I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi**, Birinci Kitap, İdari Yargı, Ankara, 1-4 Mayıs 1990, Damıştay Matbaası, s. 109.

³⁷ Onur KARAHANOGULLARI (2015). s. 313. Turhan YILDIRIM (1998). İdari Usul Yasası Kapsamında İdareye Başvuru, **T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu**, Bildiriler, Ankara, 17-18 Ocak 1998, T.C. Başbakanlık Basımevi, Ankara, s. 274.

anlaşılması gerektiğine ilişkin verilecek cevap disiplin cezasının geri alınıp alınmayacağına ilişkin değerlendirmenin de temelini oluşturmaktadır. Bir yaklaşıma göre kanunda kesin olduğu açıkça belirtilmiş olan kararlar, idari anlamda kesindir ve idari başvuru yollarının kapalı olduğunu ifade ettiğinden, bu kararların idarece geri alınması olanaksızdır.³⁸ Ancak disiplin hukuku bağlamında, idari başvuruya karşı bir engel getirilmediğinden, idari başvuruda bulunulması teorik olarak mümkün olsa da, yargı yoluna gitme imkânı zaten söz konusu olduğundan ve itirazın sonuçlanması sonrası dava açma süresi de işlemeye devam ettiğinden idari başvurunun işlevselliği ortadan kalkmaktadır.³⁹ Diğer yaklaşıma göre kesinleşmenin disiplin hukukunda taşıdığı anlam disiplin cezasının icrasına ilişkin olup, derhal uygulamaya karşılık olarak disiplin cezasının itiraz süreçleri işletildikten sonra uygulanmasına karşılık gelmektedir.⁴⁰ Bir diğer yaklaşım, disiplin cezasının kesinleşmesini, disiplin cezasının geri alınıp yerine daha ağır bir ceza verilemeyeceği şeklinde değerlendirmektedir.⁴¹ Danıştay ise disiplin cezalarının kesinleşmesini; disiplin cezalarının idari merciler yönünden bağlayıcı ve kesin nitelikte olması, idari mercilerin vermiş oldukları disiplin cezalarını geri alamamaları ve verdikleri disiplin cezası yerine başka bir disiplin cezası verme yoluna gidememeleri şeklinde yorumlamaktadır.⁴² Ayrıca Danıştay, disiplin cezasının tesis edildiği anda kesin nitelik kazandığı ve ihtiyari başvuru yolu tüketilmeden de

³⁸ Metin GÜNDAY (2011). **İdare Hukuku**, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara.

³⁹ Dilşat YILMAZ (2017). Türk İdare Hukuku'nda İdari İşlemin "Kesin"liği Üzerine Bir Değerlendirme: "Kime göre?", "Ne İçin?" Kesinlik, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XXI, S. 2, s. 117-118.

⁴⁰ Ramazan ÇAĞLAYAN (2008). Disiplin Cezalarının Uygulanması ve İtiraz, **EÜHFD**, C.3, S.1, s. 22. 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun "Uygulama" başlıklı 132 nci maddesi, disiplin cezalarının itiraz süreçlerinden bağımsız olarak derhal uygulanmasını öngörmektedir.

⁴¹ F. Ebru GÜNDÜZ (2016). Disiplin Cezalarının Geri Alınması, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 20, S. 1, s. 418.

⁴² D. 10. D., 15.2.1990, E.1989/2490, K.1990.270, **Danıştay Dergisi**, Sayı:80, s. 432, D.8.D., 12.10.1998, E.1998/4988, K.1998/3015, **Danıştay Dergisi**, Sayı 99, s. 380. Danıştayın disiplin cezasının idari işlemle geri alınmasına ilişkin tutumu oldukça katıdır. Öyle ki Danıştay bir kararında itiraz ve dava süreleri geçtikten sonra idari işlemle disiplin cezasının kaldırılmasına sebep olan kişiye verilen disiplin cezasını hukuka uygun olduğu yönünde karar vermiştir, (D.8.D., 12.10.1998, E.1998/4988, K.1998/3015, **Danıştay Dergisi**, Sayı 99, s. 380) Tan'a göre Danıştayın idari işlemlerin "kesinleşmesi" konusundaki tutumunu, hatalı işlem yaptığını fark eden idarenin işlemini geri almasına cevaz veren idare hukukunun genel prensibi karşısında açıklayabilmek zordur. Turgut TAN (1969), s. 115.

dava açılabileceği görüşündedir.⁴³ Aktarılan bu görüşlerden anlaşılacağı üzere, disiplin cezasının kesinleşmesini idareler için bağlayıcı hale gelmesi şeklinde yorumlayanlar disiplin cezasının idari işlemle geri alınamayacağını savunurken, disiplin cezasının icra edilebilir hale gelmesi şeklinde yorumlayanlar disiplin cezasının idari işlemle geri alınabileceğini savunmaktadır.

Disiplin cezasının geri alınabileceğini savunan görüşe göre disiplin cezasının diğer idari işlemlerden bir farkı bulunmamaktadır ve disiplin cezasının kesinleşmesini 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 14 üncü maddesinde yer alan “*idari davaya konu olacak kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olup olmadığı*” kapsamında değerlendirmek gerekmektedir. Bu nedenle hukuka aykırı yükümlülük doğuran işlemler her zaman geri alınabileceğinden; idare, gerek ilgilinin başvurusu üzerine, gerekse kendiliğinden hukuka aykırı disiplin cezasını her zaman ortadan kaldıracaktır.⁴⁴ Hatta kimi yazarlar, hukuka uygun olarak tesis edilmiş disiplin cezalarının dahi yerindelik gerekçelerine dayanarak ve üçüncü kişilere olumsuz etkide bulunmamak şartıyla istisnai olarak geri alınabileceği savunmaktadır.⁴⁵ Buna karşın aksi görüşü savunan yazarlara göre disiplin cezalarında ceza hukuku ilkeleri de devrededir ve disiplin cezaları ceza yargılamasına benzer soruşturma yöntemiyle oluşturulmaktadır.⁴⁶ Bu nedenle tesis edilme süreci ve sonuçları bakımından disiplin cezası diğer idari işlemlerden farklılaşmaktadır. Buna bağlı olarak da disiplin cezası, bu cezayı vermeye yetkili amir veya kurul yönünden de bağlayıcı ve kesin olduğundan, kesinleşmiş bir disiplin cezasının kural olarak geri alınması mümkün değildir.⁴⁷ Nitekim Danıştay da disiplin cezalarını; disiplin cezası vermeye yetkili organlar, bu organların oluşumu, çalışma usulü,

⁴³ D. 12.D., 07.07.2003, E.2003/380, K.2003/2077, Kaynak: www.corpus.com.tr, E.T.: 12.01.2018

⁴⁴ İsmail GİRİTLİ, Pertev BİLGİN, Tayfun AKGÜNER, Kahraman BERK (2013). **İdare Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, s. 1299, Kemal GÖZLER, Gürsel KAPLAN, s. 667, Yahya Kazım ZABUNOĞLU (2012). **İdare Hukuku**, Cilt 1, Yetkin Yayınları, s. 679.

⁴⁵ Lütfi DURAN (1982). **İdare Hukuku Ders Notları**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, s. 423, İl Han ÖZAY (2002). **Günışığında Yönetim**, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 480, Kemal Gözler (2009). **İdare Hukuku**, 1. Cilt, Ekin Yayınevi, İkinci Baskı, Bursa, s. 1118.

⁴⁶ Onur KARAHANOGULLARI (2015). **İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)**, Turhan Kitabevi, Güncelleştirilmiş 3. Bası, Ankara, s. 609 610.

⁴⁷ İbrahim PINAR, Öner ÇALIŞKAN (2013). **Açıklamalı-İçtihatlı Disiplin Suç ve Cezaları, Seçkin Yayınları**, Ankara, s. 82-83.

karar oluşturulması, bu kararlara itiraz ve bu sürecin her aşaması için öngörülen süreler dikkate alındığında, sıkı şekil şartları ile diğer idari işlemlerden farklı bir konumda görmekte ve idari işlemle ortadan kaldırılamayacağı yönünde kararlar vermektedir. Ayrıca disiplin cezalarının idareler tarafından geri alınabilmeleri için yargı kararı veya yasa tasarrufunun bulunması ya da belli süreler geçtikten sonra yetkili amirden talepte bulunulması gerektiği belirtilmektedir.⁴⁸

Kanaatimizce bu iki görüşün de kendi içerisinde eleştirilebilecek yönleri bulunmaktadır. Şöyle ki; disiplin cezalarının idari işlemle geri alınamayacağının kabul edilmesi halinde, bu disiplin cezasına karşı dava açılmak istenmemesi veya dava açma süresinin kaçırılmış olması gibi nedenlerle kişiler hukuka aykırı olarak tesis edilmiş disiplin cezalarının sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaklardır.⁴⁹ Hukuka aykırı olarak tesis edilmiş disiplin cezasının hukuk düzeninde muhafaza edilmesi ise hukuki güvenlik ilkesine ve devlete duyulan güvene zarar verecektir.⁵⁰ Hakkında hukuka aykırı olarak disiplin cezası verilmiş bir kamu görevlisinin; itiraz ve/veya yargı yollarına başvurmaksızın, disiplin cezasının sonuçlarına katlanmak durumunda kalması pek ihtimal dâhilinde bir gelişme olmasa da, kötü niyetli disiplin amirleri tarafından suç ve delil uydurma yöntemleri ile tesis edilen disiplin cezalarına karşı yapılan başvuruların sonuçsuz kalması muhtemeldir. Nitekim disiplin cezasının tesis edilmesinden sonra gerçekleştirilecek soruşturmalarda elde edilen bilgi ve belgelerin, fiilin ilgili kamu görevlisi tarafından işlenmediğini açıkça ortaya koyması halinde disiplin cezasının geri alınmasına imkân verecek düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca yürütülen süreçler ve şekil şartları itibarıyla disiplin cezalarını diğer idari işlemlerden farklı bir konumda görülmemelidir. Zira idari işleyişte düzenin sağlanması, kamu hizmetinde gerekli özenin gösterilmesi ve tüm incelemelerin ciddi bir biçimde yürütülmesi bütün idari işlemlerin taşıması gereken temel kriterlerdir.⁵¹

⁴⁸ D.8.D., 12.10.1998, E.1998/4988, K.1998/3015, **Danıştay Dergisi**, Sayı 99, s. 380.

⁴⁹ F. Ebru GÜNDÜZ, s. 415.

⁵⁰ F. Ebru GÜNDÜZ, s. 418, Turgut TAN (1972). Danıştayımızın İki İçtihadı Birleştirme Kararı Üzerine, **Amme İdaresi Dergisi**, C.5, S.4, s. 57-58.

⁵¹ Turgut TAN (1970). **İdari İşlemlerin Geri Alınması**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970. s. 35.

Disiplin cezasının idari işleme geri alınabileceğinin kabul edilmesi halinde ise kanun koyucunun ayrıca itiraz yolu öngörmüş olması anlamsız hale gelecektir. Zira bu durumda, ayrı bir düzenlemeye gitmeden İdari Yargılama Usulü Kanununun “Üst Makamlara Başvuru” başlıklı 11’inci maddesi kapsamında idari işlemin geri alınması talebiyle başvuru yapılmasının yeterli olması gerekirdi. Ayrıca idari başvurularla disiplin cezasına sürekli itiraz edilebilmesi ve disiplin amiri değişikliğinin disiplin cezasına itiraz imkânı olarak görülmesi durumlarında, disiplin cezalarının hukuka uygunluğunun ve kamu görevlisinin sicilinin sürekli sorgulanır durumda olması, kamu hizmetinin gerekleri ve idari istikrar ilkesi ile bağdaşmayacaktır.⁵²

Disiplin cezasının geri alınabileceğinin kabul edilmesi durumunda ancak hukuka aykırı disiplin cezaların geri alınabileceği savunulabileceğine göre öncelikle bu hukuka aykırılık nasıl ve kim tarafından tespit edilecektir? Bu soruya idare disiplin cezasının hukuka aykırılığını kendiliğinden tespit edebileceği gibi kişinin başvurusu üzerine de tespit edebilir şeklinde cevaplandırılabilir. Ancak bir müfettiş soruşturması sonucunda ortaya çıkarılan disiplin cezasının geri alınmasında; idare hukukunun en temel ilkelerinden birisi olarak kabul edilen ve bir işlemin tesisinde uygulanan usul ve esasların, aynı işlemin geri alınması veya kaldırılmasında da aynen uygulanması olarak tanımlanan “usulde (yetki ve şekilde) paralellik” ilkesi nasıl işletilecektir? Bu durumda disiplin cezasının hukuka aykırılığı yine müfettiş soruşturması ile mi ortaya çıkarılabilecektir?

Disiplin cezası ile korunan hukuki değer kamu hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesiyle sağlanacak toplumsal menfaattir.⁵³ Ayrıca ilgili mevzuatta tanımı yapılan her bir disiplin fiili ile de farklı hukuki değerler korunmaktadır. Örneğin 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 125’inci maddesinde kınama cezasını gerektiren fiiller arasında sayılan “*Görev sırasında amire hal ve hareketi ile saygısız davranmak*” fiili ile korunması gereken hukuki değer hiyerarşi yetkisi olup esasen o çalışma düzeni içerisinde yer alan ast üst arasındaki hiyerarşik düzen korumaya alınmaktadır. Kanunlar ancak onu uygulayacakların yorumu

⁵² Yıldız DİNÇER (1976). Devlet Memurlarının Disiplin Hukuku, **Amme İdaresi Dergisi**, C.9, S.1, s. 88-89.

⁵³ Onur KARAHANOGULLARI (1999). Memur Disiplin Hukukunun Niteliği ve İlkeleri, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, C.8, S.3, s. 76.

ile hayat bulmaktadır. Şüphesiz herkesin dünya görüşüne bağlı olarak kanunları yorumlaması farklıdır. Söz gelimi bir memurun amirine karşı hal ve hareketlerini saygısızlık olarak yorumlayarak kınama cezası veren disiplin amirinin yerine bu fiili saygısızlık olarak kabul etmeyen disiplin amiri tarafından disiplin cezasının geri alınması durumunda korunan hukuki değer tartışılır hale gelecek ve disiplin cezalarının etkinliği de ortadan kalkacaktır. Ayrıca bazı disiplin fiilleri üçüncü kişileri de etkilemektedir. Örneğin bir memurun 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 125'inci maddesinde kademe ilerleme cezasını gerektiren fiiller arasında sayılan görevini yerine getirmesinde din ve mezhep ayrımı yapmış olması halinde, aynı zamanda üçüncü kişilere de zarar vermiş olacaktır.

Kamu hizmetlerinin gereği gibi yürütülebilmesinde, kamu görevlileri için oluşturulan çalışma düzeninin korunması son derece önemlidir. Kanaatimizce kamu hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesini sağlamak ve devlet memurları için oluşturulan çalışma düzenini korumak amacıyla tesis edilen disiplin cezalarının; hangi hal ve şartlarda ve ne şekilde geri alınabileceğine ilişkin kurallar belirlenmeden, kural olarak geri alınamayacağını kabul etmek gerekir. Aksi takdirde, kurumlar arasında yeknesaklık sağlanamayacağı gibi her kurum kendi içinde objektif nitelikte olmayan kararlar alabileceklerdir. Bu durum ise disiplin cezalarının etkinliğine ve devlet memurları için oluşturulan çalışma düzenine yönelik olumsuz sonuçlar oluşturabilecektir. Ancak; suç ve delil uydurma yöntemleri ile tesis edildiği daha sonra gerçekleştirilen soruşturma veya elde edilen bilgi ve belgelere göre tespit edilebilen ya da mahkemece suç niteliğindeki fiilin memurca işlenmediği veya böyle bir fiilin hiç gerçekleşmediği ya da fiilin hukuka uygun olduğunun tespit edildiği durumlarda tesis edilen disiplin cezalarının belirli usul ve esaslar dâhilinde geri alınabileceğinin kabul edilmesi gerekmektedir.⁵⁴

4. DANIŞTAY VE KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU KARARLARINDA DİSİPLİN CEZALARININ DENETİMİ

Danıştay disiplin cezalarının geri alınamayacağına ilişkin içtihatlarını, yukarıda yer alan başlıkta ayrıntısına yer verildiği üzere disiplin cezalarının oluşumunun sıkı şekil şartlarına bağlı olmasına

⁵⁴ Ender Ethem ATAY (2014). **İdare Hukuku**, 4. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, s. 918.

dayandırmaktadır. Danıştayın disiplin cezaları ile ilgili verdiği kararlarda; disiplin cezasının verilebilmesi için kusurlu halin tespitinden sonra belli yasal süreler içinde soruşturmacı tayin edilerek disiplin soruşturması açılması, yapılacak soruşturmada varsa iddia sahipleri ile olayın açıklığa kavuşması için gerekli tanık ifadelerinin alınması, lehe ve aleyhe olan tüm delillerin toplanarak olayın değerlendirilmesi ve ekleriyle birlikte disiplin soruşturmasının oluşturulması, disipline aykırı davranış olarak tespit edilen eylemin hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde ispatlanarak eylemine uygun olan disiplin cezası maddesinin tayini ve uygulanması gerektiğini belirtmektedir.⁵⁵ Danıştayın ayrıca, bir soruşturmacı tayin edilmek suretiyle usulüne uygun soruşturma yapılmadan doğrudan disiplin amiri tarafından savunma alınarak disiplin cezası verilemeyeceği,⁵⁶ görevlendirilen soruşturmacının hakkında soruşturma yapılan memura eş veya daha üst bir görevde olması gerektiği,⁵⁷ bağımsız bir soruşturmacı tayin edilmeden tesis edilen disiplin cezasının gerek kamu gerekse suçlanan kişi vicdanında birçok soru işaretine neden olabileceği, tarafsızlık ve objektiflik ilkesini zedeleyeceği,⁵⁸ savunma alınmadan disiplin cezası verilemeyeceği, savunma hakkının kullandırılması amacıyla ilgili hakkındaki iddiaların dayandığı delillerin, üzerine atılı fiillerin hukuki nitelendirilmesinin ve önerilen disiplin cezasının bildirilmesinin zorunlu olduğu⁵⁹ şeklinde kararlar verdiği görülmektedir. Burada yer verilen içtihatlardan anlaşılacağı üzere Danıştay disiplin cezalarının oluşumundaki sıkı şekil şartlarını katı bir şekilde uygulayarak bu kuraları güvence altına almaktadır. Dolayısıyla Danıştay'ın disiplin soruşturmasına ilişkin şekil şartlarına ilişkin kararları ile disiplin cezalarının geri alınamayacağına ilişkin kararlarının kendi içinde tutarlı bir görünüm arz etmektedir.

KDK'nın disiplin cezalarına ilişkin verdiği kararlar incelendiğinde ise kamu görevlisine isnat edilen fiilin hiçbir şüpheye yer veremeyecek şekilde tespit edilememesi,⁶⁰ aynı fiili işleyen kamu görevlileri arasında sadece belirli bir kişiye disiplin cezası verme yoluna gidilme-

⁵⁵ D.12.D. 02.02.2016, E:2012/7837, K:2016/409, Kaynak: www.corpus.com.tr, E.T.: 11.01.2018.

⁵⁶ D.16.D. 25.03.2015, E:2015/5586, K:2015/1022, Kaynak: www.corpus.com.tr, E.T.:11.01.2018.

⁵⁷ D.12.D. 18.01.2011, E:2008/2005, K:2011/116, Kaynak: www.corpus.com.tr, E.T.:11.01.2018.

⁵⁸ D.12.D. 15.11.2016, E:2016/2410, K:2016/5070, Kaynak: www.corpus.com.tr, E.T.:11.01.2018.

⁵⁹ D.İDDK, 17.02.2011, E:2007/1846, K:2011/66, Kaynak: www.corpus.com.tr, E.T.:11.01.2018.

⁶⁰ 05.2013/474 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 07/11/2013 Tarihli Kısmen Tavsiye Kısmen Ret (KTKR) Kararı.

si,⁶¹ yetkili olmayan merci tarafından disiplin cezası verilmesi,⁶² disiplin soruşturmasının yeterli inceleme ve araştırmaya dayanmaması,⁶³ disiplin cezasına konu eylemin aile hayatı ve özel hayatın gizliliği sınırları içerisinde kalması,⁶⁴ disiplin cezasının hiçbir bilgi, belge, tutanak, tanık beyanı ve delil ile ortaya konulamaması,⁶⁵ disiplin cezasına itirazı içeren dilekçenin kayda geç alınması nedeniyle itiraz hakkının kısıtlanması,⁶⁶ disiplin cezası ile gerçekleştirilen eylem arasında illiyet bağının bulunmaması,⁶⁷ disiplin cezasının soruşturma zamanaşımına uğraması,⁶⁸ kamu görevlisinin savunması alınmadan disiplin cezası verilmesi,⁶⁹ disiplin cezasının yasal dayanağının bulunmaması,⁷⁰ güncel gelişmeler doğrultusunda disiplin cezalarının nesnel ve adil olup olmadığına ilişkin şüphe oluşması⁷¹ ve kamu görevlisine disiplin cezası verilmesini gerektirecek bir kusurunun bulunmaması⁷² hususlarını içeren hukuka ve hakkaniyete aykırılıklar tespit edilmiştir.

Kurum 2017 yılına kadar olan kararlarında, Danıştay içtihatları doğrultusunda disiplin cezalarının ancak bir yargı kararı yahut yasa tasarrufu ile veya belli süreler geçtikten sonra sicil dosyasından silinmesinin atamaya yetkili amirden istenmesi yoluyla kaldırılabilceği görüşünü benimsemiş, KDK'nın disiplin cezasının geri alınması yönünde tavsiye kararı veremeyeceği belirtilmek suretiyle tespit edilen hukuka ve hakkaniyete aykırılıklar karşısında idarenin hatalı davrandığını kabul etmesi tavsiyesi ile yetinilmiştir. Kararlara verilen cevaplar incelendiğinde kimi idareler hatalı davrandığı kabul ederek

⁶¹ 2014/2810 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 04/12/2014 Tarihli KTKR Kararı.

⁶² 2014/4499 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 21/01/2015 Tarihli KTKR Kararı, 2015/3646 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 25/12/2015 Tarihli KTKR Kararı.

⁶³ 2015/2 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 19/06/2015 Tarihli KTKR Kararı, 2017/3576 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 06/10/2017 Tarihli Tavsiye Kararı.

⁶⁴ 2015/3362 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 04/12/2015 Tarihli KTKR Kararı.

⁶⁵ 2015/4226 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 25/01/2016 Tarihli KTKR Kararı.

⁶⁶ 2015/4493 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 25/02/2016 Tarihli KTKR Kararı.

⁶⁷ 2015/4938 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 22/03/2016 Tarihli KTKR Kararı.

⁶⁸ 2015/4926 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 30/03/2016 Tarihli KTKR Kararı, 2016/3809 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 21/03/2017 Tarihli Tavsiye Kararı, 2017/50 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 29/06/2017 Tarihli Tavsiye Kararı.

⁶⁹ 2016/1485 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 27/09/2016 Tarihli KTKR Kararı, 2017/528 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 14/06/2017 Tarihli Tavsiye Kararı.

⁷⁰ 2016/1943 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 26/10/2016 Tarihli KTKR Kararı.

⁷¹ 2016/4599 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 24/04/2017 Tarihli Tavsiye Kararı.

⁷² 2016/4167 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 17/10/2017 Tarihli Tavsiye Kararı, 2016/6822 Başvuru Numaralı Dosyaya Verilen 21/11/2017 Tarihli Tavsiye Kararı

gereken tedbirlerin alındığını belirtirken, kimi idareler de disiplin cezasına ilişkin süreçlerin hukuka uygun olarak işletildiği yönünde savunma geliştirmiştir. Hukuka aykırı bir biçimde disiplin cezası verdiği, bağımsız bir denetim kuruluşu tarafından tespit edilen ve verdiği disiplin cezasının hukuka aykırı olduğunu da kabul eden bir idarenin varlığı karşısında, disiplin cezasının geri alınamayacağını savunmak hem Kamu Denetçisine başvuru hakkının etkin kullanımına hem de hukuk güvenliği ilkesine uygun düşmeyecektir. Zira hakkında disiplin cezası verilmesi neticesinde Kamu Denetçisine başvuran bir kamu görevlisi, disiplin cezasının hukuka ve hakkaniyete aykırı olduğunun tespit edilmesi halinde haklı olarak disiplin cezasının geri alınması yönünde karar verilmesini bekleyecektir.

Kanaatimizce Danıştay'ın disiplin cezalarını geri alamayacağına yönelik içtihatları,⁷³ KDK tarafından verilecek kararları kapsamamaktadır. Söz konusu içtihatlar, bağımsız bir denetim kuruluşu tarafından yapılan denetim sonucu disiplin cezalarının geri alınıp alınamayacağına yönelik olmayıp, idarenin re'sen disiplin cezalarını geri alamayacağına yöneliktir. Kaldı ki Danıştay'ın yaklaşımı, KDK'nın kurulmasından öncesine ait olup Danıştay kararlarında böyle bir değerlendirmenin olmaması da doğaldır. Öte yandan Kurum tarafından verilecek tavsiye kararı üzerine idare, disiplin cezasını kendiliğinden değil Kurumun verdiği tavsiye kararı üzerine kaldıracaktır. Kurum tarafından, disiplin cezasının geri alınması yönünde tavsiye kararı verilmesi üzerine ilgili merciden beklenen husus, Kurum kararını inceleyerek bu karara uyup uymama yönünde irade göstermesidir. Bu durumda idare ya Kurumun verdiği tavsiye kararına uyararak disiplin cezasını geri alacak, ya da Kurum kararının neden uygulanabilir olmadığına ilişkin gerekçesini açıklayacaktır. Burada idarenin, tavsiye kararı üzerine yeni bir inceleme ve araştırma yaparak bu yolla kendiliğinden disiplin cezasını geri alması durumu söz konusu değildir. Ayrıca Kanunda sayma yoluyla belirtilen Kurumun görev alanı dışındaki konular⁷⁴ ile Devlet Memurları Kanununun 135 inci maddesi birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu hükümlerin KDK tavsiye kararı ile disiplin cezasının geri

⁷³ 42 numaralı dipnota bakınız.

⁷⁴ 6328 sayılı KDK Kanununun "Kurumun Görevi" başlıklı 5 inci maddesinin ikinci fıkrasına göre; Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler ile resen imzaladığı kararlar ve emirler, yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler, yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlar ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin sırf askerî nitelikteki faaliyetleri Kurumun görev alanı dışındadır.

alınmasına engel teşkil edecek bir yönünün bulunmadığı da açıktır. Diğer taraftan KDK'nın kurulmasının en önemli nedenlerinden birisi de yargı yükünün azaltılmasıdır. Bunun doğal bir sonucu olarak da dava açma süresi içinde Kuruma başvuru yapılması halinde işlemiş olan dava açma süresi durmaktadır. Kurumun disiplin cezalarının geri alınması yönünde tavsiye kararı verememesi halinde başvuran, disiplin cezasına karşı dava açmak durumunda kalacak ve Kurum, yargı yükünü azaltma fonksiyonunu yerine getiremeyecektir.

Nitekim KDK, 2017 yılından itibaren bu yaklaşımını değiştirmiş, disiplin cezalarında hukuka ve hakkaniyete aykırılıklar tespit etmesi halinde doğrudan disiplin cezalarının geri alınması yönünde tavsiye kararı vermeye başlamıştır. İdareler tarafından verilen cevapların incelenmesinden disiplin cezasının geri alınması yönünde tesis edilen işlemler bulunduğu görülmüştür. İdarelerin uyma iradesi göstermediği kararlarda ise daha çok disiplin cezasının hukuka uygun olduğu izah edilmeye çalışılmış, disiplin cezasını geri almanın mümkün olmadığına ilişkin bir gerekçe ileri sürülmemiştir.

SONUÇ

Disiplin cezalarının bir yargı kararı yahut yasama tasarrufu ile veya belli süreler geçtikten sonra sicil dosyasından silinmesinin atamaya yetkili amirden istenmesi yoluyla kaldırılabilmesine ilişkin genel bir kabul bulunmaktadır. Ancak idari işlemle disiplin cezasının kaldırılması konusunda tartışmalar mevcuttur. Kimi yazarların da Danıştay içtihatlarına doğrultusunda destek verdiği görüşe göre diğer idari işlemlerden farklı olan disiplin cezalarının idari işlemle geri alınması mümkün değildir. Öyle ki disiplin cezasının idari işlemle geri alınmasına sebebiyet veren kamu görevlisine disiplin cezası verilmesi dahi hukuka aykırı değildir. Buna karşılık kimi yazarlar da idari işlemle disiplin cezalarının geri alınabileceğini savunmaktadır. Bu görüşü savunanalar kendi içinde ikiye ayrılmakta, kimileri hukuka uygun olan disiplin cezalarının dahi yerindelik gibi nedenlerle üçüncü kişilere olumsuz etkide bulunmamak şartıyla ve ancak istisnai hallerde geri alınabileceğini savunurken, kimileri de hukuka aykırı olarak tesis edilmiş disiplin cezalarının geri alınmasının hukuk devleti ilkesinin bir gereği olduğunu savunmaktadır. Tüm bu görüşlerin kendi içerisinde

haklı yanları bulunmakla beraber, bazı yönlerden eleştirilebilmeleri mümkündür.

2010 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile herkese tanıyan temel bir hak arama yolu olarak hukuk sistemimizde yerini alan Kamu Denetçiliği Kurumu, disiplin cezasının geri alınması bağlamında idari denetimden farklı bir bağımsız hak arama yolu olması, hukuka ve hakkaniyete aykırılıklar taşıyan ve günün koşullarına uyum sağlamayan mevzuat hükümlerinin değiştirilmesini önerebilmesi, yasama ve kamuoyu denetimini harekete geçirebilmesi gibi özelliklerinden dolayı tüm bu farklı görüşlerin üzerinde mutabık kalabileceği ilave bir disiplin cezasının ortadan kaldırılması yoludur. Üstelik KDK'ya yapılacak başvurunun dava açma süresini durdurması, itiraz ve/veya dava açma süreleri kaçırılrsa dahi 6 aylık süre içerisinde yapılan başvuruların kabul edilerek incelenebilmesi disiplin cezalarındaki hukuka aykırılıkların giderilmesinde kamu görevlilerine ek güvenceler sağlamaktadır. Şüphesiz bu çalışmada savunulan KDK tavsiye kararı ile disiplin cezalarının geri alınabileceği görüşünü, mevzuatta kesin nitelikte olduğu ve/veya çözüm mercii olarak yargı yolunun gösterildiği diğer idari işlemler için de savunmak mümkündür.

KAYNAKÇA

- AKINCI, Müslüm (1999). **Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman**, Beta, İstanbul.
- AKYILMAZ, Bahtiyar; SEZGİNER, Murat; KAYA, Cemil (2017). **Türk İdare Hukuku**, Seçkin Yayınları, 8. Baskı, Ankara.
- ATAY, Ender Ethem (2016). **İdare Hukuku**, Turhan Kitabevi, 5. Bası, Ankara.
- CHAPMAN, Brian (1970). **İdare Mesleği: Avrupa'da Devlet Memurluğu**, Çev: Cahit TUTUM, TODAİE Yayınları, Ankara.
- COŞKUN, Burak; GÜNAYDIN, Hamza (2015). Ombudsmanlığın Kökeni Meselesi Bağlamında Türk-İslam Devlet Geleneğinde Şikâyet Hakkının Kurumsal Tekâmülü, **Ombudsman Akademik Dergisi**, Yıl 2, Sayı 3, s. 9-60.
- COŞKUN, Burak (2017). **Kamu Denetçiliği Kurumu Tavsiye Kararlarının Analizi**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Kamu Denetçiliği Kurumu Ankara.
- ÇAĞLAYAN, Ramazan (2008). "Disiplin Cezalarının Uygulanması ve İtiraz", **EÜ-HFD**, C.3, S.1, s. 19-28.
- DIAMANDOUROS, P. Nikiforos (2012). Modern Bir Demokrasi İçinde Kamu Denetçiliği, Çev: Ürün TEKİN, **Uluslararası Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Ed: N. Öktem ve N. Katmer, Doğu Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 28-34.
- DİNÇER, Yıldız (1976). "Devlet Memurlarının Disiplin Hukuku", **Amme İdare-si Dergisi**, C.9, S.1, s. 71-94.
- DURAN, Lütfi (1982). **İdare Hukuku Ders Notları**, Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- ERHÜRMAN, Tufan (2000). Türkiye İçin Nasıl Bir Ombudsman Formülü?, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.49, S.1, s. 155-180.
- ERKUT, Celal (1991). "İdari Davaya Konu Olabilecek Kesin ve Yürütülebilir İşlem Kavramı", **I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi**, Birinci Kitap, İdari Yargı, Ankara, 1-4 Mayıs 1990, Danıştay Matbaası, s. 109-114.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin (2011). **Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık)**, Yetkin Yayınları, Ankara.

- GAMMELTOFT-HANSEN, Hans (1996). Ombudsman Kavramı, Çev: Turgay ERGÜN, **Amme İdaresi Dergisi**, C.29, S.3, s. 195-202.
- GİRİTLİ İsmet, BİLGİN Pertev, AKGÜNER Tayfun, BERK Kahraman (2012). **İdare Hukuku**, 5. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- GÖZLER, Kemal (2009). **İdare Hukuku**, 1. Cilt, Ekin Yayınevi, İkinci Baskı, Bursa.
- GÖZLER, Kemal; KAPLAN, Gürsel (2013). **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Yayınları, Bursa.
- GÖZLER, Kemal (2017). **İnsan Hakları Hukuku**, Ekin Yayınları, Bursa.
- GÜNDAY, Metin (2011). **İdare Hukuku**, İmaj Yayınevi, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 10. Baskı, Ankara.
- GÜNDÜZ, F. Ebru (2016). “Disiplin Cezalarının Geri Alınması”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 20, S. 1, s. 411-424.
- KARAHANOĞULLARI, Onur (1999). Memur Disiplin Hukukunun Niteliği ve İlkeleri, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, C.8, S.3, s. 55-77.
- KARAHANOĞULLARI, Onur (2015). **İdarenin Hukukla Kavranması: Yasalılık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)**, Turhan Kitabevi, Güncelleştirilmiş 3. Bası, Ankara.
- ODYAKMAZ, Zehra (2013). Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Kurumunun Tanıtılması ve 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Bazı Maddelerinin Değerlendirilmesi, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C.4, S.14, s. 1-85.
- ÖZAY, İl Han (2002). **Günışığında Yönetim**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ÖZBUDUN, Ergun (2012). Kamu Denetçiliği Hakkında Bildikleriniz Bilmedikleriniz, **Uluslararası Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Editörler: N. ÖKTEM ve N. KATMER, Doğuş Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 37-40.
- PINAR, İbrahim; ÇALIŞKAN Öner (2013). **Açıklamalı-İçtihatlı Disiplin Suç ve Cezaları**, Seçkin Yayınları, Ankara.
- SEZEN, Seriyeye (2001). Ombudsman: Türkiye İçin Nasıl Bir Çözüm?, **Amme İdaresi Dergisi**, C.34, S.4, s. 71-96.

- SOBACI, Mehmet Zahid; KÖSEOĞLU, Özer (2014). “Türkiye’de Etkin Bir Ombudsman İçin Medya Desteği: Ampirik Bir Analiz”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.19, S.4, s. 25-45.
- TAN, Turgut (1969). İdarenin Kesin İşlemleri ve 5917 Sayılı Kanun Uygulaması, **Amme İdaresi Dergisi**, C.2, S.4, s. 99-115.
- TAN, Turgut (1970). **İdari İşlemin Geri Alınması**, Sevinç Matbaası, Ankara.
- TAN, Turgut (1972). “Danıştayımızın İki İçtihadı Birleştirme Kararı Üzerine”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.5, S.4, s. 47-58.
- TAN, Turgut (2014). **İdare Hukuku**, Güncelleştirilmiş 3. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara.
- TEMİZEL, Zekeriya (1997). **Yurttaşın Yönetime Karşı Korunmasında Bağımsız Bir Denetim Organı: Ombudsman**, IULA-EMME Yerel Yönetim Dünyası Yayını, İstanbul.
- TUTAL, Erhan (2014). **Dünyada ve Türkiye’de Ombudsmanlık**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- ULER, Yıldırım (2012). Ombudsman (Kamu Denetçisi), **Türkiye’de Kamu Yönetimi**, Editörler: Burhan AYKAÇ, Şenol DURGUN, Hüseyin YAYMAN, 2. Basım, Nobel Yayınevi, s. 499-506.
- YAYLA, Yıldızhan (2010). **İdare Hukuku**, Tıpkı 2. Basım, Beta, İstanbul.
- YILDIRIM, Turhan (1998). İdari Usul Yasası Kapsamında İdareye Başvuru, **T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu**, Bildiriler, Ankara, 17-18 Ocak 1998, T.C. Başbakanlık Basımevi, Ankara, s. 267-274.
- YILMAZ, Dilşat (2017). Türk İdare Hukuku’nda İdari İşlemin “Kesin”liği Üzerine Bir Değerlendirme: “Kime göre?”, “Ne İçin?” Kesinlik, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XXI, S. 2, s. 105-153.
- ZABUNOĞLU, Yahya Kazım (2012). **İdare Hukuku**, Cilt 1, Yetkin Yayınları, 2012.

www.tbmm.gov.tr

www.theioi.org

www.corpus.com.tr

KARAR ÖRNEKLERİ

**2017-3285 ŞİKÂYET NUMARALI, DEPREM BÖLGESİNE GÖNDERİLEN
KONTEYNERLER İLE BURADAKİ ÇALIŞMALARDA KULLANILAN
VİNCİN KİRASI İÇİN TALEP EDİLEN BEDELİN ÖDENMESİ TALEPLİ
BAŞVURU HAKKINDA VERİLEN 03.10.2017 TARİHLİ KISMEN
TAVSİYE KISMEN RET KARARI**

T.C.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK)

SAYI : 36311982-101.07.04-

BAŞVURU NO : 2017/3285

KARAR TARİHİ : 03/10/2017

KISMEN TAVSİYE KISMEN RET KARARI

BAŞVURAN : ....

ADRES : -

BAŞVURAN VEKİLİ / TEMSİLCİSİ : -

BAŞVURUYA KONU İDARE : 1- Afet ve Acil Durum Yönetimi
Başkanlığı 2- Türkiye Kızılay
Derneği

BAŞVURUNUN KONUSU : Deprem bölgesine gönderilen
konteynerler ile buradaki çalış-
malarda kullanılan vincin ki-
rası için talep edilen bedelin
ödenmesi talebi hakkındadır.

BAŞVURU TARİHİ : 31.3.2017

I. BAŞVURANIN İDDİA VE TALEPLERİ

1) Başvuran şirket, 23/10/2011 tarihinde Van İlinde gerçekleşen deprem neticesinde dönemin Çevre ve Şehircilik Bakanı ile Van Valisinin talebi üzerine, 100 adet konteynerin üretimi için bir firmayla anlaşıldığını iddia etmekte; söz konusu konteynerlerin bedelinin, taraflarına daha sonra ödeneceğinin belirtildiğini; 48 adedinin tutanakla Türkiye Kızılay Derneği yetkililerine teslim edildiğini; teslim edilen konteynerlerin bedelinin ödenmesi talebiyle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Türkiye Kızılay Derneği ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığına (AFAD) başvurulduğunu; ancak sözleşmenin olmaması başta olmak üzere, çeşitli gerekçelerle talebin reddedildiğini; ayrıca deprem bölgesinde kullanılmak üzere, gönderilen vincin iki buçuk aylık kirasının da ödenmediğini iddia ederek, oluşan mağduriyetin giderilmesi talebiyle yetkilileri vasıtasıyla Kurumumuza müracaat etmiştir.

II. İDARELERİN BAŞVURUYA İLİŞKİN AÇIKLAMALARI

2) 12/05/2017 tarihli, E.4654 ve E. ... sayılı yazılarla Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Türkiye Kızılay Derneği, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Van Valiliğinden başvuruya ilişkin bilgi-belge talep edilmiştir. Bu kapsamda, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı 30/05/2017 tarihli ve E.81005 sayılı, Türkiye Kızılay Derneği 01/06/2017 tarihli ve E.30600 sayılı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 12/06/2017 tarihli ve 1972 sayılı, Van Valiliği ise, 01/06/2017 tarihli ve E.8994 sayılı cevabi yazıları Kurumumuza iletmiştir.

3) Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının anılan yazısı ve eklerinde özetle,

3.1) Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği gereğince, afet ve acil durumlarda Başbakan adına koordinasyon ve işbirliğini sağlamakla Başbakan Yardımcısı ile AFAD Başkanının görevlendirildiği;

3.2) Afet ve acil durum hali çerçevesinde ihtiyaç duyulan geçici barınma, beslenme ve diğer benzeri gereksinimlerin karşılanması konusunda, Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, Afet ve Acil Durum Harcamaları Yönetmeliği ile Türkiye Afet Müdahale Planı gereğince ilgili Başbakan Yardımcısı ve AFAD Başkanının yetkili olduğu;

3.3) Başbakan veya ilgili Başbakan Yardımcısının talimatları olmaksızın herhangi bir iş ve işlem yapılmadığı;

3.4) Afet ve acil durum anında koordinasyon ile görevli personelin tutanak tutmasının, herhangi bir hukuki sorumluluk doğurmayacağı;

3.5) Başvuranın iddia ettiği alacağını, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Van Çevre Şehircilik İl Müdürlüğünden talep etmesi gerektiği hususlarına değinilmiştir.

4) Türkiye Kızılay Derneğinin anılan yazısı ve eklerinde özetle,

4.1) Van'da meydana gelen deprem nedeniyle ihtiyaç sahiplerince kullanılmak üzere üç firmayla konteyner temini için sözleşme akdedildiği; ayrıca Van Valiliği ile Erciş Kaymakamlığının taraflarına yönlendirdiği konteynerlerin de kurulumunun yapıldığı;

4.2) Sözleşme yapılan firmalara gerekli ödemelerin gerçekleştirildiği; ancak başvuran şirket ile herhangi bir sözleşmelerinin olmadığı; Van Valiliği ile Erciş Kaymakamlığının talimatları doğrultusunda başvuran şirketin gönderdiği konteynerleri teslim alıp kurulumunun yapıldığı; bu bağlamda, maddi bir sorumluluklarının olmadığı ve 48 adet konteyner bedelinin başvurana ödenemeyeceği;

4.3) Başvuran şirketin bir diğer talebinin ise, deprem sonrası kullanılan vinçle ilgili olduğu; bu kapsamda, bir protokol akdedildiği ve buna göre, vincin bedelsiz olarak kullanımlarına bırakıldığı; ayrıca vinç personelinin de ücret talep etmeyeceği hususunda şirketle anlaşıldığı; dolayısıyla bu kapsamda talep edilen bedelin de başvuran şirkete ödenemeyeceği hususlarına yer verilerek, konuya ilişkin belgeler Kurumumuza iletilmiştir.

5) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Van Valiliğinden gelen cevabi yazılarda ise, bilgi-belge talep edilen hususlarda herhangi bir yazılı belgeye ulaşılamadığı Kurumumuza bildirilmiştir.

III. İLGİLİ MEVZUAT

6) 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının “Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı” başlıklı 74

üncü maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkralarında; “Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler” hükmü yer almaktadır.

7) 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun “Kurumun görevi” başlıklı 5 inci maddesinin birinci fıkrasında; “Kurum, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir” hükmü yer almaktadır.

8) 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun “Vekâletsiz İşgörmeye” başlıklı 10 uncu bölümünün “İşin iş sahibinin menfaatine yapılması hâlinde” başlıklı 529 uncu maddesi “İş sahibi, işin kendi menfaatine yapılması hâlinde, iş görenin, durumun gereğine göre zorunlu ve yararlı bulunan bütün masrafları faiziyle ödemek ve gördüğü iş dolayısıyla üstlendiği edimleri ifa etmek ve hâkimin takdir edeceği zararı gidermekle yükümlüdür. Bu hüküm, umulan sonuç gerçekleşmemiş olsa bile, işi yaparken gereken özeni göstermiş olan iş gören hakkında da uygulanır. İş gören, yapmış olduğu giderleri alamadığı takdirde, sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre ayırıp alma hakkına sahiptir.” hükmünü amirdir.

9) 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 1 inci maddesinde, “Bu Kanunun amacı, afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetleri yürütmek üzere, Başbakanlığa bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının kurulması, teşkilatı ile görev ve yetkilerini düzenlemektir. Başbakan, Başkanlıkla ilgili yetkilerini bir bakan aracılığı ile kullanabilir.

Bu Kanun; afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve olayların meydana gelmesinden önce hazırlık ve zarar azaltma, olay sırasında yapılacak müdahale ve olay sonrasında gerçekleştirilecek iyileştirme çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması ve bu konularda politikaların üretilmesi ve uygulanması hususlarını kapsar” hükmü bulunmaktadır.

10) 5902 sayılı Kanunun 16 ncı maddesi; “Başkanlık, görevleriyle ilgili konularda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, Türkiye Kızılay Derneği ve konu ile ilgili diğer sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla yetkilidir” hükmünü haizdir.

11) 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun 13 üncü maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde; “Afete uğrayanların veya uğraması muhtemel olanların buldukları yerlerde veya başka yerlerde geçici olarak barınmalarını sağlamak üzere, baraka ve konutlar inşa edilebilir, ettirilebilir, kiralanabilir veya satın alınabilir” hükmü yer almaktadır.

12) 06/03/2011 tarihli ve 27866 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Afet ve Acil Durum Harcamaları Yönetmeliğinin “Kapsam” başlıklı 2 nci maddesi; “Bu Yönetmelik, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, kamu kurum ve kuruluşları ile mahalli idarelerin afet ve acil durum faaliyetleri kapsamında özel hesaplardan yapacakları mal ve hizmet alımları ile yapım işlerini, afet ve acil durum mahallinde ve işlerinde çalıştırılanlara yapılacak ödemeler ile diğer giderler ve bunlara ilişkin iş ve işlemleri kapsar” hükmünü haizdir.

13) Afet ve Acil Durum Harcamaları Yönetmeliğinin “Temel İlkeler” başlıklı 14 üncü maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkraları; “Başkanlık, görevleriyle ilgili konularda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, Türkiye Kızılay Derneği ve konu ile ilgili diğer sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla yetkilidir. Afet ve acil durum hâllerinde ortaya çıkacak ihtiyaçların karşılanması amacıyla yapılacak mal ve hizmet alımları ile acil nitelikteki yapım işleri, afet veya acil durum hâlinde itibaren on beş günlük süre ile sınırlı olmak üzere bu Yönetmelikte düzenlenen ihale usulleri çerçevesinde yapılır. Başkanlık tarafından gerekli görüldüğünde bu süre uzatılabilir” şeklinde düzenlenmiştir.

14) Afet ve Acil Durum Harcamaları Yönetmeliğinin 16 ncı maddesinde ise; “Aşağıda belirtilen hallerde ihtiyaçlar, teminat alınmaksızın doğrudan temin yöntemiyle karşılanabilir.

a) 50.000 TL’yi aşmayan ihtiyaçlar.

b) İhtiyacın sadece gerçek veya tüzel tek kişi tarafından karşılanabileceğinin tespit edilmesi.

c) Sadece gerçek veya tüzel tek kişinin ihtiyaç ile ilgili özel bir hakka sahip olması.

ç) İdarelerin ihtiyacına uygun taşınmaz mal alımı veya kiralanması.

d) Özelliğinden ve belli süre içinde kullanılma zorunluluğundan dolayı stoklanması ekonomik olmayan veya acil durumlarda kullanılacak olan ilaç, aşı, serum, anti-serum, kan ve kan ürünleri ile ortez, protez gibi uygulama esnasında hastaya göre belirlenebilen ve hastaya özgü tıbbi sarf malzemeleri, test ve tetkik sarf malzemeleri alımları.

(2) Birinci fıkranın (a) bendindeki limit, Başkanlıkça gerekli görüldüğünde artırılabilir.

(3) Bu maddeye göre yapılacak alımlarda, ihale komisyonu kurma ve yeterlik kurallarını arama zorunluluğu bulunmaksızın, Başkanlık bünyesindeki komisyon ile afet ve acil durum komisyonlarınca görevlendirilecek en az iki kişi tarafından piyasada fiyat araştırması yapılarak ihtiyaçlar temin edilir” hükmü yer almaktadır.

KAMU DENETÇİSİ AV. HÜSEYİN YÜRÜK'ÜN KAMU BAŞDENETÇİSİ'NE ÖNERİSİ

15) Kamu Denetçisi tarafından yapılan inceleme ve araştırma neticesinde; başvuranın idare ile arasında bağlayıcı bir hukuki ilişki kurulmadan yaptığı iş ve işlemlerin karşılığını alma talebinin idarece reddedilmesi işleminde hukuka ve hakkaniyete aykırılık tespit edilmediğinden başvurunun reddi gerektiği yönündeki öneri Kamu Başdenetçisi'ne sunulmuştur.

IV. DEĞERLENDİRME VE GEREKÇE

A. Hukuka ve Hakkaniyete Uygunluk Yönünden Değerlendirme

16) Başvuran şirket, Van ilinde 23/10/2011 tarihinde gerçekleşen deprem sonrasında Çevre ve Şehircilik Bakanı ile Van Valisinin talebi üzerine, deprem bölgesine 48 adet konteyner gönderdiklerini ancak taraflarına herhangi bir ödeme yapılmadığını iddia ederek taraflarına gerekli ödemenin yapılmasını talep etmektedir.

17) Afet sonrası ihtiyacı olanlara geçici barınma imkânının sağlanması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması sorumluluğu AFAD Başkanlığıdır. Başkanlık ve diğer kurum-kuruluşlar, bu kapsamdaki faaliyetlerini Afet ve Acil Durum Harcamaları Yönetmeliği gereğince yerine getirmektedir. Afet ve acil durum hâllerinde ortaya çıkacak ihtiyaçların karşılanması amacıyla yapılacak mal ve hizmet alımları ile acil nitelikteki yapım işleri bu Yönetmelikte düzenlenen ihale usulleri çerçevesinde yapılmaktadır. Dolayısıyla afet anında dahi Yönetmelikte belirtilen ihale usulleri çerçevesinde alım yapılması zarureti ortaya konulmuştur. Başvuruya konu olayda ise, söz konusu Yönetmelik doğrultusunda AFAD'ın veya başka herhangi bir kurum-kuruluşun ihale süreçlerini işleterek başvuran şirketten konteyner aldığına dair veri bulunmamaktadır.

18) Dosya kapsamında mevcut bilgi ve belgelerin incelenmesinden 23/10/2011 tarihinde meydana gelen deprem sonrasında bölgedeki konteyner ihtiyacına binaen başvuran tarafından temin edilen 48 adet konteynerin, 4.12.2011-29.02.2012 tarihleri arasında Türk Kızılayı Konteyner Kurulum Ekip Başkanlığında görevli personele tutanak karşılığı teslim edildiği, teslim alınan bu konteynerlerin, kurulumunun yapılarak bölgede görevli personelin ve depremedelerin kullanımına tahsis edildiği, diğer taraftan Kızılay ve başvuran şirket arasında 03/02/2012 tarihinde akdedilen “İşbirliği Protokolü”nde söz konusu vincin bedelsiz surette teslim edileceği ile vinç personelinin ücretinin Kızılaydan talep edilmeyeceğinin kararlaştırıldığı, ayrıca Kızılay tarafından başvuran şirkete hitaben yazılan 19/12/2011 ve 27/12/2011 tarihli yazılarda 05/11/2011 tarihinden itibaren 06 BD 3666 plakalı vinç ve operatörlerinin gönüllü olarak çalıştığının ifade edildiği, öte yandan başvuran şirket tarafından Türk Kızılayı Erciş Ekip Başkanlığına hitaben yazılan 01/03/2012 tarihli yazıda bahse konu vincin bağışlandığı hususunun teyit edildiği görülmektedir.

19) Somut olayda, başvuran şirket tarafından temin edilen konteynerlerin idareye tutanak karşılığında teslim edilmesine karşın, idare tarafından söz konusu edimlerin bağış niteliğinde olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi ve belge sunulmamaktadır. Ayrıca Kızılay yetkililerinin başvuran şirketin ürettiği konteynerleri teslim aldığı, kurulum için gerekli çalışmalarını yürüttüğü, bu durum ise taraflar arasında bir sözleşme ilişkisi olmasa da başvuran şirketin oluşan acil ihtiyaç

karşısında, iş sahibi olan AFAD ve Kızılay'ın menfaatine tasarrufla bulunduğunu göstermektedir. Başvuran tarafından üç aylık süreçte teslimi gerçekleştirilen konteynerlerin kurulumunun gerçekleştirilerek kullanıma sunulmasından idare tarafından bu tasarrufun kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Her ne kadar başvuranın basiretli bir tacir olarak akdedilmiş sözleşme ile bu edimini ifa etmesi gerekmekte ise de oluşan acil ihtiyaç karşısında harekete geçmesi idari makamlara yardımcı olma niyetini yansıtmaktadır. Hukuk sistemimiz arada sözleşme ile kurulan bir ilişki olmasa dahi iş sahibinin menfaatine yapılan işlerde iş görenin maliyet ve zararlarını arada sözleşme ilişkisi varmış gibi korumaktadır.

20) Yargıtay'ın yerleşik içtihatları da ihale yapılmamasından dolayı taraflar arasında usulüne uygun akdi ilişki kurulmamış olsa dahi iş görenin gerçekleştirdiği ve iş sahibi tarafından kabul edilen faydalı imalat bulunduğunun anlaşılması, sözleşme dışı yapıldığı iddia edilen işlerin iş sahibinin yararına olması, işin idarece benimsenmiş olması durumunda idarenin Türk Borçlar Kanununun vekaletsiz iş görme hükümleri gereğince rayiç bedel üzerinden yapılacak hesaplamayla, iş görenin zorunlu ve faydalı masraflarını ödemekle yükümlü olduğu yönündedir. (Yargıtay Huk.Gen.Kurulu E:2015/95, K:2013/1431, Yargıtay 15. Huk. Dai. E:2015/1724, 2015/3093)

21) Ayrıca Kurumumuz kendisine ulaşan başvuruları hukuka uygunluğun yanında hakkaniyete uygunluk yönünden inceleme yetkisini haizdir. Hakkaniyet yaklaşımı, olayların kendine has koşulları içerisinde katlanılması güç zararların oluşmasının önüne geçilmesi ve kamu kurumları ile başvuranlar arasında nimet-külfet dengesinin korunmasını gerektirmektedir. Başvuruya konu olay kapsamında da bağışlama iradesi bulunmayan başvuranın, arada sözleşme ilişkisi kurulmadığı gerekçesiyle acil ihtiyacın giderilmesi saikiyle gerçekleştirdiği imatlardan kaynaklanan maliyetlerinin karşılanmaması, ihtiyacın karşılanması ile maliyetlerin giderilmesi arasındaki dengenin başvuran şirket aleyhine bozulduğunu göstermektedir. Dolayısıyla hakkaniyet ilkesi gereği başvuran şirketin idareye teslim ettiği 48 adet konteynerin ücretinin ödenmesi gerekmektedir.

22) Diğer taraftan Kızılay ve başvuran şirket arasında 03/02/2012 tarihinde akdedilen "İşbirliği Protokolü"nde söz konusu vincin bedelsiz

surette teslim edileceği ile vinç personelinin ücretinin Kızılaydan talep edilmeyeceğinin kararlaştırıldığı, ayrıca Kızılay tarafından başvuran şirkete hitaben yazılan 19/12/2011 ve 27/12/2011 tarihli yazılarda 05/11/2011 tarihinden itibaren 06 BD 3666 plakalı vinç ve operatörlerinin gönüllü olarak çalıştığı ifade edildiği, öte yandan başvuran şirket tarafından Türk Kızılayı Erciş Ekip Başkanlığına hitaben yazılan 01/03/2012 tarihli yazıda bahse konu vincin bağışlandığı hususunun teyit edildiği, dolayısıyla başvuran şirket tarafından 06 BD 3666 plakalı vinç ve operatörlerini gönüllü olarak çalıştırdığı anlaşıldığından başvuran şirketin vinç kira bedeli talebinin yerinde olmadığı değerlendirilmiştir.

23) Yapılan açıklamalar, anılan mevzuat hükümleri ve tüm dosya kapsamı çerçevesinde; başvuran şirketin oluşan acil ihtiyaç karşısında konteyner üretimini sağlayıp Kızılay görevlilerine teslim ettiği, idarenin vinç kullanımında sunduğu gibi konteyner üretim hizmetinin de ücretsiz olarak yerine getirileceğine ilişkin bir işbirliği protokolü veya bağışlama belgesi sunmadığı, bu durumun başvuranın konteyner üretiminde bağışlama gibi bir niyetinin olmadığını gösterdiği, idarenin konteynerleri tutanakla teslim alarak fiilen kullanıma sunduğu, ayrıca afet sonrası ihtiyacı olanlara geçici barınma imkânının sağlanması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması sorumluluğunun Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığında olduğu hususları birlikte değerlendirildiğinde, hakkaniyet ilkesinin gerekleri ve Yargıtay'ın yerleşik içtihatları doğrultusunda başvuranın konteyner üretiminden kaynaklanan giderlerinin Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından karşılanması gerektiği sonuç ve kanaatine ulaşılmıştır.

B. İyi Yönetim İlkeleri Yönünden Değerlendirme

24) İyi yönetim ilkelerine, 28/03/2013 tarihli ve 28601 sayılı mükerrer Resmî Gazetede yayımlanan Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin "İyi yönetim ilkeleri" başlıklı 6 ncı maddesinde yer verilmiş olup; söz konusu ilkeler yönünden yapılan değerlendirmeler neticesinde, başvuru konusuyla ilgili olarak başvuran şirkete gerekçeli olarak cevap verildiği; bu suretle "makul sürede karar verme, kararların gerekçeli olması ve kararın geciktirilmeksizin bildirilmesi" ilkelerine ilgili idarelerce uygun davranıldığı tespit edilmiştir. Ancak başvurana iletilmiş olan

yazılarda idarelerin bu kararına karşı hangi sürelerde hangi mercilere başvurulabileceğinin gösterilmediği anlaşıldığından, “karara karşı başvuru yollarının gösterilmesi” ilkesine uygun davranılmadığı tespit edilerek bahse konu ilkeye uygun davranılması önerilmektedir.

V. HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN YASAL MEVZUAT

25) 6328 sayılı Kanununun 21 inci maddesinin birinci fıkrası uyarınca, bu Ret Kararının başvurana tebliğ tarihinden itibaren, ilgili idarenin işlemine karşı (varsa) dava açma süresinden arta kalan süre, kaldığı yerden işlemeye devam edecek olup Ankara Asliye Hukuk Mahkemelerinde yargı yolu açıktır.

VI. KARAR

Yukarıda açıklanan gerekçe ve dosya kapsamına göre; başvurunun **KISMEN REDDİ ve KISMEN KABULÜ ile**

Başvuranın vinç kira bedelinin karşılanması talebinin **REDDİNE,**

Başvuran şirket tarafından teslim edilen 48 adet konteyner üretiminden kaynaklanan giderlerin karşılanması hususunda **AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞINA TAVSİYEDE BULUNULMASINA,**

Kararın **BAŞVURANA ve AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞINA** tebliğine,

6328 sayılı Kanununun 20 nci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, bu karar üzerine tesis edilecek işlemin otuz gün içinde Kurumumuza bildirilmesinin zorunlu olduğuna, Türkiye Cumhuriyeti Kamu Başdenetçisince karar verildi.

Şeref MALKOÇ

Kamu Başdenetçisi

**2017-5565 ŞİKÂYET NUMARALI, HAKKINDA DÜZENLENEN
ECRİMİSİL İHBARNAMESİNDEKİ TUTARIN İPTAL EDİLMESİ TALEPLİ
BAŞVURU HAKKINDA VERİLEN 03.11.2017 TARİHLİ
TAVSİYE KARARI**

T.C.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK)

BAŞVURU NO : 2017/5565

KARAR TARİHİ : 03/11/2017

TAVSİYE KARARI

BAŞVURAN : ....

ADRES : -

BAŞVURAN VEKİLİ / TEMSİLCİSİ :

BAŞVURUYA KONU İDARE : Samsun Valiliği Defterdarlık
Kızılırmak Milli Emlak Müdürlüğü

BAŞVURUNUN KONUSU : Başvuranın hakkında düzenlenen
ecrimisil ihbarnamesindeki tutarın
iptal edilmesi talebi hakkındadır.

BAŞVURU TARİHİ : 3.5.2017

I. BAŞVURANIN İDDİA VE TALEPLERİ

1. Başvuran özetle, Samsun ili Atakum ilçesi .... Mahallesi ..... Camiinde .... olarak görev yaptığını, lojmanda ikamet ettiğini, Samsun Defterdarlığınca tanzim edilen 5774 sayılı ihbarname ile kendisine .... TL tutarında ecrimisil tahakkuk ettirildiğini, bu ihbarnamenin kendisine .../.../... tarihinde tebliğ edildiğini, daha önce bu konuda hiçbir Kurum tarafından yazılı ya da sözlü uyarılmadığını belirterek, ecrimisil ihbarnamesindeki tutarın iptal edilmesi suretiyle mağduriyetinin giderilmesini talep etmiştir.

II. İDARENİN ŞİKÂYETE İLİŞKİN AÇIKLAMALARI

2. Şikâyet başvurusunun çözüme kavuşturulması amacıyla Samsun Defterdarlığı'ndan 10/07/2017 tarih ve E:... sayılı yazımız ile bilgi ve belge talep edilmiş olup, Samsun Valiliği Defterdarlık Kızılırmak Milli Emlak Müdürlüğü'nün ve 25/07/2017 tarih ve E.... sayılı cevabi yazısında;

2.1. Hazine Taşınmazlarının İdaresi Hakkında Yönetmeliğin "Tespit, Ecrimisil ve Tahliye" başlıklı dördüncü kısmının 85. maddesinin birinci fıkrası doğrultusunda 20/09/2001 tarih 33530 sayılı yazıları ile Diyanet İşleri Başkanlığına Cami ve Lojman olarak kullanılmak üzere tahsisi yapılan, ancak lojman olarak kullanılan kısmın Kamu Konutları Yönetmeliğine göre herhangi bir tahsis işlemi yapılmamış olan ve kullanıcılarından 27/01/2017 tarihine kadar lojman kira bedeli tahsil edilmediği anlaşılan taşınmaz için ecrimisil işlemi gerçekleştirilmiş olduğu,

2.2. Tahsisli Kurumun kullanıcılarından kira kesintisi yapılmadığının tespit edildiği 07/03/2017 tarihinden geriye doğru beş yıl içerisinde kalan ve lojmanın hizmet tahsisli lojmana dönüştürülmesinin uygun görüldüğü 27/01/2017 tarihine kadar olan 08/03/2012 - 27/01/2017 tarihleri arası için işlem tesis edilmiş olduğu,

2.3. Bahse konu ecrimisil işleminin gerçekleştirilmiş olduğu lojmanın bulunduğu parsel olan Atakum İlçesi ... Mahallesi ... ada, ... no'lu parselin "Cami ve Lojman" olarak kullanılmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığına tahsisinin Milli

Emlak Genel Müdürlüğünün 20/09/2001 tarihli ve 33530 sayılı yazılarıyla uygun görülmesi nedeniyle taşınmaz üzerinde bulunan lojmanın kullanıldığı sürece kullanan kişiden Kamu Konutları Yönetmeliğine göre taşınmazın tahsisli olduğu Kurum tarafından kullanıcısının bilgilendirilerek kira kesintisi yapılması gerekirken, tahsisli Kurumun kullanıcılarından kira kesintisi yapmadığının tespit edilmesi üzerine ecrimisil işleminin uygulanmış olduğu,

2.4. Diyanet İşleri Başkanlığının 27/012017 tarih ve ... sayılı yazılan ile bahse konu lojman binasının hizmet tahsisli konut olarak tahsisinin uygun görülmesi ve geriye dönük dönemleri kapsamaması, ayrıca şikayet konusu ecrimisil bedelinin 60 günlük ödeme süresi içerisinde ödenmemesi nedeniyle Zafer Vergi Dairesi Müdürlüğüne aktarılmış olması sebebiyle Kurumumuzca yapılacak herhangi bir işlemin bulunmadığı,

2.5. Şikâyet konusu ecrimisil hakkında Kurumumuza intikal etmiş herhangi davanın bulunmadığı,

2.6. Söz konusu taşınmaz üzerinde bulunan lojman binası için anılan tarihe kadar Kamu Konutları Yönetmeliği kapsamında herhangi bir tahsis kararı olmaması sebebiyle İdaremizce ecrimisil işlemi uygulanmış olup İlimiz Atakum İlçe Müftülüğünce de 27/01/2017 tarihinde hizmet tahsis kararı çıkarıldığı, bu aşamada 27/04/2017 tarihli ve 6096 sayılı yazı ile Milli Emlak Genel Müdürlüğünden konu hakkında görüş sorulduğu, alınacak talimata göre işlem tesis edileceği, ifadelerine yer verilmiştir.

III. İLGİLİ MEVZUAT

3. 18/10/1982 tarihli ve 2709 sayılı T.C. Anayasasının “Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı” başlıklı 74 üncü maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkralarında; “Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.”,

4. Birleşmiş Milletler “İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler/Paris Prensipleri’nde; “...Ulusal kuruluşlar, yürürlükteki yasaları, mevzuatı ve yasa tasarıları ile yasa önerilerini incelerler ve metinlerin, insan haklarının temel ilkeleriyle uyumlu hale getirilmeleri için uygun gördükleri tavsiyeleri yaparlar; gerek gördükleri takdirde, yeni yasaların kabul edilmesini, yürürlükteki yasaların uyumlu hale getirilmesini ve idari önlemlerin alınmasını veya değiştirilmesini tavsiye ederler... Ulusal düzeyde yürürlükte olan yasaların, mevzuatın ve uygulamaların, insan haklarına ilişkin uluslararası belgeler ve mekanizmalarla uyumlu hale getirilmesini ve hayata geçirilmesini teşvik ederler ve sağlarlar...”

5. 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun “Kurumun Görevi” başlıklı 5 inci maddesinin birinci fıkrasında; “Kurum, idarenin işleyişiyle ilgili şikayet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir.”

6. 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun,

6.1. “Büyükşehir belediyesi kurulması ve sınırlarının belirlenmesi” başlıklı 1 inci maddesinde, “... (2) Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırlarıdır. (3) Birinci ve ikinci fıkrada sayılan illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır. (4) İstanbul ve Kocaeli il mülki sınırları içerisinde bulunan köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak bağlı buldukları ilçe belediyesine mahalle olarak katılmıştır. (5) Birinci, ikinci ve dördüncü fıkrada sayılan illerdeki il özel idarelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır.”

6.2. Geçici 1 inci maddesinde, “(1) Bu Kanundaki devir, tasfiye ve paylaşım işlemlerini yürütmek üzere vali tarafından,

bir vali yardımcısının başkanlığında, valinin uygun göreceği kurum ve kuruluş temsilcilerinin ve ilgili belediye başkanlarının katılımıyla devir, tasfiye ve paylaşırma komisyonu kurulur. Bu komisyona yardımcı olmak üzere valinin görevlendirmesi ile alt komisyonlar da kurulabilir. / (2) 1 inci maddeye göre tüzel kişilikleri kaldırılan belediye ve köyler, mevcut personelini, taşınır ve taşınmazlarını, iş makineleri ve diğer taşıtları ile kamu kurum ve kuruluşlarına olan alacak ve borçlarını katılacakları ilçe belediyesine bu Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içinde bildirir. Bu belediye ve köylerin taşınmazlarının tahsisi ve kiralanması, iş ve toplu iş sözleşmesinin yapılması, yeni nazım ve uygulama imar planının yapılması, imar planı değişikliği ve revizyonu ile her türlü imar uygulaması (inşaat ruhsatı hariç), iş makineleri ve diğer taşıtların satışı ile borçlanmaları katılacakları ilçe belediyesinin onayına bağlıdır. Henüz ilçe belediyesi oluşmamış yerlerde bildirimler il belediyesine yapılır ve onaylar il belediyesince verilir. Bu fıkranın yürürlüğe girdiği tarihten önce ilanı yapılmış memur alımları hariç olmak kaydıyla, yine bu Kanun ile tüzel kişilikleri kaldırılan belediye ve köyler tarafından nakil yoluyla atanacaklar da dâhil olmak üzere hiçbir şekilde yeni personel alımı yapılamaz ve bu belediye ve köyler tarafından aynı tarihten itibaren tüzel kişiliğin sona ereceği tarihi geçecek şekilde veya mevcut hizmet alımlarının kapsamını ve personel sayısını genişletecek şekilde hizmet alımı sözleşmesi düzenlenemez. / (3) 1 inci maddeye göre tüzel kişilikleri kaldırılan belediye ve köylerin personeli, her türlü taşınır ve taşınmaz malları, hak, alacak ve borçları, komisyon kararıyla ilgisine göre bakanlıklara, büyükşehir belediyesi, bağlı kuruluşu veya ilçe belediyesine devredilir. Devir işlemi ilk mahalli idareler genel seçimi itibarıyla uygulamaya konulur.

7. 2946 sayılı Kamu Konutları Kanununun,

7.1. “Kamu konut türleri ve konut tahsisi” başlıklı 3 üncü maddesinde, “... d) Hizmet tahsisli konutlar; hudut karakolu, istasyon, haberleşme, gözlem, araştırma, inşaat mahalli gibi, meskün yerlerden uzak, sosyal ve ekonomik zorlukları olan, ulaşım ve iskan imkanları kısıtlı yerlerde, normal çalışma saatleriyle sınırlandırılması kabil olmadan görev başında

bulundurulması gerekli olan personel ve koruma görevlisi, makam şoförü, kapıcı, kaloriferci gibi personel için inşa veya tefrik edilerek tahsis edilen bina, baraka, prefabrik yapı, şantiye eklentisi, tadil edilmiş veya edilmemiş karavan, kulübe ve benzeri konutlardır. / Konut tahsisinin yapılmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikte düzenlenir.”

7.2. “Kira bedeli” başlıklı 5 inci maddesinde; *“Yurt içinde Cumhurbaşkanı T.B.M.M. Başkanı ve Başbakan yurt dışında ise büyükelçiler daimi delegeler maslahatguzarlar askeri temsil heyetleri başkanları ve başkonsoloslar için tahsis edilen özel tahsisli konutlardan ve hizmet tahsis konutlardan kira bedeli alınmaz. ...”*

8. 2886 sayılı Devlet İhale Kanununun,

8.1. “Tarihi ve bedii değeri olmayan taşınmaz mallarla ilgili işlemler” başlıklı 74 üncü maddesinde, *“Tarihi ve bedii değeri olanlar hariç Hazinesinin özel mülkiyetindeki yerlerin satışı, kiraya verilmesi, trampası ve mülkiyetin gayri ayni hak tesisi ile Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin kiraya verilmesi, mülkiyetin gayri ayni hak tesisi esasları Maliye Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikte belirlenir.”*

8.2. “Ecrimisil ve tahliye” başlıklı 75 inci maddesinin birinci fıkrasında, *“Devletin özel mülkiyetinde veya hüküm ve tasarrufu altında bulunan taşınmaz malları ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ile idare ve temsil ettiği mazbut vakıflara ait taşınmaz(1) malların, gerçek ve tüzelkişilerce işgali üzerine, fuzuli şagilden, bu Kanunun 9 uncu maddesindeki yerlerden sorulmak suretiyle, idareden taşınmaz ve değerlendirme konusunda işin ehli veya uzmanı üç kişiden oluşan komisyonca tespit tarihinden geriye doğru beş yılı geçmemek üzere tespit ve takdir edilecek ecrimisil istenir. Ecrimisil talep edilebilmesi için, Hazinesinin işgalden dolayı bir zarara uğramış olması gerekmez ve fuzuli şagilin kusuru aranmaz. ...”*

9. 19.06.2007 tarih ve 26557 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Hazine Taşınmazlarının İdaresi Hakkında Yönetmeliğin,

9.1. “Tanımlar” başlıklı 4 üncü maddesinde, “... d) Ecrimisil: Hazine taşınmazının, İdarenin izni dışında gerçek veya tüzel kişilerce işgal veya tasarruf edilmesi sebebiyle, İdarenin bir zarara uğrayıp uğramadığına veya işgalcinin kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın (Mülga ibare:RG-10/4/2011-27901) (...) İdarece talep edilen tazminatı, e) Fuzuli şağil (İşgalci): Kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın, Hazine taşınmazının zilyetliğini, yetkili İdarenin izni dışında eline geçiren, elinde tutan veya her ne şekilde olursa olsun bu malı kullanan veya tasarrufunda bulunduran gerçek veya tüzel kişileri, ... ğ) Hazine taşınmazı: Hazinenin özel mülkiyetindeki taşınmazlar ile Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerleri, h) İdare: Merkezde Maliye Bakanlığını (Millî Emlak Genel Müdürlüğü); illerde defterdarlığı (millî emlak dairesi başkanlığı veya millî emlak müdürlüğü) ve ilçelerde millî emlak müdürlüğünü yoksa malmüdürlüğünü, ... ifade eder.”

9.2. “Ecrimisilin tespit ve takdir edilmesi” başlıklı 85 inci maddesinde, “(1) (Değişik:RG-10/4/2011-27901) Hazine taşınmazlarının kişilerce işgale uğradığının tespit edilmesi hâlinde, tespit tarihinden itibaren onbeş gün içinde “Taşınmaz Tespit Tutanağı”na (Ek-8) dayanılarak, tespit tarihinden geriye doğru beş yılı geçmemek üzere bedel tespit komisyonunca ecrimisil tespit ve takdir edilir. / (2) (Değişik:RG-10/4/2011-27901) Ecrimisilin tespit ve takdirinde; İdarenin zarara uğrayıp uğramadığına ve işgalcinin kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın, taşınmazın işgalci tarafından kullanım şekli, fiili ve hukuki durumu ile işgalden dolayı varsa elde ettiği gelir, aynı yer ve mahalde bulunan emsal nitelikteki taşınmazlar için oluşmuş kira bedelleri veya ecrimisiller, varsa bunlara ilişkin kesinleşmiş yargı kararları, ilgisine göre belediye, ticaret odası, sanayi odası, ziraat odası, borsa gibi kuruluşlardan veya bilirkişilerden soruşturulmak suretiyle edinilecek bilgiler ile taşınmazın değerini etkileyecek tüm unsurlar göz önünde bulundurulur. İşgalin şekli, Hazine taşınmazının konumu ve taşınmazdan elde edilen gelir gibi unsurlar itibarıyla asgari ecrimisil tutarlarını belirlemeye Bakanlık yetkilidir. ....”,

9.3. “Ecrimisil ihbarnamesinin tebliği ve itiraz” başlıklı 86 ncı maddesinde, “(1) (Değişik

cümle:RG-11/9/2014-29116) Takdir edilen ecrimisiller, takdir tarihinden itibaren onbeş gün içinde ecrimisil ihbarnamesi düzenlenerek fuzuli şağile, 11/2/1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerine göre öncelikle elden veya iadeli taahhütlü mektupla, bu şekilde tebliğ edilemeyenler diğer usullere göre tebliğ edilir. (Ek cümle:RG-10/4/2011-27901) Ecrimisil işleminde İdarece maddi, kişide, işgal edilen alanda veya yüzölçümde ya da benzer şekilde hata olduğunun belirlenmesi halinde, bu hata İdarece hangi aşamada olursa olsun resen düzeltilir ve yeniden ecrimisil ihbarnamesi düzenlenerek ilgililerine tebliğ edilir. / (2) Ecrimisil işlemine karşı, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde ilgili İdareye dilekçeyle müracaat edilerek düzeltme talebinde bulunulabilir. (Ek cümle:RG-10/4/2011-27901) Bu süre içerisinde ecrimisil işlemine karşı düzeltme talebinde bulunulmak suretiyle itiraz edilmemesi veya itiraz edilmesine rağmen aynı süre içerisinde bu itirazdan kayıtsız ve şartsız olarak vazgeçilmesi ya da yine bu süre içerisinde dava açılmış ise aynı süre içerisinde davadan kayıtsız ve şartsız olarak feragat edilmesi halinde yüzde yirmi indirim uygulanır. ...”

9.4. “Ecrimisilin kesinleşmesi, vade tarihi ve tahsil” başlıklı 87 nci maddesinde, (1) Ecrimisil; Ecrimisil İhbarnamesinin (Ek-9), düzeltme talebinde bulunmuş ise Ecrimisil Düzeltme İhbarnamesinin (Ek-10) ilgisine tebliğ tarihinden itibaren (Değişik ibare:RG-11/9/2014-29116) altmış gün içinde muhasebe birimlerine ödenir. (Ek cümle:RG-10/4/2011-27901) Bu süre içerisinde ecrimisilin peşin ödenmesi halinde yüzde onbeş indirim uygulanır. Ecrimisil borçlusunun ödeme gücü nedeniyle yazılı olarak talep etmesi hâlinde ecrimisil, en az yüzde yirmibeşi peşin kalan kısmı ise İdarenin uygun göreceği taksit zamanlarında ve (Değişik ibare:RG-24/4/2010-27561) en fazla üç yıl içinde taksitler hâlinde ödenebilir. Alacağın kalan kısmına kanunî faiz uygulanır. ... (5) Fuzuli şağiller tarafından dava açılmış olması, ecrimisilin takip ve tahsil edilmesi işlemi durdurmaz.”

10. 20/08/2011 tarih ve 28031 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 336 sıra no’lu Milli Emlak Tebliğinin “Ecrimisilin tespit

ve takdir edilmesi” başlıklı 5inci maddesinde; “... (3) Hazine taşınmazlarının gerçek veya tüzel kişilerce işgale uğradığının tespit edilmesi hâlinde; tespit tarihinden itibaren *onbeş* gün içinde taşınmaz tespit tutanağına dayanılarak bedel tespit komisyonunca tespit tarihinden geriye doğru beş yılı geçmemek üzere, tarımsal amaçlı kullanımlar ile belediye ve mücavir alan sınırları dışında gelir getirici unsur taşımayan kullanımlar için taşınmazın emlak vergisine esas asgari değerinin yüzde *birbuçüğundan*; belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve planlı alanlarda tarım dışı kullanımlar için ise taşınmazın emlak vergisine esas asgari değerinin yüzde *üçünden* az olmamak üzere *ecrimisil tespit ve takdir edilir.* hükümleri düzenlenmiştir.

IV. KAMU DENETÇİSİ YAHYA AKMAN’IN KAMU BAŞDENETÇİSİ’NE ÖNERİSİ

11. Başvuranın iddiaları, idarenin konu ile ilgili açıklamaları, ilgili mevzuat ve tüm dosya kapsamı birlikte değerlendirilerek hazırlanan “Tavsiye Kararı Önerisi” Kamu Başdenetçisi’ne sunulmuştur.

V. DEĞERLENDİRME VE GEREKÇE

A. Hukuka ve Hakkaniyete Uygunluk Yönünden Değerlendirme

12. Şikâyet başvurusu, 1 **no’lu paragrafta açıklandığı üzere**, imam-hatip olarak görev yaptığı Samsun ili Atakum ilçesi ..... Mahallesi ..... Camiine ait lojmanda ikamet etmesi sebebiyle Samsun Defterdarlığınca kendisine .... TL tutarında ecrimisil tahakkuk ettirildiğinden bahisle, bahsi geçen ecrimisil ihbarnamesindeki tutarın iptal edilmesi suretiyle mağduriyetinin giderilmesini talep etmiştir.

13. Hazinesinin özel mülkiyetindeki taşınmazların satışı, trampa-sı, arsa veya kat karşılığı inşaat yaptırılması, kiraya verilmesi, ön izin verilmesi ve üzerlerinde irtifak hakkı kurulması, Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin kiraya verilmesi, ön izin ve kullanma izni verilmesi ile ecrimisil ve tahliye işlemlerine ilişkin usul ve esasları düzenleyen Hazine Taşınmazlarının İdaresi Hakkında Yönetmelik 19/06/2007 tarih ve 26557 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Yönetmeliğin 4 üncü maddesine göre, hazine taşınmazının, **idarenin izni dışında** gerçek veya tüzel kişilerce işgal

veya tasarruf edilmesi sebebiyle, İdarenin bir zarara uğrayıp uğramadığına veya işgalcinin kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın idarece ecrimisil talep edileceği, “Fuzuli Şağil” (İşgalci) nin, kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın, Hazine taşınmazının zilyetliğini, **yetkili İdarenin izni dışında** eline geçiren, elinde tutan veya her ne şekilde olursa olsun bu malı kullanan veya tasarrufunda bulunduran gerçek veya tüzel kişileri fade ettiği, hususları düzenlenmiştir.

14. Somut olayda,

14.1. Başvuran ..... hakkında düzenlenen, “..... Mahallesi ..... Camii, iki katlı imamevi, eski su deposu ve bahçe” konulu, 07/03/2017 tarihli “Taşınmaz Tespit Tutanağı” nda iki katlı lojmanın üst katının (yaklaşık 64 m2) en az beş yıldır imamevi olarak kullanıldığı,

14.2. Bu tutanağa ekli “Teknik Rapor” da ise, “Atakum İlçesi ..... mahallesinde bulunan ve mülkiyeti Hazineye ait 127 Ada 3 parsel sayılı 1.321,37.m2 miktarlı taşınmazın mahallen yapılan tespitinde, 1- Krokide “B” Harfiyle gösterilen yaklaşık 64.m2 lik kısmı üzerinde alt katı depo üst katı imamevi olarak kullanılan yapı bulunduğu, 2- Geriye kalan kısım üzerinde betonarme cami ve müştemilatı ve metruk kullanılmayan su deposu ve cami bahçesi bulunduğu tespit edildiği” ifadelerine yer verildiği,

14.3. 19/04/2017 tarihli “Ecrimisil Kıymet Takdir Kararı” nda, bahsi geçen taşınmaz ve ecrimisil bilgilerine yer verilerek, ilgili mevzuat hükümlerinden ve 64,00 m2 lik binanın imamevi olarak kullanıldığından bahisle;

14.3.1. 08/03/2012 ve 31/12/2012 tarihleri için 1.000,80 TL ecrimisil bedeli,

14.3.2. 01/01/2013 ve 31/12/2013 tarihleri için 1.319,19 TL ecrimisil bedeli,

14.3.3. 01/01/2014 ve 31/12/2014 tarihleri için 1.371,17 TL ecrimisil bedeli,

14.3.4. 01/01/2015 ve 31/12/2015 tarihleri için 1.507,64 TL ecrimisil bedeli,

14.3.5. 01/01/2016 ve 31/12/2016 tarihleri için 1.681,20 TL ecrimisil bedeli,

14.3.6. 01/01/2017 ve 27/01/2017 tarihleri için 136,52 TL ecrimisil bedeli,

olmak üzere “4 yıl 10 ay 20 gün” için toplam 7.016,52 TL ecrimisil bedeline karar verildiği, **14.4.** Başvuran hakkında 20/04/2017 tarihli ve 5774 sayılı Ecrimisil İhbarnamesi düzenlendiği,

14.5. Bahsi geçen Ecrimisil İhbarnamesi” nin 27/04/2017 tarihinde başvurana tebliğ edildiği,

14.6. Başvuranın 01/05/2017 tarihinde BİMER yolu ile ecrimisil bedelinin önceden yazılı ya da sözlü olarak uyarılmadan ihbarname ile tebliğ edilmesine itirazda bulunması üzerine, idarenin 08/05/2017 tarih ve 6518 sayılı yazısında, söz konusu ecrimisil bedelinin çıkarılmış olduğu Atakum İlçesi ..... Mahallesinde bulunan tamamı Hazineye ait .... ada, ... parsel no’lu 1.321,37 m2 yüzölçümlü taşınmaz üzerinde cami ve iki katlı lojman olması nedeniyle Milli Emlak Genel Müdürlüğünün 20/09/2001 tarih ve 33530 sayılı yazılarıyla “Cami ve Lojman” olarak kullanılmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığına tahsisi uygun görüldüğü, bu nedenle bahse konu taşınmaz üzerindeki lojmanın kullanıldığı sürece kullanan kişiden Kamu Konutları Yönetmeliğine göre taşınmazın tahsisli olduğu Kurum tarafından kullanıcının bilgilendirilerek kira kesintisi yapılması gerektiği, kira kesintisinin yapılmadığının anlaşılması üzerine ecrimisil işlemi uygulanmış bulunduğu, hususlarının belirtildiği,

14.7. Yine başvuranın 09/05/2017 tarihinde BİMER yolu ile yaptığı itirazda, Kurumunun daha önceden uyarıldığı bu uyarının dikkate alınmaması neticesinde ecrimisil uygulamasına gidildiği kanaati oluştuğundan, konuya ilişkin ayrıntılı bilgi talep etmesi üzerine, idarenin 18/05/2017 tarih ve 7177 sayılı yazısında, ilgili Kurumun uyarıldığı yönünde herhangi bir bilgi bulunmadığı gibi ilgili taşınmazın tahsisli olması nedeniyle üzerinde bulunan lojmanın kullanıldığı sürece tahsisli olduğu kurum tarafından kullanıcıdan kira kesintisi yapılması gerektiği, hususlarının belirtildiği,

14.8. Başvuranın ecrimisil ihbarnamesindeki tutarın iptal edilmesi suretiyle mağduriyetinin giderilmesi talebiyle 03/05/2017 tarihinde Kurumuza şikâyet başvurusunda bulunduğu, görülmektedir.

15. Diğer yandan, idarenin cevabi yazısı ve eklerinin incelenmesi neticesinde,

15.1 İdarenin cevabi yazısının 3 üncü maddesinde, bahse konu ecrimisil işleminin gerçekleştirilmiş olduğu lojmanın bulunduğu parsel olan ... ada, ... no'lu **parselin “Cami ve Lojman” olarak** kullanılmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığına tahsisinin Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nün 20/09/2001 tarihli ve 33530 sayılı yazılarıyla uygun görülmesi nedeniyle taşınmaz üzerinde bulunan lojmanın kullanıldığı sürece kullanan kişiden Kamu Konutları Yönetmeliğine göre taşınmazın tahsisli olduğu Kurum tarafından kullanıcısının bilgilendirilerek kira kesintisi yapılması gerekirken, tahsisli Kurumun kullanıcısından kira kesintisi yapmadığının tespit edilmesi üzerine ecrimisil işleminin uygulanmış olduğu (2.3. pr), ifadelerine yer verildiği,

15.2 Bu yazının 6 ncı maddesinde ise, söz konusu taşınmaz üzerinde bulunan lojman binası için anılan tarihe kadar Kamu Konutları Yönetmeliği kapsamında herhangi bir tahsis kararı olmaması sebebiyle İdarelerince ecrimisil işlemi uygulandığı (2.6. pr.), ifadelerine yer verildiği,

15.3 Diyanet İşleri Başkanlığının (Samsun Valiliği İl Müftülüğüne hitaben) 27/01/2017 tarih ve E.7316 sayılı yazısında, Atakum ilçesine bağlı köylerin Büyükşehir Yasası uyarınca mahalleye dönüşmesi ile daha önce mülkiyeti köy tüzel kişiliğine ait olan **camii lojmanlarının** hazineye tescili nedeniyle, Başkanlıklarının 2007 genelgesinin 183/b maddesi gereği oluşturulan Kamu Konutları Tahsis Komisyonu'nca alınan **06/01/2017 tarihli** karar gereği, ... Mahallesi ..... Camii lojmanının cami imam-hatibine hizmet tahsisli konut olarak verilmesine karar verildiği,

15.4 6360 sayılı Kanun ile Samsun ili Atakum İlçesine bağlı köylerin tüzelkişiliklerinin kaldırıldığı, bu köylere “mahalle”

statüsü verildiği, Kanunun bu hükümlerinin Resmi Gazetede yayımlandığı 06/12/2012 tarihten sonra yapılan ilk mahalli idareler genel seçim tarihi olan 30 Mart 2014 tarihinde yürürlüğe girdiği,

15.5 Samsun Valiliği İl Müftülüğünün (Atakum Kaymakamlığına hitaben) 08/02/2017 tarih ve 704 sayılı yazısında, Atakum İlçesine bağlı köylerin 6360 sayılı Kanun nedeniyle mahalleye dönüştüğü ve **cami lojmanlarının** Milli Emlak Genel Müdürlüğü adına tescil edildiği, hususunun belirtildiği, anlaşılmaktadır.

16. İdarenin cevabi yazısından, tahsisli Kurumun kullanıcılarından kira kesintisi yapılmadığının tespit edildiği 07/03/2017 tarihinden geriye doğru beş yıl içerisinde kalan ve lojmanın hizmet tahsisli lojmana dönüştürülmesinin uygun görüldüğü 27/01/2017 tarihine kadar olan 08/03/2012 – 27/01/2017 tarihleri arası için “ecrimisil bedeli “ bedeli tahakkuk ettirilmesi yönünde işlem tesis edildiği, yukarıda yer verilen mevzuat hükümleri gereğince, kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın, Hazine taşınmazının zilyetliğini, yetkili İdarenin izni dışında bulunduran fuzuli şağilden (işgalci) ecrimisil talep edileceği, anlaşılabilirlikte, konunun çözümü için öncelikle başvuranın somut olayda “fuzuli şağil (işgalci)” sıfatını haiz olup olmadığı hususunun açıklığa kavuşturulması önem arz etmektedir.

17. Somut olayda, lojmanın bulunduğu parsel olan 127 ada, 3 no’lu **parselin** Milli Emlak Genel Müdürlüğünün 20/09/2001 tarihli ve 33530 sayılı yazısı ile “Cami ve Lojman” olarak kullanılmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığına tahsisinin uygun görüldüğü, bu sebeple 20/09/2001 tarihinden beri 127 ada, 3 no’lu parselin “Cami ve Lojman” olarak kullanılmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığının zilyetliğinde olduğu, Diyanet İşleri Başkanlığının zilyetliğinde bulunan söz konusu taşınmazı tahsis amacına uygun olarak 20/09/2001 tarihinden beri cami ve lojman olarak kullandığı, adı geçen Kurum Kamu Konutları Tahsis Komisyonu’nca alınan 06/01/2017 tarihli karar gereği de bahsi geçen cami lojmanının cami imam-hatibine hizmet tahsisli konut olarak verildiği, dolayısıyla somut olayda başvuranın ihtilaf konusu taşınmazın zilyetliğini yetkili İdarenin izni dışında bulundurmadığı,

bu sebeple başvuranın fuzuli şağil (işgalci) sıfatını taşımadığı değerlendirilmiştir.

18. Kurumumuzca yapılan değerlendirme neticesinde; fuzuli şağil (işgalci) sıfatını taşımayan başvuran hakkında “..... Mahallesi ..... Camiine ait iki katlı lojmanın üst katının (yaklaşık 64 m2) en az beş yıldır imamevi olarak kullanıldığı” gerekçesiyle 08/03/2012–27/01/2017 tarihlerini kapsayan dönem için toplam 7.016,52 TL ecrimisil bedelinin ödenmesini öngören 20/04/2017 tarih ve 5774 sayılı Ecrimisil İhbarnamesi düzenlenmesinde **hukuka ve hakkaniyete uygunluk bulunmadığı**, sonuç ve kanaatine varılmıştır.

C. İyi Yönetim İlkeleri Yönünden Değerlendirme

19. İyi yönetim ilkelerine 28/03/2013 tarihli ve 28601 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 6 ncı maddesinde yer verilmiş olup, idareden istenilen bilgi ve belgelerin süresi içinde ve gerekçeli olarak Kurumumuza gönderildiği ayrıca idarenin başvurularla ilgili işlemlerinde kanunlara uygunluk, makul sürede karar verme, hesap verilebilirlik, şeffaflık, kararların gerekçeli olması, kararın geciktirilmeksizin bildirilmesi ve başvurulara tebliğ edilen ihbarnamede idari işleme karşı hangi sürede hangi mercilere başvurulabileceği bildirildiğinden karara karşı başvuru yollarının gösterilmesi ilkelerine **uygun davrandığı**, anlaşılmıştır.

VI. HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜNE İLİŞKİN AÇIKLAMA

20. 14/06/2012 tarihli ve 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun 21 inci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, bu Tavsiye Kararının idareye tebliğ tarihinden itibaren 30 gün içinde idare tarafından herhangi bir eylem ya da işlem tesis edilmezse (varsa) dava açma süresinden kalan süre işlemeye devam edecek olup Samsun İdare Mahkemesinde yargı yolu açıktır.

VII. KARAR

Açıklanan gerekçelerle **BAŞVURUNUN KABULÜNE;**

Başvuranın hakkında düzenlenen ecrimisil ihbarnamesindeki tutarın iptal edilmesi talebine ilişkin olarak;

1- Başvuran hakkında düzenlenen “..... Mahallesi ..... Camiine ait iki katlı lojmanın üst katının (yaklaşık 64 m2) en az beş yıldır imamevi olarak kullanıldığı” gerekçesiyle 08/03/2012–27/01/2017 tarihlerini kapsayan dönem için toplam ..... TL ecrimisil bedelinin ödenmesini öngören 20/04/2017 tarih ve 5774 sayılı Ecrimisil İhbarnamesinin iptal edilmesini teminen yeni bir işlem tesisi,

2- Bahsi geçen ihbarname ile öngörülen toplam ..... TL ecrimisil bedelinin tamamının veya bir kısmının başvuran tarafından ödenmiş olması halinde; başvuran tarafından yapılmış olan ödeme tutarının başvurana iade edilmesini teminen yeni işlem tesisi

hususunda, **SAMSUN VALİLİĞİ DEFTERDARLIK KIZILIRMAK MİLLİ EMLAK MÜDÜRLÜĞÜ'NE TAVSİYEDE BULUNULMASINA**, Kararın **BAŞVURANA ve SAMSUN VALİLİĞİ DEFTERDARLIK KIZILIRMAK MİLLİ EMLAK MÜDÜRLÜĞÜ'ne, bilgi için MALİYE BAKANLIĞI MİLLİ EMLAK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'ne tebliğine,**

6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun 20 nci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, **Samsun Valiliği Defterdarlık Kızılırmak Milli Emlak Müdürlüğü'nce bu karar üzerine tesis edilecek işlemin otuz gün içinde Kurumumuza bildirilmesinin zorunlu olduğuna, Türkiye Cumhuriyeti Kamu Başdenetçisince karar verildi.**

Şeref MALKOÇ

Kamu Başdenetçisi

**2017-8842 ŐIKÂYET NUMARALI, EMEKLİ MAAŞI ÜZERİNDEKİ
HACZİN KALDIRILMASI YÖNÜNDE VERİLEN MAHKEME KARARININ
UYGULANMASI TALEPLİ BAŞVURU HAKKINDA VERİLEN 08.01.2018
TARİHLİ DOSTANE ÇÖZÜM KARARI**

T.C.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK)

SAYI : -
BAŞVURU NO : 2017/8842
KARAR TARİHİ : 08/01/2018

DOSTANE ÇÖZÜM KARARI

BAŞVURAN : -
ADRES : -
BAŞVURAN VEKİLİ / TEMSİLCİSİ : -
BAŞVURUYA KONU İDARE : Ankara 1. İcra Müdürlüğü
BAŞVURUNUN KONUSU : Başvuranın emekli maaşı üzerindeki haczin kaldırılması yönünde verilen mahkeme kararının uygulanması talebi hakkındadır.
BAŞVURU TARİHİ : 14.7.2017

I. BAŞVURUNUN KONUSU

1. Başvuran vekili Kurumumuza 14/07/2017 tarihinde başvuruda Ankara 1. İcra Müdürlüğünün 2007/... esas numaralı (yeni numarası 2014/...) dosyasında borçlu olarak kayıtlı bulunduğunu, emekli maaşı üzerine konulan haciz işlemine karşı Ankara 1. İcra Hukuk Mahkemesi nezdinde açtığı dava sonucunda verilen 28/04/2017 tarih ve E:2017/... K:2017/... (Ankara 1. İcra Müdürlüğü 2014/...) sayılı kararla şikâyetin kabulüne ve davacı borçlunun SGK (SSK) emekli maaşına haczin kaldırılmasına karar verildiğini, bu kararın kesinleştiğini, söz konusu Mahkeme kararına rağmen Ankara 1. İcra Müdürlüğünün emekli maaşı üzerine konulan haciz işlemi kaldırmadığını belirterek, adı geçen mahkeme kararının gereğini yerine getirilmesi suretiyle mağduriyetinin giderilmesini talep etmektedir.

II. BAŞVURUNUN İNCELENMESİ VE DOSTANE ÇÖZÜM SÜRECİ

2. 14/06/2012 tarihli ve 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun “Kurumun görevi” başlıklı 5 inci maddesinin birinci fıkrasında, Kamu Denetçiliği Kurumunun, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevli olduğu düzenlenmiştir.

3. 28/03/2013 tarihli ve 28601 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kamu Denetçiliği

Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında **Yönetmeliğin “Şikâyete konu talebin idarece yerine getirilmesi” başlıklı 27 nci maddesinin birinci fıkrasında,** inceleme ve araştırma devam ederken Kamu Denetçiliği Kurumunun tarafları dostane çözüme davet edebileceği, **ikinci fıkrasında,** Kurumun, şikâyete konu talebin ilgili idare tarafından yerine getirilmesi hâlinde dostane çözüm kararı vererek inceleme ve araştırmasını sonlandıracağı; **“Dostane çözüm kararı” başlıklı 33/A maddesinde,** şikâyet konusu talebin ilgili idare tarafından yerine getirilmesi veya şikâyetin çözüme kavuşturulduğunun taraflarca Kuruma bildirilmesi hâlinde dostane çözüm kararı verileceği düzenlenmiştir.

4. Başvurunun dostane çözüme kavuşturulması sürecinde;

4.1. Ankara 1. İcra Dairesi Müdürlüğüne hitaben yazılan 28/07/2017 tarih ve E:... sayılı yazımızda, Anayasanın 138 inci maddesinin son fıkrasında, yasama ve yürütme organları ile idarenin, mahkeme kararlarına uymak zorunda olduğu, bu organlar ve idarenin, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremeyeceği ve bunların yerine getirilmesini geciktiremeyeceği, diğer yandan 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 28 inci maddesinde ise, Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idarenin, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecbur olduğu, bu sürenin hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçmeyeceği hükümlerinin düzenlendiği, ifadelerine yer verilerek, **oluşan mağduriyetin giderilmesi ve yeni mağduriyetlere sebebiyet verilmemesi amacıyla başvuranın talebinin ivedilikle değerlendirilmesi** hususları belirtilmiştir.

4.2. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Muhabere Bürosunun 27/09/2017 tarih ve ... sayılı ekinde alınan Ankara 1. İcra Dairesi Müdürlüğünün 18/08/2017 tarih ve 2014/... sayılı yazısında, başvuranın SGK (SSK) emekli maaşına konulan haczin, icra dosyasındaki tüm işlemlerin tarafların başvurusu ile yerine getirilmesi sebebiyle borçlunun başvurusu neticesinde mahkeme kararı gereğince kaldırıldığı ifade edilmiştir.

III. KARAR

5. Yukarıda belirtilen açıklamalar çerçevesinde, başvuruya konu talebin ilgili idare tarafından yerine getirildiği anlaşıldığından, bahsi geçen Yönetmeliğin (Bknz: 3. Prgrf) 33/A maddesi gereğince **DOSTANE ÇÖZÜM** kararı verilmiştir.

Yahya AKMAN
Kamu Denetçisi

2017-11004 ŞİKÂYET NUMARALI, ARACINDA MEYDANA GELEN VE TUTANAKLA TESPİT EDİLMİŞ HASAR İLE BİRLİKTE, ARACINDA MEYDANA GELEN DEĞER KAYBININ DA TESPİT EDİLEREK UYGUN GÖRÜLECEK MİKTARIN TARAFINA ÖDENMESİ TALEPLİ BAŞVURU HAKKINDA VERİLEN 19.01.2018 TARİHLİ DOSTANE ÇÖZÜM KARARI

T.C.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK)

SAYI : -
BAŞVURU NO : 2017/11004
KARAR TARİHİ : 19/01/2018

DOSTANE ÇÖZÜM KARARI

BAŞVURAN : -
ADRES : -
BAŞVURAN VEKİLİ / TEMSİLCİSİ :
BAŞVURUYA KONU İDARE : Kağıthane Belediye Başkanlığı
(Re'sen)
BAŞVURUNUN KONUSU : Başvuran özetle, aracında meydana gelen ve tutanakla tespit edilmiş hasar ile birlikte, aracında meydana gelen değer kaybının da tespit edilerek uygun görülecek miktarın tarafına ödenmesi talebiyle Kurumuza başvuruda bulunmuştur.
BAŞVURU TARİHİ : 20.8.2017

I. BAŞVURUNUN KONUSU

1. Başvuran ..... tarafından Kurumumuza verilen dilekçede özetle, 19/03/2017 günü Kağıthane İlçesi Sultan Selim Mahallesi Turan So-kağından Sultan Selim Caddesine çıkışta, sağa dönüş yapacakken, dik- kat çekici bir ikaz levhasıyla işaretlenmemiş ve karayolunda olmaması gereken, muhtemelen park yapmayı engellemek maksadıyla yapılan beton engellerden birine 24 EC ... plakalı aracıyla önden çarptığını ve aracında tespiti yetkili servisçe yapılan hasar meydana geldiğini, ida- renin hatalı ve kusurlu davranışı nedeniyle meydana gelmiş olan bu hasarın tazmini ve tutanakta belirtilen 1374.70 TL'nin şahsına öden- mesi talebini, 16/05/2017 tarihinde e-posta ile İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na ilettiğini,

1.1. İdareden gelen cevabi iletide; şikâyet konusunun 'Kâğıt- hane Belediye Başkanlığı'nın yetki ve sorumluluk alanında bulunması nedeniyle başvurunun adı geçen Belediye Başkanlı- ğı'na iletilmişinin' belirtilmesi üzerine, Kâğıthane Belediyesi ile gerekli irtibatı sağladığını, şahsi telefonuna sms yolu ile 'mez- kur müracaatının olay yeri ve araca ait fotoğraflar ile polis tu- tanağını yolladığı zaman işleme alınacağı' hususunun belirtil- diğini, bunun üzerine, ölüm ve yaralanmalı kazalar hariç polis tutanağı düzenlenmediği, bu nedenle talebinin karşılanmadığı hususlarını belirterek, olay yeri ve araca ait fotoğrafları da gön- dermek suretiyle 31/05/2017 tarihinde Kağıthane Belediye Başkanlığı'na yaptığı müracaata ise bu güne kadar herhangi bir cevap verilmediğini, şikayeti sonrasında söz konusu beton en- gelin kaldırımın 1 metre açığına taşındığını, kazaya sebep olan kütlelin kendisinden başka birçok vatandaşın aracında da ben- zer hasarlara sebep olduğunu iddia ederek,

1.2. Aracında meydana gelen ve tutanakla tespit edilmiş hasar ile birlikte, aracında meydana gelen değer kaybının da tespit edilerek uygun görülecek miktarın tarafına ödenmesi talebiyle Kurumumuza başvuruda bulunmuştur.

II. BAŞVURUNUN İNCELENMESİ VE DOSTANE ÇÖZÜM SÜRECİ

2. 14/06/2012 tarihli ve 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kuru- mu Kanununun "Kurumun görevi" başlıklı 5 inci maddesinin

birinci fıkrasında, Kamu Denetçiliği Kurumunun, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevli olduğu düzenlenmiştir.

3. 28/03/2013 tarihli ve 28601 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanan **Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin**

“Şikâyete konu talebin idarece yerine getirilmesi” başlıklı 27 nci maddesinin birinci fıkrasında inceleme ve araştırma devam ederken Kamu Denetçiliği Kurumunun tarafları dostane çözüme davet edebileceği, **ikinci fıkrasında** şikâyete konu talebin ilgili idare tarafından yerine getirilmesi hâlinde dostane çözüm kararı vererek inceleme ve araştırmasını sonlandıracağı, **“Dostane çözüm kararı” başlıklı 33/A maddesinde** şikâyet konusu talebin ilgili idare tarafından yerine getirilmesi veya şikâyetin çözüme kavuşturulduğunun taraflarca Kuruma bildirilmesi hâlinde dostane çözüm kararı verileceği hükmüne yer verilmiştir.

4. Şikâyet konusu hakkında, **Kurumumuzca gerçekleştirilen dostane çözüm girişimleri kapsamında; 29/09/2017 tarih ve E...., 17/11/2017 tarih ve E.... sayılı bilgi belge isteme yazılarımıza istinaden Kağıthane Belediye Başkanlığı’ndan alınan 24/11/2017 tarih ve E.3965/.... sayılı cevabi yazıda özetle:**

“...Vatandaşımızın 19.03.2017 tarihinde Kağıthane ilçesi, Sultan Selim Mahallesi, Turan sokak-Sultan Selim Caddesi köşesinde yaşadığı kaza ile alakalı şikâyeti hem evrak üzerinde hem de mahallen yapılan tetkikle incelenmiştir.

Sultan Selim Caddesi Turan Sokak girişinde uygunsuz araç parklanmasını önlemek amacıyla sınır elemanı konulduğu görülmüş söz konusu sınır elemanları kaldırılmıştır.

Zarar gören vatandaşımızın Belediyemiz Fen İşleri Müdürlüğüne müracaat etmesi hususunu saygılarımla arz ederiz.” açıklamalarına yer verilmiştir.

5. Bununla birlikte, şikâyetçi tarafından Kurumumuza gönderilen ve 17/01/2018 tarih ve 1591 sayı ile kayıt altına alınan e-posta

dilekçesinde, “ 2017 Mart ayında meydana gelen olay ile ilgili olarak Kağıthane Belediyesi aleyhine yaptığım müracaatımda bahse konu olan mağduriyetim giderilmiş, sorun çözümlenmiştir. Desteğinize ve ilginize teşekkür eder şükranlarımı sunarım.” açıklamasının yapıldığı görülmüştür.

III. KARAR

Yukarıda belirtilen açıklamalar çerçevesinde; anılan Yönetmeliğin “**Dostane çözüm kararı**” başlıklı 33/A maddesinin birinci fıkrasında yer verilen “Şikâyet konusu talebin ilgili idare tarafından yerine getirilmesi veya şikâyetin çözüme kavuşturulduğunun taraflarca Kuruma bildirilmesi hâlinde dostane çözüm kararı verilir.” hükmü gereğince başvuru hakkında **DOSTANE ÇÖZÜM KARARI VERİLDİ.**

Av. Hüseyin YÜRÜK

Kamu Denetçisi

**2017-3066 ŞİKÂYET NUMARALI, MAHKEME KARARININ YERİNE
GETİRİLMESİ TALEPLİ BAŞVURU HAKKINDA VERİLEN 02.10.2017
TARİHLİ DOSTANE ÇÖZÜM KARARI**

T.C.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK)

SAYI : -
BAŞVURU NO : 2017/3066
KARAR TARİHİ : 02/10/2017

DOSTANE ÇÖZÜM KARARI

BAŞVURAN : ....
ADRES : -
BAŞVURAN VEKİLİ / TEMSİLCİSİ : Av. ....
BAŞVURUYA KONU İDARE : Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BAŞVURUNUN KONUSU : Mahkeme kararının yerine
getirilmesi talebi hakkındadır.
BAŞVURU TARİHİ : 30.3.2017

I. BAŞVURUNUN KONUSU

1. Kurumumuza, sağır ve dilsiz olduğu noter evrakında belirtilen ..... temsilen Avukat ..... tarafından yapılan 2017/3066 sayılı başvuruda, adı geçen özetle; Ankara 15. İdare Mahkemesi'nin 2012/.... Esas ve 2013/.... Karar sayılı kararı sonucunda, davacı müvekkile (.....), aylığının kesildiği 01/06/2012 tarihinden itibaren geriye dönük 5 yıllık maaşının ödenmesi kararı verildiğini, öte yandan yazı ile talep etmelerine rağmen mahkeme kararının Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yerine getirilmediğini, bunun üzerine Ankara 9. İcra Müdürlüğü'nde 2017/..... dosya numarası ile icra takibi başlattıklarını, fakat ödeme emri tebliğine, hatta borç muhtırası tebliğine rağmen ilgili idare tarafından ödeme yapılmadığını belirtmekte ve mahkeme kararına konu olan 24.454,16 TL'nin müvekkiline ödenmesini talep etmektedir.

II. BAŞVURUNUN İNCELENMESİ VE DOSTANE ÇÖZÜM SÜRECİ

2. 14/06/2012 tarihli ve 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun "Kurumun görevi" başlıklı 5 inci maddesinin birinci fıkrasında, Kamu Denetçiliği Kurumu'nun, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını, insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevli olduğu düzenlenmiştir.

3. 28/03/2013 tarihli ve 28601 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in "Şikâyete konu talebin idarece yerine getirilmesi" başlıklı 27 nci maddesinin birinci fıkrasında, inceleme ve araştırma devam ederken Kamu Denetçiliği Kurumu'nun tarafları dostane çözüme davet edebileceği, **ikinci fıkrasında** şikâyete konu talebin ilgili idare tarafından yerine getirilmesi hâlinde dostane çözüm kararı vererek inceleme ve araştırmasını sonlandıracağı, "**Dostane çözüm kararı**" başlıklı 33/A maddesinde, **şikâyet konusu talebin ilgili idare tarafından yerine getirilmesi veya şikâyetin çözüme kavuşturulduğunun taraflarca Kuruma bildirilmesi hâlinde dostane çözüm kararı verileceği** hüküm altına alınmıştır.

4. 2017/3066 sayılı başvuruya konu şikâyetin, mahkeme kararının ilgili idare tarafından uygulanmaması olduğunun görülmesi üzerine, şikâyet konusunun çözümü için dostane çözüme gidilebileceği değerlendirilmiş ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Hukuk Müşavirliği ile ilk olarak 15/06/2017 tarihinde temasa geçilmiştir.

5. İlgili İdare ile yapılan temaslar neticesinde, başvuruya konu sorunun çözülmek üzere olduğu, en son bu konuda anılan Bakanlığın Hukuk Müşavirliği tarafından Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'ne bir yazı gönderildiği öğrenilmiştir.

6. Belli bir zaman geçmesine rağmen sorunun çözüme kavuşturulduğuna dair herhangi bir bildirim Kurumumuza ulaşmaması üzerine ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na 05/07/2017 tarihli ve E.... sayılı yazı gönderilerek, şikâyet konusunun akıbeti hakkında bilgi talep edilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Hukuk Müşavirliği, 24/07/2017 tarihli ve E..... sayılı cevabi yazısı ile izlenen dostane çözüm yolu neticesinde, Bakanlığın ilgili birimleriyle ivedilikle temasa geçildiğini ve "Polatlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Mütevelli Heyeti'nce gerçekleştirilen 2017/26 sayılı mütevelli heyet toplantısı sonucunda; 65 yaşını doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmeliğin 9 uncu maddesinin 3 numaralı fıkrası uyarınca; ilk ödeme dönemi olan Eylül 2017'de yapılacak ödemeye başvuru konusu borcun ödenmesi kararlaştırılmak suretiyle çözüm yoluna gidildiğini" Kurumumuza bildirmiştir. Ayrıca, başvuran Av. .... da müvekkili .....'ye Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılması gereken ödemenin yapıldığını, diğer ifadeyle başvurusunun olumlu sonuçlandığını, 29/09/2017 tarih ve 21644 sayı ile kayıt altına alınan ek dilekçesi ile Kurumumuza bildirmiştir.

III. KARAR

7. Yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde; hem Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Hukuk Müşavirliği hem de başvuran Av. .... tarafından şikâyet konusunun çözüme kavuşturulduğu Kurumumuza yazılı olarak bildirilmiş olduğundan, Yönetmeliğin 33/A maddesi gereğince **DOSTANE ÇÖZÜM** kararı verildi.

Özlem TUNÇAK

Kamu Denetçisi

**2017-3501 ŞİKÂYET NUMARALI, ÖSYM TARAFINDAN, ALERJİK
ASTIM İLACI İLE SINAVA GİRDİĞİ GEREKÇESİYLE YÜKSEKÖĞRETİME
GEÇİŞ SINAVININ (YGS) GEÇERSİZ SAYILMASI SEBEBİYLE, SINAVIN
GEÇERLİ SAYILMASI TALEPLİ BAŞVURU HAKKINDA VERİLEN
26.04.2017 TARİHLİ DOSTANE ÇÖZÜM KARARI**

T.C.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK)

SAYI : -
BAŞVURU NO : 2017/3501
KARAR TARİHİ : 26/04/2017

DOSTANE ÇÖZÜM KARARI

BAŞVURAN : -
ADRES : -
BAŞVURAN VEKİLİ / TEMSİLCİSİ :
BAŞVURUYA KONU İDARE : Ölçme, Seçme ve Yerleştirme
Merkezi (ÖSYM) Başkanlığı
BAŞVURUNUN KONUSU : ÖSYM tarafından, alerjik astım
ilacı ile sınava girdiği gerekçesiyle
Yükseköğretime Geçiş Sınavının
(YGS) geçersiz sayılması sebebiyle,
sınavın geçerli sayılması talebi
hakkındadır.
BAŞVURU TARİHİ : 5.4.2017

I. BAŞVURUNUN KONUSU

1) Başvuran; 12 Mart 2017 tarihinde yapılan YGS'ye girmek üzere sınav yeri olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesine gittiğini, güvenlik noktasında yanında astım ilacı olduğunu ve istenirse bırakabileceğini söylediğinde, görevlilerin kendisini Sınav Bina Sorumlusuna yönlendirdiklerini, Bina Sorumlusunun, kendisine benzer durumda olan birkaç adayı sınava aldıklarını belirterek sınava gireceği salona gönderdiğini, sınav salonunda ilacını sıranın üzerine koyduğunu, Salon Sorumlusunun sınav başlamadan gelip ilaçla sınava girecek öğrencinin kendisi olup olmadığını sorduğunu ve Lisans Yerleştirme Sınavları (LYS) için ÖSYM'ye rapor göndermesinin daha iyi olacağını söylediğini, ilacın Salon Sorumlusunda kalabileceğini söylemesine rağmen, kendisinde kalabileceğini ve sorun olmadığını söylediğini ve bu şekilde sınavı tamamladığını, ancak 28 Mart 2017 tarihinde YGS açıklandığında sonuç açıklama sisteminde, "Sınav kurallarına uymadığınız için sınavınız geçersiz sayılmıştır." yazısı ile karşılaşmış ve şok yaşadığını, ÖSYM ile görüştüğünde, sınav salonuna izinsiz ilaç soktuğu gerekçesiyle sınavın geçersiz sayıldığını öğrendiğini, kendisinin sınav görevlilerinin kontrolü ve izniyle astım ilacını salona soktuğunu belirterek, kamera kayıtlarının incelenmesi ve sınav sonucunun geçerli sayılması talebiyle Kurumumuza başvuruda bulunmuştur.

II. BAŞVURUNUN İNCELENMESİ VE DOSTANE ÇÖZÜM SÜRECİ

2) 14/06/2012 tarihli ve 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun "Kurumun görevi" başlıklı 5 inci maddesinin birinci fıkrasında, Kamu Denetçiliği Kurumunun, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevli olduğu düzenlenmiştir.

3) 28/03/2013 tarihli ve 28601 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin "Şikâyete konu talebin idarece yerine getirilmesi" başlıklı 27 nci maddesinin birinci fıkrasında, inceleme ve araştırma devam

ederken Kamu Denetçiliği Kurumunun tarafları dostane çözüme davet edebileceği, ikinci fıkrasında şikâyete konu talebin ilgili idare tarafından yerine getirilmesi hâlinde dostane çözüm kararı vererek inceleme ve araştırmasını sonlandıracağı, **“Dostane çözüm kararı” başlıklı 33/A maddesinde**, şikâyet konusu talebin ilgili idare tarafından yerine getirilmesi veya şikâyetin çözüme kavuşturulduğunun taraflarca Kuruma bildirilmesi hâlinde dostane çözüm kararı verileceği hükmüne yer verilmiştir.

4) Başvuru kapsamında, konuya ilişkin bilgi almak ve konunun dostane bir şekilde çözülmesini sağlayabilmek amacıyla, 4-5 Nisan 2017 tarihlerinde ÖSYM Başkanlığı yetkilileri ile görüşmeler yapılmıştır.

5) Konuya ilişkin, ÖSYM Başkanlığı tarafından 07/04/2017 tarihinde yapılan açıklamada, ...’ın sınavının geçerli sayıldığı ve keyfiyetin 08/04/2017 tarihli gazetelerde ve diğer internet haber ajanslarında da yer aldığı, dolayısıyla başvuranın talebinin ÖSYM Başkanlığı tarafından yerine getirildiği anlaşılmıştır.

6) Bu doğrultuda, 07/04/2017 tarihinde Kurumumuza başvurana telefonla ulaşılarak talebin yerine getirildiği iletilmiştir. Başvuran da, YGS’nin geçerli sayılarak sorununun çözüldüğünü ve LYS’ye girme hakkı elde ettiğini ifade etmiş ve ilgimizden dolayı teşekkürlerini sunmuştur.

III. KARAR

Yukarıda belirtilen açıklamalar çerçevesinde başvuruya konu talebin ilgili idare tarafından yerine getirildiği anlaşıldığından Yönetmeliğin 33/A maddesi gereğince **DOSTANE ÇÖZÜM KARARI** verilmesine ve kararın başvurana ve ÖSYM Başkanlığı’na tebliğine karar verildi.

Arif DÜLGER

Kamu Denetçisi

**2017-950 ŐIKÂYET NUMARALI, ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNE GEÇİŞ
TALEPLİ BAŞVURU HAKKINDA VERİLEN 01.06.2017 TARİHLİ
DOSTANE ÇÖZÜM KARARI**

T.C.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (OMBUDSMANLIK)

SAYI : -
BAŞVURU NO : 2017/950
KARAR TARİHİ : 01/06/2017

DOSTANE ÇÖZÜM KARARI

BAŞVURAN : -
ADRES : -
BAŞVURAN VEKİLİ / TEMSİLCİSİ :
BAŞVURUYA KONU İDARE : Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BAŞVURUNUN KONUSU : Başvuranın öğretmenlik mesleğine
geçiş talebi hakkındadır
BAŞVURU TARİHİ : 16.2.2017

I. BAŞVURUNUN KONUSU

1) Kurumumuza 16/02/2017 tarihinde yapılan başvuruda başvuran; 25/12/2012 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun Ek-1 inci maddesine istinaden Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Doğu Karadeniz Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü'ne açıktan atama ile memur olarak atandığını, aynı dönemde başka kuruma atanma talebi olmadan atanan tüm şehit ve gazi ailelerinin unvanlarına göre atandığını ancak atandığı dönemde İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü mezunu ve Pedagojik Formasyon belgesine sahip olmasına rağmen bahsi geçen kadroya atandığını, sonrasında Devlet Personel Başkanlığı tarafından 668 sayılı KHK çıkarıldığını ve buna göre sınava tabii olmaksızın 2014-2016 yılları arasındaki süre zarfında atanan tüm şehit ve gazi ailelerine kontenjan sınırlaması olmaksızın bir defaya mahsus olmak üzere unvanlarına geçiş hakkı tanındığını, buna göre şehit ve gazi yakını öğretmenlerin mesleklerine kavuştuğunu belirterek, kendisinin de İngilizce Öğretmenliği mesleğine naklinin sağlanmasını talep etmektedir.

II. BAŞVURUNUN İNCELENMESİ VE DOSTANE ÇÖZÜM SÜRECİ

2) 14/06/2012 tarihli ve 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun “Kurumun görevi” başlıklı 5 inci maddesinin birinci fıkrasında, *Kamu Denetçiliği Kurumunun, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevli olduğu düzenlenmiştir.*

28/03/2013 tarihli ve 28601 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin “Şikâyete konu talebin idarece yerine getirilmesi” başlıklı 27 nci maddesinin birinci fıkrasında *inceleme ve araştırma devam ederken Kamu Denetçiliği Kurumunun tarafları dostane çözüme davet edebileceği, ikinci fıkrasında* şikâyete konu talebin ilgili idare tarafından yerine getirilmesi hâlinde dostane çözüm kararı vererek inceleme ve araştırmasını sonlandıracağı, **“Dostane çözüm kararı” başlıklı 33/A maddesinde** şikâyet konusu talebin ilgili idare tarafından yerine getirilmesi veya şikâyetin

çözümüne kavuşturulduğunun taraflarca Kuruma bildirilmesi hâlinde dostane çözüm kararı verileceği hükmüne yer verilmiştir.

3) Başvuran ile yapılan telefon görüşmesinde, başvuru konusu talebinin ilgili idare tarafından yerine getirildiğini beyan etmiş ve *Kurumumuza gönderdiği 04/05/2017 tarihli e-postasında öğretmenliğe geçiş talebinin ilgili kurumlar tarafından karşılanması sebebiyle yapmış olduğu 16/02/2017 tarihli başvurusundan vazgeçtiğini belirtmiştir.*

III. KARAR

Yukarıda belirtilen açıklamalar çerçevesinde başvuruya konu talebin çözüme kavuşturulduğu başvurudan Kurumumuza bildirildiğinden Yönetmeliğin 33/A maddesi gereğince **DOSTANE ÇÖZÜM** kararı verildi.

Mustafa ÖZYAR
Kamu Denetçisi

Ombudsman Akademik

OMBUDSMAN ACADEMIC

Yıl/Year: 4 Sayı/Issue: 7 Temmuz-Aralık /July-December 2017

İDAREYLE SORUNLARINIZI
DOSTANE
ÇÖZÜYÖRÜZ

T.C. KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU

Adres: Kavaklıdere Mah. Nevzat Tandoğan Caddesi No:4 Çankaya/ANKARA

Telefon: (312) 465 22 00 | Faks: (312) 465 22 65

E-Posta: iletisim@ombudsman.gov.tr

   /TRombudsman

www.ombudsman.gov.tr